

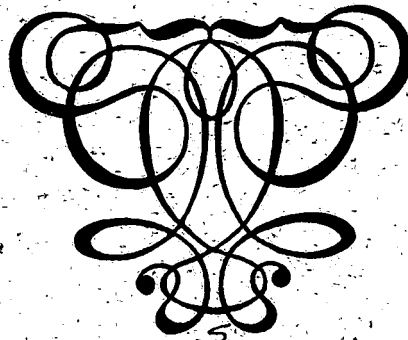
STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK · STATISTIK · EKONOMI

NY FÖLJD UTGIVEN AV

FAHLBECKSKA STIFTELSEN

INNEHÅLL

Ellis Håstad, Den schweiziske generalen. En statsrättslig och politisk undersökning. — **Karl-Elof Rudelius**, Författningsfrågan i de förenade deputationerna 1769. — **Översikter och meddelanden**: Tillkomsten av 1855-års landshövdingeinstruktion. Av *O. Persson*. — Statsvetenskaplig examen införd. Av *N. G. Rosén*. — Folkräkningen i Norge den 1 december 1930. Av *Ejnar Olsson*. — **Litteraturgranskningar**: Robert Malmgren, Riksdagen och lagstiftningen. Anm. av *Frede Castberg*. — Nils Alexandersson, Justitieombudsmannen. Militieombudsmannen. Tryckfrihetskommittén. Gunnar Hesselén, Riksdagens revisorer. Anm. av *Erik Fahlbeck*. — **Bibliografisk översikt**: Statsvetenskaplig litteratur 1934. Av *B. G. Cederström*.

ÅRG. 38

1935

HÄFT. 4

LUND · · STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION · · LUND

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP

Lösnummer av detta häfte kostar kr. 3: 50.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT kommer att under nästkommande år liksom hittills innehålla dels vetenskapliga uppsatser i politik — ordet taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels en avdelning översikter och meddelanden, avsedd att hålla läsaren à jour med vad som händer och skrives å hithörande områden, dels slutligen mera ingående granskningar av utkommande, framför allt svensk, men jämväl annan nordisk samt utländsk statsvetenskaplig litteratur. Tidskriften vill framträda som ett organ för vetenskaplig orientering och diskussion i de ämnen, vilka falla inom den angivna ramen.

Tidskriftens redaktion handhaves, under överinseende av Fahlbeckska Stiftelsens kollegium (professorerna FR. LAGERROTH, R. MALMGREN, S. WICKSELL, E. SOMMARIN, L. WEIBULL, G. CARLSSON och M. P. NILSSON), närmast av professor MALMGREN som redaktionssekreterare och ansvarig utgivare, under medverkan av professor SOMMARIN (nationalekonomi), professor WICKSELL (statistik), professor A. BRUSEWITZ, Uppsala (litteraturgranskningar: politik) och docent EDV. THERMÆNIUS (översikter och meddelanden: politik).

Tidskriften utkommer som hittills i 5 häften om året, omfattande tillsammans minst 20 ark. Prenumerationspriset är 10 kr. pr år.

Prenumeration kan ske antingen genom bokhandel eller direkt hos »Statsvetenskaplig Tidskrifts Expedition, Lund» (ej hos redaktionen).

Eftertryck av tidskriftens artiklar och övriga innehåll utan angivande av källan förbjudes.

Lund i december 1934.

FAHLBECKSKA STIFTELSEN.

Av Skrifter utgivna av Fahlbeckska Stiftelsen har utkommit:

- I. SVEN HELANDER: Marx och Hegel. 1920. Pris kr. 4:—.
- II. CURT WEIBULL: Lübeck och Skånemarknaden. Studier i Lübecks pundtullsböcker och pundtullskvitton 1368—1369 och 1398—1400. 1922. Pris kr. 3: 50.
- III. HALVAR G. F. SUNDBERG: Bidrag till frågan om besluts verkställbarhet enligt kommunallagarna. 1924. Pris kr. 3:—.
- IV. ISRAEL MYRBERG: Om tjänstemäns oavsättlighet. 1925. Pris kr. 5:—.
- V. ERIK LINDAHL: Arbetsdagens förkortning. 1925. Pris kr. 1:—.
- VI. HERBERT TINGSTEN: Konstitutionella fullmaktslagar i modern parlamentarism. 1926. Pris kr. 4: 50.
- VII. CURT RÖHTLIEB: Johan Fischerström. 1926. Pris kr. 1: 50.
- VIII. BERGER WEDBERG: Nådefrågor historiskt belysta. 1926. Pris kr. 2: 75.
- IX. FREDRIK LAGERROTH: Indelnings- och grundskatteväsendets avveckling. Ett systemskifte inom svensk statshushållning. 1927. Pris kr. 8:—.
- X. GEORG ANDRÉN: Huvudströmningar i tysk statsvetenskap från tyska rikets grundläggning till 1900-talets början och deras förberedelse i 1800-talets tidigare politiska tänkande. 1928. Pris kr. 12:—.
- XI. FREDRIK LAGERROTH: Statsreglering och finansförvaltning i Sverige till och med frihetstidens ingång. 1928. Pris kr. 10:—.
- XII. GUNNAR BOMGREN: Sekreta utskottet 1723—1756. 1928. Pris kr. 4: 50.
- XIII. GUSTAF OLSSON: Den indiska författningskrisen. 1929. Pris kr. 10:—.
- XIV. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens mål. 1929. Pris kr. 3:—. Slutsåld.
- XV. HERBERT TINGSTEN: Regeringsmaktens expansion under och efter världskriget. Studier över konstitutionell fullmaktslagstiftning. 1930. Pris kr. 7:—.
- XVI. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens medel. 1930. Pris kr. 6:—.
- XVII. Studier över den svenska riksdagens kontrollmakt. Utgivna av Statsvetenskapliga Föreningen i Uppsala genom AXEL BRUSEWITZ. 1930. Pris kr. 12:—.
- XVIII. F. J. LINDERS: Bidrag till kännedomen om den kommunala beskattningen och vissa därmed sammanhängande ekonomiska och demografiska förhållanden i Sveriges landskommuner under åren 1918—1928. 1933. Pris kr. 6:—.
- XIX. JOHAN ÅKERMAN: Konjunktorteoretiska problem. 1934. Pris kr. 4:—.
- XX. S. D. WICKSELL: Befolkningsrörelsen i Sveriges härader, tingslag och städer 1911—1925 samt i Sveriges bygder 1901—1925. 1934. Pris kr. 5:—.
- XXI. KARL ARVID EDIN: Undersökning av abortförekomsten i Sverige under senare år. Verkställd på uppdrag av medicinalstyrelsen. 1934. Pris kr. 2: 25.

DEN SCHWEIZISKE GENERALEN

EN STATS RÄTTSLIG OCH POLITISK UNDERSÖKNING

AV FIL. LIC. ELIS HÅSTAD, STOCKHOLM

Det är en känd sak, att Schweiz' författning föreskriver att en general skall tillsättas för kritiska perioder. Känt är också, att denne general utses genom parlamentets (förbundsförsamlingens) val vid gemensamt sammanträde med de båda kamrarna (ständerrådet och nationalrådet). Under normala tider existerar ingen generalsbefattning, och de högsta försvarsposterna utgöra då i rang uppifrån Oberstcorpskommendant, Oberstdivisionär och Oberst. Medan författningarna i andra länder i regel inskränka sig till sådana oftast fiktiva stadganden som att högsta befälet under såväl krig som fred ligger i monarkens eller presidentens händer, har Schweiz gjort ett försök dels att skilja mellan militäröverbefälet i krig och i fred, dels att konstitutionellt reglera överbefälhavarens befogenheter. Förhållandet kan också uttryckas så, att Schweiz' författning förutsatt en överflyttning under krigstid på överbefälhavaren av befogenheter, som under fredstid tillkomma de civila myndigheterna och i andra stater tänkts alltid förbehållna dessa. Generalen har fått sig tilldelad och har utövat en makt, som konkurrerar med och inkräktar på de politiska organens, enkannerligen regeringens (förbundsrådets). Generalsämbetet har infogats som ett organ i den demokratiska staten, vilket är ägnat att skänka det ett särskilt intresse. Efterföljande framställning avser att undersöka generalsämbetets funktion i den schweiziska demokratien, främst då syftemålet vid dess införande, dess befogenheter enligt den skrivna rätten och i praxis, tillvägagångssättet vid generalsvalen och de politiska brytningarna under världskriget kring det förmenta militärväldet.¹

¹ Ifrågavarande undersökning har företagits parallellt med studier angående den schweiziska exekutivmakten och åtskilliga av de i det följande nämnda politiska personerna presenteras närmare i min under tryckning liggande dok-

GENERALSÄMBETETS UPPKOMST.

Generalen introducerades i den schweiziska författningen med Napoleonomstörtningarnas s. k. helvetiska författning 1798.¹ Det dessförinnan föreskrivna äktschweiziskt månghövdade krigsrådet med representanter för flera kantoner utbyttes då mot en »Einzelperson», en general, som skulle tillsättas vid förekommande behov. Generalskapet gjordes ej till föremål för någon författningsreglering, generalen tillsattes av regeringsdirektoriet och stod helt under exekutivmaktens inflytande. Brytningen med det gamla krigskollegiet och dess kantonalrepresentation påverkades otvivelaktigt av franska förebilder, men förändringen kunde även betraktas som en logisk följd av arméns 1798 fullständigt genomförda unifiering. Generalskapet kvarstod emellertid efter härväsandets förnyade kantonalisering och det fick sin kodifikation i 1803 års mediationsförfattning samt därefter i 1815 års förbundspakt. Enligt båda lades rätten att vid behov tillsätta en general liksom enligt pakten en del högre officerare hos förbundsdagen (Tagsatzung).² Då Tagsatzung delvis var ett exekutivt organ och förbundet under såväl mediationen som pakten saknade en fast regering, behöver Tagsatzungs rätt att välja överbefälhavaren ej te sig anmärkningsvärd. När den nuvarande förbundsregeringen skapades vid 1848 års förbundsrevi-

torsavhandling. Då den utnyttjade källlitteraturen i båda fallen varit gemensam, återges den här återopade litteraturen under ovanstående hänvisning med vissa förkortningar. Här skall blott upplysas, att N. Z. Z. användes som förkortning för Neue Zürcher Zeitung samt att Der Bund är den ledande berner-tidningen. Vidare är BR förkortning för Bundesrat, BV för Bundesversammlung, NR för Nationalrat, StR för Ständerat och Sten. Bull. för Amtliches Stenographisches Bulletin der Bundesversammlung, vilken dock som bekant blott upptar en del av parlamentets debatter.

¹ En utförlig men likväl ofullständig historik över generalskapet ges av Hans Huber: Die Staatsrechtliche Stellung des Generals in der Schweiz, sid. 6 ff. Sålunda förbigås helt diskussionen vid författningsrevisionerna 1848 och på 1870-talet. Tyngdpunkten i H:s arbete ligger f. ö. på tiden före 1848, och relativt kortfattat avslutas arbetet — det enda specialarbetet mig veterligen — med en rättslig undersökning av generalens nuvarande kompetens.

² Ang. författningsbestämmelserna betr. generalen se Kaiser och Strickler: Geschichte und Texte der Bundesverfassungen, II, art. 34 i meditationsförf. och art. VIII—X i 1815 års pakt. Om helvetiska förf. se de tillämpliga artiklarna art. 76, 91 och 92.

sion, bibehölls likväl utan någon synbar tvekan eller meningsskiljaktighet det särskilda generalsämbetet, och författningen tilldelade förbundsförsamlingen rätten att välja general och generalstabschef.¹ Vid revisionen 1874 överfördes förbundssamlingens rätt att välja generalstabschef till förbundsrådet, medan förslaget om samma förändring av generalsvalet helt saknade resonans trots den samtidigt beslutade militära centraliseringen.²

Kollegialsystemets seger år 1848 på alla andra områden lockade ej författningens upphovsmän att extendera detta ända dithän, att landets öde i farans stund lades i händerna på ett kommittébefäl. Just för exceptionella tider ville man införa en exceptionell, en »monarkisk» princip. Genom frånvaron av tydliga författningsföreskrifter rörande generalens kompetens och i avsaknad av varje programförklaring i motiveringen till 1848 års förbundsförfattning uppstå dock tvivelsmål om den verkliga avsikten med generalskapet. Särskilt frågar man sig, om valsättet åsyftade att under krigstid göra generalen till ett slags diktator med undanträngande av förbundsrådet, vilket vid denna tid tänktes mest som ett expeditiousutskott för parlamentet. I och för sig behövde detta ej vara fallet, då valsättet utom med traditionen från Tagsatzung kunde motiveras med förbundsförsamlingens författningensliga högsta makt över yttre och inre säkerhet samt med det till nöds följdriktiga i att överbefälhavaren över de sammandragna kantonala trupperna borde tillsättas av ett organ, varöver kantonerna genom ständerrådet hade ett inflytande. Författningsfäderna nöjde sig med att endast nämna generalen i samband med de valbefogenheter, som tillkommo förbundsförsamlingen, och överlät åt blivande lagstiftning att närmare reglera hans ställning. Uppenbarligen föresvävade 1848 års Tagsatzungsgesandter att skänka generalen samma position, som denne intog i den allmänna uppfattningen vid denna tid och som häst karakteriseras av att han i titelhänseende var den gamla förbunds-

¹ Ang. 1848 års revision se *Kommissionsprotokoll* sid. 180 och *Tagsatzungsprotokoll* sid. 119 och 135. Endast generalstabschefens val genom BV synes ha diskuterats men godtogs i kommissionen med stor majoritet.

² Se *Burckhardt*: *Kommentar der schweiz. Bundesverfassung*, 3. uppl., sid. 664. Tilläggas må, att även generalstabschefen, åtminstone under världskriget, i populärt tal kallades general.

presidentens vederlike.¹ Säkerligen övade Dufour, den gloriöse generalen i 1847 års inbördeskrig (Sonderbundskriget), ett bestämmande inflytande härvid på den populära föreställningen, och sannolikt åsyftades att detaljlagstiftningen skulle tillskära generalens betydelse efter genèvarens mått.

Utformningen av stadgandena om generalen i 1850, 1874 och 1907 års militärorganisationslagar (M. O.) kan näppeligen sägas ha ökat klarheten. Ifrågavarande kompetensregler — vilka med undantag för instruerandet ej förete väsentliga sakliga ändringar, varför behandlingen huvudsakligast kan begränsas till 1907 års ännu gällande regler — ange snarast svårigheten att kunna med paragrafer reglera ifrågavarande författningsområde och dra tydliga demarkationslinjer mellan civil och militär myndighet. Dessa svårigheter synas så påtagliga, att det ligger nära till hands att anta, att just däri en förklaring skall sökas till att dessa oavvisligt viktiga och särskilt under världskriget högaktuella författningsspörsmål nästan notoriskt blivit förbigångna i författningskommentarerna och författningshandböckerna.

GENERALENS BEFOGENHETER.

Vid ett bedömande av generalens maktposition framställer sig som första fråga, när general skall väljas. Med en ordalydelse, som delvis upprepar 1817 års militärreglemente, föreskriver 1907 års M. O. generalsval, då ett större truppuppåbud anordnas eller ställes i utsikt.² Rätten att konstatera och dekretera, att ett sådant tillstånd är för handen, ligger hos kreationsorganet, d. v. s. förbundsförsamlingen. Outsagt har förbundsrådet förslagsrätt, och i praxis har general aldrig tillsatts utan att förbundsrådet föreslagit förbundsförsamlingen att företa dylikt val.³

¹ Enligt Tagsatzungs »Beschluss über Titulaturen und Formen der eidg. Korrespondenz» av år 1821 tillkom excellenstiteln endast Tagsatzungspräsidenten och generalen. (S n e l l: Handbuch des schweizerischen Staatsrechts, I, sid. 181.)

² Se 1907 års M. O., art. 204. Huvudbestämmelserna om överbefälhavaren äro sammanförda i M. O. 1907, art. 204—211, *Gesetzesammlung*, årg. 23, sid. 828 ff.

³ Vid tysk-österrikiska krigets utbrott ansåg BR i sitt budskap om fullmakt för försvarsanstalter val av general t. v. ej påfordrat; såväl i StR som NR

Då den schweiziska rätten uttryckligt förutsätter arméns användning helt eller delvis ej blott för den yttre självständigheten utan även för den inre ordningen¹ och då intet annat villkor för generalsval föreligger än att uppbådet skall vara »större», kan rättsligt intet hinder möta att för inre ordningens återställande utse en general. Prejudikat i denna riktning förefinnas också från 1847 års Sonderbundskrig liksom från ett förbundsingripande vid 1845 års konfessionella oroligheter. Efter 1848 intill världskriget utbildade sig emellertid en bestämd praxis, att inre oroligheter — som alla varit icke särdeles svårartade — stillats genom s. k. förbundsinterventioner, varvid i spetsen för den nödiga truppstyrkan ställts en av förbundsrådet utnämnd kommissarie. Detta smidigare förfaringssätt anknyter även till tidigare fakultativa ordningsingripanden och förklaras utom av truppsändningarnas relativa litenhet därav, att i kommissariatet oftast legat en politisk förlikningsmannauppgift bredvid en militär uppgift. Den enda gång, som inre förhållanden efter 1848 föranlett ett större uppbåd, vid 1918 års generalstrejk, var general ändock i funktion för neutralitetsvakten; han organiserade därvid i samråd med förbundsrådet det borgerliga samhällets inre försvar, varvid förbundsförsamlingens bestämmanderätt inskränktes till att efteråt godkänna förbundsrådets föranstaltanden. Även tidigare under världskriget hade generalen mera självständigt ingripit vid smärre oroligheter eller för att möta befarade demonstrationer, fastän förbundsrådet dock aldrig kan sägas ha förlorat ledningen i denna del. Världskrigsgeneralen Ulrich Wille har också kategoriskt uttalat, att arméns och generalens ofrånkomliga uppgift under en mobilisering måste vara att garantera den inre ordningen, och han vägrade att avstå från denna sin polisuppgift, när förbundsrådet år 1916 försökte överflytta denna

ställdes emellertid yrkanden om generalsval, vilka dock avslogos med 18—13 resp. 63—27. Presidenten Knüsel motsatte sig å BR:s vägnar generalitet med den anmärkningsvärda motiveringen, att BR efter mottaget förtroende (att mobilisera en del trupper m. m.) ej skulle söka överflytta ansvaret på generalen. (N. Z. Z. 1866: 884 ff. och 893.)

¹ Jfr 1907 års M. O., art. 195: »Das Heer ist bestimmt zur Behauptung der Unabhängigkeit des Vaterlandes gegen Aussen und zur Handhabung von Ruhe und Ordnung im Innern (Art. 2 BVerf. 1874).»

till civilmakten.¹ Främst kring generalens mer eller mindre själv-åtagna ordningsingrepp stodo världskrigsårens debatter om »militärdiktaturen» liksom meningsskiljaktigheterna mellan honom och förbundsrådet. Så långt världskrigets praxis är normerande, kan generalen med inskridande på de civila myndigheternas normala områden mer eller mindre självständigt använda armén för ordningsuppgifter inom landet.²

Eljest har generalitet primärt avseende på det yttre försvaret, och hittills efter 1848 företagna generalsval ha samtliga stått i samband med utrikespolitiska förvecklingar. General har valts fem gånger: 1849 i uppjagad ängslan för förvecklingar med Baden (det s. k. Büsingerkriget), 1856 vid Neuchâtelaffären, då förbundet ej ryggade tillbaka för krig med Preussen för att lösslita Neuchâtel från dess preussiska beroende, år 1859 i samband med stormaktskriget i Italien och mobiliseringen för hävdandet av Savoyens neutralitet, 1870 under det fransk-tyska kriget och 1914 — samtidigt med den stora krigsfullmakten — för neutralitetsvakten. 1859 års val företer en avvikelse från de fyra övriga valen, i det general (liksom generalstabschef) blott betingat valdes: förbunds församlingen lade i förbundsrådets hand att alltefter situationens krav inkalla de båda valda till tjänstgöring, medan förbundsrådet föreslagit inkallelse i händelse utav mobilisering av 20.000 man.³ I övriga fall har generalen omedelbart trätt i tjänst. Såväl under den långa diplomatiska konflikten med Österrike på 1850-talet som

¹ Se Wille: Bericht an die Bundesversammlung über den Aktivdienst 1914/1918, sid. 1 f. W:s argumentering löd, att det med mobiliseringen avsedda slutmålet — se efterföljande om generalens instruerande! — ej skulle kunna ernås utan att den inre ordningen upprätthölls. Då M. O. ej lämnar någon ledning för bedömande av generalens ordningsåligganden, synes denna generalens utläggning utgöra den enda egentliga rättsgrunden för hans användning utan parlamentets eller förbundsrådets bemyndigande av armén i ordningstjänst.

² Jfr Fleiner: Schweizerisches Bundesstaatsrecht, sid. 70 ff. och Huber a. a., sid. 91 ff. Ingentera preciserar dock närmare, när general bör tillsättas för nedslående av inre oroligheter eller när en fungerande general äger rätt att på egen hand företa ordningsinskridanden.

³ Se härom N. Z. Z. 1859: 489 ff. Jfr även Bundesblatt 1859, I, sid 335 ff. och Gesetzesammlung, a. F., VI, sid. 239. Såväl Huber i sin specialavhandling, sid. 106, som Burckhardt: Kommentar, 3 uppl., sid. 672, ha icke velat beakta eller helt förbisett 1859 års val.

tysk-österrikiska kriget 1866 ansågs trots militära åtgärder val av general ej erforderligt.

Då generalen väljes för en viss situation, ligger det i sakens natur att hans uppgifter begränsas till de krav, som situationen ställer. 1907 års M.O. (art. 204) har fastslagit detta i följande ord: »Generalen för överbefälet över armén. Han erhåller av förbundsrådet anvisning över det slutmål, som genom truppuppbådet skall ernås». Detta stadgande torde höra så förstås, att generalen är bunden i sitt handlande av de politiska myndigheternas med uppbådet angivna syftemål men för dess realiserande självständigt befäller över armén. Inom ramen för den förelagda uppgiften står han i princip fri från de politiska organens inblandning, och han saknar dessutom varje förpliktelse att vid sina beslut låta andra militära organ utöva medbestämmanderätt — båda momenten lika viktiga för att få en enhetlig och kraftig vilja överst i den militära ledningen.¹

Bestämmandet av slutmålet för uppbådet eller — som det vanligare kallas — fastställandet av instruktionen («Verhaltensbefehle») ankom enligt lagbestämmelserna först på förbundsförsamlingen.² 1850 års M. O. anknöt härutinnan till sedvänjorna från Tagsatzung med dess blandade karaktär av exekutiv och legislativ myndighet. Redan de första generalsvalen förknippades emellertid med fullmakter åt förbundsexekutiven, vari visserligen fullmaktens ändamål angavs, och i praktiken blev instruerandet från början därigenom förbundsregeringens sak, varvid regeringens handlande givetvis kringskars av de givna fullmakternas ram. Att detta sammanföll med ändamålsenligheten torde knappast behöva diskuteras. Vid fransk-tyska kriget inför den då väntade långvariga gräns-

¹ Se om generalens handlingsfrihet *Huber* a. a. sid. 102 och 106 ff.; se även den a. a. sid. 76 f. refererade diskussionen 1817 om att eventuellt binda generalen vid övriga högre militärers råd, vilket förslag avvisades.

² Se om instruktionerna de kortfattade uppgifterna hos *Huber* a. a., sid. 118 f. Om det faktiska instruktionsgivandet 1849, 1856 och 1859 förefinnas enl. föreliggande material inga fullt tydliga uppgifter; slutsatserna ovan baseras dels på den omständigheten, att tidningsreferaten över fullmaktsbesluten och generalsvalen aldrig innehöll något beslut ang. instruktioner, dels på uppgiften hos *Schneider*: *Geschichte des schweizerischer Bundesstaates*, 1848—1918, I, sid. 423, att just BR 1856 tilldelade Dufour instruktioner, som gjorde denne till »diktator».

besättningen och med Emil Welti som självmedveten försvarsminister delegerades instruktionsomgivningen genom särskilt beslut till förbundsrådet, trots M. O:s rakt motsatta stadgande. Sedermera förbundsrådet Scherer framställde i nationalrådet yrkandet, att instruktionerna skulle utarbetas av ett parlamentariskt sjuannaskott, men förbundsrådet betraktade denna lagenliga maktyttring från folkrepresentationens sida som ett misstroendevotum och torde ha svarat de författningstrogna med demissionshot.¹ Förbundsrådets rätt till instruktionsgivning fick 1870 en särskild betydelse genom förbundsrådets planer att med trotsande av parlamentsmajoritetens vilja besätta övre Savoyen, ej osannolikt i annekteringsssyfte.² Praxis från föregående generalitet lagfästes i 1874 års M. O., då instruktionsrätten expressis verbis överlämnades åt förbundsrådet. Samma stadgande infördes sedan i 1907 års lag.

För alla militära åtgärder, vilka generalen håller »för nödiga och tjänliga» (»notwendig und dienlich») för uppnående av uppståndets syfte och över vilka han själv äger fritt befalla, »förfogar han efter gottfinnande över landets personella och materiella stridsmedel» (art. 208). Stadgandet kompletteras av föreskriften, att »om generalen begär uppståndet av ytterligare delar av armén, så förfogas och verkställs detta genom förbundsrådet» (»so wird es durch den Bundesrat verfügt und vollgezogen», art. 210), vartill kommer förfoganderätt för generalen över järnvägar och fartyg (art. 217—220). Man kan i detalj diskutera räckvidden av dessa generalens prerogativ, men man kan ej betvivla avsikten att ge honom en nästan oinskränkt makt över allt det militära. Uppenbarligen ha lagstiftarna åsyftat att under generalen i princip lägga alla stridsmedel, som direkt eller indirekt kunna befordra truppuppståndets syftemål. I 1874 års debatt opponerade man sig förgäves mot generalens förfoganderätt över egendom, och i 1907 års ständerrådsdebatt underströk oemotsagt rapportören, blivande förbundsrådet Arthur Hoffmann, att förfoganderätten ej inskränkte sig till den egentliga hären utan även hade avseende på »de ej till hären hörande

¹ Se N. Z. Z. 1870: 368. Jfr Schneider a. a., sid. 683.

² I BR:s instruktion till generalen 1870 fanns dock ett förbud för denne att utan BR:s medgivande besätta Savoyen. (Schneider a. a., sid. 683.)

stridsmedlen».¹ Förfoganderättens tänkta vida utsträckning framgår även därav, att t. ex. förstörandet av befintliga järnvägar enligt lagen ej lagts i förbundsrådets utan i generalens hand och att järnvägs- och ångbåtspersonalen »i tider av krig eller krigsfara» skall ställas under militärlagarna. Uttryckligt undantagna genom M. O. äro endast de till s. k. territorialtjänst uttagna, d. v. s. för civiltjänst mönstrade icke vapenföra (art. 211).

Ävenså har det otvivelaktigt varit avsikten att ge generalen rätt att bestämma över uppbådets storlek, varvid förbundsrådets verkställighetsåtgärder skulle vara rent expeditiva. När 1874 års i denna punkt ännu ograverade lag antogs, inlades från regeringsbänken genom Welti med instämmande av f. förbundsrådet Stämpfli i formuleringen just den tolkningen, att generalen måste ha full frihet att bestämma uppbådets storlek inom det honom förelagda slutmålet; skulle förbundsrådet, yttrade Welti, vägra förmedla uppbåd, övertog det fulla ansvaret för utgången, och därmed underförstod Welti en ansvarsdivision, som ej rimmade med generalsämbetets syfte. För uppbådets slutgiltiga bestämmande genom förbundsrådet talade däremot en rad bemärkta politiker, däribland f. förbundsrådet Dubs och blivande förbundsrådet Heer; dessa varnade för att ge generalen för stor makt och funno (enkannerligen Dubs) delningen av det politiska ansvaret mellan regering och general »inkonstitutionell». Denna ståndpunkt led emellertid nederlag och därmed också den restriktiva utläggningen av generalens mobiliseringsrätt.²

Generalens makt har emellertid i verkligheten fått en snävare ram. För att här blott hålla oss till världskriget tarvas inga utläggningar för att inse, hurusom det moderna kriget med dess ingripande på nästan alla områden av samhällsligt liv måste föranleda en omvärdering av uttrycket »personella och materiella stridsmedel». Att låta generalen, såsom lagen bjuder, »efter gottfinnande» förfoga ej blott över den egentliga armén utan också över alla ome-

¹ Se om förfoganderätten Huber a. a., sid. 106 ff. Om 1874 års debatt se *Bund* 1874: 299 och om Hoffmanns yttrande se *Sten. Bull.* 1907: StR: 84. Det bör anmärkas att detta korta tillkännagivande av Hoffmann var det enda yttrande om generalen, som förekom i BV vid den nya militärlagens antagande.

² Se om denna debatt referatet i *Bund* 1874: 299. Jfr Fleiners oklara omskrivning att rekvisitioner av manskap må (»sollen») på generalens begäran anordnas och utföras av BR (a. a., sid. 645).

delbara eller medelbara försvarsanordningar bakom fronten (fabriker, trafikmedel o. dyl.) vore att ge honom en hart när diktatorisk ställning långt utöver det militära, något som dock uppenbart aldrig varit författningens mening.¹ Man synes under världskriget ha sökt sig fram genom lämpor och förtroendefullt samarbete mellan generaler och förbundsregeringen, närmast då försvarsministern. Vissa näringsföretag av medelbart intresse för försvarsberedskapen ehuru otvivelaktigt stridsmedel i lagens mening ställdes direkt under försvarsdepartementet alltefter lämplighetsskäl och utan att någon allmän norm för den reviderade uppdelningen kunnat anges.² Vidare kom hela försörjningspolitiken att uteslutande ledas av civila departement. Särskilt bör observeras, att med båda parternas begivande militärstraffrätten för trafikföretagen snart inskränktes att blott gälla brott av militär betydelse och att järnvägsbolagens militära underordnande begränsades.³ Men säkert viktigare än dessa formella undantag torde ha varit, att generalen trots sin författningens enligt självständiga beslutanderätt »från början hållit fast vid att även i rent militära frågor befinna sig i känning med förbundsrådet och träffa viktiga beslut blott i samförstånd med denna myndighet», för att citera förbundsrådets eget vittnesmål mot kritiken av militärväldet.⁴

I generalens rätt att mobilisera armén kan liknande intrång förmärkas. Redan under fransk-tyska kriget trädde i dagen svårigheterna att finna en formel, som kunde förlika generalens legala kompetens med förbundsrådets politiska ledning. Mellan general Herzog och försvarsminister Welti rådde uppenbarligen delade meningar om behovet av inkallelser, varvid Welti bromsade, ledd av allmänna sparsamhetsskäl och väl också av en mera realistisk uppfattning om det alltefter krigets fortgång minskade hotet utifrån.

¹ Jfr Huber a. a., sid. 114 f.

² Se uppgifterna hos Huber a. a., sid. 107.

³ Se citaten ur BR:s neutralitetsberättelse 1916 hos Burckhardt: Schweizerisches Bundesrecht, Staats- und verwaltungsrechtliche Praxis, II, sid. 820 ff. och IV, sid. 817 ff.

⁴ I andra neutralitetsberättelsen, cit. efter Burckhardt: Bundesrecht, II, sid. 821. Jfr Wille: Bericht, sid. 2 f. Jfr å andra sidan ibidem sid. 526, där generalstabschefen v. Sprecher i sin berättelse (tryckt tillsammans med Willes berättelse) vänder sig emot att de till territorialtjänst uttagna enligt 1907 års M.O. ställas under civilmaktens befäl.

När en förstärkning av armén i januari 1871 uppådades inför faran för att franska ostarmén skulle ta sin tillflykt till schweiziskt territorium — vilket också kort därefter inträffade — skedde det först efter en konferens mellan Herzog och Welti.¹ Under världskriget synes upphådsrätten i praxis alltid ha gjorts till föremål för samrådande och överenskommelser.² Oavsett alla politiska skäl, som kunna tala för att den eminent ansvariga politiska myndigheten ej lämnas utanför avgörandet i en finansiellt så betydelsefull fråga som mobiliseringens omfattning, kan man här från strängt rättslig synpunkt tala om generalens frivilliga dekapitering inför en politisk nödvändighet. Den vittfamnande förfoganderätten i generalens hand har härmed undergått en vittgående förskjutning till det politiska organets favör och generalens makt över uppbåden närmat sig en vanlig, låt vara synnerligen auktoritativ förslagsrätt.

Den dubbla begränsningen av generalens befogenheter, först att fritt förfoga över stridsmedlen bakom fronten och sedan att suveränt bestämma över arméns inkallelse, förer hans makt betydligt närmare överbefälhavarens i övriga stater än de imposanta prerogativen ge vid handen.

Om generalens budgeträtt lämnar varken förbundsorfattningen eller M. O. några anvisningar. Härvid må först konstateras, att praxis vid hittills företagna större mobiliseringar varit, att förbunds-församlingen i sina fullmaktsbeslut lämnat förbundsrådet obegränsad kredit och medgivit förbundsrådet rätt att uppta för ändamålet nödiga lån. I motsats till Sverige hade sålunda förbundsrådet senast under världskriget obesuren rätt att utge medel för försvarsbehov, varvid parlamentets uppgift inskränktes till att efteråt godkänna de vidtagna åtgärderna, som då voro utan återvändo. Parlamentets normala budgeträttigheter ha härigenom fullständigt åsidosatts, och frånvaron av varje preventiv parlamentskontroll måste vara ägnad att ge förbundsrådet och militärmakten den vidaste, mest ohämmade handlingsfrihet inom mobiliseringssyftets ram. Den skrivna rätten har ej normerat förbundsrådets och generalens rättigheter sinsemellan vid utbetalandet av medel för mobilisering,

¹ Se Schneider a. a., sid. 712.

² Se uttalandet i andra neutralitetsberättelsen, cit. efter Burckhardt: Bundesrecht, IV, sid. 818.

och således är generalens kompetens lika obestämd som räckvidden av den materiella prövningsrätt, förbundsrådet kan äga i avseende på de av generalens försvarsanstalter föranledda kostnaderna. En konsekvent utläggning av generalens rättsliga ställning och hans förfoganderätt måste utmynna i den friaste rätt för honom inom ramen för hans förelagda uppgift.

Liksom flertalet diskutabla kompetensspörsmål löstes frågan om generalens budgetmakt under världskriget på samförståndets väg genom en särskild förordning 1916,¹ vilken baserades på erfarenheterna av de två första årens finansvirkvarr och betecknande nog i ingressen gavs formen av ett slags privaträttsligt delningsfördrag mellan de båda kompetenskonkurrerande parterna. Enligt denna förordning begränsades generalens fria budgeträtt till kostnader, »som förutses och regleras av den schweiziska arméns förvaltningsreglemente», medan övriga utgifter, som för beklädnad, beväpning, utrustning, ammunition, fortifikatoriska verk, byggnader och vägar, först skulle prövas av försvarsdepartementet. För att undvika varje tvetydighet underströks förbundsrådets materiella prövningsrätt genom tillsatsen »att beviljandet av anslaget är förbundsrådets sak». Det torde ej vara tvivel underkastat, att denna budgetmaktsreglering i hög grad kringskar generalens självständiga ställning i förhållande till vad lagstiftarna menat med maktkoncentrationen i dennes person.

Vissa särbefogenheter tillkomma ytterligare generalen, intressanta i och för sig ehuru av mindre reell vikt. Dit hör hans rätt »att fråntaga officerare kommando och tillfälligtvis förordna officerare till kommandon» (art. 209). Denna interimistiska rätt åsyftar att ge generalen utan hinderlig omgång till den eljest utnämmande landsregeringen möjlighet att företa nödiga omplaceringar bland befälet men berättigar ej generalen till avsättningar eller gradbefordringar, som även under generalitetet äro förbundsrådets sak.² Likaledes äger generalen fri rätt att företa nödiga krigsgrup-

¹ Se *Gesetzesammlung*, årg. 32, sid. 43. I ingressen hette det, att förordningen tillkommit »in Einverständnis mit der Armeeführung». Jfr H u b e r a. a., sid. 110.

² Denna omplaceringsrätt omskrevs och förtydligades i en särskild förordning 29 aug. 1914. Bl. a. skulle den ersättande officeren vara av samma grad som den i disposition försatte.

peringar av hären utan att till någon del vara bunden av M. O. (art. 209). Av båda dessa befogenheter gjorde generalen senast bruk under världskriget, men ännu större betydelse var förlänad dessa rättigheter före arméns centralisering, då en enhetlig, suverän makt över den kantonalt söndersplittrade, ofta amatör- och slentrianmässigt ledda armén behövdes för att någorlunda snabbt kunna reparera alla bristfälligheter. Slutligen tillkommer generalen en synnerligen vidsträckt benådningsrätt,¹ trots att författningen ingestädes ger något avkall på förbunds församlingens benådningsrätt. Förbundsrådet äger enligt 1889 och 1927 års militärstraffrättslagar rätt att utdela nåd i militära mål, och dess befogenheter härutinnan övergå under generalitetet automatiskt till generalen. Samtliga vid krigsdomstolar dömda, vare sig militärer eller civilpersoner, med egentligen blott ett enda undantag, nämligen till dödsstraff dömda, äro sålunda för nåd hänvisade till generalen. Med den genomgående tendensen i Schweiz att utsträcka militärdomstolarnas behörighet även till områden, som i Sverige skulle tillhöra civildomstolarna — sålunda dömdes socialistledaren Grimm för sin delaktighet i den socialt betingade generalstrejken 1918 av krigsrätt —, är denna specialbefogenhet symptomatisk för benägenheten att militarisera staten under farofyllda tider. Tilläggas må dock, att generalen själv år 1915 tog initiativ till en inskränkning av sin benådningsmakt, så att t. ex. brott mot brödförsörjningen överlämnades åt kantonala myndigheter.²

SAMMANFATTNING AV GENERALENS RÄTTSLIGA STÄLLNING I FÖRHÅLLANDE TILL PARLAMENT OCH REGERING.

Generalens konstitutionella förhållande till parlament och regering kan genom bristen på författningsstadganden knappast sägas vara klar.

¹ Se om generalens benådningsrätt Willy Brunner: Die Begnadigung nach eidgenössischem Recht und dem Entwurfe eines schweiz. Strafgesetzbuches, sid. 123 ff. och Huber a. a., sid. 112. En särskild BR-förordning av den 12 maj 1916 preciserade churu utan inskränkningar generalens ifrågavarande befogenheter.

² Se Burckhardt: Bundesrecht, IV, sid. 975 f.

Problemet rör i första hand, om parlamentet har rätt att med förpliktande verkan ingripa mot en general, sedan denne valts och fått sina instruktioner, sedvanemässigt föregångna av en parlamentets fullmakt åt regeringen. En reservation måste härvid göras för det inflytande, som en parlamentsopinion manifesterad på det ena eller andra viset alltid kan utöva till följd av politiska maktförhållanden. Rättsligt synes däremot en ändamålsenlighetstolkning — och sådana äro tillåtna i Schweiz — icke tillstämja parlamentet befogenheten att utdela bindande anvisningar till generalen under dennes funktionstid, så länge denne håller sig inom fullmaktens ram. Härför talar ej blott att instruktionsrätten avhänts parlamentet utan även att syftemålet med ett särskilt generalskap måste vara att försvaret under en mans ansvar tillförsäkras en planmässig ledning, som får fungera ostörd av idelig politisk inblandning. Nödvändigtvis behöver ej rätten att välja general föra med sig rätt att kontrollera honom i analogi med förbundsförsamlingens kontrollrätt gentemot de likaledes parlamentsvalda förbundsråden och förbundsdomarna, ty parlamentets »överuppsiktsrätt» gentemot de senare är särskilt inskräpt i författningen. Väl kan parlamentet ändra eller återta fullmakten men en rätt därutöver till bindande direktiv under fullmaktens giltighetstid skulle leda till en ansvarskonfusion, som generalskapet tillkommit för att förhindra.

Sin uppsikt över den verkställande liksom den dömande makten utövar förbundsförsamlingen i främsta rummet genom granskning av ordinarie eller extra rekvirerade berättelser. För generalen finnes ingen sådan berättelseskyldighet föreskriven, vilket ytterligare talar mot förbundsparlamentets rätt till förbindande anvisningar. Ändock ha samtliga generaler efter 1848 i anslutning till tidigare praxis avgivit frivilliga »Berichte», men dessa tillbakablickande summariska översikter ha alltid kommit först sedan generalskapet upphört och vid en tidpunkt, då ansvarsutkrävandet följaktligen måst bli utan varje politisk betydelse.¹ Något försök att av-

¹ Se om berättelserna Huber a. a., sid. 117. Se ock Wille: Bericht, avgiven i sept. 1919, alltså nära ett år efter det generalskapet upphört. Berättelsen sändes direkt till BV med förbigående av BR; BV remitterade den till BR, som den 6 juni 1922 avgav sin Bericht. Först i juni 1923 slutbehandlade BV de båda berättelserna; observeras bör, att generalens Bericht ej såsom BR:s årsberättelser blev föremål för beslut om »Genehmigung» utan blott lades

fordra generalen berättelser under funktionstiden synes aldrig ha igångsatts, och varje fortlöpande aktuell parlamentskontroll har sålunda saknats. Däremot står det parlamentet öppet och praktiserades även flitigt under världskriget att rikta interpellationer till förbundsrådet angående skilda åtgöranden från generalens sida, och ävenså var generalen någon enstaka gång inkallad till parlamentets neutralitetskommissioner. Interpellationskontrollens värde torde ej böra överskattas, alldenstund generalen blott svarat genom förbundsråden, och med kännedom om Willes självmedvetna naturell torde hans beröring med parlamentsutskott huvudsakligast haft formen av redogörelser, icke av något ackorderande samrådande.¹ I båda fallen måste det anses vara fråga om icke bindande parlamentsyttringar.

Parlamentets uppsiktsmakt reduceras dessutom av att generalen väljes för obestämd tid och att en obetingad parlamentarisk revokationsrätt saknar författningshemul. I och för sig kan av brist på varje annat författningsstadgande icke ur förbundsförsamlingens valrätt härledas någon bestämd rätt för församlingen att utan vidare också avsätta den valde. Emellertid synes man ha velat hålla möjligheten öppen att kunna vid behov göra sig av med en olämplig general, i det 1907 års M. O. föreskriver, att »avskedande (»Entlassung») av generalen före truppuppåbådets slut endast får följa på förbundsrådets bestämda yrkande» (art. 204). Härur måste utläsas, att förbundsförsamlingen visserligen äger en avsättningsrätt men att initiativet därtill måste tillkomma förbundsrådet och ej förbundsförsamlingen, utsträckt enligt allmänna författningsregler till rätt för förbundsförsamlingen eller någon av dess kamrar att i en icke förbindande skrivelse (postulat) anhålla, att förbundsrådet toge ett avsättningsyrkande under övervägande. Möjligen kan ifrågasvarande artikel i M. O. utläggas ännu vidare, i det därur skulle kunna deduceras ett förbud för förbundsförsamlingen att besluta

ad acta med anmärkningen att BV tagit del därav. (Se Burckhardt: Bundesrecht, IV, sid. 907 f., om NRdebatten *Bund* 1922: 504 ff. och om StRdebatten *Bund* 1923: 233.)

¹ Det må anmärkas, att generalstabschefen v. Sprecher i sin berättelse för framtiden påfordrade att ej försvarsministern, som hittills i regel, utan generalerna skulle svara inför parlamentsutskotten i rent militära frågor. (Wille: Bericht, sid. 523 f.)

om generalitetets upphörande, i så fall med utgångspunkt från att endast regeringen kan bedöma, när läget så förbättrats att generalskap blivit obehövt. Icke förty förekommo i parlamentet direkta yrkanden om »Abberufung» under världskrigets häftiga kritik av generalen, samtidigt som skrivelseformen valdes i kraven på den av förbundsrådet utsedde generalstabschefens avsättning.¹ När dessa yrkanden, som avslogos med stora majoriteter, ställdes under proposition, kan detta visserligen tagas till intäkt för en vidsträcktare tolkning av avsättningsrätten, men denna motsägelse mot M. O:s klara bud bekräftar egentligen blott ytterligare, hur liten roll rättsbud spelade vid denna tidpunkt.

Ihågkommes slutligen att förbundsförsamlingen avhänt sig den kontrollresursen att genom en preventiv budgetträtt utöva pression på generalen, är det befogat att fastslå, att generalen icke klavbindes i sin förelagda aktion utav någon närgången eller inkvisitorisk parlamentarisk uppsikt och att han, en gång väl vald, står utomordentligt fri gentemot kurationsorganet.

Annorlunda är generalens förhållande till förbundsregeringen. Såväl generalens tillkomsthistoria som skrivna lagbud ge oförtydligt vid handen, att man åsyftat att i farofyllda tider vid förbundsrådets sida skapa ett inom sin kompetenssfär fullt självständigt, av förbundsrådet oavhängigt organ. Landsregeringen blev emellertid starkare och expansivare än man 1848 föreställde sig. Just beträffande krigs- och neutralitetspolitiken har regeringen successivt sugit åt sig allt större makt. Förbundsförsamlingen har sålunda bl. a. frivilligt avhänt sig sin budgetträtt vid mobiliseringar, instruerandet har övergått till förbundsrådet, avsättningsrätten har gjorts beroende av dess initiativ och generalstabschefen väljes ej längre av förbundsförsamlingen. Generalen i sin tur har främst måst finna sig i förbundsrådets medbestämmanderätt om mobiliseringens storlek, han har måst repartisera »bevillningsrätten» med förbundsrådet samt måst finna sig i betydande inskränkningar i sin förfoganderätt till regeringens fördel. I stället för att självständigt dekretera från en upphöjd isolerad ställning har generalen på viktiga områden etablerat eller måst etablera samråd och samverkan med förbundsregeringen. Allt detta får visserligen icke tolkas så,

¹ Se härom nedan.

att icke ännu återstode en betydande marginal för generalens fria bestämmande. Men denna marginal har förträngts till det eminent militära, till det egentliga befälsförandet. Generalens intima samarbete med förbundsrådet kan ge fog för att förlikna honom vid en av förbundsförsamlingen vald extra krigsminister av facket, som i kontrollhänseende intar en förmånsställning inför parlamentet, som är befriad från det kollegiala arbetet i andra frågor och som för sina viktigaste beslut behöver förbundsrådets godkännande men i övrigt åtnjuter en åt sig delegerad självständig beslutanderätt utan appell.¹

Denna nära liering mellan regering och general, tillkommen genom neutralitetsvaktens kringgripande verkningar på alla områden, är ett uttryck för insikten, att en växelverkan mellan militära och politiska, inbegripet näringspolitiska intressen varit nödvändig. Koordination har måst träda i stället för isolation och samverkan i stället för dualism för att nå största effektivitet. Liksom erfarenheten tidigt visade, att kritiska ögonblick i statens liv krävde att parlamentet avstode en del av sin vittfamnande makt till regeringsmakten, har den också numera betygat, att det enhetliga handlandet under liknande tider måste förutsätta regeringen som dirigerande organ med en anpassning genom maktreduktion av generalsämbetet i anslutning därtill. Att den gamla Tagsatzungs makt över generalen på detta vis, till stor del utan ändringar i den skrivna rätten, vandrat över till förbundsrådet från förbundsförsamlingen, som ursprungligen otvivelaktigt tänktes som den enda principalen, utgör en av de många illustrationerna till den »Verfassungswandlung», varpå den schweiziska statsrätten är så rik.

Denna rättsliga översikt bör avslutas med att understryka, att de fyra världskrigsårens uppbåd endast rörde neutralitetsskydd och icke krig. De företagna restriktionerna av generalens makt måste ses mot bakgrunden härav. Indroges Schweiz i ett modernt krig, kunna generalens prerogativ genom händelsernas eget tryck lämnas mer oförkränkta. Sannolikheten talar då för att generalens beslutanderätt utmättes efter det aktuella behovet av koncentration i

¹ Om Willes uppfattning om krigsministerns ställning under generalitetet — såsom en förmedlare mellan den politiska och militära ledningen — se Wille: Bericht, sid. 83 ff.

militärbefälets hand och ej enligt något ängsligt iakttagande av M. O. Men skäl ges att varna för en sådan nästan deterministisk uppfattning¹ som att generalens makt under ett krig skulle växa långt över den ställning, som världskrigsårens överbefälhavare intog. Den obrutna tendensen sedan 1848 pekar på regeringsmaktens, ej generalsämbetets expansion, och erfarenheterna från England och Tyskland under världskriget — om nu dessa ha något att säga i Schweiz' fall — häntyda snarast på att just de politiska organens makt och ansvar exceptionellt stegrats under ett krigs ansträngningar, både absolut och i förhållande till de militära organen.

GENERALSVALEN.

Man frågar sig först, om förbunds församlingens val av general företages fullt fritt, eller ännu tydligare, om förbundsrådet står utan inflytande på valet av den person, tillsammans med vilken det i ett kritiskt moment har att länka statens öden.

Vid de tre första generalsvalen efter 1848 stod Dufour till förfogande, vilken genom sin nimbus som Sonderbundskrigets överbefälhavare intog ställningen som en Wellington eller en Moltke, självskriven att i farans stund gå i spetsen för landets ära. Intet antyder annat än att han med sin ställning ovan partierna alltid stod på god fot med förbundsrådet, som självt utnyttjade honom för högre kommenderingar. För »Büsingerkriget» 1849 valdes Dufour med 116 röster av 118; före valet hade Dufour av förbundsrådet fått provisoriskt förordnande att leda försvarsanstalterna.² Vid Neuchâtelaffären 1856—57 valdes Dufour, som även nu av förbundsrådet kallats att deltaga i förberedelserna, med 130 röster av

¹ En dylik uppfattning är förhärskande hos v. Sprecher (Wille: Bericht, sid. 526 f.) och tycktes delvis genomströmma den i det följande omnämnda debatten om militärmaktens underordning under civilmakten.

² Se N. Z. Z. 1849: 955 f. (om valet) och 921 (om D:s prov. förordnande). Det samtidiga valet av generalstabschef liknade emellertid en desavouering av förbundsrådet; detta hade provisoriskt inkallat Zimmerli, Bern, men BV valde Oberst Ziegler, Zürich, med 93 röster av 116, därav 11 för Zimmerli. Ziegler hade 1846 kommit i konflikt med Ochsenbein, 1849 försvarsminister, men N. Z. Z. räknade med att BR och Ochsenbein skulle motta Ziegler med fullaste förtroende. (1849: 955 f.)

140. Vid detta tillfälle var valet av generalstabschef märkligt, i det till denna post valdes försvarsministern Frei-Herosé, utan att denne fördenskull utträdde ur förbundsregeringen. Frei-Herosé hade haft samma tjänst under Dufour i Sonderbundskriget och var som en av förbundsrådets båda kommissarier under rojalistupproret i Neuchâtel synnerligen väl orienterad i frågan.¹ Vid 1859 års val i Savoyaffären — vilket som tidigare nämnts endast företogs villkorligt — erhöll Dufour 110 röster av 141. Huruvida förbundsrådet eller någon av dess just då inbördes stridiga grupper 1859 önskat ett annat val framgår ej av handlingarna, men röstavfallet torde kunna förklaras dels av Dufours vördnadsvärda ålder, dels av att han som Napoleon III:s lärare i krigskonst och förblivande vän kunde anses mindre lämplig att agera mot Napoleon.²

Efter Dufourtiden, då ingen längre på samma sätt framstod som given, kommer förbundsrådets inflytande tydligare till synes. Vid 1866 års neutralitetsvakt förde förbundsrådet underhandlingar med Schwarz, Aargau, om denne vore villig att åtaga sig eventuellt generalskap, men genom krigets hastiga slut behövde aldrig något generalsval företas.³ Vid 1870 års val hade det snabba krigsutbrottet omöjliggjort längre förberedelser; fullmakterna godkändes utan utskottsprövning, och det oprepurerade generalsvalet måste uppskjutas en dag. Vid fullmakternas beviljande uttalade nämligen Heer i nationalrådet utan motsägelse önskemålet, att förbundsrådet skulle inkomma med förslag till general och generalstabschef. När Herzog, Aargau, sedan valdes till general med 144 röster av 151 — Welti erhöll 5 röster —, stod detta i överensstämmelse med förbundsrådets enhälliga önskan. Ännu tydligare kom förbundsrådets inflytande till uttryck vid valet av generalstabschef. På Heers yrkande uppsköt förbundsförsamlingen detta ytterligare en dag för att invänta förbundsrådets förslag; påföljande dag förelåg förslaget

¹ Se om detta val *N. Z. Z.* 1856: 1553 och Schmid: Oberst Friedrich Frei-Herosé, sid. 69 ff. Vid generalsvalet erhöll Ziegler 8 röster; till generalstabschef erhöll F.-H. 118, Ziegler 13 och Bontems (Vaud) 5 röster av 140.

² Se om valet *N. Z. Z.* 1859: 507. Ziegler erhöll till generalskapet 33 och Bontems 1 röst. Vid valet till generalstabschef tillföll Ziegler 117 och Frei-Herosé 13 röster. Uppenbarligen eftersträvade F.-H. detta år ej generalstabschefskapet, helst som han detta år var förbundsresident.

³ Se Hunziker: Landamann Oberst Samuel Schwarz, sid. 52.

skriftligt, det upplästes för elektorsförsamlingen och valet utföll i enlighet därmed.¹

Vid 1914 års val utspelades en verklig konflikt mellan förbundsrådet och förbundsörsamlingens majoritet, ett av de mest intressanta och dramatiska momenten i den schweiziska parlamentarismens historia. Förbundsrådets kandidat var Ulrich Wille, Zürich, trots att denne tidigare legat i konflikt med förbundsrådet. Wille ansågs på sina håll dels för temperamentsfullt självmedveten, dels för tyskorienterad.² Både hans autokratiska och »germanophila» drag uppväckte intensivt motstånd, och som motkandidat uppställdes den till generalstabschef designerade von Sprecher von Bernegg, Graubünden, trots dennes politiskt konservativa orientering. Rasfrågan, motsättningen mellan romaner och tysk-schweizare, var nu ojämförligt mera framträdande än på 70-talet. Särskilt de fransktalande schweizarna, welscherna, sågo i Willes person inkarnationen av det förhatliga preusseriet och önskade bli representerade av en man bland de båda generalerna. Sedan rätten att utse generalstabschef nu övergått till förbundsrådet, var welschernas program val av von Sprecher till general och utnämning av genévaren Audéoud — en man betydligt över 60 år, tidigare nämnd som förbundsråds-kandidat — till generalstabschef.

Förbundsörsamlingen var inkallad att behandla fullmakterna och andra krigsfrågor till måndagen den 3 augusti.³ Före plena samma dag sammanträdde den sedermera s. k. neutralitetskommissionen i närvaro av förbundsråden Hoffmann (president), Motta och försvarsministern Decoppet. Före utskottssammanträdet hade för-

¹ Se om detta val *N. Z. Z.* 1870: 363 ff. Det framgår ej av referatet, om även förslaget till general var skriftligt. Till generalstabschef valdes Paravicini, Basel, med 136 röster av 149; Scherer erhöi 6 röster. BR hade först till chef för generalstaben sökt förvärva en fransktalande, men detta strandade på brist på kompetent folk. (Se *Schneider* a. a., sid. 683, not 1.)

² Wille hade gjort sin militärutbildning delvis i Berlin, var gift med en tyska, och kejsar Wilhelm hade stått fadder till ett av hans barnbarn. Wille var dr. jur. men måste betecknas — i likhet med v. Sprecher — som yrkesofficer i jämförelse med 1850-talets mera amatörmässiga generaler.

³ Redogörelser för valet och förhandlingarnas gång finnas hos *Ruchti: Geschichte der Schweiz während des Weltkrieges*, I, sid. 21 ff., *Bonjour: Souvenirs d'un journaliste*, II, sid. 142 ff. och *Walther* m. fl.: *Josef Winiger* 85 ff. Den mest belysande skildringen lämnas av sedermera katolikledaren Walther i dennes uppteckningar från debatten i neutralitetskommissionen.

bundsrådet uppvaktats av en deputation welscher, som utan att kunna rubba Hoffmann enträget krävt en lösning efter formeln v. Sprecher—Audéoud. Vid utskottssammanträdet upptogs generalsfrågan till diskussion på utskottsordförandens initiativ för att få, som denne yttrade, vetskap om förbundsrådets uppfattning i personfrågan och ett därpå byggt meningsutbyte i kommissionen. De tre förbundsråden och främst Hoffmann förordade alla energiskt Wille. Hoffmann bestred de raspolitiska synpunkternas berättigande, vitsordade att Wille var schweizare »durch und durch» och hade de utpräglade ledareegenskaperna samt fastslog Willes utomordentliga förtjänster för att den reformerade armén skaffat respekt för Schweiz' neutralitetsvilja. »Wille må ha en järnvilja. Men även förbundsrådet har en fast, vid behov oböjlig vilja.» Förbundsrådet hade tillkallat Wille och v. Sprecher som sakkunniga i tanke att deras ställningar skulle bli generalens resp. generalstabschefens; förbigicks Wille, fortsatte Hoffmann, skulle Wille ej längre kunna stanna som armécorskommendant. Motståndarna till Wille häntydde med mycken skärpa på dennes impopularitet i det franska Schweiz, funno v. Sprecher vara den givne generalen och hävdade framförallt, att förbundsrådet saknade all förslagsrätt liksom att det tillkom förbunds församlingen att »fullständigt fritt» och på eget ansvar träffa sitt val. Av största principiella intresse äro replikerna häremot från förbundsråden, Hoffmann begärde för den ansvariga landsregeringens räkning »ett utslagsgivande inflytande vid generalsvalet», och Motta sekunderade: »i denna huvudfråga om generalsvalet får ingen desavouering av förbundsrådet förekomma». Diskussionen, som närgånget sysslade med de båda kandidaternas personligheter och som betecknats som föga uppbygglig, slutade med att personfrågan utan något kommissionens ställningstagande överläts åt partierna.

Efter detta utskottssammanträde hade partierna samma dag sina överläggningar. Samtliga fraktioner togo, om också ej enhälligt, ståndpunkt för v. Sprecher; katolikerna visade hänsynsfullheten att göra sitt förord delvis beroende av det frisinnade majoritetspartiets beslut för att den valde — v. Sprecher eller Wille — skulle få största möjliga majoritet. Utgången syntes följaktligen given, då förbunds församlingen skulle sammanträda kl. 6 på aftonen

för att företa valet. Förbundsrådet begärde emellertid uppskov med valet för nya partiöverläggningar och sammanträdet ajournerades. Hoffmann detacherades till de frisinnades, Motta till katolikernas och Müller till socialdemokraternas möten.¹ »Var och en av förbundsrådets företrädare fullgjorde sin mission efter sin personliga egenart; i eftertryck och kraft fanns intet övrigt att önska. På ena sidan förbundsrådet med hela sin väldiga ansvarighet, på andra sidan parlamentet med sina okontrollerade, mer eller mindre motiverade stämningar. Alla fraktioner gåvo efter för trycket.»² Först kl. 8 kunde förbundsförsamlingens plenum börja. Minoriteter i samtliga stora partier fasthöllo visserligen fortfarande vid v. Sprecher, men Wille valdes med stor majoritet, 122 röster mot 63 för graubündnern och 7 blanka. Och en kvart senare kunde den efterkallade generalen göra sitt pompösa intåg i plenisalen, mött vid dörren av nationalrådspresidenten, för att inför den förenade förbundsförsamlingen motta sitt höga uppdrag och »feierlich» avlägga eden. Omedelbart efteråt erhöll v. Sprecher av förbundsrådet generalstabschefsuppdraget.

Denna historik över generalsvalen ger visserligen icke vid handen, att förbundsförsamlingen skulle ha förlorat sin lagenliga makt över tillsättandet av general. Men den ådagalägger, hurusom nästan genomgående förbundsrådets vilja varit deciderande för valen och hurusom denna tendens år 1914 tog sig formligt uttryck av en kapitulation från förbundsförsamlingens sida, vars valakt kan förliknas vid en nödtvungen registrering av regeringens förslag inför ett kabinetsfrågeliknande tryck. Ifrågavarande val ger den bästa inblick i förskjutningen av makten mellan parlament och regering i Schweiz.

SAMARBETET MELLAN GENERALEN OCH FÖRBUNDSRÅDET.

I och med att valen av general utfallit i enlighet med förbundsrådets önskningsar, har en av de viktigaste förutsättningarna skapats

¹ Tilläggas må, att Hoffmann och Müller voro frisinnade, Motta katolsk-konservativ.

² Citatet hämtat ur *Walther m. fl. a. a.*, sid. 89. Sätillvida är det kategoriska omdömet om partiernas eftergifter ej riktigt, som liberalerna uppenbarligen vidhöllo sitt förord för v. Sprecher.

för ett gott samarbete mellan regering och general som exekutiva organ. Men en dualism kan det oaktat lätt tänkas under samarbetets gång, och utrönandet av denna fråga träffar i lika hög grad som möjligheten att göra en i allo hållbar kompetensuppdelning själva hjärtpunkten i systemet med en med extra konstitutionella befogenheter utrustad militärbefälsmakt. Det kan dock omedelbart sägas, att det föreliggande materialet är för otillräckligt och generalitetsperioderna för skiftande för att tillåta något generellt omdöme i den ena eller andra riktningen.¹

Generaliteten 1849 och 1856/57 varade endast kort tid och lämnar därför ingen ledning i frågan. Uppenbarligen förlöpte dock samarbetet tämligen friktionsfritt. Generalitet 1870—1871 var däremot ur här vald synpunkt anmärkningsvärt. Tidigare ha omnämnts meningsskiljaktigheterna mellan general Herzog och Welti angående uppåtdets storlek och Weltis förmenta intrång på generalens maktsfär. Generalen blev snart på egen begäran permitterad, delvis till följd av olycksfall, och Welti ledde i stort sett gränsbesättningen från slutet av augusti.² Vissa stridigheter torde ha förekommit mellan generalen och försvarsministern. Dessutom utsattes generalen för kritik i nationalrådet, varvid dock Welti tog generalen mycket varmt i försvar. I november inlämnade Herzog sin avskedsansökan, vilken ej behandlades mer brådskande än att den föredrogs inför förbunds församlingen under den ordinarie decembersessionen. Att personlig besvikelse influerat avsägelsen framgår därunder, att Herzog motiverade denna ej blott med sjukdom utan också med att han gärna återlämnade den »mycket avundade värdigheten av det där generalskapet», därmed anspelade på de i

¹ De erfarenheter, som kunna hämtas ur generaliteten före 1848, ligga för långt tillbaka i tiden för att vara tillämpliga på våra dagar och härflyta dessutom från en tid med annan exekutivmakt. Det skall här blott — med hänvisning till H u b e r a. a., sid. 25 ff. — omnämnas att svåra konflikter förekommo i ett par fall 1798—1815 mellan generalen och de politiska myndigheterna; den förste generalen, oduglig »wegen seiner bacchantischen und venerischen Ausschreitungen», blev för ohörsamhetsbrott efter flykt till Frankrike dömd av en extra domstol till fängelsestraff in contumaciam.

² Se för det efterföljande S c h n e i d e r a. a., sid. 698 ff. samt om parlamentsförhandlingarna debatten i NR mellan Scherer och Welti N. Z. Z. 1870: 660 och om generalens avsked 1870: 671. Jfr även H u n z i k e r: General Hans Herzog, Schweiz. Monatshefte, årg. VII, sid. 429.

och för sig obestyrkta ryktena, att Scherer och Welti åtrådde hans post. Förbundsrådet intog en tydligt kylig hållning. Utan att yttra sig över själva ansökningen meddelade det parlamentet i en skrivelse, att i händelse av bifall till ansökan en nybesättning av posten i förevarande läge ej var absolut nödig. Förbundsförsamlingen avslog dock ansökan. Nationalrådspresidenten, som telegrafiskt förvägs vädjat till Herzog att återtaga sin skrivelse, yrkade i förbundsförsamlingen avslag å ansökan, därvid appellerande till Herzogs soldatdygder och patriotism, och utan något annat yttrande förklarades detta som parlamentets enhälliga beslut. I januari 1871 in kallades Herzog på nytt inför den hotande faran för franska truppers flyktinvasion i Schweiz, men efter Belforts fall i februari permitterades han åter, och förbundsrådet återtog därefter till krigets slut ledningen.¹ Ehuru det knappast ännu kan anses klarlagt, hos vem skulden till meningsskiljaktigheterna under de egenartade omständigheterna skall sökas, kvarstår, att 1870—1871 års generalitet resulterade i en oavvislig dualism mellan Herzog och Welti, vilken dualism stämplats som »pinsam».²

Vad slutligen världskriget beträffar, är det ännu för tidigt att uttala ett säkert omdöme om förhållandet mellan förbundsrådet och generalen, ty dessförinnan måste litteraturen om denna tids interna händelser i förbundsrådet bli rikligare. Det oaktat peka alla omständigheter på att i stort sett ett gott samarbete rått. Med hänsyn till vedermödorna vid Willes val, som förbundsrådet endast med uppbyggande av alla krafter förmådde genomdriva, kunde man också på förhand räkna med att Wille trots all militärisk rätlinjighet och oförskräckthet måste för framgången på sin post ty sig till förbundsrådet. Självfallet måste delade meningar utifrån olika synlägen många gånger ha förekommit, men det väsentliga är, om och hur dessa motsättningar kunnat utjämnas. Schweiz' eljest upprörda världskrigstid uppvisar i nästan förvånande liten utsträckning kända kontroverser mellan generalen och regeringen. Tvärtom upp-

¹ Enligt de gällande bestämmelserna skulle generalstabschefen tjänstgöra vid förfall för generalen, men Paravicini avböjde. Formellt hade Herzog därefter lagt befälet hos sin generaladjutant. Enligt 1907 års M.O. övergår befälet vid förhinder för generalen till äldste armécorpskommendant; till dess denne inträtt, föres befälet av generalstabschefen (art. 207).

² Så hos Schneider a. a., sid. 712.

träda dessa båda organ utåt inför opinionen och inför parlamentet som genomgående solidariska.¹ Det ligger nära till hands att delvis förklara denna goda samverkan som en sammankittning, åstadkommen av den mot bägge riktade kritiken från welscherna och socialdemokraterna. Samarbetet synes emellertid ha varit ungefär lika gott under den tidrymd om halvtannat år, som förflöt innan trumelden mot fullmakts- och militärväldet öppnades. Visserligen förekom det också någon gång att generalen desavouerades utav förbundsrådet inför parlamentet — såsom ifråga om en tilltänkt truppsändning till Lausanne för att möta befarade oroligheter i samband med »översteaffären»² — men om den generellt sett effektivt drivna samverkan vittnar bäst den medgörlighet, som generalen lade i dagen vid kringskärandet av sina prerogativ.

Förbundsrådets stegrade inflytande över militärmakten, och behovet av ett tryggt samarbete mellan förbundsråd och militäröverbefäl skulle rent logiskt kunna föra till att generalsvalet, liksom 1874 generalstabschefsvalet, helt lades i förbundsrådets händer. En sådan förändring har också varit under diskussion vid ett par tillfällen. Ovan har nämnts, att ett därom väckt förslag vid författningsrevisionen 1872 avslogs. Intressant är ock att se, hurusom det framstående förbundsrådet Furrer enskilt pläderade för tillsättning genom förbundsrådet, detta med anledning av att Dufour och Frei-Herosé 1857 företogo en hyllningsfärd, som fördröjde den påbudna demobiliseringen och irriterade förbundsrådet.³ »Det är ett stort fel i vår författning att icke generalen utses av exekutiven, vars blott högra arm han är. Vill denne vara egensinnig, så kan han

¹ Ett auktoritativt vittne, Felix Bonjour, som under kriget var NR-president och dessutom stod det welscha förbundsrådet Decoppet nära, be-tygar sålunda (*Souvenirs d'un journaliste*, II, sid. 142 ff.) att samarbetet mellan Wille och BR var gott, liksom han trots welscher efteråt erkänner att valet av Wille var lyckligt, i det dennes insatser som general rättfärdigat valet av honom. Det lojala samarbetet vitsordas även i BR:s ovan citerade *Berichte* 1916 och 1922 samt Wille: *Bericht*, sid. 3: »Die Beziehungen zwischen BR und General waren dank dem Entgegenkommen des BR:s von Anfang bis zum letzten Tage die denkbar besten».

² Om »översteaffären», två tysk-schweiziska överstars neutralitetsvidriga uppträdande 1915 och efterföljande händelser, se bl. a. Tingsten: *Regeringsmaktens expansion under och efter världskriget*, sid. 35 ff. samt om desavoueringen av generalen Ruchti a. a., I, sid. 221 ff.

³ I brev, cit. efter Isler: *Bundesrat Dr. Jonas Furrer*, sid. 160 f.

etablera sig som motregering, så länge förbundsförsamlingen icke visar honom hem.» Generalens ställning kunde ha de svåraste inrepolitiska följdverkningar enligt den mot all bullersam militärpolitik notoriskt kallsinnige Furrer.

På senare tid synes frågan om valsättet blott en gång ha aktualiserats. Vid slutbehandlingen av generalens berättelse 1922 ställde den kände liberale publicisten Micheli i nationalrådet ett yrkande om utredning, huruvida vid militärmaktens nödvändiga underordnande under civilmakten generalens val borde företagas genom förbundsrådet med begränsad mandattid.¹ Han vann understöd blott av katolikledaren Walther. Bådas argumenteringar avspeglade olika motiv för förändringen. Welschern Micheli önskade den »odemokratiska» reformen, därför att han ville försvaga generalens egenmäktiga auktoritet och därför såg i dennes utnämning som övriga militärer större utsikter för förbundsregeringen att tilltvinga sig övertaget. Walther däremot utgick från de föga uppbyggliga erfarenheterna från 1914 års val: generalens ställning kunde taga skada av, om t. ex. röstetalet mellan tvenne föreslagna vore lika, liksom av en motbjudande offentlig persondiskussion.² De frisinnades ledare Robert Forrer åberopade främst de demokratiska synpunkterna för status quo. Parlamentsvalet gav enligt Forrer generalen en större auktoritet i den allmänna opinionen men innebar i och för sig icke att generalen jämställdes med förbundsrådet, vilket han ville bevisa med hänvisning till förbundskanslerns val genom förbundsförsamlingen; liksom kanslern var underordnad förbundsrådet, behövde följaktligen parlamentsvalet enligt Forrer icke hindra den önskade underordningen av militärväsendet. Forrers motivering kringgick dock den lika väsentliga frågan om tryggandet av samarbetet mellan regering och general.³

När Michelis yrkande nästan enhälligt avslogs, låg säkerligen däri mindre en prövning av ändamålsenligheten än den instinktiva

¹ Se om denna f. ö. rätt kortfattade debatt *Bund* 1922: 504 och 506.

² Ang. Walthers ståndpunkt jfr hans uttalanden i Walther m. fl. a. a., sid. 90.

³ Att Forrer icke synes ha vidrört denna fråga kan bero på referatets korthet. I ett andra anförande förklarade dock F., att han ej direkt motsatte sig en utredning av valsättet, om en sådan befanns önskvärd. BR var enligt dess talesman Scheurer ointresserat av valspörsmålet.

motviljan hos varje parlament att avstå från någon makt eller i strängt mål göra ett impopulärt intrång på folkmakten. Säkerligen medverkade ytterligare en lika förståelig respekt för en egenartad hundraårig författningstradition med bl. a. dess stilfulla edsavläggelse, då den valdes ansvar inför land och folk på solennaste sätt inskärpes.¹ Ytterligare hade man erfarenhetsmässigt kunnat peka på att samverkan mellan general och regering med undantag för de säregna händelserna 1870—1871 trots valsättet ej föranlett allvarigare svårigheter. Allt detta kan dock icke hindra, att Michelis motivering strängt författningslogiskt erbjuder de starkaste garantierna för civilmaktens supremati, som just då intresserade; om denna supremati var nationalrådet vid samma tillfälle enigt, och civilmakt måste likställas med den folkmakt, vars rättigheter man ville slå vakt om.

DE POLITISKA ANGREPPEN MOT GENERALEN OCH MILITÄRMAKTEN UNDER VÄRLDSKRIGET.

Världskrigets generalskap intar en särställning därigenom att det irriterade en stor del av befolkningen och föranledde ideliga kontroverser med parlamentet, varvid förbundsrådet fick tjänstgöra som medium. Det skulle här föra för långt att söka följa denna upphetsade diskussion, vilket vore liktydigt med att söka följa den

¹ Generalens högtidliga edsavläggelse — ett av dessa stämmningsrika, traditionsbundna inslag i den schweiziska politiken — har ofta gjorts till föremål för målande skildringar. Särskilt Dufours ed nyårsaftonen 1856, då Neuchâtel-frågan bragte patriotismen till kokpunkten och då enigheten i jämförelse med 3 aug. 1914 var fullständig, synes ha gjort ett mäktigt intryck. D ä n d l i k e r (Geschichte der Schweiz, III, sid. 741) skildrar akten på följande sätt: »Nach einer Pause öffnete sich die Türen, und General Dufour erschien in Gala-Uniform mit Begleitschaft zur Beeidigung. Nach einer schönen und warmen Aussprache von Dr. Alfred Escher, dem Präsidenten der Versammlung, las der Kanzler den Eid vor, und mit lauter und kräftiger Stimme rief Dufour: »Was soeben gelesen worden, ich schwöre es beim Allmächtigen Gott, ich werde es halten, so wahr ich wünsche, dass Gott mir seine Gnade bewehre«. Wie alle anwesenden, so hatte auch der General der Ernst der Situation ergriffen; die Worte, welche er an die Versammlung hatte richten wollen, erstrickten ihn; rasch wendete er sich um und ging festen Schrittes zu seiner Begleitung. Stürmischer Beifall folgte ihm durch den Saal.» Efteråt gavs serenad för honom och han måste från sin hotellbalkong tala till den jublande folkmassan.

schweiziska krigsårspolitiken i alla dess raspolitiska, socialpolitiska och näringspolitiska utgreningar. De häftiga offensiverna mot militärväldet utgingo ömsom från welscherna, ömsom från socialdemokraterna, varvid kan tilläggas att koalitionen knappast krediterade welscherna i de borgerliga tysk-schweizarnes ögon. Socialdemokraternas opposition, lättbegriplig med hänsyn till deras principiellt antimilitariska inställning, uppkom främst genom förtrytelsen över den fasthet, varmed armén under Willes ledning upprätthöll den inre ordningen, en fasthet, som kulminerade vid generalens framgångsrika påtryckningar på förbundsrådet att anlita armén vid generalstrejkens nedslående. Welscherna återigen, till juni 1917 ägande blott en företrädare, Decoppet, i förbundsregeringen, utan någon landsman bland de båda generalerna och känsliga för alla frihetsingrepp såsom för deras självkänsla sårande uttryck för »germaniseringen», lade skulden till alla intrång antingen på »pleins pouvoirs» eller på den tysk-schweiziska militarismen. »Översteaffären» bröt deras förtroende för arméledningens neutralitet, irritationerna tilltogo genom att militär kom till användning för ordningens upprätthållande huvudsakligast i det romanska Schweiz, och Decoppets auktoritet var för svag för att hos de passionerade welscherna återställa förtroendet till förbundsrådet eller arméledningen. Mycket av welschernas kritik mot militärväldet torde få betraktas såsom blott och bart utslag av mindervärdighetskänslor inför de talrikare tysk-schweizarna och förtjänar intresse mest ur krigspsykologisk, ej konstitutionell synpunkt. Varken de framställda anmärkningarnas gravhet eller reformuppslagens positiva värde kunde sägas stå i proportion till allt larmet. Att denna welschernas kroniska misstämning under kriget mot armén måste främst ses mot bakgrunden av dagspolitiska maktställningar visas därav, att armén efter kriget oavvisligen undergått en värdestegring i det franska Schweiz, föranlett av att de prononcerat antisocialistiska fransk-schweizarna efter generalstrejken och exempelvis Nicoleoroligheterna i Genève 1932 se just i armén hålverket för den borgerliga ordningen.

Kampanjen mot »militärdiktaturen», sådan den fördes i parlamentet, löpte efter två linjer. Den ena åsyftade att genom en »Abberufung» eller annorledes få ett personskifte på generalsposten

till stånd, den andra att begränsa generalens legala makt och därmed få, som det hette, militären underordnad civilmakten.

Det första alternativet intresserade mera den allmänna opinionen än förbundsförsamlingen. Parlamentets rätt att på eget initiativ genomföra ett generalskifte genom avsättning måste, som förut nämnts, anses högst tvivelaktig. Revokationen ingick ej heller i welschernas allmänna program, fastän pressen sysslade med tanken och därvid tänkte sig — sedan v. Sprecher ansetts komprometterad genom översteaffären — Audéoud som Willes efterträdare. År 1916 efter översteaffären och år 1917 i samband med Hoffmanns fall,¹ då lidelserna mest översvallade, framställdes från welschernas mest outrerade radikaler yrkandet om generalens avsättning och uppfordran till förbundsrådet att avskeda generalstabschefen men det samlade första gången blott 3, andra gången 4 röster mot 158 resp. 92; anmärkningsvärt var härvid att avsättningsyrkandet ställdes i nationalrådet, ej i den väljande förbundsförsamlingen.² Man är närmast böjd att bagatellisera dessa framstötter enbart som trakasserier.

Det egentliga romanska blocket drog sig för avsättningstanken men synes tvenne gånger ha varit benäget för en humanare exekution. Det är visserligen icke i någotdera fallet klart dokumenterat, att man önskade något mera än en prickning, men med hänsyn till den just då upphetsade stämningen torde en demission ha varit en icke ogärna sedd konsekvens därav. Man valde i båda fallen att söka uttrycka sitt missnöje i dagordningsform. Första gången var i mars 1916 efter avslutningen av översteaffärens process, andra gången i juni samma år med anledning av generalens tillämnade truppsändning till Lausanne för att kväva befarade oroligheter efter krigsrättsutslaget i översteprocessen. Så långt faller det första försöket något utom ramen för attackerna mot generalen,

¹ Hoffmann måste sommaren 1917 brådstörtat avgå på grund av delaktighet i vissa försök till separatfred mellan Tyskland och Ryssland; efter honom valdes genèvaren Ader, varigenom welscherna fingo sina eftersträfvade två regeringsplatser.

² Se om dessa yrkanden Ruchti a. a., I, 216 och 257. I Burckhardts Bundesrecht (IV, sid. 820) är blott det senare avslagsbeslutet nämnt. År 1917 diskuterade det frisinnaade majoritetspartiet revokationen på partimöte men beslöt enhälligt gå emot. (*Bund* 1917: 294).

som syftemålet då främst var att träffa v. Sprecher, närmast ansvarig för de båda överstarnas förseelser, och blott i andra hand den förment tyskvänliga härledningen. Fördenskull påyrkade welscherna ett tillägg i den dagordning, varmed andra neutralitetsberättelser godkändes. Då tillägget uppfattades som ett misstroendevotum mot armén, förklarade sig generalen skola avgå, därest welschernas formulering segrade, samtidigt som förbundsrådet vägrade att låta v. Sprecher, eventuellt även general Wille, falla. I denna situation torde en majoritet för förbundsrådet och generalerna ha varit säkrad även utan welschernas medverkan. När welscherna till slut gävo efter, berodde detta helt visst därpå, att de framför ett givet nederlag föredrogo den magra förlikning, som innefattades i en ofarlig, platonisk formulering i dagordningens fjärde punkt. Andra gången föreslogo welscherna en dagordning direkt brännmärkande generalen och generalstabschefen, men tysk-schweizarna avslögo denna och visade sin makt genom att snabbt avsluta debatten med en clôtüre, som särskilt upprörde welscherna.¹ Welschernas försök att genom misstroendevota tilläventyrs borteskamotera arméledningen genom att undergräva dennas ställning uti parlamentet visade sig sålunda lönlösa.

Ett eklatant uttryck fick misstämningen mot generalen, när dennes avskedsansökan i december 1918 föredrogs inför förbunds-församlingen. Alla tidigare generaler hade enligt särskilda beslut avtackats av parlamentet, och förbundsrådet föreslog även nu, att förbunds-församlingen skulle uttala sin tacksamhet till Wille efter slutad tjänst. Efter en kort personlig debatt samlade förbunds-rådets förslag 138 röster; 8 avstodo och 34 röstade emot tack, huvudsakligast ultrawelscher samt socialdemokrater. Som national-råds-president hyllade blivande förbundsrådet Häberlin den avgående med mycket erkännande å majoritetens vägnar.²

¹ Se om dessa händelser särskilt *Bonjour: Souvenirs d'un journaliste*, II, särskilt sid. 222 ff. och 230 ff., varifrån uppgifterna om generalernas och BR:s kontramanövrer äro hämtade.

² Se om debatten *Bund* 1918:529 och *Ruchti* a. a., I, sid. 491 ff. Naine (soc. dem.) föreslog t. o. m. att BV skulle uttala sitt ogillande (»Missbilligung») av generalens verksamhet. Förbunds-presidenten Calonder talade för BR:s yrkande. Emot tack röstade två så framskjutna welscher som Maillefer, frisinnad, och Evequoz, katolikernas nuv. rikspartiordförande.

Under intryck av det lönlösa i att kunna få någon parlamentsaktion mot generalen till stånd och sedan Hoffmanns utträde ur förbundsrådet dämpat den värsta misstron, bytte welscherna under krigets sista skede vapen. De koncentrerade sig på det andra alternativet, den legala kompetensbegränsningen. Även de modesta welscherna, de som funno förbundsrådets »pleins pouvoirs» nödvändiga, anslöto sig härtill.¹ Upptakten gjordes redan 1916 i särskilda inlagor till förbundsrådet från socialdemokraterna och vaadtländarna efter översteaffären, men förbundsrådet ställde sig i den andra neutralitetsberättelsen avvisande till en ny kompetensinskränkning utöver de av förbundsrådet redan vidtagna åtgärderna. Hoffmannaffären gav en ny stöt åt frågan, och hösten 1917 antogs i försoningens tecken i nationalrådet en utredningsskrivelse (postulat Fazy) med begäran om förslag från förbundsrådet angående omreglering av generalens befogenheter i och för säkerställandet av civilmaktens supremati över militärmakten. Förbundsrådet åtgjorde emellertid intet i saken före krigets slut men fick anledning att sysselsätta sig därmed i samband med remissen av generalens berättelse. Det nu mycket förändrade och förnygrade förbundsrådet intog en något annorlunda ställning än förbundsrådet 1916 och fann en bättre gränsreglering önskvärd. Åren 1922—1923 enades representationsråden utan förbundsrådets motstånd om ett postulat innehållande bl. a. två önskningsar, dels en noggrannare omskrivning av generalens och de borgerliga organens befogenheter, så att de senare blevo förhärskande i alla frågor av icke ren militär natur, dels införandet av — detta i anslutning till ett redan år 1919 med Decoppets tillstyrkande antaget ständerrådspostulat — en åtskillnad i generalens kompetens under krig och under neutralitetsvakt.² Ännu har emellertid icke något resultat av den begärda utredningen framkommit. I ett budskap år 1924 i annat militärt sammanhang avböjde förbundsrådet på förhand alla sådana för-

¹ Se sålunda blivande förbundsrådet Chuard's polemik i *Bibliothèque universelle et revue suisse*, 1917, 87, sid. 343 ff.

² Här hänvisas rörande dessa beslut till Burckhardt: *Bundesrecht*, IV, sid. 820 och 907 f., Huber a. a., sid. 124 f., Ruchti, I, a. a., sid. 258 och ang. debatterna *Bund* 1922: 506 (NR) och 1923: 233 (StR). En uppdelning mellan krigstillstånd och »bevärnad neutralitet» föresvävar också v. Sprecher enl. Wille: *Bericht*, sid. 526 f.

slag, som inneburo revision av författningens eller M. O:s stadganden angående överbefälet, och fortfarande skyltar postulatet i förbundsrådets årliga förteckning över oberedda parlamentsskrivelser.¹

De utredningsönskemål, som parlamentet åren 1917—1923 med en misstänkt lätthet samlade sig kring, tillhöra dem, som äro enklare att allmänt uppställa än konkret skissera. Även sedan förbundsrådet vingklippt generalen, kvarstodo tvivelsutan områden, där militärmaktens ingripande kunde ifrågasättas vara förestavade av det yttre lägets tvång. Särskilt torde arméns förhållande till kantonsregeringarna för ordningens upprätthållande samt den vida utsträckningen av militärjusticens domvärjo falla inom dessa diskutabla områden. Likväl ha dessa utredningspostulat skenet emot sig att tillhöra den långa rad av parlamentets lättvindiga opinionsyttringar, som tillkomma utan grundligare genomtänkande för att dämpa en tillfällig oro men efter lugnets återvändande få falla i glömska. Visserligen bör man i parlamentsbeslutet utläsa den åsikten, att de rikliga erfarenheterna från de fyra krigsåren lämpade sig som utgångspunkt för en genomsyn av hithörande organisatoriska rättsregler, men trots all agitation kan ej beslutet tolkas såsom någon kategorisk förkastelsedom över det hittillsvarande systemet. Likgiltigheten efteråt för effektuerandet av de beställda utredningarna talar tydligt härför, och ovissheten för framtiden genom krigsteknikens utveckling och civilbefolkningens indragande i krigsfarorna torde ha avtrubbat lusten att reducera militärmakten. Omiskännligt har armén och officerssällskapen dessutom under de senaste åren tilltvingat sig ett ökat allmänpolitiskt inflytande. En restriktiv utläggning av nämnda utredningskrav torde därför vara nödvändig för att dessa icke skola ge en vilseledande bild av de ansvariga parlamentarikernas verkliga värdesättning av generalsämbetets och militärmaktens betydelse under kriget och för framtiden.

* * *

¹ Se H u b e r a. a., sid. 125 och BR:s 1934 avgivna årsberättelse, Bericht des schweiz. Bundesrates über seine Geschäftsführung im Jahre 1933, sid. 30. 1935 års revision av M. O., som godkänts i referendum, berörde ej generalens ställning.

Ovanstående framställning har ej berört de rent militära organisationsspörsmålen. Så långt problemet rör sig om lämpligheten av en mans ohämmade fasta ledning av de militära dispositionerna vid de stora försvarsuppbåden, torde det icke råda mer än en mening om fördelen av och styrkan i generalsämbetet. Något yrkande om det enhetliga militäröverbefällets avskaffande har veterligen aldrig heller framställts.

En av Schweiz' kronjurister¹ har yttrat, att det är ett trassligt (»heikel») problem i republikerna att ordna militärmaktens ställning. Då problemet gäller utan inskränkning till republikerna, förtjänar Schweiz' försök trots landets säregenhet ett intresse utanför dess gränser. Auktoritet och effektivitet stå mot folkfrihet och demokratisk instansordning. Eller för att citera samme rättslärd: »ger man överbefälhavaren för stor frihet, så befaller huvudsakligast en enda man i landet; ställer man honom under regeringen och folkrepresentationen, så riskerar man krigföringens enhet och beslutsamhet».² Det största värdet i den schweiziska lösningen ligger däri, att man haft öppet sinne för problemets kontroversiella sidor och försökt göra generalen och dennes extraordinära specialuppgift till en syntes mellan demokratiens ständigt återkommande antiteser. Men den schweiziska lösningen utgör också ett negativt svar på möjligheten eller åtminstone lättheten att genom strikta normer kunna lösa problemet på ett under alla skiftande förhållanden tillämpligt sätt. Den faktiska kompetensutskiftningen har i stället för att följa de legala normerna fått anpassa sig efter växlande inrepolitiska maktlägen eller utrikeslägets fordringar. Viktigare än legal kompetensdelning har visat sig vara att finna en efter situationen lämpad samarbetsformel för att under största möjliga förtroende utvinna största möjliga kraft. Uppslaget i 1923 års utredningspostulat att förminska eller förstora generalens prerogativ allteftersom krig eller neutralitetsvakt föreläge innebär ett erkännande av denna generalsämbetets relativitet. Utredningsskrivelsen uppbars det oaktat av den föga bäriga tron att genom en differentierad lagstiftning kunna förutse passande lösningar för ett problem, som ändock alltid i hög grad måste bli stundens. Endast

¹ Burckhardt: Jahresbericht, Pol. Jahrbuch, årg. 1917, sid. 559 ff.

² Burckhardt: ibidem.

kompetensnormernas elastiska utformning och tillämpning ha möjliggjort att generalsmakten smidigt inpassats i härskande konstitutionella och demokratiska styrelseformer utan att därför ha hindrat generalerna att fylla en viktig mission i farans stund.

FÖRFATTNINGSFRÅGAN I DE FÖRENADE DEPUTATIONERNA 1769

AV FIL. MAG. KARL-ELOF RUDELIUS, UPPSALA

Frihetstiden ingick i sitt andra halvsekel under oro och ganska ovissa framtidsutsikter. På dagen 50 år efter utsändandet av dess första riksdagskallelse nedlade Adolf Fredrik regeringen och förklarade sig ej vilja återta den, förrän Kungl. Maj:t inkallat en urtima riksdag. En sådan öppnades i Norrköping i april 1769. I samma månad 50 år tidigare hade frihetstidens första ständer åtskilts efter att ha antagit den konstitution, som många nu hoppades kunna revidera.

Även 1769 års riksdag hade på sätt och vis statsskicket som huvudfråga. Allmänt erkändes, att tillståndet i Sverige på många sätt var långt ifrån gott. Enligt 1700-talets tänkesätt måste en idealisk konstitution hart när automatiskt medföra lycka för ett folk, och då denna uteblivit, hade man därför att söka anledningen i författningen. Under senare delen av frihetstiden diskuteras den allt livligare, delvis på grundval av de utländska statsrättslärarna Locke, Montesquieu och Rousseau, som nu bli mera kända på svensk botten. En växande rad reformförslag se dagens ljus inom och utom riksdagen, och en hel del av de nya uppfinningarna appliceras på författningen ehuru utan verkan i föryngringshänseende. Hela tiden skönjes kungamakten avvaktande i bakgrunden, och det stod klart för de skarpsynta, att kunde icke ständerna åstadkomma en fast och kontinuerlig regeringsmakt samt lösa finansproblemet — de båda frågorna voro snarast en och samma — komme riket att söka sin räddning i en förstärkning av monarkens myndighet. Förhållandena voro således ytterst tillspetsade och labila vid ingången av frihetstidens andra halvsekel, speciellt under de sju sista åren av perioden.

År 1765 föll äntligen hattarnas undergrävda välde och mössorna

i förbund med hovet kommo till makten.¹ Det senare hade hoppats på vissa konstitutionella vinster genom mössorna, men dessa befunnos skäligen ovilliga härtill, så snart de blivit härskande. Det visade sig således, att bägge de stora partierna stodo på parlamentarisk grund och icke ville vika från författningen trots tillfälligt opportunistiskt samgående med kungamakten. Författningsfrågans utveckling 1769 skulle ännu en gång besanna detta förhållande.

Förbindelsen med hovet avbröts av mössorna och övertogs i stället av det slagna hattpartiet. Härigenom vann detta en viss röstökning på riddarhuset och vad som var mera värt: den moraliska tillgång, som konungens stöd ännu utgjorde i Sverige. Det senare visade sig hattarna skickligt kunna utnyttja vid kungastrejken 1768.

Mössorna inledde, då de kommit till makten, en behövlig deflationistisk valutapolitik, som emellertid fördes så bryskt, att den bringade industrien, bergsbruket samt även jordbruket i stora svårigheter. De missnöjda näringsidkarna började en förbittrad kamp mot den rådande regimen. En annan fiende hade den i ämbetsmannakåren, som under det långa hattväldet hunnit bli nästan helt hattfärgad. Striden med denna kulminerade i dec. 1768 i en anklagelse för majestätsbrott gentemot hela kammarkollegium inför en olaglig särskild domstol. Den farofyllda situationen kom hattarna att söka ett ännu mera intimt samarbete med hovet, och detta var nu i stånd att höja sitt pris härför. Dess ställning hade redan tidigare stärkts genom den energiske och duglige kronprinsens framträdande, vilken från 1768 kan räknas som hovpartiets ledare, och genom att den vakanta franska sändebudsposten i Stockholm på hösten samma år besattes med greve de Modène, som hade order att verka för kungamaktens utvidgning.

Finanskrisen hade kommit folket att längta efter en riksdag, som kunde avhjälpa det onda, och hattarna emotsågo en sådan med livliga förhoppningar. Om kungen kunde förmå mössrådet att sammankalla ständerna, skulle han därmed förvärva sig hattarnas synnerliga tacksamhet, som eventuellt kunde omsättas i reella förmåner. Kronprins Gustav gjorde för ändamålet utkast till en ny

¹ Nedanstående rekapitulation i huvudsak efter Malmström, Sveriges politiska historia.

författning,¹ vars 13 paragrafer inspirerats av Montesquieus makt-skillnadslära. Dylika planer fingo utsikt att lyckas genom Turkiets krigsförklaring mot Ryssland hösten 1768. Utan att det senare, den svenska författningens hängivna försvarare, vore sysselsatt på annat håll, kunde något företag knappast vågas mot konstitutionen.

Med hovets starka position kan det förefalla egendomligt, att det blev den parlamentariska vägen, som beträddes i stället för den av kronprinsen och Frankrike önskade revolutionära. Men anhängarna av frihetstidens statsskick aktade det för högt för att frivilligt offra det. De illa utsatta hattarna i kollegierna kämpade trots sin svåra ställning emot en statskupp med ohejdad maktökning för konungen, och avgörande var kanske gardesöversten Axel v. Fersens motvilja häremot. Resultatet blev en överenskommelse, att kungen genom en tillfällig abdikation och ämbetsverken genom arbetsnedläggelse skulle tvinga Kungl. Maj:t att inkalla en urtima riksdag för näringslivets upphjälpande. På denna skulle författningen ändras i rojalistisk riktning. Man sökte avtvinga hattledarna skriftliga löften härom, men utbytet blev ringa. Den förklaring, de slutligen lämnade till Modène, innehöll endast, att den verkställande makten under riksdagen genom en författningsändring skulle tillerkännas konungen. Den var dessutom undertecknad av endast Hermansson, Hjärne, K. F. Scheffer och Stockenström — ej Fersen.

På dessa villkor företogs kungastrejken i december månad. Rådets motstånd bröts av den övermäktiga koalitionen, och 20 dec. utfärdades riksdagskallelsen. I jan. 1769 uppsattes härpå ett detaljerat förslag till regeringsform av hovet och hattarna. Det utgår ifrån Montesquieus maktskillnadslära och har många verbala överensstämmelser med kronprinsens utkast från föregående höst men är något mindre fördelaktigt för konungen.²

Utgången av riksdagsmannavalen blev den väntade, och i alla stånden, som samlades i Norrköping i april 1769, härskade hattarna. Flera omständigheter gjorde, att det förflöt lång tid, innan författningsfrågan togs upp till behandling. Först flyttades riksdagen till Stockholm, och därefter började man med att behandla finanserna.

¹ F 414, Gust. samlingen U.U.B.

² Referat hos Malmström, VI s. 96. Jfr Landberg, Riksdagen under den gustavianska tiden s. 19 f.

Uppskjutandet blev en olycka för författningsreformen, och detta torde också många ha beräknat av dem, som voro för uppskov. Finanserna orsakade oenighet inom hattpartiet, Ryssland vann framgångar i kriget mot Turkiet, och dessutom låg det i sakens natur, att hattarna, som i oppositionsställning varit villiga att befordra kungamaktens utökning på ständernas bekostnad, skulle känna denna önskan avtaga, då de kommit att behärska riksdagen.

Under tiden inleddes en intensiv propaganda mot förslaget om grundlagsändring av dess motståndare. Särskilt verksam var Pechlin, vilken som huvudpunkt på sitt program alltid hade kungamaktens inskränkning. Ständernas allmakt var ständigt hans ledsnöre, och då han växlade parti, var det för att kunna följa sin egen konsekventa kurs. De tvivelaktiga gärningar och smärre inkonsekvenser, han icke sällan tillät sig, stredo aldrig i huvudsak mot hans ultra-parlamentariska åskådning. Han deltog i de underhandlingar mellan hov- och hattpartierna, som föregingo kungastrejken,¹ men alldeles säkert med den föresatsen att ej tillåta mera än mössrådets störtande. Härvidlag var han icke ensam bland hattarna. Det förefaller, som om han samtidigt år 1768 stärkt sina gamla förbindelser med mössorna med tanke på vad komma skulle.² 28 april 1769 antecknade landshövding Tilas i sin riksdagsdagbok,³ att Pechlin sökte bilda eget parti i Norrköping, »väl af Hattarne, dock sådane som han trodde sig kunna disponera, så att han omsider måtte kunna häfva sig up til en General-Chef af Riksdagen . . .». I maj började Pechlin motta pengar från ryske ministern Osterman, medan han ännu under flera månader hade tillgång till Modènes kassakista.⁴ Öppet gick han över först i juli.

Ett välkommet föremål för mössornas agitation var den nu utkommande skriften »En Patriots Tankar om Grundlagens nödvändiga förbättring . . .» av assessor Virgin, som särskilt påtalade ständernas ovana att ofta ändra sina egna ekonomiska stadganden och beslut, som ingen numera kunde lita på. Pechlin och mössorna före-

¹ Fryxell, Berättelser ur svenska historien, 41 s. 238. Lindeberg, En ränksmidare s. 92.

² Så uppgiver Gustav Reuterholm i sin i Riksarkivet förvarade dagbok under den 27 april 1769.

³ Handl. rör. Skandinaviens hist. XVI s. 208.

⁴ Fryxell, 41 s. 330.

slogo, att riksdagen direkt skulle ställa författaren till ansvar med åsidosättande av ordinarie domstol. Då hattarna försvarade laga rättegångsförfarande, kunde det förefalla, som om de gillat Virgins åsikter, och genom den häftiga stormen lyckades vännerna av en oförändrad författning på detta sätt i förväg misstänkliggöra hovets och hattarnas väntade förslag i grundlagsfrågan.

När detta äntligen kom, hade det överenskomna projektet från jan. 1769 förlorat alla utsikter, och det hattarna genom Modènes hot att dra in penningunderstödet tvingats företa, var endast ett försök att avskaffa alla efter 1720 gjorda tillägg till författningen.

30 sept. behandlades i ständerna mössan, hovrättsrådet Linnerhielms förslag, att justitiekanslersämbetet, som blivit ledigt, nu skulle tillsättas i enlighet med 1766 års förordning om lagarnas verkställighet,¹ samt president Höpkens memorial, daterat 25 sept.² Det senare kritiserar, utan att gå in på någon konstitutionell principdebatt, sakligt och detaljerat bestämmelserna om justitiekanslerns tillsättande samt fortsätter härefter med de övriga stadgandena i 1766 års förordning, som inskränka konungens makt. Självskrivenhets för den, som fjärde gången stod på förslag till rådsämbetet, borde icke längre gälla, emedan därigenom jus majestaticum inskränktes. 1756 års självskrivenhetsbestämmelse i fråga om övriga ämbeten, vilken bibehållits i förordningen om lagarnas verkställighet, föreslogs likaledes upphävd. §§ 10 och 13 i förordningen, rörande vissa kollegiala organisationsfrågor, önskade Höpken slutligen också granskade. Han föreslog, att ständerna måtte låta justitiekanslerns tillsättande anstå samt remittera allt, vad han i sitt memorial hade nämnt, till sekreta utskottet, tillökad med sekreta och justitiedeputationerna, för att de skulle kunna yttra sig därom samt om »huru det må kunna undvikas, at den ena Riks-Dagen efter den andra ändra och ombyta våra Regerings-Lagar».³

I.

Höpkens och Linnerhielms memorialer remitterades efter häf-

¹ Linnerhielm lär av Pechlin ha lovats posten. Lindeberg, En ränksmidare s. 100.

² RiksdagsKrönika av J. Simming 14/10 1769 s. 91 ff.

³ v. Höpken Riddarhusmemorial 25/9 s. 13.

tiga strider av alla stånden, och 3 okt. kunde sekreta utskottet och deputationerna hålla konstituerande sammanträde under lantmarskalkens ordförandeskap. Deras majoritet ansågs säker av hov- och hattpartierna. I sekreta utskottet hade ingen av de ledande mössorna blivit placerad. Där funnos dock Pechlin, vilken numera blivit mössa, och borgmästare Schauw, som ehuru hatt fronderade i författningsfrågan. De fåtaliga övriga motståndarna till de remitterade förslagen — viktigast voro borgmästarna Sundblad och Tollstorp samt kapten Jerlström, samtliga mössor — kommo från justitie- och sekreta deputationerna.

Höpken hade visserligen begärt, att hela 1766 års förordning skulle granskas, men i jämförelse med överenskommelsen mellan hovet och hattarna i jan. 1769 tedde sig det remitterade memorialet föga långtgående, och det var hovpartiets förhoppning, att granskningen i de förenade deputationerna skulle växa till att omfatta förhållandet mellan kunga- och ständermakt i hela dess utsträckning. Sålunda antecknade Tilas (tillhörande hovpartiet) efter det konstituerande sammanträdet i sin dagbok: »Men småningom lär man, i anledning af ventilationerna komma in på Hufvudsaken».¹ Utan tvivel låg det beräkning bakom metoden, att låta frågan vara av relativt begränsad räckvidd i ständerna men låta den bli mera omfattande i de förenade deputationerna med deras säkra hattmajoritet. Om det hela kunde snabbt och i tysthet avgöras i dem, hade man den största utsikten att också få med sig plena.

Ett försök från hovpartiets sida att dra fram vissa tjänstefrågor, som intresserade kungamakten, utgjorde generalen och fästningsbyggaren Ehrensvärds memorial, uppläst vid första sammanträdet 3 okt. Dylika spelade ju under den byråkratiska frihetstiden en mycket stor roll, eftersom befordringarna då voro ett bland de viktigaste medlen att vinna och bibehålla anhängare. Det kan förefalla egendomligt, att konungen spelade en så pass stor roll, som han verkligen gjorde, med de få befogenheter, han ägde. Det berodde till stor del på rätten att inom förslag, uppgjorda av vissa myndigheter, tillsätta rikets ämbeten, obunden av råds råde, så framt icke utnämningen strede mot Sveriges lag, regeringsformen och andra undersåtars välfärd och förtjänst.²

¹ Handl. rör. Skandinaviens hist. XVI s. 283.

² RF § 40. Brusewitz, Frihetstidens grundlag s. 38—39.

1756 hade ständerna inskränkt hans makt genom den bestämmelsen, att den, som tre gånger stått på förslag till en tjänst, fjärde gången skulle vara självskriven. Härigenom minskades ämbetsmännens beroende, ty nu lagfästes en möjlighet att avancera även för dem, som hade konungen till oblidkelig motståndare. Ända från början hade kungamakten energiskt bekämpat 1756 års tjänstebetänkande. 1766 hade man väntat, att de med hovet förbundna mössorna skulle upphäva det, eftersom de uttalat sig emot det starkt byråkratiska betänkandet, men, oroliga för konungens makt, utsträckte de i stället självskrivenhetsparagrafen att även omfatta riksrådsval.¹

I Ehrensvärds memorial yrkades nu, att den nämnda paragrafen skulle strykas såsom ett skadligt tillägg till de ursprungliga grundlagarna.² De, som på detta sätt yrkade en återgång till grundlagarnas ursprungliga »simplicitet», kallades *simplicister*.³ Denna beteckning kommer nedan att användas, enär författningsfrågan delvis genombröt de vanliga partigränserna. Det skulle visa sig, att självskrivenhetsbestämmelsen även denna gång trotsade kungamakts ansträngningar. Hattarna fruktade för att öka dess makt och ville icke uppgiva ämbetsmannakårens oberoende. De föredrogo att glömma bestämmelsen under förhandlingarna, och hovpartiet lät sig nöja härmed, sannolikt i den tron, att, då självskrivenheten upphävdes i fråga om rådsämbetena 10 okt., skulle detsamma automatiskt följa vid övriga ämbeten i den slutliga expeditionen till ständerna.

Då deputationernas arbete började, hade man fått som material remitterat Höpkens och Linnerhielms memorialer. Dessutom upptog man på eget bevåg Ehrensvärds nämnda skrivelse samt ett rikshistoriografen Schönbergs riddarhusmemorial av 25 sept. Sundblad, som genomskådade planen att låta frågan växa i deputationerna från en ringa början i ständerna, protesterade häremot, men mössminoriteten kunde föga uträtta. Hos Schönberg finnas viktiga nyheter: han föreslår en särskild förordning av grundlags karaktär om skydd för medborgarnas liv och egendom samt omnämner makt-

¹ Malmström, V s. 411.

² Ehrensvärd memorial 3/10 s. 12.

³ Svenskt Biografiskt Lexikon, ny följd V, 1863—64 s. 349.

skillnadsprincipen, således ting, som voro avsedda att spela stor roll i deputationerna. Ännu var emellertid detta icke aktuellt, ty sammanträdet 5 okt. ägnades åt frågan om justitiekanslerns tillsättande, den officiella anledningen till hela det stora grundlagsutskottets sammankomst.

Då det antibyråkratiska yngre mösspartiet kommit till makten vid 1765—66 års riksdag, hade justitiekanslern skapats om från en kunglig ämbetsman till en folkets förtroendemän, vald av ständerna för tiden endast från en riksdag till den nästa, detta för att han bättre skulle kunna fylla sin uppgift att kontrollera ämbetsmännen. Om han såsom förut toges efter »tour och ålder», var det dessutom att förutse, att posten för en lång tid framåt skulle rekryteras ur hattpartiet.

Vid dettas anlopp under innevarande riksdag mot nyheterna av 1766 angreps främst bestämmelsen om justitiekanslern. Det är givet, att ämbetsmännens speciella parti hellre såge honom som en av konungen utsedd ämbetsman än som en av den kanske starkt fientliga riksdagsmajoriteten vald förtroendemän, vilken genom den särställning han fått i och med sitt val av ständerna skulle få en kraftig sporre till och ett säkert ryggtöd i sina räfster med kollegierna.

Simplicisterna påpekade, att de, som kunde komma i åtanke till det ifrågavarande ämbetet, voro de högre juristerna, och med dem ägde Kungl. Maj:t snart sagt daglig beröring. Det vore därför lämpligare, att rådet uppgjorde förslag och konungen därpå valde i enlighet med RF § 40, än att ständerna, som icke kunde besitta samma personkännedom, verkställde valet.¹ Periodiciteten i ämbetet fann kammarherre Bergenstråle olämplig, då dess innehavare därigenom aldrig kunde hinna skaffa sig tillräcklig erfarenhet.² Önskan att bli omvald kunde också göra justitiekanslern beroende av dem, han var satt att opartiskt övervaka.³

Motståndarna invände, att ständerna visst icke behövde sakna personkännedom vid besättandet av posten; att de kunde välja äm-

¹ Höpken mem. 25/9 s. 9. Bergenstråle Sekreta Utskottets och Deputationernas prot. (SUD) 5/10 s. 14. Schönberg SUD 5/10 s. 21.

² Bergenstråle SUD 5/10 s. 15.

³ Schönberg SUD 5/10 s. 21.

betsmän till rikets nytta visade rådsämbetenas tillsättande.¹ Borgmästare Sundblad ansåg, att justitiekanslerns viktigaste uppgift vore att kontrollera rådets handlingar, då ständerna voro åtskilda. Hos det demokratiska yngre mösspartiet fanns en stark tendens till maktkoncentration till riksdagen med tillbakaträngande av utskotten och särskilt det som »aristokratiskt» fruktade rådet. Om kanslern sålunda skulle kunna övervaka rådet, finge detta givetvis ej ha något inflytande vid hans tillsättning, som i stället borde ske i ständerna. För att dessa sedan i sin tur skulle kunna kontrollera justitiekanslern, måste han vara tillsatt för kortare tid.²

Slutet blev naturligtvis i de byråkratiskt sammansatta deputationerna, att man uttalade sig för justitiekanslerns tillsättande på det gamla sättet, som i grundlagen föreskrivits för alla ämbeten.³

Förordningen om lagarnas verkställighet § 14 stadgade, att en person, som tre gånger av ständerna uppförts på rådsförslag, den fjärde var självskriven. Avsikten var, att man skulle kunna sätta in i rådet även dem, som voro konungen personligen misshagliga. Simplicisterna ville nu avskaffa denna inskränkning i hans makt, ja i hans grundlagsstadgade rättigheter.

Kung och folk hade i regeringsformen tillförsäkrats var sina rättigheter, ansåg Bergenstråle; de borde då respektera varandras fixerade befogenheter. RF § 12 stadgade, att vid riksrådsväl ständernas utsedda elektorerna skulle sätta tre namn på förslag till varje rådspost och konungen därav utnämna en, obunden av någon omröstning i rådkammaren. 1766 års bestämmelse om självskrivethet måste betecknas som en eklatant ändring av grundlagen, ty en sådan nyhet kunde omöjligt kallas vare sig uttydning eller förbättring. All den oreda, som på senare tid av alla omvittnats i det svenska regeringssättet, kunde föras tillbaka på rubbningarna av den ursprungliga, visa svenska fundamentallagen, speciellt 1756 och 1766 års ämbetsförordningar, som upphävt delningen mellan kung och folk av befogenheterna vid utnämningar och möjliggjort sådana helt utan konungens deltagande.⁴

¹ Pechlin SUD 5/10 s. 26.

² Sundblad SUD 5/10 s. 26.

³ SUD 5/10 s. 40.

⁴ Bergenstråle SUD 10/10 s. 48 ff.

Endast om grundlagen förblev oförändrad, kunde man bibehålla regeringsformens princip, att vid rådsutnämningar »Konungens välbehag Contraballancerar Ständers förtroende, lika som Ständers förtroende Contraballancerar Konungens välbehag».¹ »Förslagets uprättande af Riksens Ständer, tyckte Herr General Majoren (Sparre) utmärka folkets rätt, och innebära en motwigt emot Enväldet; Konungens walrättighet af trenne föreslagne, synes wisa en jemwigt emot Democratien . . .»² Rådet intoge en medlarställning mellan konung och folk och hade att försvara bägges rätt emot ingrepp från den andras sida.³ — Detta erinrar om den medeltida mediatorsläran, men i verkligheten var rådets ställning nu givetvis en helt annan. Det hade ingen självständig existens som under den feodala rådsaristokratiens tid, utan medlarställningen under frihetstiden togs endast till intäkt för att både konung och ständer borde äga inflytande på dess tillsättning. — En sådan jämvikt som mellan dessa båda maktfaktorer vore, enligt hovrättsrådet Rappe, principen i alla goda regeringssätt.⁴ Schönberg påpekade, att utan balans måste envælde, aristokrati och demokrati i lika hög grad förfalla till tyranni.⁵

I de ovan citerade yttrandena tänker man sig jämvikten förlagd mellan konungen å ena sidan samt ständerna och rådet på den andra. Det senare var trots kungens inflytande vid dess val dock närmast ett utskott av riksdagen. I något avvikande form hävdades balansläran av professor Celsius, som laborerar med tre självständiga »Wigter och Lod», vilka borde hålla varandra i jämvikt, nämligen konungens höghet, rådets myndighet och ständernas rätt och frihet. Denna terminologi förekommer första gången i 1634 års regeringsform,⁶ finns även i 1720 års och användes på grund av sin bekväma obestämdhet mycket i frihetstidens konstitutionella debatter. Celsius yttrade sålunda i deputationerna: »Om nu så är at desse (Wigter och Lod) blifwa blandade tilhopa, så måtte ju en oreda upkomma. Tog Kongl. Maj:t så mycken Magt för sig at Rådets

¹ Körning SUD 10/10 s. 65.

² Sparre SUD 10/10 s. 54.

³ Bergenstråle SUD 10/10 s. 49.

⁴ Rappe SUD 10/10 s. 62.

⁵ Schönberg SUD 10/10 s. 68.

⁶ E. Hj ä r n e, Från Vasatiden till frihetstiden s. 205.

Myndighet förswann och twertom, eller Riksens Ständer wille flytta wäsenteliga delar af de förre inom sine Fri- och Rättigheter, så skulle ju en oreda uti Riks-Uhrwärcket förspörjas . . . »¹

Den inhemska läran om balans mellan tre maktfaktorer förekommer icke alldeles ren hos Celsius utan är blandad med den från Locke och Montesquieu upptagna maktskillnadsläran, som principiellt är artskild från balanslärorna men vid denna tid i den praktiska tillämpningen hade samma effekt och därför ofta ej så noga skildes från dem.² Maktskillnadsdoktrinens grund var en skarp boskillnad mellan den lagstiftande och den lagskipande makten, medan i balanslärorna så många befogenheter av vad slag de vara månne samlades hos de olika maktägarna, att dessa kunde uppväga varandra. Maktskillnadsläran i dess rena form skall behandlas längre fram i denna uppsats.

Teorien om balans mellan statslivets olika maktfaktorer förkastas helt och hållet av Pechlin. Ständerna allena vore maktägande, och ingen kunde förneka deras rätt att såsom 1766 uttyda och förbättra grundlagarna utan att rådfråga konungen härom.³ Här hade Pechlin otvivelaktigt författningen bakom sig, ty konungen hade lovat regera riket efter de lagar, ständerna fastställt eller kunde komma att fastställa.⁴ Mindre kategoriskt uttalade sig Sundblad, men i realiteten går hans yttrande ut på samma sak: »Jag wet at säkerheten i et werldsligit Regemente beror deruppå at magten på flera händer är fördelt, som kallas Balance, hwarföre jag i mitt sinne en sådan aldrig bestridt; Men jag wet ock, at, ehuru den samma balancerar och delas må, skal dock högsta Magten på något ställe hwila, ty annars beror Regimentet i inbillningen, men icke uti utöfning eller wärkställigheten». ⁵ Pechlin och Sundblad ansågo också båda, att ständernas befogenhet att anta § 14 om självskriivenhet vid rådsval i 1766 års förordning icke kunde bestridas med talet om en jämvikt mellan konung och ständer eller konung, råd och ständer, eftersom en sådan jämvikt helt enkelt icke existerade.

¹ Celsius SUD 17/10 s. 107.

² Landberg, Riksdagen under den gustavianska tiden s. 12.

³ Pechlin SUD 10/10 s. 55.

⁴ KF § 5. Brusewitz s. 74.

⁵ Sundblad SUD 17/10 s. 145.

Till stöd för sina förslag framförde simplicisterna icke endast balansläran utan även kontraktsläran. Denna byggde på den gamla naturrättsliga spekulatjonen om fundamentallagarna som ett fördrag mellan härskaren och hans folk och var utvecklad särskilt i Grönhagens viktiga memorial av 4 nov. 1755. Det ligger redan i själva namnet, att kontraktet icke kunde ändras utan bägge parternas medgivande. Teorien lämpade sig därför bäst för defensivt ändamål och utnyttjades sålunda hela frihetstiden igenom av hovpartiet och de med detta för tillfället förbundna. Omöjligheten att urgera kontraktsteorien i det rådande statskicket var dock uppenbar, och 1751 hade den t. o. m. blivit officiellt utdömd.

Icke desto mindre framfördes den av simplicisterna i sekreta utskottet och deputationerna 1769, om ock försiktigt samt med tungt vägande inskränkningar. Bergenstråle talar om den »afhandling, som Ständer och Folk med deras Hulda och Nådiga Konung ... ingådt», varuti utstakats »så wäl Konungens Höga Rätt, som undersåtarnes oskattbara förmoner, hwilka då warda alltid orubbade, så länge inbrott å någondera sidan ej tilbjudes och försökes ...». Han kan dock icke förneka, att ständerna ägde makt att ensamma »uttyda och förbättra» fundamentallagarna, ehuru med den inskränkningen, att konungens höghet därigenom ej trädde för nära.¹ Givetvis ansågo simplicisterna, att det senare skett genom 1766 års förordning.

»At et Contract skulle wara uprättat emellan Konung och Folk», erkände Schönberg, »kan wäl intet uti dess stränga bemärkelse sägas; dock tycktes det lätteligen förstås inunder, i anseende til magtens fördelning emellan dem ...»² Hos Rappe kan man slutligen konstatera fördragsteoriens fullständiga sammanbrott. Kontraktet hade å ständernas sida endast innehållit ett löfte att överlämna kronan åt konungen, ansåg han; kungen däremot hade förbundit sig att regera efter de grundlagar, ständerna fastställt eller kunde komma att fastställa.³ Detta var ungefär detsamma, som 1751 framfördes vid utdömandet av kontraktsteorien,⁴ och härmed var den givetvis erkänd som helt värdelös för simplicisterna.

¹ Bergenstråle SUD 5/10 s. 12.

² Schönberg SUD 10/10 s. 53.

³ Rappe SUD 10/10 s. 62—63.

⁴ Lagerroth, Frihetstidens maktägande ständer II s. 221 f.

Även motståndarna kunde å andra sidan, då så lämpade sig, tala om ett fördrag mellan kung och folk. Sålunda ansåg mössan Reuterholm vid förra riksdagen, att 1756 års tjänstebetänkande brutit överenskommelsen.¹ I en föreställning till Adolf Fredrik under kungastrejken påpekade mössrådet, att folket hållit sin ed till konungen, och att han därför också borde hålla sin, som bestode i ett löfte att föra regeringen.² Detta, att konungen hade att regera, men att ständerna ensamma bestämde gränserna för hans makt, var hädanefter de parlamentariska partiernas gemensamma grunduppfattning av kontraktet mellan kung och folk, vilken man dock av opportunistiska skäl stundom kunde avvika ifrån.

Det stred icke i sak häremot, då Pechlin sade sig förvånad över, att han hört Bergenstråle m. fl. tala om ett kontrakt, som skulle ingåtts mellan konung och ständer, och helt förnekade ett sådant.³ Adolf Fredrik hade fått kronan endast mot löftet i § 5 av sin konungaförsäkran »at alltid instämma med samtel. R. Ständer, såsom Magtägande, nu och framdeles, at göra sådana Beslut, Stadgar och Förordningar om sig och Riket, som de pröfwa tjenliga til det Allmänna bästa, samt deras Frihet, säll- och trygghet . . . På detta sätt äga alla Stadgar, som R. Ständer hittils gjordt, eller hädanefter fastställa til deras Religions, Frihets, Wälfärds och Säkerhets bibehållande, enahanda förbindande kraft och helgd med sjelfwa Regerings-Formen».⁴ Redan genom att underteckna sin försäkran hade konungen sålunda godkänt de bestämmelser av år 1766, vilka simplicisterna önskade upphäva såsom kullkastande balansen mellan kung och folk eller stridande mot kontraktet dem emellan. Att påstå, att man genom förordningen om lagarnas verkställighet kränkt konungens höghet, vore av denna anledning orimligt.

Det var den gamla uppfattningen om vissa rättigheter, vilka alltid skulle tillkomma konungens person, som Pechlin här utdömde. Den hade i de förenade deputationerna av 1769 på ett tämligen egendomligt sätt dykt upp hos hattarna, som tidigare grundligt tagit avstånd från den. Ständernas fullständiga dominans över

¹ Malmström, V s. 408.

² Rådsprotokoll, tryckta 1768—69. ¹⁹/₁₂ 1768 s. 85.

³ Pechlin SUD ⁵/₁₀ s. 18.

⁴ Pechlin mem. ¹⁰/₁₀ s. 4.

kungamakten tryggade det inre lugnet i riket; skulle däremot genom ett kontrakt dessa bägge parter utrustas med var sin del av statsmakten, kunde farliga strider bli följden för den händelse, olika åsikter uppstode om tolkningen av kontraktsbestämmelserna, ty någon skiljedomare finnes ju ej.¹

Simplicisternas försök att härleda en kontraktslära ur den existerande författningen till stöd för en återgång till 1720 års bestämmelse om riksrådens tillsättning hade utan tvivel kullkastats av motståndarnas argumentering lika väl som deras försök att dra fram en balanslära. Detta nederlag inverkade dock icke på beslutet i utskottet och deputationerna, där partiställningen var säker. Förslaget i Höpkens memorial av 25 sept. om upphävande av § 14 i 1766 års förordning bifölls 10 okt. nästan enhälligt.²

Därpå upplästes memorialer av Rappe och kammarrådet Stierngranat, vilka ökade deputationernas arbetsmaterial med nya förslag. Man beslöt, att de skulle tryckas.

Medan detta skedde, vilket ansågs nödvändigt för att alla skulle kunna sätta sig närmare in i dem, avgjordes 14 okt. frågan om behandlingen av alla de bestämmelser i den mångskiftande förordningen av 1766, som icke kunde sägas vara av grundlags karaktär, rörande undervisningsfrågor o. s. v. Schönberg föreslog, att man vid den slutliga expeditionen till plena skulle begära, att de remitterades var och en till sitt motsvarande ständerutskott.³ Genom att man sluppe dessa tidsödande detaljfrågor, skulle deputationerna spara mycken tid.

Det var tydligt för alla, att utsikterna för reformförslagen minskades med varje dag, som gick. Trots att simplicisterna med beräkning låtit deputationernas förhandlingar försiggå utan avlagd tysthetsed,⁴ hade bland de utomstående rykten spritts, att man i dem hemligt arbetade på att återinföra det kungliga enväldet. Fältmarskalken Hamilton klagade denna dag med adress till Pechlin över ryktena,⁵ och 20 okt. förelåg mössledarens votum i tryck,⁶ vil-

¹ Pechlin SUD 10/10 s. 55.

² SUD 10/10 s. 69.

³ Schönberg SUD 14/10 s. 78 f.

⁴ Fersen SUD 5/10 s. 5.

⁵ Hamilton SUD 14/10 s. 71. Handl. rör. Skandinaviens hist. XVI s. 297 f.

⁶ Linderoth SUD 20/10 s. 10.

ket utgjorde en reservation mot besluten i hela grundlagsfrågan, redan innan de voro fattade, och dessutom framställde dem i en alldeles missvisande dager. För att denna propaganda skulle få tid att verka, önskade Pechlin, att man så länge som möjligt skulle sysselsätta sig med detaljbestämmelserna i 1766 års förordning. Den vore i sin helhet av grundlags karaktär, ansåg han, och frågor-
nas betydenhet gjorde, att tidsutdräkten måste anses som en bisak.¹

Resultatet av överläggningarna 14 okt. blev emellertid, att Schönbergs förslag, att man skulle skjuta ifrån sig detaljfrågorna, antogs.²

II.

Samma dag utkommo Stierngranats och Rappes memorialer av trycket.³ Då nu största delen av Höpkens remitterade memorial blivit avgjort,⁴ ansåg Stierngranat, att utskottet och deputationerna borde skrida till sista frågan däri, »huru det må kunna undvikas, at den ena Riks-Dagen efter den andra ändra och ombyta våra Regerings-Lagar». Detta missförhållande härledde han i enlighet med Montesquieu ur den sammanblandning av lagstiftning och lagskipning, som blivit en följd av ständernas alltför stora makt och övergrepp gentemot den exekutiva makten.⁵ På samma sak berodde det enligt Rappe, att den personliga säkerheten ofta blivit kränkt av riksdagen. Han fordrade därför en särskild akt i Montesquieus anda, som skulle hindra ständerna från att ta del i domars avkunnande och som kunde garantera den personliga friheten ungefär som Habeas-corporusakten i England.⁶

Det är ingenting mindre än de främsta svaghetera i frihetstidens statsskick, såsom det småningom utvecklats sig, vilka i dessa bägge skrifter angripas: bristen på stark regeringsmakt och parti-

¹ Pechlin SUD 14/10 s. 90.

² SUD 14/10 s. 96.

³ Fersen SUD 14/10 s. 102.

⁴ En viktig sak, som fanns i detta, var ännu icke diskuterad, nämligen 1756 års bestämmelse om självskrivnenhet för den, som fjärde gången stode på förslag till annat ämbete än en rådspost. Denna fråga torde man dock, som ovan nämnts, ha föredragit att förbigå med tystnad.

⁵ Stierngranat mem. 10/10 s. 5 f.

⁶ Rappe mem. 10/10 s. 8.

förföljelserna. Först genom Rappes och Stierngranats memorialer få sekreta utskottets och deputationernas gemensamma sammanträden sin stora betydelse såsom en möjlighet att länka det politiska systemet in på sundare banor.

Det centrala i 1769 års reformförslag, säkerhetsakten, var en utveckling av maktskillnadsläran, vilken senare just detta år nådde sin klaraste utformning under frihetstiden. Denna doktrin hade dominerat redan de förberedande underhandlingarna mellan kungamakten och hattarna under 1768 och början av 1769. Den hade av hovet ansetts lämplig att tjäna dess syften, men ännu bättre passade den deras allierade. Genomförandet av en sträng åtskillnad mellan lagstiftningen och lagskipningen måste, sådana förhållandena för tillfället voro i Sverige, leda till, att den myndighet, som tillerkändes den senare, finge befogenheterna utökade. Hovpartiet tänkte sig kungen ensam som bärare av lagskipningen och rådet blott som ett utskott av ständerna.¹ Det var således konungen, som enligt dess uppfattning skulle inhösta vinsterna av maktskillnadsläran.

Stavenow anser,² att den jämviktstyp, som segrade i utskottet och deputationerna, just var den med balans mellan kungen på ena sidan samt rådet och ständerna på den andra. Så var dock icke fallet. Hattarna hade en annan indelning, och det var denna, som härskade i deputationernas debatter och deras beslut. Den framgår av följande mening i det slutliga betänkandet: »Lagstiftningen är lagd på den ena sidan, och Lagskipningen på den andra; hwilken senare emellan Konung och Råd blifwit delt».³ Lagskipningen lämnades således till Kungl. Maj:t, och däri spelade konungen med sina två röster en obetydlig roll i enlighet med grundsatserna i den s. k. republikanskt parlamentariska doktrinen, vilken hattarna såväl som mössorna omfattade. (Jfr nedan s. 351.) Den verkställande maktens vinster skulle på detta vis stanna hos hatträdet.⁴

¹ E. Fahlbeck, Studier över frihetstidens politiska idéer. Statsv. Tidskr. 1915—16 s. 44.

² Stavenow, De politiska doktrinernas uppkomst s. 47. (Historiska studier. Festskrift tillägnad Malmström 1897.)

³ Betänkande ... Om Sättet til ... Justitiae-Cancellers-Embetets besättjande s. 11.

⁴ E. Fahlbeck, a. a. s. 49.

Framförandet av maktskillnadsläran föranledde alltså i sig inga krav på någon djupgående ändring av fundamentallagarna; en sådan ändring stred, som nedan skall visas, mot frihetstidens grundsatser. I stället hävdade man, att den nämnda doktrinen utgjorde principen i 1720 års författning, trots att man ur denna endast kan utläsa krav på balans men ej på en sträng maktskillnad. Man kunde därigenom också utnyttja grundlagarnas hävdvunna auktoritet till sin förmån.

De källor, ur vilka den svenska maktskillnadsläran hämtade sina teorier, voro Locke och Montesquieu, som man trots deras olikheter föga skilde på.¹ All makt vore enligt Locke genom samhällsfördraget överlåten på den lagstiftande makten. Själva regeringsmyndigheten utövades dock av fursten men med bibehållande av den lagstiftande makten som den högsta auktoriteten. Teorien om ett härskarfördrag var i Sverige uttunnad såväl hos simplisterna som hos deras motståndare till att gälla endast en överenskommelse utan någon personlig rätt till makten för konungen. (Jfr ovan s. 343.) Med denna uppfattning av monarkens ställning ansåg man sig kunna ansluta sig till Locke, så mycket mera som man betonade hans rangordning mellan de båda makterna.² Hos Montesquieu saknas däremot idén om legislativens överordning. Domstolarna borde icke besättas med ämbetsmän utan med jurymän. En stark gräns måste upprätthållas mellan den legislativa och den exekutiva makten. För att hindra intrång i sina områden skulle de vara utrustade med försvarsmedel: rätt att ställa konungens rådgivare till ansvar resp. veto gentemot nya lagar. — Den senare bestämmelsen kom aldrig att bli aktuell i förhandlingarna vid frihetstidens riksmöten men finns bl. a. i kronprinsens projekt från hösten 1768, i överenskommelsen av jan. 1769 och delvis även i *En Patriots Tankar*.

Det allmänna inflytandet från Montesquieu gjorde sig starkt gällande i förslagen till säkerhetsakten, som medvetet bygga på hans berömda kapitel VI i elvte boken av *Esprit des lois*, om den engelska konstitutionen. Då lagstiftande makten förenas med den lagskipande, försvinner friheten, ty den myndighet, som äger dem bägge,

¹ L a n d b e r g, Riksdagen under den gustavianska tiden s. 15.

² T. ex. Schönberg SUD ¹⁷/₁₀ s. 117.

»passar då den ena efter som han wil hafwa den andra, och om han gör Lag in casu, så är det allenast en onödig formalitet; ty hans wilja är både Lag och Lagens utöfning». ¹ Om ett sådant envælde utövades av en större församling i stället för av en enda person, vore den icke därigenom ofarligare utan snarare tvärtom. Riksdagsmannen måste anses mindre höjd över frestelserna än fursten. »Det kan hända, at en enda person kan äga denna magt, utan at missbruka den, men en hel Corps kan det sällan. Den har så många särskilta Interessen, som den har lemman, och hwar person i denna Kropp kan göra alt det onda, hans böjelser medgifwa, i den mohn, som han kan förwärfwa sig anhängare. Häraf födas och upkomma Partier.» ²

Att riksdagsmännen, som icke hade någon ansvarskrävande makt över sig, *stiftade lag* för riket medförde ingen fara, ty de måste själva lyda dessa lagar och bleve då lidande, om de voro olämpliga. Vid *lagskipningen* var saken en annan, och riksdagsmännen måste vara övermänskligt objektiva, om de skulle kunna undvika att gynna sina vänner och förfölja sina fiender. Om de tillfogade enskilda personer någon skada, hade de nämligen, såsom oansvariga, härav ingen olägenhet för egen del. ³

Eftersom majoriteten i församlingen hade makt att efter behag förfölja alla övriga medborgare, måste man av ren självbevarelseinstinkt kasta sig in i striden om en sådan pluralitet. Man sammanlöte sig i partier, som våldsamt bekrigade varandra, och för var gång den parlamentariska majoriteten skiftade ägare, sökte den härskande faktionen tillintetgöra motståndarna. Då den vore enväldig genom sin förening av lagstiftande och lagskipande makt, hade den ingen svårighet i att förfölja medborgare och genom åtgärder inom rättskipningens eller hushållningens område beröva dem deras frihet och egendom. ⁴

Friheten består enligt Montesquieu i »le droit de faire tout ce que les lois permettent; et si un citoyen pourrait faire ce qu'elles défendent, il n'aurait plus de liberté, parce que les autres auraient

¹ Rappe mem. 10/10 s. 5.

² Stierngranat mem. 10/10 s. 9.

³ Schönberg SUD. 17/10 s. 119.

⁴ Ibid. s. 121 f. Stierngranat mem. 10/10 s. 9.

tout de même ce pouvoir»¹ och på samma sätt enligt Rappe i »at hwar och en är bunden til at gjöra alt hwad Lagen befäller, och får fritt göra alt hwad den intet förbiuder».² En sådan frihet erhålles endast, om lagstiftande makten nöjer sig med att förordna om rättskipningens principer och överlåter åt laga domstol att avkunna domarna. »Hwad för fasa och fruktan om den personliga säkerhetens förlust bör det icke injaga uti en tänkande Nation, när den ser sjelfwa Lagstiftaren agera Åklagare och Dommare samt exequera Dommarna sjelf, och detta utan redogjörelse och ansvar.»³

Lika starka angrepp riktades mot ständernas ingripande i förvaltningens detaljer, som heller icke kunde av någon förnekas. »De tillsätta Embeten både directe och indirecte. De afdöma Rättegångar och skilja emellan private personer deras twistigheter. De sluta Contracter på Kronans wägnar och ändra dem; Liquidera med dem som hafwa at fordra eller äro skyldige; gifwa decharger för hafde förrättningar och ändra dem ...»⁴

Förutom övriga olägenheter kunde tillräcklig sakkunskap icke heller förutsättas hos alla riksdagsmännen i de ytterst skiftande mål, de inom den lagskipande maktens område togo ställning till, och de hade icke samma sporre till att skaffa sig de nödvändiga kunskaperna som en ämbetsman, vilken ett fel kunde kosta hans plats. Misstag hade många gånger skett från riksdagens sida. »Huru ofta hafwa icke Riksens Ständer äfwen hos oss, erkänt sig hafwa warit förledde per male narrata, och äfwen återställdt ära och egendom åt de Personer, som de sjelfwe dömt at mista lif, ära och gods, men lifwet, den största en fri Medborgares rättighet har icke kunnat återställas, och jag tycker at det enda bewiset är tilräckeligt, at bestyrka, det Lagskipningen och Lagstiftning icke kunna förenas.»⁵

Ständernas inblandning i lagskipningen förorsakade vidare en onaturlig förlängning av riksdagarna, som medförde besvär för riksdagsmännen, stora kostnader för riket och allmän riksdagsleda. Medan riksdagsordningen tänkt sig, att tre månader skulle räcka

¹ Montesquieu, Esprit des lois, bok XI kap. III.

² Rappe mem. 10/10 s. 2.

³ Ibid. s. 5.

⁴ Stierngranat mem. 10/10 s. 6.

⁵ Schönberg SUD 17/10 s. 120.

för ett ständermöte, var nu ett å två år det normala. Av den anledningen hade ständerna tidigare flera gånger beslutat avhålla sig från att ta upp justitiemål, om det icke gällde klagomål över »nulliteter i processen, eller de male administrata Justitiae»,¹ men bestämmelsen hade ständigt överträtts.

För att icke angreppen från maktskillnadslärans representanter skulle vara enbart riktade mot ständerna, vilket måste underlätta för Pechlin et consortes att misstänkliggöra dem för längtan efter enväldet, visar Rappe, att också Kungl. Maj:t överskridit sina befogenheter och gjort intrång i lagstiftningens område.² Enligt RF § 4 hade nämligen Kungl. Maj:t rätt att utfärda tillfälliga förordningar mellan riksdagarna, vilka emellertid för att bli lag måste granskas och godkännas av nästa riksdag. Denna granskning hade ofta uteblivit under den senaste tiden, varigenom rådet också blivit lagstiftare — ytterst betänkligt ur principiell synpunkt men särdeles oskyldigt i den form detta grundlagsbrott visat sig vid några tillfällen. Det hela berodde på ständerna, vilka varit alltför upptagna för att hinna granska Kungl. Maj:ts mestadels ekonomiska stadgar och föredragit att i tysthet låta dem förbli i kraft.

Som det farligaste betecknades dock av alla ett överträdande av maktskillnadslärans principer från ständernas sida. Till ett sådant lämnade grundlagarna ingen anledning. »Twert om finne wi at desse våre berömde Förfäder (1720 Års Riks-Fäder) warit måne derom, at Lagstiftningen såsom en uråldrig rättighet, jemte beskattnings-wärket, Krigs förkunnande, med mera, måtte förbehållas Riksens Ständer, men deremot Lagskipningen såsom den af ålder warit, förblifwa Concentrerad uti Konunga Magten.»³

Enda sättet att säkerställa sig vore att upphäva alla förvanskningar av de ursprungliga fundamentallagarnas anda och formulering för att därigenom bevara friheten, ty där lagskipning och lagstiftning funnos förenade, »där är ingen säkerhet hwarken för allmänna Författningar eller enskilt wäl» och »där ingen säkerhet är, där är ingen frihet».⁴ Förklarligt nog hade man tidigare sett den

¹ § 9 i 1734 års riksdagsbeslut, Brusewitz s. 436.

² Rappe mem. ¹⁰/₁₀ s. 5.

³ Bunge SUD ¹⁷/₁₀ s. 99.

⁴ Stierngranat mem. ¹⁰/₁₀ s. 12.

enda faran för friheten i enväldet och sökt gardera sig så omsorgsfullt däremot, att man i stället vore på väg att förlora den i ett mångväld. Friheten och den personliga säkerheten måste emellertid till varje pris bevaras; statsskicket hade existensberättigande endast om det kunde garantera dem för medborgarna.¹ I annat fall visade historien, att dessa alltid efter kort tid övergivit det ofria mångväldet och i stället kastat sig i armarna på ett envælde under inhemsk eller utländsk övermakt.² Onekligen profetiska ord!

Engelsmännen hade genom mycken blodsutgjutelse fått lära sig nödvändigheten av en akt för den personliga säkerheten; i Sverige borde en sådan antagas, innan dess folk råkade ut för samma olyckor. Varje man borde sålunda garanteras att icke kunna utan laglig rannsaking straffas med förlust av liv, frihet, egendom och ämbete, icke dömas genom delatoriska vittnen, privatbrev eller dokument, som beslagtagits hos vederbörande, och icke underkastas tortyr. Extra domstolar och dömande kommissioner av allt slag borde därför förbjudas. För att rycka upp det onda med roten och hindra en återgång till de avskaffade missbruken borde säkerhetsakten avslutas med en bestämmelse, som införde en oöverstiglig gräns mellan den lagstiftande och den lagskipande makten. Det skulle däri förbjudas rådet att stifta lag utan ständernas därpå följande approbation och de senare att döma i justitiesaker, tillsätta ämbeten, ge bort belöningar till viss person och att sköta förvaltningens detaljer.³ Hela akten var avsedd att få grundlags karaktär.⁴

Erik Fahlbeck skiljer i sina »Studier över frihetstidens politiska idéer» på tre linjer bland frihetstidens författningsdoktriner: den republikanskt parlamentariska riktningen, maktfördelningsläran och den rena rojalismen.⁵ I huvudsak hyllade de båda stora partierna hela frihetstiden igenom den förstnämnda, men vid de utskottsförhandlingar, det här är frågan om, använde sig endast säkerhetsaktens motståndare av den. Simplicisterna brukade för sina syften

¹ Rappe mem. 10/10 s. 1.

² Schönberg SUD 17/10 s. 118 f.

³ Rappe mem. 10/10 s. 3 ff.

⁴ Linderoth SUD 14/10 s. 81. Schönberg SUD 17/10 s. 128.

⁵ E. F a h l b e c k, a. a. s. 331.

i stället maktfördelningsläran, speciellt den utländskt influerade riktning därav, som lämpligare av E. Hjärne och Landberg benämns maktskillnadsläran. Stora delar av hattpartiets breda lager kunde dock aldrig förmås att ansluta sig härtill. Den tredje linjen vågade icke ens hovpartiet framföra i oktober 1769; det var flera månader för sent för ett så radikalt steg.

Högsta instansen i rättskipningen hade under frihetstidens senare del realiter övergått att bli ständerna genom att de togo upp mål, som redan voro avgjorda av justitierevisionen, den härför avsedda avdelningen av rådet. Rappe föreslog nu i sitt memorial av 10 okt., att riksdagen skulle begränsa sig till att granska protokollen från rättskipningen och att regeringsformens förbud mot att den dömde i justitiemål skulle återupplivas. Det olämpliga i att ständerna ingrepp i lagskipningen ansåg han vara uppenbart.

Pechlins åsikt var den motsatta: »Jag finner uti hela Historien ingen Stat, där Reparations-Rätten» (d. v. s. rätten att ändra domar) »warit skild ifrån högsta Magten . . . I min tanka, kan ingen vara skickeligare at efterse och tillika döma öfwer Lagens handhafwande, än den som Lagen gjordt och stadgat.¹

Just denna punkt av simplicisternas reformförslag valde Pechlin och Sundblad med klok taktisk beräkning till huvudangreppspunkt. De vägrade att låta sig nöja med ständernas rätt att bestraffa domarna i justitierevisionen; därmed voro dessas offer icke hjälpta. »Skulle derföre Riksens Ständers magt inskränkas inom sjelfwa Lagstiftningen, utan all delagtighet och öfwerinseende utaf Lagskipningen, så blefwo de blotta och toma Åskådare af sina Lagars wärkställighet, och då lågo deras och folkets wälfärd uti Lagskiparnes händer, ej olikt den, hwilken äger en skatt, men sjelf aldrig får nyttja den samma . . .»² Den högsta instansen i rättskipningen hade alltid så stor makt över medborgarnas liv; att man måste på det noggrannaste sätt hindra den från missbruk. Att rådet kunde göra misstag framgick av att det flera gånger förlorat ständernas förtroende. Därav följde, att sådana misstag även kunde ske i rådets justitierevision.³ Det vore mindre farligt, ansåg Sundblad,

¹ Pechlin SUD 17/10 s. 136.

² Sundblads votum 23/10 s. 7—8.

³ Pechlin SUD 17/10 s. 134.

om den högsta dömande myndigheten förlades till ständerna än till rådkammaren, ty våld och korruption kunde mindre antagas i fyra stora församlingar än i en liten.¹ — Med kännedom om frihetstidens riksdag kan man ju ställa sig tvivlande till denna sats. Vad Sundblad i varje fall försummar att betänka är, att rikets ämbetsmän, på förtroendeposter såväl som på vanliga, voro bundna av sitt ämbetsmannansvar, medan de oansvariga riksdagsmännen saknade sådana bojor och i de flesta fall utan att sätta sig djupare in i målet följde vissa ledare.

Bristande sakkunskap kunde man icke såsom Schönberg anklaga riksdagen för. »... den tiden är förbi», säger Sundblad med demokratisk stolthet, »då Rikens Ständers Ledamöter, i hänseende till kundskap och insigt, behöfwa rådfråga Domare och Ämbetsmän.»² Det råder intet tvivel om, att frihetstidens riksdag tack vare sin ämbetsmannakaraktär var en ovanligt kunnig församling. Borgmästare Morian önskade ständerna som högsta instans just för sakkunskapens skull,³ och Pechlin kunde i en stridsskrift⁴ uppvisa, att procenten jurister var större i ständerna än i rådet. Men å andra sidan är det ju icke givet, att den juridiska sakkunskapen skulle avgå med segern vid en votering om justitiemål just på grund av oansvarigheten.

De olika intressen, som genom sin strid med varandra enligt Schönberg omöjliggjorde ständernas objektiva ingripande i lagskipningen, vore enligt Sundblad endast nyttiga, då de skaffade frågorna en allsidig belysning. Att riksdagen tidigare vid några tillfällen upphävt sina egna domar och återgivit de bestraffade heder och ära, bortförklarade man med »den glömskan, som tiden alltid plägar hos menskliga medlidandet förorsaka».⁵

Det mest populära argumentet för ständernas domsrätt var, att därigenom de enkla medborgarna blevo dömda av sina likar och icke i högsta instans av råden, som voro ämbetsmän och stodo på en annan social nivå. Detta går igen i nästan alla yttranden från

¹ Sundblads votum 23/10 s. 8.

² Ibid. 23/10 s. 9.

³ Morian SUD 23/10 s. 18.

⁴ Århindringar wid Fri-Herre Kaggs Anmärkningar ... 1769 s. 5.

⁵ Sundblads votum 23/10 s. 11.

denna sida 20 och 23 okt. Här kunde man utnyttja både de anti-byråkratiska och de demokratiska strömningarna, och Sundblad yttrade en viss förkärlek för det utrikes praktiserade jurysystemet, alldeles som de yngre mössornas lärofader, Nordencrantz, och Montesquieu. Ännu mera än i utskottet och deputationerna betonades detta, att dömas av sina likar, i stånden och hidrog särskilt hos bönderna till att stärka motståndet mot säkerhetsakten.¹ Verkan av argumentet visade sig redan i deputationerna, då borgmästare Widmarck, som i övrigt bifaller Rappes och Stierngranats memorialer, ställer sig på motsatt sida i fråga om riksdagens revisionsrätt i justitiesaker.²

Även säkerhetsaktens övriga inskränkningar i ständernas befohener mötte starkt motstånd. Sundblad försvarade deras rätt att tillsätta nyinrättade ämbeten, ge belöningar till förtjänta samt verkställa ändring i Kungl. Maj:ts utnämningar. Den oerhört starka tendensen hos frihetstidens ständer att vilja koncentrera makten hos sig själva med misstroende av t. o. m. rådkammaren visar sig klart hos Sundblad, som i diskussionen om säkerhetsakten undrar: »Sjelfwe ej sköta Kronans jord, sluta Köp eller Arrende derom; Men jag frågar, hwilken det då är, som desse rättigheter sig utom Ständer skal ikläda?»³

Grundlagarnas ord, att ständerna skulle ha omsorg om rikets hushållning och stadga allt vad de funno rikets välfärd kräva, tolkade simplicisterna så, att riksdagen skulle fastställa principerna för rådets och kollegiernas skötsel av riket, medan motpartiet ansåg, att idealet vore, om ständerna kunde avgöra alla detaljer själva, och att de måste avhålla sig därifrån endast på grund av bristande tid. Ämbetsmännens myndighet likaväl som konungens emanerade från folket och kunde därför när som helst av ständerna återtagas och utövas på folkets vägnar av dem så länge de ansågo lämpligt.⁴ Säkerhetsakten måste därför avstyrkas.

Deputationernas beslut blev dock motsatsen. Rappes och Stierngranats memorialer, byggande på maktskillnadsprincipen, biföllos

¹ Malmström, VI s. 148.

² Widmarck SUD 17/10 s. 112.

³ Sundblad SUD 17/10 s. 147.

⁴ Herlitz, Grunddragen av det svenska statsskickets historia s. 158.

17 okt. och sändes till en särskild femmannakommitté för att utarbetas till lagförslag.¹

III.

Det återstår att behandla frågan om möjligheten att ändra frihetstidens grundlagar. Att de *i princip* voro gjorda för all framtid, härom rådde full enighet mellan hattar och mössor. I ingressen till 1720 års regeringsform stadgas, att den rådsherre eller riksdagsman, »som till denna regeringsformens upphävande och förändrande något hemligen eller uppenbarligen förehava och stämpla skulle, bör aktas för den allmänna säkerhetens fiende», och en bestämmelse av samma innebörd finns i riksdagsmannafullmakten. Detta blev dock under frihetstidens lopp allt mera en pappersbestämmelse på grund av ständernas rätt att vidtaga uttydningar och förbättringar av grundlagarna. I 1719 års regeringsform stod t. o. m. »uttydning, förbättring eller ändring», men det sista ordet ströks vid omredigeringen till Fredrik I:s tronbestigning. Med att förbättra lagarna menade man att bringa dem i större och klarare överensstämmelse med de ursprungliga grundlagarnas principer, och om dessa kunde det hysas mycket delade åsikter.

Det är givet, att en författning icke kan förbli oförändrad i långa tider, medan folket lever och utvecklar sig. Insikten härom var den djupaste anledningen till att motstånd restes mot försöket att återvända till »grundlagarnas primitiva simplicitet». 1720 års regeringsform kunde omöjligt passa 1769, utan de 49 årens förklaringar och förbättringar hade haft sin fulla motivering och kunde icke utan skada avskaffas.² Detta insågo icke hov- och hattpartierna, eller ville icke inse, år 1769, och härigenom blev deras ställning, åtminstone i längden, ohållbar gentemot de yngre mössorna, som funno det naturligt med en ständig utveckling av styrelsesättet i demokratisk och ständervänlig riktning.

Då man under frihetstiden hade behov att ändra grundlagarna, måste man för att undvika att öppet överträda förbudet i regeringsformens ingress alltid utgå ifrån, att det rörde sig om »uttydningar

¹ SUD 17/10 s. 151.

² Pechlin SUD 17/10 s. 132 f.

eller förbättringar». Önskade man vid ett senare tillfälle upphäva eller omskapa en antagen sådan »förbättring», t. ex. därför att riksdagsmajoriteten ändrat färg, råkade man ut för den svårigheten, att det icke var möjligt utpeka »förbättringen» som olämplig utan att underkänna den tidigare riksdagens laglydnad. Om den ifrågasvarande lagändringen ej inneburit en förbättring, hade det nämligen varit lagstridigt att antaga den.

Av dessa slutsatser, som utan alltför utpräglat hårklyveri låta sig dragas, begagnade sig Pechlin vid sammanträdet 5 okt. Hans resonemang, som samtidigt söker visa, att ständerna otvivelaktigt varit kompetenta att vidtaga hela raden av författningsförbättringar efter 1720, tillspetsades i den slutsatsen, att kunde man och hade man anledning att upphäva dessa »uttydningar och förbättringar», så måste de riksdagar, som antagit dem, anses som lagbrytare. Hade dessa däremot handlat motiverat och lagenligt, skulle den nuvarande riksdagen bryta lagen genom att upphäva stadgandena. »Uti så skilgaktige begrep höll Herr Öfwersten äfwentyrlligit at ingå uti deliberation, hwarigenom antingen nu warande Ständer skulle winna anseende af Lag-brytare, eller förre Ständer såsom sådane anses.»¹ Han ansåg, att denna sak måste uppklaras, innan någon diskussion om de remitterade frågorna kunde äga rum. Pechlin vann i varje fall sitt mål att orsaka oreda och tidspillan i de förenade deputationerna, och han såg givetvis till, att rykten kommo ut om att deputationerna förklarat de tidigare ständerna för lagbrytare, då de vidtagit sina inskränkningar av kungamakten o. s. v.

På hans angrepp svarade Schönberg en smula matt, att ständerna tidigare trott sig förbättra grundlagarna, då de nya stadgandena tillkommit, och att man likaså ansåge sig förbättra dem nu, då man föreslagit upphävandet av de äldre bestämmelserna.² Hovkansler Bunge kringgick frågan genom att anse det otillåtet att gå in på tidigare riksdagars motiv och Rappe samt Körning genom att sluta, att det måste vara lagligt att företaga diskussionerna om upphävandet av de tidigare grundlagsförbättringarna, eftersom stän-

¹ Pechlin SUD 5/10 s. 19.

² Schönberg SUD 5/10 s. 20.

derna överbud remitterat frågan till deputationerna.¹ Den starkaste ståndpunkten intas av Stierngranat i hans memorial av 10 okt., där han erkänner, att de tidigare tilläggen till grundlagarna verkligen varit förbättringar. Nu däremot hade tiderna ändrat sig, och lagarna kunde då också behöva förnyas, varför det f. n. måste anses som en förbättring att upphäva de förut gjorda tilläggen.² Samma resonemang återkommer i det slutliga betänkandet.³

Vid grundlagsstiftning kunde man således använda den metoden att anse sig företa uttydningar och förbättringar. Även ett annat sätt fanns: ändringar av detaljer i fundamentallagarna voro tillåtna, om blott icke grunden vidrördes. Till sådana regeringsformens »oeconomica» räknade Schönberg t. o. m. en så betydelsefull bestämmelse som den om självskripenhet vid riksrådsval, och detta fastän han själv var emot bestämmelsen.⁴ Vad Schönberg här gav uttryck åt, var den för hattar och mössor gemensamma grunduppfattningen om ständernas rätt att ändra fundamentallagarna, som utmynnade i en tämligen liberal tolkning av orden om »uttydning och förbättring» samt i uppkommen praxis att grundlagarnas oviktiga detaljer utan vidare kunde omskas. Hovpartiet hade däremot sin separata åsikt, grundad på kontraktsteorien, att inga ändringar i förhållandet mellan konung och folk kunde vidtagas utan båggederas instämmande.

Råde således stor frihet i fastställandet av fundamentallagarnas *oconomica*, även om detta begrepp fattas i ganska vidsträckt bemärkelse, fanns det dock en helt och hållet oantastlig kärna, regeringssättets princip, som för evigt skulle vara oföränderlig och av 1766 års tryckfrihetsförordning undantagits från den konstitutionella diskussionen. I § 2 är det där fastställt vad som i grundlagarna icke någonsin kunde ändras, förklaras eller ens uttydas. Sverige skulle sålunda vara ett ärftligt kungarrike, där konungen ägde regera endast efter av ständerna fastställda lagar och följande rådsherrarnas råd, vilka hade ansvar inför ständerna, ståndsprivilegier kunde blott med alla fyra ståndens gillande ändras och lagstiftningen,

¹ Bunge SUD 5/10 s. 22. Rappe s. 23. Körning s. 27.

² Stierngranat mem. 10/10 s. 13.

³ SUD:s Betänkande s. 4.

⁴ Schönberg SUD 10/10 s. 53.

beskattningen, myntningen samt makten att förklara krig tillkommo endast ständerna.¹ I dessa grundprinciper kunde intet av de bägge stora parlamentariska partierna tillåta någon ändring, ty de voro enligt deras uppfattning en direkt uppteckning av den naturliga lagen, som hade gudomligt ursprung, och stodo därför långt över t. o. m. ständernas kompetensområde.

I fråga om vad som icke hörde till dessa oryggliga principer tillätos, som nämnts, alla slags ändringar under namn av antingen uttydning och förbättring eller stadgande av *oeconomica*. Dock erkände man på alla håll nödvändigheten av en viss konstans. Det aktuella läget gjorde, att denna 1769 särskilt betonades av simpli-cisterna, vilka voro emot alla de efter 1720 vidtagna författningstillägg. Om lagarna, närmast grundlagarna, heter det i Stierngranats memorial av 10 okt.: »Men så wisst som det derföre är, at Lagar, och äfwen de bästa, stundom fordra nödwändig förbättring och ändring; så wisst är det ock, at ju oftare de sådane förändringar måste undergå, ju mera förlora de i sin helgd och i den aktning, de hos menniskior höra äga . . . Detta har gjordt, att alla uplyste Män, ja äfwen de största Lagstiftare, med darrande hand widrört gamla och igenom tiden helgade Lagar.»²

Man kunde icke dölja för sig, att ständerna långt ifrån tagit exempel av dessa lagstiftare och upplysta män, och det kunde därför ej undvikas, att folket hyste en viss misstro mot sina valda representanter. Ätminstone teoretiskt funnes alltid den möjligheten, att majoriteten kunde komma på det orådet att fatta vilket beslut som helst, ja t. o. m. skänka bort folkets frihet. Visserligen förnekade mindre sekreta deputationen i sitt betänkande om irriga begrepp vid 1751—52 års riksdag kategoriskt, att ständerna kunde göra något fel eller korrumpas,³ men då man ständigt såg riksdagens korruption, kunde betänkandets mening ej förbli oemotsagd. Virgin använder i *En Patriots Tankar* ett mot den officiella läran så stridande uttryck som »någon mindre kunnig och om Fäderneslandets bästa mindre Nitisk Pluralité».⁴ Även i 1769 års förenade deputa-

¹ Brusewitz s. 452.

² Stierngranat mem. 10/10 s. 2.

³ Lagerroth, *Frihetstidens maktägande ständer* I s. 169.

⁴ Virgin, *En Patriots Tankar* . . . 1769 s. 65.

tioner höras flera vanvördiga yttranden om ständernas ofelbarhet, t. ex. av Schönberg, som säger, att ständerna bestå av människor och ha deras fel samt att de ofta »erkänt sig hafwa varit förledde per male narrata».¹

Med en sådan mera realistisk uppfattning av riksdagen fann man det nödvändigt med vissa garantier gentemot dess övergrepp. Redan riksdagsordningen hade en tämligen bortglömd bestämmelse, att något beslut mot grundlagarna »ogilt och kraftlöst nu och i framtiden vara skal».² Den skulle också kunna tydas som medförande rätt till uppror och ohörsamhet men innebar endast, att ett grundlagsstridigt yttrande utan vidare kunde upphävas av senare ständer. »Årlig svensk» hade föreslagit, att expeditionsdeputationen skulle ha order att ej expediera riksdagsbeslut, som voro emot lagarna, ty i och med det ständerna brutit lagen, hade de förlorat sin myndighet, och deras beslut vore därför ogiltigt.³ Hans idé accepterades dock icke. Författningsprojektet av jan. 1769 innehöll, att ingen lag kunde stiftas utan kungens samtycke. I En Patriots Tankar föreslog Virgin, att ett av ständerna fattat beslut ej skulle kunna ändras annat än med alla ständens vilja samt konungens personliga instämmande. Visserligen var det icke grundlagarna, Virgin här främst åsyftade, men de måste ju också komma att inbegripas. I säkerhetsakten inrycktes den bestämmelsen, att av denna speciella grundlag icke den ringaste uttydning eller förklaring finge göras utan enighet mellan alla fyra ständer.

På denna sida sökte man således garantier mot lagarnas omåttliga ändrande i fordran på enighet mellan flera faktorer i statslivet, mellan kungen och ständerna eller åtminstone mellan alla fyra ständer. Detta krävde dock, att riksdagen lojalt fann sig i att ledas av sina egna lagar och att vara lagbunden liksom de övriga statsorganen. Av ständernas två vanliga epitet betonades i de förenade deputationerna »lagbundna» av simplicisterna men »maktägande» av deras motståndare.⁴ Det råder intet tvivel om, att ständerna i allmänhet föredrogo det senare, och den största sanning

¹ Schönberg SUD 17/10 s. 120.

² Brusewitz s. 236.

³ Lagerroth, Frihetstidens riksdag s. 457. Malmström, IV s. 119.

⁴ Typiskt t. ex. Pechlin SUD 17/10 s. 132 och Körning s. 143.

ligger i Pechlins yttrande på riddarhuset i polemik mot Virgins skrift, att det vore lönlöst söka binda högsta makten. Om den erkände sitt beroende av lagen, behövdes inga bojor, och gjorde den det icke, så kunde inga band i form av paragrafer hindra den från att skapa om grundlagarna.¹

Ständernas beslut tilläto således icke granskning av någon utomstående maktfaktor, men den kontrollen fanns över riksdagsmännen, att, om de fattade olämpliga beslut eller trädde folkets rätt för nära, blevo de helt enkelt icke omvalda: »Ballancen är den, at Folket är Magtägande, och at ej altid samma Personer upkomma til Riksdagen, utan, medelst nytt wal efter omständigheterne, andra dertil kunna utses».²

Den trots allt nödvändiga garantien mot ständerna sökes sålunda på denna sida partigränsen i ett rådfrågande av det hemmarvarande folket. Den högtidligt utdömda principalatsläran var på grund av sin natur närmast en minoritetsdoktrin och hade därför haft sitt främsta stöd hos mössorna, som ju mellan 1738 och 1765 utgjort oppositionen. Den levde ännu i viss grad kvar hos dem, ehuru nu i den modererade och maskerade formen, att folket icke direkt gav förhållningsorder till sina representanter utan endast genom nya val rådfrågades om någon viktigare sak, som riksdagen preliminärt tagit ställning till. Förordningen om lagarnas verkställighet bestämmer sålunda i § 11, att vad ständerna »förklara, tillägga, lämpa och förbättra» i grundlagarna skall vid en riksdag förklaras vilande till den nästa och först då kunna bli gällande, om den antages av alla stånden.³ Härigenom beredas de hemmarvarande kommittenterna möjlighet att försvara grundlagarnas konstans.

Samma starka hänsyn till kommittenterna visade Sundblad i sitt slutliga votum av 23 okt., då han ansåg sig sakna rätt att anta säkerhetsakten för sin riksdagsmannafullmakts skull.⁴ I den förbjödes nämligen att inlåta sig i »hemligt eller uppenbarligt rådslag till ändring uti det fastställda regeringssättet emot kungl. försäkringen

¹ Pechlin Riddarhusmem. 15/8 s. 6.

² Pechlin SUD 10/10 s. 67.

³ Brusewitz s. 223.

⁴ Sundblads votum 23/10 s. 13 f.

och regeringsformen». Denna bestämmelse brukade man dock, som ovan (s. 355) påpekats, ta tämligen lätt, och Sundblads betänkligheter äro säkerligen till största delen icke uppriktiga.

En liknande känsla av ansvar, här mot ofödda släkten, uttryckte Pechlin vid diskussionen om ständernas rättighet att ingripa i justitiesaker. Riksdagen hade ej rätt att beröva de efterkommande generationerna en sådan förmån, som enligt grundlagen tillkommer dem. »Denna Grundlag hafwa Wi i arf af våra För-Fäder och äro således skyldige våra Barn, den skatt, som Våra För-Fäder oss förwarat.»¹ — Ständernas makt betraktades enligt den republikantiskt parlamentariska doktrinen som ett heligt anförtrott fideikommiss, vilket icke förminskat, helst förökad, skulle återgivas till uppdragsgivarna, d. v. s. i realiteten överlämnas till nästa riksdag.

§ 11 i förordningen om lagarnas verkställighet försvarades särskilt av Tollstorp, eftersom den hindrade ett parti att stifta lag till sin privata fördel, genom att lagförslaget måste föreläggas hela folket till granskning i ord och skrift under tiden till följande riksdag. Simplicisternas förslag, att 1766 års förordning i sin helhet skulle upphävas, borde därför i enlighet med gällande lag förklaras vilande.² Det motsatta partiet hade emellertid ingen som helst åstundan att låta binda sig av samma odiösa förordning, som man strävade att utplåna, särskilt då man anade, att nästa riksdag skulle behärras av mössorna. Själva hade simplicisterna intet behov av § 11, ty det fanns inga partier av grundlagarna, som de ville bibehålla men motståndarna avskaffa utom den planerade säkerhetsakten, och där var en bestämmelse av samma innehåll insatt. De föredrogo därför att låtsa som om § 11 alls icke existerade, och Schönberg framförde t. o. m. den uppenbart falska slutsatsen, att den förra riksdagen icke haft rätt att genast antaga paragrafen, utan att den borde ha hänskjutits till efterföljande riksdag, eftersom den själv stadgade, att så skulle tillgå vid grundlagsstiftning.³

IV.

Här ovan har gjorts ett försök att framställa den konstitutionella

¹ Pechlin, Ärhindringar wid Fri-Herre Kaggs Anmärkningar s. 5.

² Tollstorp SUD ²³/₁₀ s. 33 ff.

³ Schönberg Riddarhusmem. ²⁵/₉ s. 5.

idékreter, som framfördes under sekreta utskottets samt justitie- och sekreta deputationernas sammanträden. Emellertid har Malmström talat om ett utpräglat omslag i tänkesättet, som sedan skulle ägt rum mellan 17 och 20 okt., då deputationernas förslag sattes på papperet,¹ och på samma sätt yttrade kronprinsen i en skrivelse till Creutz i Paris, som var avsedd att delgivas hertigen av Choiseul: »Mais à l'étonnement de tous les biens intentionnés l'écrit rédigé par ces Messieurs differoit dans tout les points les plus essentielles des mémoires approuvées surtout l'acte pour la sureté personnelle. Il n'y étoit question du Roi n'y de ses droits, on n'avoit point mis des barrières aux variations des Etats n'y à l'endroit d'explication des loix fondamentales et le Sénat devennoit plus incertain que jamais. Les chargés même étoit conservés sur le pied de la loix passé à la dernière Diète . . .»²

Vad angår de stora löftena till konungamakten, som kronprinsen antyder, kan man icke se ett spår av dem i deputationernas protokoll; den ofta starkt rojalistiska andan i deras diskussioner kunde däremot möjligen tydas, som om man hade dem i minnet. Har kronprinsen räknat på dem, så har han blivit bedragen redan före det s. k. omslaget 17—20 okt. Troligen har han dock insett tidigare, att förhoppningarna på en verklig maktutvidgning denna gång redan under sommaren hade strandat, men det är givet, att han måste för Choiseul låta påskina, att utsikterna hela tiden varit goda för att ej Frankrikes stora utgifter skulle framstå som samvetslöst bortkastade på en hopplös sak.

Till att utarbeta deputationernas expedition till ständerna hade utsetts Rappe, Stierngranat, Celsius, rådman Forsberg och bondeståndets sekreterare Palén.³ Av dessa namn borde ju åtminstone de tre första borge för att projekten ej skulle bli mindre långt gående än förhandlingarna motiverade, särskilt då Rappes och Stierngranats memorialer bestämdes som grund för desamma. På *en* ingalunda oviktig punkt blevo dock deras förslag oväntat tillmötesgående mot

¹ Malmström, VI s. 141 ff.

² Egenhänd. koncept i F 414, U.U.B., dat. 11 nov. 1769. Finns i sammandrag hos Geijer, Gust. papperen I s. 100.

³ SUD 17/10 s. 152.

simplicitetens motståndare, varvid dessas vinst togs från konungen, medan rådets maktställning blev sådan man hade rätt att vänta.

Vad de fem ledamöterna 20 okt. framlade för deputationerna var tre av Rappe¹ författade akter: 1. ett betänkande om justitiekanslerns tillsättande och övriga frågor i förordningen av 12 nov. 1766 samt om åtgärder mot grundlagarnas ständiga förändring, 2. en »Förordning, hwarefter Förslag til Tjenster hädanefter böra uprättas» och 3. »Act om Personlig Säkerhet Samt Säkerhet om Ägande Rätten».

I fråga om justitiekanslern följer den uppsatta expeditionen helt deputationernas uttalanden och beslut, och nödvändigheten av en separation av den lagstiftande och den lagskipande makten betonas lika starkt som under sammanträdena. Vad säkerhetsakten beträffar följde den Rappes memorial, till stor del t. o. m. verbalt, med undantag för slutorden. Rappe hade där en bestämmelse »at alt hwad som deremot handlas, skal wara ogilt»,² men femmannakommittén satte för att söka trygga sitt verk för framtiden i stället in ett förbud mot »den ringaste förtydning eller förklaring, så framt ej alla Fyra Riksens Stånd derutinnan instämma».³

En överraskning för många var det däremot, då bestämmelsen av 1756 och 1766 om självskriften för den, som fjärde gången uppförts på ett förslag — dock icke till riksrådsämbetet — blev bibehållen i projektet till tjänsteförordning. Detta måste bli en ganska stor besvikelse för kungamakten. Någon omsvängning i meningen innebar det dock ej. Den nämnda bestämmelsen hade föreslagits upphävd i Höpkens och Ehrensvärds memorialer, men sedan hade frågan, som ovan nämnts (s. 337), med flit lämnats åt sidan av de ledande hattarna. De ville ej vidga konungens makt på denna punkt, och dessutom fruktade de att minska utsikterna för säkerhetsakten genom att förena den med en ändring, som måste väcka opposition, därför att den var favorabel för kungamakten. Hovpartiets medlemmar hade dock säkerligen ej anat, att stadgandet skulle bibehållas i expeditionen.

¹ Enligt Finlands minnesvärda män I, s. 207.

² Rappe mem. ¹⁰/₁₀ s. 8.

³ Act om Personlig Säkerhet ... s. 12.

Några protester avhördes emellertid ej från deras sida, då femmannakommitténs förslag 20 okt. framlades och antogs i deputationerna. Sannolikt blevo de överrumplade.¹ Först vid sista sammanträdet, 23 okt., då det redan var för sent, märktes en svag opposition från hovpartiet (Stjärneld och Fredrik Horn). Att man på den sidan dock var starkt missnöjd framgår av Tilas' dagboksanteckningar.²

Mössorna förefalla att ha blivit lika överraskade som hovet, ehuru deras förvåning var av mera angenäm art. Före sammanträdet början 20 okt. hade Fersen en överläggning med Pechlin och andra av motpartiets ledare,³ och därefter avstod den eljest så flitige talaren Pechlin från att tala mot det framlagda förslaget till expedition. Jerlström, som lantmarskalken också konfererat med, tog t. o. m. tillbaka en del av sina tidigare yttranden och instämde med simplicisternas beslut i fråga om justitiekanslern och rådsämbetena.

Fersens roll är tämligen oklar, men tydligt är, att han fört hovet bakom ljuset. Den 19 lurade han och några andra hattchefer den alltför lättrogne Modène under löften om en god utgång av saken att mot hans order från Paris genast lämna ut partiets månadssold i förskott.⁴ Hattarna ha tydligen fruktat Modènes onåd, då han såge projektens utformning. Att Fersen icke önskade kungamaktens utökning, åtminstone ej så länge Adolf Fredrik sutte på tronen, är välkänt.⁵ Av hattpartiets ledare synes han ha varit den, som givit kronprinsen de minsta löftena under de tidigare underhandlingarna. Kronprinsen skyller till stor del utgången på lantmarskalken. I den ovan nämnda skrivelsen till Creutz meddelas till dennes enskilda upplysning: »... le Maréchal de la Diète profitent de leur surprise

¹ Malmström, VI s. 142.

² Handl. rör. Skandinaviens hist. XVI, s. 320 f.

³ Ibid. s. 311 ff.

⁴ Malmström, VI s. 143.

⁵ Malmström, VI s. 50. Fersen, Historiska skrifter III, s. 40. Stridande häremot förefaller det, då Fersen i Historiska skrifter III, s. 46 antecknade: »Denna riksdag skulle söka förena fäderneslandets sanna intressen med den kongl. familjens, genom rättandet av grundlagarne och missbruk, som insmygt sig i deras tillämpning; men kärleken för demokratiskt sjelfsväld, begäret att styra och den fremmande corruptionen kullkastade den med så mycken möda uttänkta och i verket satta planen». Detta är allt Fersen har att säga om hela författningsfrågan, vilket förefaller egendomligt.

fit passer l'ecrit qui fut sur le champ remis au plena», men avsett för franska utrikesministeriet heter det: »Le Roi ne veut point attribuer la mauvaise foi aux démarches du C. de Fersen . . . que S. M. Très Chrétienne a si longtemps honoré de son estime». I stället vågade han blott skylla på »la timidité du Maréchal de la Diète» och »la mauvaise foi des principaux chefs qui sous le Maréchal de la Diète ont opéré».

Så hade hovets förhoppningar om konstitutionella ersättningar för sin insats i dec. 1768 gått om intet. Utsikternas oavbrutna minskning efter kungastrejken visar sig i de olika författningsförslagens fallande kurva: kronprins Gustavs privata från hösten 1768 — hattledarnas föga detaljerade överenskommelse med Modène och konungen i nov. 1768 — den mellan hattledarna och hovet överenskomna av jan. 1769 — memorialen i de förenade deputationerna i okt. 1769 — expeditionen av 20 okt. — och slutligen intet, då förslagen i nov. föllo i tre av stånden.

Med den gestaltning, deputationernas förslag slutligen fick, kunde det knappast medföra några fördelar för konungen utöver en värdefull prestigevinst. Däremot hade det gynnat rådet på ständernas bekostnad, vilket onekligen varit en vinst i denna tid, då bristen på handlingskraft hos regeringen var den kanske största svagheten i statskicket. Önskan om garantier för den personliga säkerheten kunna delvis ha varit framtidsgarantier för hattpartiet, som väntade att vid nästa riksdag komma i minoritet. I så fall kan man med den missnöjde Tilas tala om en »säkerhetsakt för partiet».

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Tillkomsten av 1855 års landshövdingeinstruktion. Den 1819 tillsatta kommitté, som skulle avgiva förslag till förändrad organisation av rikets styrelseverk, styrelseverkskommittén, var i sitt 1823 avgivna betänkande tämligen nöjd med länsstyrelsernas organisation.¹ Under det att den framställde ett stort antal anmärkningar mot centralförvaltningen, rörde dess yttrande i fråga om länsstyrelserna endast önskemål om ett närmare angivande av dessas uppgifter. Förhållandet var detsamma i det särskilda yttrande till kommitténs betänkande, som avgavs av Aug. v. Hartmansdorff. Denne framhåller, att länsstyrelsen är så riktigt inrättad, »att intet huvudsakligt är att därvid anmärka».² Kommittén föreslår inga förändringar i länsstyrelsernas organisation men anser däremot, att en ny instruktion är nödvändig. Den gällande var av år 1734 och i många och avgörande punkter föråldrad.

K. Maj:t tog ställning till kommitténs betänkande 1828. Statsrådsprotokollet framhåller, att ingen förändring föreslagits i fråga om länsstyrelserna, varför K. Maj:ts enda åtgärd blev att låta utarbeta ny instruktion.³ Detta uppdrag fick kammarkollegium ^{24/9} 1828, samma dag som en kommitté tillsattes med uppdrag att undersöka förhållandena angående förbättrad organisation av kollegierna. Det skulle utarbeta förslag dels till ny landshövdingeinstruktion och dels efter hörande av länsstyrelserna till nya instruktioner för kronofogdar, häradsskrivare och länsmän. I anledning av denna befallning uppdrog kammarkollegium s. å. åt samtliga länsstyrelser att insända förslag till instruktioner för kronofogdar, häradsskrivare och länsmän. Krigskollegium, förvaltningen av sjöärendena, statskontoret, bergskollegium, kommerskollegium och kammarrätten anmodades att yttra sig om vilka stadganden i fråga om länsstyrelsernas befattning med de under vederbörande ämbetsverk lydande ärendena, som ansågos böra ingå i landshövdingeinstruktionen. De begärda yttrandena inkommo 1828—1829 med undantag av kammarrättens.⁴ Denna meddelade nämligen att, då den ej erhållit K. Maj:ts befallning att deltaga i ut-

¹ Kommitténs betänkande. Bihang till riksståndens protokoll 1823 I:1, s. 634 ff.

² Hartmansdorff, Aug. v., Förslag till inrättningen av Sveriges statsförvaltning 1823. I, s. 252 ff.

³ Statsrådsprotokoll i kammarärenden ^{17/9} 1828. Angående organisation av de administrativa verken.

⁴ Då intet annat anges finns i denna uppsats använt otryckt källmaterial i Civildepartementets handlingar ^{10/11} 1855. Riksarkivet.

arbetandet av ifrågavarande förslag, den icke ansett sig böra taga befattning med ärendet. Det värdefullaste yttrandet avgavs av bergskollegium. Landshövdingarnas befattning med bergsbruket och bergsbruksdistrikten hade fr. o. m. 1700-talet minskats och fullständiga upplysningar härom jämte ännu kvarstående uppgifter, speciella föreskrifter för vissa län o. d. lämnades. Till följd av näringslivets ökade betydelse och bristen på uppgifter i 1734 års instruktion om länsstyrelsernas befattning med hithörande frågor, kunde man vänta, att kommerskollegium skulle avgiva ett innehållsrikt utlåtande. Så blev emellertid icke fallet, utan det var dåligt och mycket kortfattat. Detta erkännes halvt om halvt av kollegiet själv, men man skyller på förestående omorganisation av ämbetsverket.

Kammarkollegium anmodade också 1831 samtliga länsstyrelser att före årets slut inkomma med förslag till ny landshövdingeinstruktion. Denna begäran efterkoms dock ej av flera än 12 länsstyrelser; en yttrade i skrivelse, att ingen ny instruktion vore nödvändig, och från övriga inkommo inga som helst yttranden. Mest utförligt, men utan den vanliga ordrikedomen, är förslaget från Gävleborgs län. Överhuvudtaget voro förslagen till instruktion sådana, att de kunde ge kammarkollegium god ledning i dess arbete. Särskilt i fråga om sedan 1734 nytillkomna uppgifter lämnade de flera ingående upplysningar. Ävenså framställdes många önskemål angående vad som borde upptagas i instruktionen.

Kammarkollegiets ursprungliga uppdrag var ju att utarbета förslag till instruktioner dels för landshövdingarna och dels för kronofogdar, häradskskrivare och länsmän. Emellertid hade landskamrerare och länsbokhållare, vilka förut fått särskilda instruktioner,¹ bortglömts, varför kammarkollegium 1831 hos K. Maj:t anhöll att, eftersom ett nära samband bestod mellan de instruktioner, som kollegiet fått i uppdrag att utarbета, och instruktioner för de nämnda tjänstemännen jämte lantränsmästare, kollegiet måtte få i uppdrag att även avgiva förslag till sådana. Som svar på denna anhållan förklarade K. Maj:t i något vaga ordalag att ämbetsverket fick detta uppdrag att utom landshövdingeinstruktionen även utarbета förslag till instruktioner för de nämnda tjänstemännen vid länsstyrelserna.² Denna skrivelse tolkade kammarkollegium, som om det fått fria händer i fråga om utarbétande av samtliga instruktioner, alltså för landshövdingar, landskamrerare, länsbokhållare, lantränsmästare, kronofogdar, häradskskrivare och länsmän, och sammanförde dem alla i en instruktion. I K. Maj:ts skrivelse talas emellertid icke alls om en gemensam sådan utan endast om möjligheten att sammanföra landshövdingarnas, landskamrerarnas, länsbokhållarnas och lantränsmästarnas i en.

Först 1833, över fyra år efter det uppdraget att utarbét instruk-

¹ Landskamrerarnas instruktion var av ²⁸/₅ 1688 och länsbokhållarnas av ²/₈ 1780. Båda äro tryckta i Styffe, Samling af instructioner för högre och lägre tjänstemän vid landt-regeringen. Sthlm 1852.

² Akt nr. 253 år 1840. Kammarkollegii arkiv.

tioner erhöills, grep kammarkollegium sig an med arbetet. Detta långa dröjsmål är ju ganska anmärkningsvärt och berodde bl. a. på att förslag till landshövdingeinstruktion från landshövdingarna icke infordrats förrän 1831. Uppdraget att utarbeta instruktionerna gavs åt kammarrådet af Rolén och $\frac{18}{3}$ 1833 föredrogs ärendet i kammarkollegium för att få vissa allmänna grunder för förslaget antagna. Majoriteten enade sig om att en gemensam instruktion skulle utarbetas, och efter ett år hade Rolén sitt förslag färdigt. Den gemensamma instruktionen motiverades bl. a. med den förut nämnda skrivelsen från K. Maj:t. Man ville göra en för hela landsstaten gemensam instruktion och tolkade skrivelsen — utan tvivel med avsikt — som om den lämnat kammarkollegium fria händer och icke innebar ovillkorlig föreskrift att avgiva särskilda instruktionsförslag. En gemensam instruktion är bra för dem som beröras av den, säger Rolén. De kunna i samma författning inhämta hela ordningen och sammanhanget av ett ärendes behandling. Det är också lättare att få fullständighet, enhet och överensstämmelse i föreskrifterna i en gemensam instruktion. För en nutida iakttagare lider förslaget emellertid av allvarliga brister. Det är alltför vidlyftigt, otympligt och ohanterligt samt saknar klarhet och överskådlighet. Ett oavslåligt upprepande inom förslagens avdelningar av föreskrifter om enklare verkställighetsåtgärder kan icke undgås, och kronofogdars, häradsskrivares och länsmäns ställning till länsstyrelsen klargöres icke. Detta både första och sista försök att göra en instruktion gemensam för hela landsstaten kan icke betraktas som lyckat.

Det av Rolén uppgjorda förslaget diskuterades och granskades vid nio sammanträden in pleno under första halvåret 1834. Diskussionen var ofta livlig vid behandlingen av de viktigare paragraferna. Huvudopponenten mot föredraganden var kammarrådet Cassel, vilken dock oftast ej vann anslutning för sina förslag. Protokollen från dessa sammanträden justerades $\frac{22}{6}$ 1836 men först $\frac{10}{4}$ 1840 var kammarkollegiets förslag färdigt att avgå till K. Maj:t. Det hade alltså tagit nära tolv år för kammarkollegium, innan ett förslag till instruktion kunde överlämnas till K. Maj:t. Man har onekligen rätt att förvånas. Förslaget var grundligt och genomtänkt och hade säkert krävt mycket arbete, men detta kan ej förklara den långa tidsutdräkten. Det finns vissa egendomliga intervaller i arbetet. Först dröjde det fyra år, innan förslaget började utarbetas, medan det egentliga arbetet endast tog ett år och diskussionen in pleno ett halvt. Sedan förflöto två år innan protokollen justerades och därefter ytterligare fyra år innan förslaget överlämnades till K. Maj:t.

I en förslaget medföljande skrivelse anmäles detta, redogöres för de infordrade och inkomna yttrandena samt övriga vidtagna åtgärder. Det finns också en utförlig motivering, varför instruktionen är gemensam för hela landsstaten. Förslaget var i några punkter icke i enlighet med gällande föreskrifter, men kammarkollegium säger sig ha ansett som sin uppgift att åstadkomma en

god och ändamålsenlig instruktion, även om den ej höll sig inom gällande lagar och författningar, vilka ju kunde ändras. Slutligen anhåller kammarkollegium på förslag av kammarrådet Cassel om uppskov med det definitiva utfärdandet av instruktionen.¹ Kammarkollegium hemställde hos K. Maj:t, att den slutliga granskningen och redaktionen av instruktionen måtte uppskjutas, då flera stadganden i denna hörde samman med förslag till nya eller ändrade författningar, som ännu ej avgjorts av K. Maj:t och riksdagen, samt en mängd viktiga ärenden skulle behandlas av de båda statsmakterna, såsom fattigvården, fångvården, folkundervisningen, municipalinrättningar, hemmansklyvning m. m. Eftersom besluten i dessa ärenden skulle få stort inflytande på länsstyrelsernas arbetsområde och kunna föranleda helt andra föreskrifter än dem, som föreslagits av kammarkollegium, ansågs uppskov lämpligt.²

Förslaget, som bar titeln »förslag till instruktion för landshövding, landskamrerare, lantränkmästare, länsbokhållare, kronofogde, häradsskrivare och länsman», indelades i 25 avdelningar och över 100 paragrafer, de flesta mycket långa. Först kommer länsstyrelsens organisation, därefter landsstatens uppgifter och slutligen dess arbetssätt, organisation, tjänstetillsättning o. d. Förslaget är mycket utförligt och har noggranna, i detalj gående stadganden. Detta kan innebära vissa fördelar men gör en instruktion svår att överskåda. Bäst, men också mest detaljerade, äro avdelningarna om länsstyrelsens uppgifter i fråga om skatte- och kamerala frågor. Här var ju kammarkollegium speciellt sakkunnigt. Som en stor brist måste betecknas att landssekreterares, länsnotariers, landskanslisters och landskontoristers göromål, i motsats till landskamrerars och länsbokhållares, icke omtalas i instruktionen.

Vid förslaget är fogad en reservation av kammarrådet Cassel, i vilken han ger uttryck för en i många fall från majoriteten avvikande mening.³ Han gillar ej, att gemensam instruktion utarbetats och anmärker, att beslutet härom 1833 tillkom med fyra röster mot tre och sedan hade en ledamot, som tillhört majoriteten, avlidit, innan protokollen justerats. C. ifrågasätter, om icke förslaget under sådana omständigheter innebär en nullitet. C. vill ha en delvis annan uppställning av instruktionen och utslutning av en mängd detaljstadganden. Så anmärker han bl. a. på avdelningen om länsstyrelsens organisation. Man får i kammarkollegiets förslag icke klart angivet, vilka som utgöra länsstyrelsen och vilka som höra till den, d. v. s. äro där anställda. Kronofogdars, häradsskrivares och länsmäns organisatoriska ställning är icke klart angiven. Cassels reservation är intressant särskilt därför, att då kammarkollegiets förslag senare utsattes för kritik, gick denna till stor del fram efter samma linjer som Cassel.

¹ Kammarkollegiets protokoll 10/4 1840.

² Kammarkollegiets president ansåg däremot, att om en instruktion överhuvudtaget skulle utfärdas, borde det ske just då i förening med de beslutade ändringarna i statsrådets organisation.

³ Avskrift av kammarkollegii protokoll 10/4 1840.

K. Maj:t åtgjorde intet i instruktionsfrågan förrän vid 1844—45 års riksdag, med undantag av att statskontorets yttrande i fråga om lanträntmästares åliggande infordrades. Vid den nämnda riksdagen avgavs av där samlade landshövdingar på anmodan av chefen för civildepartementet, statsrådet O. J. Fåhræus, yttrande över kammarkollegiets instruktionsförslag.¹ Bland civildepartementets handlingar ^{10/11} 1855 finns en »Promemoria med anledning av Kungl. Kammar Collegii förslag till gemensam instruction för Läns-Styrelserne med underlydande». Denna P. M. är odaterad och saknar underskrifter men måste vara landshövdingarnas omnämnda yttrande. Det framgår av innehållet, att den måste vara författad av landshövdingar och ett vidhängande sigill, tillhörigt landshövding Sandelhielm, gör det troligt, att denne uppgjort yttrandet. Landshövdingarna anse, att förslaget är alltför detaljerat. En instruktion gemensam för hela landsstaten medför oreda och sammanblandning. I förslaget finnas flera för gällande lagar och författningar främmande stadganden och i en punkt står det i strid med R. F.² Mycket bestämt vända sig landshövdingarna mot bestämmelserna om länsstyrelsens organisation och arbetssätt. De anse, att kammarkollegium betraktar länsstyrelsen som ett kollegialt ämbetsverk och vill låta alla ärenden avgöras på de båda avdelningarna. Detta är dock icke riktigt. Landshövdingen har i kammarkollegiets förslag bundits strängare än förr genom mera bestämda och flera regler i ämbetsutövningen och därigenom fått något minskad rörelsefrihet, men han har fortfarande ensam beslutanderätten.³ I fråga om påståendet att allt skulle avgöras på de båda avdelningarna säger förslaget tvärt om, att landshövdingen utövar sitt ämbete i två departement, landskansli och landskontor, och i övrigt på resor i länet samt i styrelser över särskilda där befintliga stiftelser och inrättningar.⁴ Beträffande länsstyrelsernas arbetssätt har kammarkollegiets förslag (§ 97) några om obekantskap med förhållandena vittnande föreskrifter, bl. a. om förande av protokoll över alla ärenden, vilka föredragas inför landshövdingen, något som väckte skarpa gensagor från landshövdingarna.

Instruktionsförslaget genomgås paragraf för paragraf och vid de flesta göras anmärkningar. Efter denna genomgång förklaras det, att vid en än strängare analys säkerligen flera anmärkningar skulle kunnat göras. Landshövdingarnas kritik är på många punkter nedgörande, men på andra överdriven och ofta fränt ironiskt framställd. Man kan ibland läsa mellan raderna en antydning om att kammarkollegium gett sig in på ett område, där det endast delvis var sakkunnigt. Men kritiken, och främst då mot att instruktionen var gemensam för hela landsstaten, berättigar till det omdöme, som

¹ Se förordet till Förslag till instruction för Kongl. Maj:ts befallningshafvande och underlydande landtstatstjänstemän. Sthlm 1853.

² Anmärkningar mot § 24.

³ Kammarkollegiets förslag § 1—13.

⁴ Kammarkollegiets förslag § 2.

landshövdingarna fällde, att förslaget var obrukbart till grund och ledning för den instruktion, som K. Maj:t framdeles kunde tänkas utfärda. Det antydes dock icke vad som borde göras för att få ett tillfredsställande förslag. Det har förut framhållits, att kammarrådet Cassel i sin reservation gav uttryck åt en annan mening än majoriteten i många frågor. Landshövdingarna förklara också, att han givit uttryck åt liknande tankar, utgått från liknande grundsatser och kommit till ungefär samma resultat som de.

Frågan om ny landshövdingeinstruktion fick nu vila i åtskilliga år och först i januari 1848 togs den upp på nytt och den nyutnämnde chefen för civildepartementet, J. F. Fåhræus, tillkallade landskamreraren i Elfsborgs län, Fr. H. Gasslander, för att utarbeta ett helt nytt förslag.¹ Den ²/₁₀ samma år var denne färdig med sitt arbete och avlämnade till K. Maj:t dels ett memorial angående sitt arbete och dels utkast till instruktioner för landshövdingar, kronofogdar, länsmän samt fjärdingsmän. I memorialet lämnar Gasslander en plan över arbetet, varvid han vänder sig mot en gemensam instruktion sådan som kammarkollegiets. Han går också in på frågan om instruktionen bör vara detaljerad eller ej och besvarar den med att en medelväg är bäst. Jämte instruktionsförslagen, som äro synnerligen väl och noggrant utarbetade och försedda med motiv och hänvisningar till andra förslag, uppgjorde Gasslander en sammanställning av tidigare förslag och yttranden av olika myndigheter. Denna upptager paragraf för paragraf kammarkollegiets förslag samt vid varje sådan de meningar, som framkommit i yttranden över detta och i andra förslag. Gasslander utförde sitt uppdrag på mindre än ett år, en tid som står i skarp kontrast mot den, som kammarkollegiet behövde för motsvarande arbete.

Emellertid får frågan på nytt vila och först 1853 tryckes Gasslanders förslag och utsändes till länen för yttrande.² Det skall här icke bli föremål för någon mera ingående behandling, då det föreligger tryckt. Gasslander bygger i stor utsträckning på kammarkollegiets förslag. Den största skillnaden är, att hans ej är gemensamt för hela landsstaten. Uppställningen är i övrigt likartad. Gasslanders förslag är dock mindre omfångsrikt och mindre belamrat med detaljstadganden, något som gör det klarare och mera överskådligt. Detta gäller särskilt länsstyrelsens uppgifter i fråga om statens inkomster, kamerala ärenden o. d., vilka i kammarkollegiets förslag upptaga 15 avdelningar med 24 paragrafer. G. har med rätta, då flera speciella författningar funnos, betydligt inskränkt bestämmelserna härom. Han har mycket färre antal paragrafer, endast sex, och dessa innehålla också långt mindre stadganden än kammarkollegiets.

¹ Gasslanders memorial till K. Maj:t ang. sitt arbete ²/₁₀ 1848.

² Förslag till instruction för Kongl. Maj:ts befallningshafvande och underlydande landtstatstjänstemän. Sthlm 1853. Detta innehåller ingen som helst uppgift om författaren, men visar sig vara identiskt med Gasslanders i Civildepartementets handlingar ¹⁰/₁₁ 1855 befintliga förslag.

Som förut omtalats utsändes Gasslanders förslag till länen för att de, som berördes av det, skulle få tillfälle att yttra sig. Något åläggande att göra detta gavs dock ej. I flera län avgavs intet yttrande över landshövdingeinstruktionen, men väl över en eller flera av de övriga instruktionerna och i andra län var förhållandet det motsatta. Yttrandena äro i vissa län avgivna av landshövdingen jämte landssekreterare och landskamrerare, i ett av dessa jämte en kronofogde, i andra av någon av avdelningscheferna. Ibland samlas kronofogdarna, häradsskrivarna eller länsmännen i hela länet och avgiva var för sig yttrande. De värdefullaste yttrandena över landshövdingeinstruktionen kommo från Hallands, Kopparbergs, Västernorrlands och Stockholms län. Särskilt detta sistnämnda, avgivet i okt. 1853 av landssekreteraren af Sillén, är mycket omfattande och innehåller en mängd vägande anmärkningar. Förslaget kan ej utfärdas, säges det här, utan total omarbetning, då det är felaktigt och bristfälligt såväl till system som redaktion i övrigt.

Mot vissa paragrafer i Gasslanders förslag göra nästan samtliga länsstyrelser erinringar. Detta gäller §§ 19 och 54:4 angående tillsynen över de lägre domstolarna, vilken ansågs alltför omfattande samt förenad med mycket besvär och nästan överkställbar. Kontrollen kan till största delen överlåtas åt J.K., J.O. samt hovrätternas advokatfiskaler och endast då verkliga oordningar förmärkas, borde länsstyrelsen ingripa, säger man. Bakom dessa uttalanden ligger en rädsla för konflikter med domarna.

Vissa andra uppgifter väcka också protester, då de anses onödiga och tidsödande, såsom årlig inventering i provinslantmäterikontoren (§ 30:17), avgivande av rapporter till civildepartementet var åttonde dag (§ 34). I fråga om arbetssättet vid länsstyrelserna göras anmärkningar bl. a. mot fördelningen av ärendena mellan landskansliet och landskontoret (§ 37—38), överföring vid årets slut av oavgjorda ärenden till påföljande års diarium (§ 42) och landshövdingens avgörande av ärenden under resor (§ 53:4). Mot detta sistnämnda stadgande — landshövdingen fick under ämbetsresor i länet med biträde av den person han, i egenskap av landssekreterare, därtill förordnade handlägga och avgöra polis- och ordningsmål — göras flera berättigade invändningar. Det anses, att ordinarie avdelningschef icke bör uteslutas från något ärendes behandling utom vid hans laga förfall. Under landshövdingens resor hade han ej möjlighet att inverka på besluten och ev. reservera sig och landshövdingen kom att sakna nödig kontroll.

Mest ovilja väckte stadgandet i § 76, att landssekreterare och landskamrerare, om de i tjänsten beträdas med uppenbar orätt, egen nytta, vårdslöshet eller försummelse eller visa vanvördnad eller ohörsamhet mot förman eller olovligen avhålla sig från tjänstgöring, skola av K.B. varnas inför protokollet eller åtalas, varvid K.B. genast kan skilja den felande från ämbetets utövning.¹ Denna para-

¹ Detta gäller även för lantränsmästare, länsbokhållare, länsnotarie, kronofogde och häradsskrivare. I fråga om dessa äger K.B. även fälla dem till viten eller tillämpa bötes- och suspensionsansvar.

graf lade i landshövdingens händer stor makt över de underlydande tjänstemännen, större än tidigare. I fråga om landssekreterare och landskamrerare anses stadgandet, som en landskamrerare uttrycker sig, obehövt, obilligt, orimligt, oklokt och för det allmänna skadligt.¹ En landshövding kan göra sig åttlydd med andra medel, och bestämmelsen nedsätter avdelningschefernas anseende. Den berövar dem självkänsla och självständighet, och detta behöva de för att kunna ge landshövdingen råd och ej alltid böja sig för hans vilja. Den leder också till godtycke, då landshövdingen i detta fall ej är underkastad kontroll.² På andra håll ansågs emellertid paragrafen nödvändig.

När yttrandena hade inkommit, sammanställde Gasslander alla anmärkningar mot sitt förslag till instruktioner och gjorde ett mycket omfattande arbete med anteckning av alla invändningar mot varje paragraf samt utförligt bemötande av dessa. Den omfattande och innehållsrika handlingen bär påskriften »Påminnelser och yttranden över anmärkningar ingivna till Kongl. Civil-departementet år 1853». G. försvarar sig mot många anmärkningar med att hänvisa till att han bygger på kammarkollegiets förslag eller k. förordningar och brev. I regel håller han på sina förslag men är ej oemottaglig för skäl och går med på ändring, när han finner anmärkningarna befogade. I fråga om de paragrafer, som mest och från nästan alla håll utsatts för anmärkningar, går han med på ändring av 19, 30: 17, 34 och 42 men icke av 53: 4 och 76, vilka senare han försvarar och anser nödvändiga.

Vid riksdagen 1854 anmodades de närvarande landshövdingarna av statsrådet Fåhræus att efter gemensamma överläggningar avgiva utlåtande över Gasslanders förslag till instruktion för landshövdingarna. De avgåvo i anledning härav ²⁸/₄ 1854 en skrivelse till chefen för civildepartementet, undertecknad av landshövdingarna R. F. v. Kræmer, Liljencrants, Sandströmer, Henning Hamilton och L. A. Prytz. Dessa uttala som en allmän anmärkning, att förslaget avser »en mera kollegial behandling av länsstyrelsen och till densamma hörande ärenden än som synes oss överensstämma med idén av denna styrelse och även möjligheten av dess ändamålsenliga handhavande, särdeles med den fåtaliga personal, som därvid är anställd». De ansågo också, att instruktionen var för vidlyftig och detaljrik, men erkänna den stora svårigheten att avgöra, vad som skall medtagas i en instruktion. Bäst vore, säger man, om den endast innehöll bestämmelser om myndighetens organisation, uppgifter och sättet för dess utförande men i övrigt hänvisade till de detaljföreskrifter för varje fall, som förekomma i gällande författningar. Landshövdingarna ansågo sig ej med hänsyn till riksdagsarbetet, kunna utarbeta ett fullständigt förslag, men för att visa huru de ansågo, att landshövdingeinstruktionen efter deras åsikt kunde upp-

¹ Yttrande av landskamrer Langelius i Västernorrlands län ²⁴/₉ 1853.

² Landssekreteraren i Stockholms län, af Sillén, ägnar hela 11 sidor i sitt yttrande åt denna paragraf.

ställas, hade de för att tillmötesgå statsrådets önskan »uppgjort ett utkast därtill, vilket härhos bifogas». Det säges emellertid ifrån, att detta ej bör betraktas som något fullständigt utarbetat förslag till författning utan endast åsyftar att tjäna som ledning vid uppgörandet av ett sådant.

I en ny skrivelse av $21/8$ s. å. till chefen för civildepartementet, undertecknad av samma landshövdingar som förra skrivelsen utom Sandströmer samt därjämte F. O. Silfverstolpe, K. A. Posse, S. G. v. Troil och K. E. Skjöldebrand, säges det, att undertecknarna »visserligen deltagit i utarbetandet av det förslag till instruktion för landshövdingarna, vilket härjämte vördsamt bifogas», och därvid i allmänhet godkänt dess bestämmelser men ansett sig böra göra en viktig anmärkning. Denna hade ej kunnat göras gällande vid förslaget uppställning, då detta skulle fordrat en fullständig omarbetning av det till granskning framlagda förslaget, något som tiden ej tillåtit. Landshövdingarna börja med att berömma 1734 års instruktion. Den är delvis föråldrad men har stora förtjänster i sin uppställning och de givna föreskrifternas allmängiltighet, varigenom den blir relativt oberoende av ändringar i lagar och författningar. Man går t. o. m. så långt, att man anser att den kan ännu utan olägenhet fortfara att gälla. I motsats härtill måste landshövdingarnas och ännu mera det av dem granskade snart ändras. Instruktionen 1734 nöjde sig med att utstaka gränserna för landshövdingens ämbetsmyndighet, men lämnade honom frihet att inom detta område handla som Konungens befallningshavande. Den nya instruktionen bemödar sig däremot om att uttrycka länsstyrelsens alla åligganden, något som är fruktlöst.

Enligt 1734 års instruktion skulle landshövdingen ha landssekreterare och landskamrerare till biträde men icke till kontrollerande bisittare. I motsats till denna uppfattning har det tryckta förslaget (Gasslanders) och än mera »den av några av våra medbröder åt par. 5 givna redaktionen» gjort länsstyrelsen till ett slags kollektiv styrelse, närmast jämförlig med den över fångvården, och upphävt det gamla begreppet Konungens befallningshavande. Landshövdingen bör sätta sin prägel på länsstyrelsens beslut och bredvid hans mening bör ej ställas en underordnad tjänstemans. Landshövdingarna antyda, att utsträckningen av landssekreterares och landskamrerares reservationsrätt skulle få ett ödesdigert inflytande på disciplinen inom landsstaten, vilken säges ej vara så god som önskligt vore.

Det framgår av ovan refererade uttalande, att landshövdingarnas huvudanmärkning avsåg instruktionens tendens att inskränka landshövdingens myndighet och förringa hans inflytande. Detta ansåg man åstadkommas dels genom alltför strängt reglementerande av alla länsstyrelsens uppgifter och dels genom att göra denna till en kollektiv myndighet. Emellertid ha landshövdingarna betydligt överdrivit de faror, som instruktionen kunde innebära för deras makt. Det är sant, att de i jämförelse med 1734 års instruktion noggrannare och talrikare bestämmelserna kringskuro ett godtyckligt utövande av

denna makt, men detta förhållande framträder icke blott i instruktionen utan även i andra lagar och författningar. En betydande överdrift innebar också påståendet att länsstyrelsen blivit en kollektiv styrelse. Även i landshövdingarnas förslag låg beslutanderätten helt i landshövdingens hand.¹

Det föreligger alltså två skrivelser från landshövdingarna vid riksdagen till chefen för civildepartementet, en av den 23 april och en av den 21 augusti 1854. I båda talas om bifogade instruktionsförslag. Dessa ha icke kunnat återfinnas. Rör det sig verkligen om två förslag eller är det samma förslag, som bifogas båda skrivelserna? I den första av dessa talas om ett utkast och man säger där ifrån, att detta ej är ett fullt utarbetat förslag utan endast avsett att tjäna som ledning vid uppgörandet av ett sådant. I den sista skrivelserna talas om förslag till instruktion. Det finns intet i de båda skrivelserna, som ger ett svar på den uppställda frågan. Men de ovan nämnda ordalagen tyda på att först tillkom ett utkast och sedan ett fullt utarbetat förslag. Hur såg då detta senare ut? Det har varit nästan identiskt med den instruktion, som följande år utfärdades. Av statsrådsprotokollet ¹⁰/₁₁ 1855 framgår att landshövdingarnas förslag, uppgjort av landshövding Sandströmer, med endast obetydliga ändringar av statsrådet utfärdades samma dag.² Vid en jämförelse mellan Gasslanders förslag och den slutliga instruktionen visa sig skillnaderna mellan dem i fråga om länsstyrelsens uppgifter vara obetydliga men i fråga om dess organisation och arbetsätt något större. Den rent formella utformningen är i vissa paragrafer likartad men i andra helt olika. Emellertid framgår redan vid en flyktig jämförelse, att Gasslanders förslag legat till grund för den slutliga instruktionen och därmed också för landshövdingarnas förslag.

Den 10 november 1855 utfärdades landshövdingeinstruktionen, vilkens utarbetande redan 1828 av K. Maj:t påbjöds.³ Den tidrymd, som förflöt innan den blev färdig, är uppseendeväckande lång. Tidigare har framhållits, att alla sölade med arbetet utom Gasslander och landshövding Sandströmer, som 1854 utarbetade förslag till instruktion. Kammarkollegium använde nära 12 år att utarbeta sitt förslag, och civilministrarna kunna icke sägas ha påskyndat arbetet. Den allmänna inställningen tycks ha varit, att det icke brådskade med den nya landshövdingeinstruktionen, men det fästes mycket stor vikt vid denna⁴ och detta gjorde, att frågan blev grundligt beredd. Det var ej heller någon lätt uppgift att under 1830- och 1840-talen, två årtionden, som äro så fyllda av brytningar mellan

¹ Landshövding Silfverstolpe, som varit med om denna skrivelse, avsände därjämte ²²/₉ 1854 en egen, i vilken han gör vissa anmärkningar mot det instruktionsförslag landshövdingarna uppgjort.

² Statsrådsprotokoll i civildepartementet ¹⁰/₁₁ 1855.

³ Svensk Författningssamling 1855 nr. 90.

⁴ Så bevistade t. ex. Kronprins Oskar åtta av kammarkollegiets nio sammanträden för behandling in pleno av det uppgjorda förslaget till instruktion för landsstaten 1834.

gammalt och nytt, utarbeta en instruktion för en myndighet, som griper in på snart sagt alla områden av statens förvaltningsverksamhet. Anmärkningsvärt är emellertid, att man i förslag och yttranden från myndigheternas sida ej möter något spår av de förslag angående länsstyrelsernas organisation, som under denna tid framkommo från liberalt håll. Myndigheterna representerade konservativa önskemål om bibehållande av den gamla organisationen, under det att flera liberala förslag åsyftade att i anknytning till tanken på utsträckt kommunal självstyrelse tillföra länsstyrelsen ett folkvalt element.

O. P.

Statsvetenskaplig Såsom tidigare i denna tidskrift meddelats,¹ framexamen infördes. lade de sakkunniga för ytterligare utredning angående inrättande av en statsvetenskaplig examen (professorerna Axel Brusewitz, Gunnar Myrdal och Karl Olivecrona samt statssekreteraren Herman Eriksson) den 1 mars 1935 förslag i ämnet. Förslaget har nu efter en i stort sett välvillig remissbehandling medfört resultat, i det Kungl. Maj:t den 20 juni 1935 utfärdat erforderliga författningsbestämmelser (stadga angående statsvetenskaplig examen: Svensk författningssamling nr 468, stadga angående juridiska examina: Svensk Författningssamling nr 469, kungörelse om vissa ändringar i stadgan den 1 november 1907 (nr 93) angående filosofiska examina: Svensk Författningssamling nr 470). Därmed har en sedan mer än tjugo år aktuell fråga vunnit sin lösning.

Enligt författningsbestämmelserna kan i överensstämmelse med de sakkunnigas förslag statsvetenskaplig examen avläggas inom juridiska eller inom filosofiska fakulteten. I förra fallet kallas den statsvetenskaplig-juridisk, i senare fallet statsvetenskaplig-filosofisk examen. Den förra examensformen omfattar filosofiska och juridiska ämnen men den senare examensformen — förutom en juridisk kurs — enbart filosofiska ämnen. Statsvetenskaplig examen bildar sålunda en brygga mellan juridiska och filosofiska fakulteten. Båda examensformerna berättiga till titeln *politices magister*, en nyhet inom det akademiska språkbruket, som man snart torde vänja sig vid.

För att *statsvetenskaplig-juridisk* examen skall godkännas fordras

a) propedeutisk kurs enligt stadgan angående juridiska examina (undervisningskurs i civilrätt och de viktigaste därmed sammanhängande delarna av processrätten ävensom straffrättens allmänna grunder),

b) minst 2 betygsenheter i nationalekonomi och minst 4 betygsenheter sammanlagt i nationalekonomi, statistik och statskunskap (denna bestämmelse innebär således, att sammanlagt minst 2 betygsenheter erfordras i de båda sistnämnda ämnena), samt

c) minst med beröm godkänd i åtminstone ett av ämnena finans-

¹ Denna årgångs första häfte (sid. 44—49).

rätt, statsrätt med folkrätt eller förvaltningsrätt och minst godkänd i de övriga av dessa ämnen samt i privaträtt.

Emellertid är studerande oförhindrad att i examen medtaga varje ämne, som tillhör filosofiska fakulteten, samt dessutom juridisk encyklopedi och rättshistoria (men icke något annat juridiskt ämne).

För att *statsvetenskaplig-filosofisk* examen skall godkännas fordras

a) ovannämnda propedeutiska kurs, samt

b) sammanlagt minst 7 betygsenheter i högst fyra ämnen och därvid

antingen sammanlagt 7 betygsenheter i nationalekonomi, statistik och statskunskap,

eller minst 6 betygsenheter i sagda ämnen och minst godkänd i ett av ämnena geografi, historia, praktisk filosofi och matematik.

eller ock minst 5 betygsenheter i förstnämnda ämnesgrupp, varav minst med beröm godkänd i två ämnen, och minst 2 betygsenheter i ett av ämnena geografi, historia, praktisk filosofi och matematik.

Häruöver kan den studerande i examen medtaga varje ämne, som tillhör filosofiska fakulteten.

I överensstämmelse med de sakkunnigas förslag har, såsom av det ovanstående framgår, examens omfattning bestämts till 7 betygsenheter. Från de sakkunnigas förslag skilja sig de nu utfärdade bestämmelserna bland annat därutinnan, att de i egentlig mening statsvetenskapliga ämnenas ställning inom statsvetenskaplig-juridisk examen i viss mån förändrats. De sakkunniga hade föreslagit, att minst två av dessa ämnen skulle ingå i sagda examen, varav obligatoriskt nationalekonomi. Kungl. Maj:t har som synes i stället föreskrivit, att alla ifrågavarande ämnen skola läsas men kvalificerat betyg förvärfvas i nationalekonomi. Vidare har Kungl. Maj:t bland de obligatoriska juridiska ämnena i ifrågavarande examen uteslutit det av de sakkunniga föreslagna ämnet juridisk encyklopedi men i stället tillfogat det nykonstruerade ämnet privaträtt, i vilket ämne examen skall avse allenast huvudgrunderna i civilrätt och speciell privaträtt. Härmed har i någon mån förminskats en olägenhet med den av de sakkunniga föreslagna examensformen, som de själva fäst uppmärksamheten vid, nämligen det jämförelsevis ringa utrymme, som i de sakkunnigas förslag beretts åt det civilrättsliga studiet. Den av Kungl. Maj:t fastställda statsvetenskaplig-filosofiska examen skiljer sig från de sakkunnigas förslag endast därutinnan, att en något förbättrad ställning beretts de fyra icke-obligatoriska ämnena geografi, historia, praktisk filosofi och matematik. Enligt de sakkunnigas förslag skulle nämligen examen på denna linje godkännas, endast om vederbörande förvärvat antingen minst 7 betygsenheter i de tre statsvetenskapliga ämnena eller ock minst 6 betygsenheter i dessa ämnen och dessutom minst godkänd i något av de fyra icke-obligatoriska ämnena. Till dessa kombinationer har Kungl. Maj:t fogat kombinationen 5 betygsenheter i de stats-

vetenskapliga ämnena (dock med viss kvalifikation) och 2 betygsenheter i ett av de icke-obligatoriska ämnena.

Stadgan angående statsvetenskaplig examen träder i kraft den 1 januari 1936. De sakkunniga ifrågasatte diskussionsvis i sitt betänkande, om icke kansliexamens avskaffande skulle kunna utgöra en lämplig rationaliseringsåtgärd inom den akademiska undervisningen samtidigt med att statsvetenskaplig examen — en förvaltningsexamen av avsevärt mer kvalificerad beskaffenhet än kansliexamen — infördes. Kungl. Maj:t har tagit fasta på denna tanke och i Svensk författningssamling nr 469 föreskrivit, att kansliexamen må avläggas endast intill utgången av år 1937. Vidare har Kungl. Maj:t, med tillgodoseende av ett av de sakkunniga framlagt förslag, i Svensk Författningssamling nr 470 föreskrivit, att den, som avlagt statsvetenskaplig examen, är behörig att avlägga filosofie licentiatexamen. Däremot tillkommer icke den, som avlagt statsvetenskaplig-juridisk examen, rätt att avlägga juris licentiatexamen.

N. G. R.

Folkräkningen i Norge Som bekant skola vi i vårt land i början av den 1 december 1930. nästa år ha en folkräkning efter för Sverige helt nya principer. Alla våra föregående folkräkningar ha ju byggt på utdrag ur församlingsböckernas uppgifter om den kyrkoskrivna befolkningen men i den nu förestående, för vår befolkningsstatistik, få vi hoppas, epokbildande undersökningen av vårt folks demografiska förhållanden, är det meningen att slå in på helt andra vägar. Visserligen skall som förut den kyrkoskrivna befolkningen bilda den bas, på vilken 1936 års folkräkning skall vila, men därtill kommer det nya: det personliga utfrågandet om vars och ens förhållanden i för räkningen relevanta avseenden. Den på församlingsböckernas uppgifter grundade, indirekta folkräkningsmetoden är karakteristisk för Sverige; i de flesta andra länder användes i stället den s. k. direkta metoden med hushesökare eller räknare. Så är fallet t. ex. i Norge och i det nu i sommar utkomna tionde häftet av redogörelsen för den norska folkräkningen 1930 lämnas en översikt över tillvägagångssättet vid och kostnaden för en sådan räkning. Då vi i vårt land sakna erfarenhet av den direkta metoden, och det är uppenbart att den norska folkräkningen i mångt och mycket kan bliva vägledande för vår egen, torde efterföljande redogörelse för dess tillvägagångssätt kunna påräkna ett särskilt intresse.

Sedan 1890 ha norska folkräkningar ägt rum vart tionde år och för den senaste föreligga tills dato 10 häften, vilkas innehåll skall omnämnas i all korthet i det följande.

Tillvägagångssättet vid utförandet av den norska folkräkningen skall nu här närmare omtalas. På landet tillsattes i varje »herred» (med avseende på folkmängdens storlek motsvarande en svensk landskommun) en folkräkningskommitté (»tellingsstyre»), vars ordförande var motsvarigheten till vår kommunalordförande, och som

övriga ledamöter hade två medlemmar av »herredsstyret» samt »sognepresten». Det var första gången som församlingens präst var medlem i den lokala folkräkningskommittén. Man ansåg nämligen att denne satt inne med så mycken personlig kännedom om de enskilda individerna att denna hans kunskap kunde vara till nytta vid kontrollerandet av de lämnade uppgifternas riktighet och vederhäftighet. I städerna handhades folkräkningen av magistraterna, utom i de städer, där man infört folkregister, vilket då fick sköta respektive stads folkräkning. I Oslo och en del andra städer överläts utförandet av det hela till polismyndigheterna.

Varje »herred» indelades sedan i sin tur i räkningsdistrikt, vart och ett ungefär sammanfallande med skoldistriktet (i Sverige = skolrote): det var också i allmänhet folkskollärarna som utförde den primära räkningen. Antalet räknare anges icke i redogörelsen, men då den upplysningen lämnas, att organisationen var densamma som vid folkräkningen 1920, och eftersom antalet räknare då utgjorde ungefär 6,300, kan man, med hänsyn till folkökningen anslå antalet sådana till 6,500 å 6,600 denna gång, eller en räknare på ungefär 400 å 450 invånare.

De utsedda räknarna hade att, var och en inom sitt distrikt, utdela frågeformulär, på landsbygden »huslistor» till varje gård, i städerna »hushållslistor» till varje hushåll. Skillnaden mellan de två listorna var, att gårds- eller husägaren på landsbygden hade att svara för hela den gård han ägde, vare sig det fanns endast hans eget eller flera hushåll, under det att i stad varje hushåll svarade för sig. Dessa frågeformulär hade en viss likhet med våra mantalsblanketter eller kanske snarare med de utvidgade sådana, som vi i Sverige ha att fylla i vid de vanliga folkräkningarna. Uppgifter om hus i stad skulle lämnas av husägaren i ett särskilt formulär, även det kallat »huslista» men här i det följande för enkelhets skull benämnt fastighetslista.

Utdelningen av listorna skulle vara gjord senast den 27 november och de skulle åter börja insamlas, vederbörligen ifyllda, den 4 december. Så snart insamlingen var verkställd skulle räknaren noga genomgå och granska listorna, d. v. s. han skulle kontrollera att alla frågor voro fullständigt och vederhäftigt besvarade, samt, så vitt möjligt, riktigt. De brister som kunde förefinnas hade han att själv eller i samråd med den, som fyllt i listorna, i regel gårdsägaren eller hushållets huvudperson, rätta. Sedan så primärmaterialet befunnits nöjaktigt, gjordes sammandrag på s. k. kretslistor av samtliga listor inom räknarens distrikt, vilka sammandrag tillsammans med hus-, hushålls- och fastighetslistor avlämnades hos »tellingsstyret». Detta hade att i sin ordning granska alla uppgifter samt att göra ett sammandrag på »huvudlistor» av alla inom »herredet», resp. staden avlämnade blanketter. Huvudlistan blev alltså även en sammanställning av kretslistorna. Så fort detta arbete var slutfört telegraferades den folkmängdsuppgift, som erhållits, till det centrala folkräkningsorganet i Oslo, »Folketellingskontoret». Därpå skulle

»tellingsstyret» insända fastighets-, krets- och huvudlistor till det centrala organet i huvudstaden. Primärlistorna däremot skulle översändas till taxeringsmyndigheterna för att av dem kompletteras med uppgifter om varje persons inkomst och förmögenhet. Från dessa erhöll sedan folkräkningskontoret hus- och hushållslistorna.

Föremål för räkningen var varje på gården eller i hushållet den 1 december klockan 0 vistande person, vare sig vederbörande tillhörde hushållet eller ej. Hushållsföreståndaren hade att på landet lämna upplysningar om varje på hans gård varande person, oavsett om personen ifråga tillhörde hans eget eller något annat hushåll på gården och i stad motsvarande uppgifter om varje hans hushåll tillhörande person. Dessutom skulle alla hotellvärdar och pensionsinnehavare inhämta upplysningar om varje i hotellet eller på pensionatet vistande gäst på morgonen den 1 december.

I sjukhus, försörjningsinrättningar, fängelser och andra dylika inrättningar skulle en gemensam lista fyllas i för hela anstalten samt dessutom en lista för varje familj som hade eget hushåll.

Besättningen på alla inom Norges gränser varande fartyg skulle även räknas, om de lågo i hamn den första december, denna dag och i annat fall, så snart de anlände till norsk hamn. Räkningen av sjöfolket skulle ombesörjas av tullverkets personal, vilken hade att avlämna en skeppslista, vilken skulle ifyllas av befälhavaren å varje fartyg. Denna lista upptog frågor om personliga förhållanden samt dessutom frågor som rörde fartygets namn, hemort och dräktighet.

De frågor, som skulle besvaras på hus-, resp. hushållslistan voro i stort av samma slag. Förutom sedvanliga uppgifter om namn, födelsetid och -dag, hemort m. m. skulle noggranna upplysningar lämnas om varje persons yrke och ställning inom yrket, om »sin egen» eller anställd, om lejd arbetskraft användes (att besvaras av den som var »sin egen»). Om vederbörande var anställd skulle uppgift lämnas om arbetsgivarens yrke eller om företagets art. Frågan om arbetslösheten var också av intresse och om sådan förelåg i »räkningsögonblicket» skulle uppgift lämnas om antalet arbetslöshetsveckor under år 1930. Anteckning skulle göras om dem, som voro blinda, dövstumma, sinnessjuka eller sinnesslöa. Två frågor hade gifta kvinnor (ej änkor och frånskilda) att besvara, nämligen: »Vilket år blev Ni gift?» och »Hur många barn har fötts i detta äktenskap?» (endast levande födda). Av personer boende i ett par av Oslos förorter begärdes upplysning om huruvida de hade sin tjänst i Oslo eller ej. I de nordligaste trakterna skulle personer av finsk, lappsk eller blandras ange detta.

Men icke endast individerna intressera utan även de bostäder de nyttja. Sålunda upptog huslistorna vissa frågor om husets, eller om det fanns flera, husens beskaffenhet, om hur många rum de innehöllo och hur många av dessa som användes som sovrum, om köket delades med annat hushåll och om det fanns badrum. I städerna hade varje hushållsföreståndare att å hushållslistan besvara ungefär samma frågor, som voro upptagna på huslistan, angående

den lägenhet han behodde. Vad huset eller fastigheten beträffar tillkom det husägaren att redogöra för detta å fastighetslistan. De frågor det här gällde att besvara voro: Antalet hus på tomten, deras beskaffenhet ifråga om det använda byggnadsmaterialet och ifråga om antalet våningar. Vidare begärdes upplysning om hur husen användes, om till bostadslägenheter, och i så fall antalet sådana och hur många som utgjordes av källar- eller vindsvåning samt deras storlek, eller till butikslokaler eller till fabrik etc.

Den första etappen av folkräkningen, insamlandet av primärmaterial, var slutfört i oktober och arbetet med bearbetningen vidtog nu. Uppgifterna från listorna överfördes på kort av Hollerith-system och detta arbete påbörjades i april 1931 samt var slutfört i augusti 1932. I fråga om lyte, religionssamfund och statstillhörighet skrevos särskilda personkort ut, vilka bearbetades för hand. Det är troligt att det endast skrevs ut kort för sådana individer, som avveko från det normala i berörda avseende.

På basis av de till »Folketellingskontoret» intelegraferade folkmängdsuppgifterna kunde man redan i december månad 1930 sända ut ett litet häfte med uppgifter på antalet invånare i landets olika delar.

Bearbetningen gick emellertid snabbt undan och i april 1932 kom det första häftet ut, innehållande uppgifter om folkmängd och areal. Det andra häftet lämnade upplysning om antalet personer tillhörande olika trossamfund. I november 1932 fick man reda på folkmängdens fördelning på kön, ålder, civilstånd, yrke och födelseort samt dessutom uppgifter om »Oslobefolkning» bosatt utanför Oslo. Häfte 4, det enda som kom ut 1933, innehöll en redogörelse för antalet lappar och finnar, för antalet utländska medborgare, som vistades i Norge, samt antalet lytta. I början på nästa år kom mera detaljerade uppgifter om kön, ålder och civilstånd och senare på året det sjätte häftet med likaledes detaljerade uppgifter om yrke. För inkomst och förmögenhet redogöres i häfte 7 och för sambandet mellan yrke och ålder lämnas upplysningar i det i juli 1933 utkomna 8:e häftet. En översikt av familjestorleken, d. v. s. hur många barn som fötts i det senaste existerande äktenskapet, innehålles i nästa häfte. I det sist utkomna häftet 10 föreligger resultatet av bostadsstatistiken samt den redogörelse för folkräkningens utförande, varur denna översikt är hämtad.

Kostnaden för den norska folkräkningen uppgick till 937,200 kronor. Räknarna fingo inalles 193,300 kr. d. v. s. i genomsnitt 30 kr. på var och en av dem. Per invånare gick kostnaden till på landsbygden 13,5 öre och i städerna 13,0 öre.

Ejnar Olsson.

L I T T E R A T U R G R A N S K N I N G A R

ROBERT MALMGREN: *Riksdagen och lagstiftningen*. (Sveriges Riksdag. Band XIV.) Sthlm 1934. 212 sid.

Det statelige svenske jubileumsverk, Sveriges Riksdag, betegner sig selv som en »historisk och statsvetenskaplig» fremstilling. Man må selvsagt gå ut fra at ordet »statsvetenskaplig» her også omfatter »statsrettslig». I hvert fall må professor Malmgrens bidrag til verket: *Riksdagen och lagstiftningen*, utvilsomt karakteriseres som et juridisk, nærmere bestemt et statsrettslig arbeide. Ganske visst gjør forfatteren omhyggelig rede for riksdagens praksis på det område han behandler. Men det at der i en juridisk fremstilling stadig gjøres rede for og tas hensyn til praksis, stemmer med metoden i nordisk rettsvitenskap overhodet. Og det er de juridiske resonnerer som først og fremst gir professor Malmgrens bok dens preg.

Forfatteren gir innledningsvis en definisjon av loven som gjenstand for lovgivning. Som lov oppfatter forfatteren en skriftlig avfattet rettsregel eller et system av slike regler. Det karakteristiske for loven er at den inneholder regler, d. v. s. direktiver som skal tjene som rettesnor for et ubestemt antall tilfelle og for et ubestemt antall og ubestemt karakteriserte personer. Forfatteren bestemmer altså lovsbegrepet så vidt at det omfatter ikke bare normer, som de høieste statsorganer fastsetter i kraft av den almindelige høyhetsrett overfor borgerne, men også de regulerende forskrifter som statens egne tjenestemenn i denne sin egenskap er underkastet. — Foruten selve lovsbegrepet undersøker forfatteren innledningsvis også spørsmålet om der gjelder absolutte grenser for lovgivningsmakten. Han fortolker regjeringsformens bestemmelser om endring av grunnlovens derhen at der ingen materiellrettslige grenser gjelder i denne henseende. Selv ikke forfatningens hovedprinsipper og statens hovedorganer er beskyttet mot en revolusjonerende grunnlovgivning. Både konge og riksdag kan — anfører forfatteren — avskaffes på fullt lovlig måte gjennom de tilbørlige grunnlovendringer.

Forfatterens oppgave er da først og fremst å gjøre rede for riksdagens myndighet på de forskjellige områder av lovgivningen. Han redegjør for det område hvor riksdagen selv oppstiller lovreglene: Riksdagens eget reglement og instruksjonene for riksdagens egne tjenesteverk. At kongen her ikke har noen medbeslutningsmyndighet, sier sig selv. Av langt større betydning er imidlertid det område hvor riksdagen utøver lovgivende myndighet sammen med kongen. Og her er da forfatterens fremstilling også meget utførlig. Først

og fremst redegjøres der omhyggelig for forståelsen av regjeringsformens § 87, hvor opgaven særlig er å fortolke bestemmelsens uttrykk: »Allmän civil- och kriminallag». Med full rett hevder forfatteren at ordet »allmän» i denne sammenheng ikke kan medføre at det skal være avgjørende om loven angår et mere eller mindre spesielt område av rettslivet. At en lov om bank- eller forsikringsvesen faller inn under reglene om kongens og riksdagens lovgivningsmyndighet (regjeringsformens § 87), like meget som en lov om kjøp eller leie, må utvilsomt være riktig. På strafferettens område er, som forfatteren påviser, lovgivning av konge og riksdag i forening overensstemmende med § 87 ikke den eneste mulige form. Kongens »økonomiske» lovgivningsmyndighet (jfr. regjeringsformens § 89) må nødvendigvis omfatte myndighet til, på de områder hvor kongen kan gi lov, også å komplettere den ordinære straffelovgivning med de nødvendige straffebud. Det kan i denne forbindelse nevnes at også kongens provisoriske lovgivningsmyndighet etter den norske grunnlovs § 17 alltid har vært ansett for å omfatte også myndighet til å utferdige straffebestemmelser til opprettholdelse av de lovbud kongen utferdiger. — Forfatteren gjør rede for bestemmelsen om kongens og riksdagens myndighet til sammen å gi lover på kommunalrettens område. Bestemmelsen herom i regjeringsformens § 57, 2net ledd, må etter forfatterens mening fortolkes under hensyn til bestemmelsens historiske bakgrunn. Bestemmelsen kom inn i regjeringsformen ved revisjonen i 1865—66, og man må ifølge forfatteren stadig ha for øie at det er kommunallovgivningen fra 1862—1863 og den lovgivning som siden har avløst den, som må danne utgangspunktet for bedømmelsen av hvad der går inn under dette bud i regjeringsformen.

Forfatterens redegjørelse for hvad der etter svensk statsrett må besluttes i lovs form av konge og riksdag, viser klart en omstendighet, som er ganske eiendommelig, i hvertfall i en ikke svensk lezers øine: Man kan ikke for svensk statsretts vedkommende opstille som et almindelig prinsipp den klassiske formel i de fleste liberale forfatninger, at materiell lov krever lovs form, d. v. s. bare kan utferdiges som »lov» ved beslutning av konge og nasjonalforsamling i forening. Forat en beslutning, som materielt er en lov, skal nødvendiggjøre lovbeslutning av konge og riksdag sammen, kreves det at beslutningen faller inn under en av de spesielle bestemmelser om kongens og riksdagens felles lovgivningsmyndighet.

Av stor interesse er forfatterens redegjørelse for »kampen om den økonomiske lovgivning». Den økonomiske lovgivning som ifølge forutsetningen i regjeringsformens § 89 kan istandbringes av kongen, har ifølge forfatteren ingen skarp grense overfor den lovgivning som må istandbringes overensstemmende med regjeringsformens § 87 av konge og riksdag i forening. Alle mere vidtgående inngrep i individets rett og frihet faller ifølge forfatteren utenfor området for kongens lovgivningsmyndighet. Dette prinsipp har man i svensk teori undertiden søkt å bygge på regjeringsformens § 16, hvorefter

kongen ikke må angripe noens eiendom, liv, ære, frihet eller velferd, »utan han lagligen förvunnen och dömd är», og ikke må berøve noen hans eiendom uten ransakning og dom »i den ordning Sveriges lag och laga stadgar föreskrifva». Men det er sikkert med full rett at forfatteren slutter sig til Herlitz, deri at regjeringsformens § 16 bare forbyr rent vilkårlige inngrep i den enkeltes frihet og gir uttrykk for idéen om borgernes likhet for loven og det prinsipp at kongen er bundet av gjeldende rett. Når mere vidtgående inngrep i individuell rett og frihet krever lovbeslutning av konge og riksdag i forening, er dette ifølge forfatteren noget som følger ved analogislutning av budet i regjeringsformens § 87. Grensen mellem de inngrep i de enkeltes rettssfære som nødvendiggjør lovbeslutning av konge og riksdag, og de som, fordi de er mindre vidtgående, kann inngå under kongens økonomiske lovgivningsmyndighet, er nødvendigvis i høi grad flytende. Om denne grensedragning virkelig kan betraktes som et helt treffende uttrykk for gjeldende svensk statsrett, er et spørsmål for sig. For maktforholdet mellem de høieste statsorganer har grensens ubestemte karakter i hvert fall ikke nu noen betydning. Som forfatteren påviser, er kampen mellem konge og riksdag på dette område endt med fullstendig seier for riksdagen. De områder hvor kongen anses bemyndiget til å gi lov på egen hånd, er i praksis blitt stadig snevrere. Og når man under det nu rådende regjeringssystem i noe tilfelle er i tvil om et emne faller inn under området for kongens selvstendige lovgivningsmyndighet, vil saken regelmessig av kongen bli forelagt for riksdagen overensstemmende med reglene i regjeringsformens § 87.

Efter å ha redegjort for området for riksdagens myndighet til å beslutte lov sammen med kongen, redegjør forfatteren for de regler om den formelle fremgangsmåte som kan utledes av regjeringsformens bestemmelser. Forfatteren kritiserer herunder ut fra juridisk synspunkt forskjellige foreteelser i den statsrettslige praksis. Det viser sig her helt klart at forfatteren aldeles ikke har villet begrense sin opgave til bare å redegjøre for svensk statspraksis på det område han behandler. Han hevder med full kraft den fortolkning av regjeringsformen som han mener er den rette, selv om den strider mot praksis.

Særlig klart trer forfatterens skarpe skjelen mellem statslivets realitet og de rettslige normers innhold frem i hans redegjørelse for riksdagens myndighet på beskatningens område. Han oppfatter forholdet slik at det efter regjeringsformen er riksdagen som bemyndiger kongen til å utferdige skattebestemmelsene. Det står kongen fritt å benytte den bemyndigelse riksdagen gir ham, eller å la være. Til dette resultat kommer forfatteren tross den formulering riksdagens beskatningsmyndighet har fått i regjeringsformens § 57, 1ste ledd: »Svenska folkets urgamla rätt att sig beskatta utöfvas af riksdagen allena».

Om denne forfatterens fortolkning er riktig, er det i hvert fall

klart at den rettslige kompetanse forfatteren her tilkjenner kongen, for tiden ikke på noen måte stemmer med de faktiske maktforhold. Dette ser forfatteren også åpent i öienene (se særlig s. 146). At de faktiske politiske maktforhold i svensk statsliv kanskje i höiere grad kan avvike fra forfatningens rettslige kompetanseforhold, enn i mange andre land, er vel imidlertid noe man må ha lov til å regne med. I Sveriges forfatningslover finner man ikke, slik som i så mange demokratiske forfatninger efter verdenskrigen, noen bestemmelse som kan sies å hjemle den parlamentariske regjeringsskikk. Heller ikke har man i Sverige, så vidt vites, ment å kunne betrakte den faktiske etterlevelse av det parlamentariske prinsipp som vidnesbyrd om en forfatningsrettslig sedvanerettsdannelse. Og riksdagens faktiske enerådighet på beskatningens og utgiftsbevilgningenes område har ikke — som i Norge — fått sitt uttrykk i forfatningsbestemmelser, som avskaffer kongens »sanksjonsrett» på disse områder. Det er selvsagt et rent politisk spørsmål om den forfatningsrettslige utvikling bör følge og realisere den faktiske maktforskyvning i forholdet mellem de höiste statsorganer. Sikkert er det i hvert fall at en vesentlig forskjell mellem de rettslige kompetanseforhold og den faktiske maktsituasjon skaper særegne spørsmål for den statsrettslige forskning, og utsetter den for den fare at dens resultater blir av mindre betydning for det reale statsliv. —

Forövrig har riksdagen befatning med lovgivningen ikke bare derigjennem at den fatter beslutninger av lovs innhold, men også gjennom vedtagelsen av henstillinger til kongen om at han skal utöve sin selvstendige lovgivningsmyndighet på det ene eller det annet område. I denne form kan riksdagen påvirke utövelsen av kongens ökonomiske lovgivningsmyndighet så vel som utövelsen av hans myndighet til å organisere statstjenesten. Begge deler er omhandlet i regjeringsformens § 89, og forfatteren påviser hvorledes riksdagens ökende innflytelse har ytret sig ikke bare derigjennem at kongen forelegger spørsmål, som henhörer under hans egen lovgivningsmyndighet, for riksdagen til avgivelse av beslutning overensstemmende med regjeringsformens § 87, men også slik at spørsmålene forelegges til avgivelse av en uforbindende uttalelse av riksdagen. Om saken forelegges i denne form, vil dette ikke si at den gjøres til gjenstand for »samfälld lagstiftning» av konge og riksdag. Og forfatteren har sikkert rett i at der finnes et ganske betydelig område for lovgivning, som egner sig mindre vel til »samfällda lagstiftningens tyngre apparat» (side 175). Forövrig utöver riksdagen bestemmende innflytelse — som forfatteren viser — også derigjennem at den til sine bevilgningsbeslutninger kan knytte bestemmelser angående statstjenestens organisasjon. —

Mens forfatterens redegjørelse for riksdagen og lovfortolkningen (regjeringsformens §§ 19, 83 og 88) kanskje ikke har særlig stor betydning i praktisk henseende, da de grunnlovbestemmelser det her gjelder, nu neppe spiller noen større rolle i statslivet, angår hans fremstilling av statsmaktens »disponerande över lagstiftning» spørs-

mål av den største praktiske betydning. Først og fremst gjør forfatteren rede for den overføring av lovgivningsspørsmål fra kongen til riksdagen som regjeringsformens § 89 uttrykkelig gir kongen adgang til. Forfatteren drøfter her inngående spørsmålet om hvilken virkning det har at kongen fremlegger til behandling efter regjeringsformens § 87 en lovsak, som han efter § 89 hadde kunnet avgjøre selv. — Når det gjelder den annen hovedform for delegasjon av lovgivningsmyndighet: delegasjon av lovgivningsmyndighet til kongen ved en lov, gitt av riksdagen og kongen i forening, opstår der særlig vanskelige spørsmål, som forfatteren tar stilling til. Han fremhever med rette det prinsipielle utgangspunkt at statsorganene ikke har en almindelig frihet til å delegere til andre den myndighet forfatningen tillegger dem. En slik delegasjon av offentlig-rettlig myndighet må ha en forfatningsrettslig hjemmel, altså en særskilt rettsgrunn for å være tilstedelig. Forfatteren mener at man i et stort antall tilfelle kan søke hjemmelen deri at den lovbeslutning som kongen og riksdagen har fattet i forening, og som overfører lovgivende myndighet til kongen, i virkeligheten bare har gjort dette, for så vidt angår spørsmål som allerede i forveien henhører under kongens lovgivningsmyndighet (regjeringsformens § 89). Dette mener forfatteren bl. a. gjelder i de tilfelle da en lov på den økonomiske forvaltnings område bemyndiger kongen til å utferdige detaljregler til iverksettelse av loven. En slik myndighet har kongen ifølge forfatteren allerede av den grunn at det her ikke gjelder utferdigelse av »allmän civillov» eller noen annen art lovgivning, som krever riksdagens medvirkning.

På alle de områder forfatteren behandler, er hans fremstilling grundig og vederheftig. Han gir fyldige opplysninger om praksis, om det enn efter nærværende anmelders mening er en mangel at der ikke er gitt mere nøiaktige henvisninger til de offentlige publikasjoner og litterære arbeider som er benyttet.¹ Men først og fremst bør det fremheves at boken inneholder skarpsindige og vel overveiede drøftelser av mange statsrettslige spørsmål.

Noen få innvendinger, som har fremstillet sig for nærværende anmelder, skal her bli nevnt.

Av mindre betydning er det at forfatteren visstnok definerer selve lovsbegrepet for rummelig. Når han lar begrepet omfatte også rent administrative bestemmelser av organisatorisk art, på statens eget rettsområde, synes det som han stiller sammen — bringer inn under felles begrep — ting, som i virkeligheten er høist forskjelligartet og derfor også efter de fleste liberale statsforfatninger kommer inn under forskjellig rettslig regulering. At innehavaren av den utøvende makt som almindelig regel har myndighet til å utferdige bestemmelser om statstjenestens organisasjon, gjelder vel de fleste steder.

¹ Forsåvidt har forf. visstnok fulgt — og måttet følge — prinsipper, som er gjennomført for hele publikasjonen »Sveriges Riksdag».

Derimot må normer, som skal regulere de almindelige borgeres rettsstilling, i større eller mindre utstrekning istandbringes under medvirkning av nasjonalforsamlingen. Når man som forfatteren lar lovsbegrepet omfatte såvel den ene som den annen kategori av normer, taper dette begrep enhver rettslig relevans.

Større vekt har etter anmelderens mening den innvending mot forfatterens fremstilling at han har undlatt å behandle spørsmålet om den formelle lovs rettslige gjennomslagskraft. Det er ikke tilstrekkelig at der gjøres rede for den innbyrdes avgrensning mellom de høieste statsorganers kompetanse på lovgivningsens område. Men man trenger også til en redegjørelse for hvilken rettslig virkning det har at lovgiveren har grepet inn på et annet statsorgans myndighetsområde. I denne forbindelse opstår spørsmålet om domstolenes myndighet til å tilsidesette lover som grunnlovsstridige.

Noe tvivlsom forekommer forfatterens avgrensning av området for riksdagens og kongens lovgivningsmyndighet etter § 87 overfor kongens selvstendige lovgivningsmyndighet, når kriteriet søkes i hvorvidt vedkommende lovgivnings inngripen i individenes rettsfære er mere eller mindre betydelig (s. 117—118). Forholdet er jo at den kongelige lovgivningsmyndighet som forutsettes i regjeringsformens § 89, etter bestemmelsens egne ord er eksklusiv. Riksdagen kan ikke uten kongens samtykke trekke inn under den lovgivningsmyndighet riksdagen har sammen med kongen, noe anliggende, som etter forutsetningen i regjeringsformens § 89 henhører under kongens lovgivningsmyndighet. Hvis man da — som forfatteren — henviser til kongens lovgivningsmyndighet slike forvaltningsrettslige bestemmelser, som ikke gjør noe vesentlig — men bare mindre vidtgående — inngrep i den individuelle frihet, må man, så vidt skjønnes, samtidig unddra bestemmelser av denne art fra det myndighetsområde som tilligger riksdagen sammen med kongen. Og dette resultat kan vel ikke aksepteres.

Fordi forfatterens avgrensning av området for den kongelige lovgivningsmyndighet synes mindre tilfredsstillende, blir det også vanskelig å akseptere hans lære om delegasjon av lovgivningsmyndighet («disponerande över lagstiftning»). Denne lære bygger jo forfatteren i stor utstrekning på bestemmelsene om kongens selvstendige lovgivningsmyndighet (jfr. ovenfor). Forfatteren gjør gjeldende at detaljforskrifter til komplettering av gjeldende lov kan utferdiges av kongen på egen hånd (bl. a. s. 204 og s. 208). Dette skal da være grunnen til at der fra forfatningsrettslig synspunkt ikke er noe å innvende mot at lover, som er vedtatt av riksdag og konge i forening, uttrykkelig bemyndiger kongen til å supplere loven med detaljbestemmelser. Her må, etter anmelderens mening, igjen den innvending gjøres gjeldende at myndigheten til å utferdige detaljforskrifter, dersom den skal tilligge kongen allerede i kraft av regjeringsformen selv (forutsetningen i regjeringsformens § 89), da vel må tilligge kongen som en eksklusiv myndighet, slik at riksdagen er avskåret fra å gripe inn. Og dette kan neppe være riktig.

I det hele forekommer det nærværende anmelder at forfatteren gjør unødige vanskeligheter ved å anerkjenne den adgang til delegasjon av lovgivningsmyndighet som det moderne statsliv i så høi grad krever. Det lar sig nu engang ikke gjøre å utlede direkte av selve regjeringsformen den lovgivningsmyndighet som tillegges kongen ved lover, stiftet av konge og riksdag i forening. Er det da ikke naturligere å søke rettsgrunnen i det uomgjængelige praktiske behov som her foreligger, og som også har vært bestemmende for den statsrettslige praksis? Har man ikke her grunn nokk til å anerkjenne lovgiverens (kongens og riksdagens) adgang til innen rimelige grenser å delegere lovgivningsmyndighet til kongen eller andre? Dette kunde synes å være så meget mere nærliggende, som forfatteren selv anerkjenner adgangen til å overlate til kongen fastsettelsen av tidspunktet for en lovs ikrafttreden eller ophør (s. 207). Der kan neppe anføres noen annen plausibel grunn til dette enn den praktiske nødvendighet. Og den samme grunn må også kunne være tilstrekkelig, når det gjelder delegasjon innen rimelige grenser av myndighet til å avgjøre lovgivningsspørsmål av annen art.

En siste innvending skal nevnes, skjönt den egentlig bare er uttrykk for at man gjerne vilde ha hørt forfatterens mening om et spørsmål, som han har forbigått. Som ovenfor nevnt, anser forfatteren riksdagen berettiget til å knytte bestemmelser av organisatorisk art til sine utgiftsbevilgninger vedrørende statstjenesten. I den forbindelse kunde man trenge en undersøkelse av grensene for riksdagens adgang til på denne måte å knytte betingelser til sine bevilgninger. Hvis man mener at riksdagens myndighet til å treffe bestemmelser av organisatorisk art utelukkende kan bygges på dens myndighet til å bevilge til statsutgiftene, må man gå ut fra at slike bestemmelser i hvert fall bare kan treffes for så vidt de er knyttet til — og står i indre sammenheng med — vedkommende bevilgningsbeslutninger. Og riksdagens beslutningsmyndighet kan ikke brukes som middel for riksdagen til å treffe bestemmelser på helt andre områder enn de som tilhører riksdagens myndighetsområde. Det synes f. eks. eiendommelig at riksdagen — slik som forfatteren lærer på s. 194—196 — skal kunne gjøre sin tilslutning til en beslutning av kongen på hans selvstendige lovgivningsområde betinget av at kongen går med på å behandle saken som en lovsak overensstemmende med regjeringsformens § 87. — Disse og andre spørsmål, som knytter sig til riksdagens avgivelse av betingede beslutninger, vilde det ha vært av interesse å se nærmere drøftet.

Men aldri blir et juridisk verk så uttømmende at der ikke kan reises spørsmål, som er ubesvart. Og om en norsk leser av professor Malmgrens bok under tiden kan stille sig spørsmål, som han ikke synes han fullt ut får svar på i fremstillingen, forhindrer dette ikke at fremstillingen må karakteriseres både som fyldig og grundig. Mangt et spørsmål, som man ikke finner svar på i professor Malmgrens bok, finner dessuten sitt svar i andre deler av det store verk, som bærer den stolte titel: Sveriges Riksdag. Verket Sveriges Riks-

dag er et vidnesbyrd om hvor rik og høitstående svensk statsrettslig og statsvitenskapelig forskning er idag. I dette verk går professor Malmgrens bok om riksdagen og lovgivningen inn som en verdig del.

Frede Castberg.

NILS ALEXANDERSON: *Justitieombudsmannen. Militieombudsmannen. Tryckfrihetskommittén.*

GUNNAR HESSLÉN: *Riksdagens revisorer.*

(Sveriges Riksdag. Band XVI.) Sthlm 1935. 411 s. (232 resp. 179 s.). Pris kr. 11:—.

Justitierådet Nils Alexandersons skildring av justitieombudsmannaämbetet i Sveriges riksdag hör otvivelaktigt till det stora jubileumsverkets mest fängslande delar. Teckningen av militieombudsmannen och tryckfrihetskommittén upptar ett ringa utrymme (11 resp. 12 sidor) av förf.'s framställning — naturligt nog i betraktande av det förra institutets sena tillkomst, år 1915, och stadgandenas om tryckfrihetskommitterade hemfall under Kjelléns bekanta döda bokstäver i vår regeringsform.

Det är icke den statsvetenskapliga framställningen av justitieombudsmannen, som i första hand tilldrar sig uppmärksamheten. Givetvis är även denna sida vederbörligen tillgodosedd. Skulle emellertid någon anmärkning kunna riktas mot arbetet, så synes den böra gälla frånvaron av en samlad översikt av institutets statsrättsliga utformning. Skildringen härav återfinnes styckevis insprängd i den historiskt fortlöpande framställningen. Fördelen av en dylik disposition ligger å andra sidan i öppen dag: justitieombudsmannaämbetet framväxer under utvecklingens gång organiskt för läsarens ögon.

Justitieombudsmannen och hans ämbete var som bekant en omstridd skapelse redan från begynnelsen. Det gick i hög grad politik i det första JO-valet på våren 1810, då den liberale partichefen L. A. Mannerheim utsågs till ämbetets första innehavare. Och partipolitikens virvlar kommo sedermera ofta att bryta sig kring JO-valen och kring JO's ämbetsgärning. Förf. sätter årtalet 1861 (början av N. A. Frömans 23-åriga JO-skap, det längsta i raden) såsom gräns mellan det tidigare av politisk spänning ofta fyllda skedet med dess fortgående utveckling av uppgifterna, och en senare epok, då ämbetets utövning i allt väsentligt vunnit sin stadga.

Inom det första skedet grupperas skildringen kring de olika ämbetsinnehavarna. Med fin karakteristik levandegör förf. dessa, ett växlande galleri — från Lars Augustin Mannerheim, rättrådig men försiktigt manövrerande det nya ämbetet genom tidens osäkra vatten, riksbekant för sin sarkastiska läggning men samtidigt sirligt förbindlig, till den oböjlige för att ej säga lidelsefulle S. L. Theorell. Anmärkningsvärda rättsfall benas upp elegant och åskådligt, ofta

kryddade med karakteristiska eller muntrande citat. Det är en förebildlig skildring av ett ämne, som under mindre skickliga händer lätteligen kunde blivit tung och fylld av mer eller mindre besvärliga utläggningar.

Ett par problem, som ofta sysselsatt såväl den politiska dagsdebatten som statsvetenskapen, utgöra frågorna om JO-ämbetets uppkomst samt om dess egentliga uppgift. Justitierådet Alexanderssons teckning av institutets tillkomst ur grundlagsriksdagens miljö utmärker sig för inträngande förtrogenhet med tidsförhållandena. Till denna kritiska och välbalanserade framställning finnes enligt anm.'s mening intet att tillägga. Det skulle då vara om framtida fynd av verkligt nytt material komme att kasta annat ljus över ännu ouppklarade spörsmål. I detta avseende äro visserligen överraskningar ej uteslutna — det grundlagsskrivande utskottets protokollslösa förhandlingar ställer oss fortfarande inför åtskilliga gåtor. För anm., som berört JO-ämbetets tillkomst utslutande och därför, det medgives villigt, ensidigt i dess samband med riksriättsinstitutet (1924), är särskilt tillfredsställande att finna de resultat orubbade, som jag i strid med äldre uppfattningar kom till, nämligen att ämbetet ej bör anses utgöra ett plötsligt och sent uppdykande tillskott i KU's grundlagsarbete samt att ingen särskild kan utpekas som JO's »upphovsman».

Det är välbekant, att 1809 års grundlagsstiftare fäste stora förhoppningar vid sitt nya och oprövade JO-institut. JO skulle bliva en konstitutionens väktare med rätt att taga initiativ till lagförbättringar samt en »lagskipningens» övervakare i stort. I detta senare avseende understryker förf., säkerligen med rätta, betydelsen för JO-ämbetets tillkomst av ett vitt utbrett missnöje med dåvarande rättsskipning och administration. Karl Johans tidiga misstro mot JO och önskan att avlägsna ämbetet ur författningen utgöra vittnesbörd i negativ riktning av samma höga uppskattning av ämbetet. Den begynnande liberala oppositionen på 1820-talet fäste likaledes sina blickar på vårt »folktribunatskap» och hoppades att JO, som förmenades ditintills ej ha rätt fyllt sin viktiga post, skulle framstå som »den nyburna konstitutionens skyddande genius» (v. Schwerin), vilken mellan riksdagarna borde bliva »laglig organ för den i själva statsförfattningen grundade opposition» (Anckarswärd). Dessa överspända anspråk blevo som bekant aldrig förverkligade. JO blev med tiden huvudsakligen, därmed följande traditioner alltsedan Mannerheims tid, en rättsskipningens och förvaltningens väktare. En hundraårig, tämligen kontinuerlig linje för fram till nu gällande instruktion av år 1915, där ämbetets gamla verksamhetskrets i stort sett är bibehållen med av utvecklingen medförda, praxis legaliserande tillägg (åtal i smärre fall, erinring och rättelse). JO har blivit ett normalt kontrollorgan i vårt statsliv, för dess ämbetsinnehavare ej sällan innebärande en gradpassering, vilket som bekant helt nyligen påtalats. Att ämbetet härmed avvikit från regeringsformens »esprit» delar det med hela den konstitutionella utvecklingen i övrigt.

Justitieombudsmannen utgjorde ett splitternytt tillskott i 1809 års författning. Så var ej fallet med riksdagens revisorer, ehuru den utformning statsrevisionen erhöll gav den en väsentligt annan ställning i statsskicket än tillförne. Docenten Gunnar Hesselén har tidigare (i Studier över den svenska riksdagens kontrollmakt, 1930) dokumenterat sin förtrogenhet med hithörande spörsmål. Hans skildring av Riksdagens revisorer i riksdagsverket kännetecknas genomgående av solid kunskap, vederhäftighet och skolat omdöme. Dispositionen är klar: efter en översikt av revisionsbestämmelsernas tillkomst och första omsättning i praktiken, följer huvudpartiet om revisionens kampår och den därpå följande »fredliga» utvecklingen; redogörelser för revisionens sammansättning och arbetssätt samt betraktelser rörande betydelsen av revisorernas verksamhet avslutar framställningen.

Docenten Hesseléns omsorgsfulla utredning av revisionsbestämmelsernas tillkomst vid grundlagsriksdagen visar, att dessa — som bekant tillfinnades i riksdagsordningen — utgjorde ett ej oviktigt tillägg till regeringsformens synnerligen vaga stadganden. Förf. påpekar bristen på källmaterial för bedömning av konstitutionsutskottets utformning av revisionsinstitutet. Som bekant — och ovan nämnts — lämnar oss det grundlagsstiftande utskottet vanligen i sticket beträffande motiv och närmare omständigheter för dess förslag. Förf. har underlåtit att underkasta de för grundlagsarbetet i övrigt bekanta, viktiga källorna (som Håkansonska förslaget, Poppius utlåtande, Järtas promemoria för RF) eller gustavianernas negativt upplysande författningsutkast från våren 1810 analys ur sitt ämnes synpunkt. Det förefaller anm. som om dessa källor skulle ha kunnat bidra med åtminstone någon belysning av hithörande frågor.

Av särskilt värde i doc. Hesseléns framställning är översikten av statens räkenskaper, vars bristfälliga skick i början försvårade och rentav omöjliggjorde en effektiv kontroll. Först år 1821 nåddes nöjaktig reda beträffande ett verkligt riksbokslut.

Förf. påpekar med rätta, att bestämmelserna, ej minst i den vid grundlagsriksdagen antagna men först år 1812 utfärdade instruktionen, lämnade åtskilligt övrigt att önska beträffande klarhet och pregnans. I den dragkamp, som sedermera under drygt två årtionden fördes mellan regering och revisorer beträffande revisionens omfång, kunde båda parterna åberopa stadgandena och dessas »anda» såsom stöd för sina motsatta ståndpunkter. Steg för steg drevs emellertid regeringen ur sin hårdnackat försvarade position att ej släppa statsrevisorerna in på livet. I och med 1830 års instruktion hade revisorerna uppnått den hårt omstridda rätten att överse »statsverket i alla dess delar». Sedan revisionerna år 1857 blivit årliga, hade, framhåller förf., revisionsinstitutet erhållit den omfattning och karaktär, som det sedan bibehållit. Riksdagens statsregleringsrätt hade med tiden framdrivit ett revisionsinstitut av väsentligt mera ingripande karaktär, än vad grundlagens fäder tänkt sig. I så måtto

kan man säga att regeringen hade rätt, när den utifrån maktfördelningsprincipen sökte slå vakt om grundlagarnas »esprit» gentemot en hela förvaltningen kritiskt skärskådande riksdagsrevision. Statsrevisionen visade sig vara ett långt effektivare medel att hålla styrelse och förvaltning stängden än det i början av den liberala oppositionen så omhuldade JO-ämbetet.

Förf. visar, huru revisorerna alltifrån begynnelsen målmedvetet sökte utvidga sin verksamhet från enbart en riksdagens beskattningsmyndighet åtföljande kontroll till övervakning av förvaltningen med ty åtföljande direktiv och anvisningar. Tidigt börja, alldeles vid sidan av grundlag och instruktion, hänvändelser direkt till myndigheter och ämbetsmän att förekomma. Revisorernas resor, vilka togo formen av institution alltifrån 1850-talet, bidro givetvis i hög grad att öka den direkta kontakten med statsförvaltningens olika grenar. Förf. påpekar med fog, att revisorernas egen kanslipersonal — som vanligt beträffande riksdagen tjänstemän från verken — säkerligen betytt åtskilligt för närmare, informell kontakt med förvaltningen. På 1880- och 90-talen gjorde konservativt inriktade kretsar i riksdagen (Oscar Alin i Första kammaren) bestämd front mot revisionens förvaltningsgranskande tendenser, vilka förmenades — med all rätt för övrigt — överskrida de av regeringsformen uppdragna gränserna mellan »statsmakterna». Förf.'s skildring visar slående, huru, för att begagna hans egen träffande karakteristik, allt efter som maktfördelningsläran förvittrade och »parlamentariseringen» av statskicket framskred, de skrankor man ursprungligen velat uppdraga mellan riksdagens revisorer och förvaltningen småningom raserades och revisorerna sakta men säkert överskredo de engång uppdragna gränslinjerna, trots att grundlag och instruktion länge kvarstodo oförändrade. Från att ha varit ett oppositionens vapen i dess attacker mot regeringen har statsrevisionen övergått att bli ett kontrollorgan av rent praktiskt-administrativ karaktär. Parallellen med JO-ämbetets utveckling ligger i öppen dag.

Skildringen såväl av justitieombudsmannen (och tryckfrihetskommittén) som av riksdagens revisorer ägnas till större delen åt tiden före 1866 års representationsreform. Ämnens art gör detta fullt naturligt. Tyngdpunkten av utvecklingen faller helt inom ständsrepresentationens ram. Det nya riksdagsskicket medförde huvudsakligen ändringar av formell natur, samhörande med tvåkammarssystemet och de årliga sammanträdena. Här visar sig återigen den ofta påpekade, mindre lyckade dispositionen av det stora riksdagsverket i en »historisk» avdelning intill år 1865 samt den senare avdelningen »riksdagen från 1866». Frånsett själva riksdagsskicket och vad därmed sammanhänger uppvisar det konstitutionella livet under 1809 års författning beträffande såväl helhet som delar en fortlöpande utveckling, som ingalunda har årtalen 1865—66 till vändpunkt, utan måste följas ända från begynnelsen.

Erik Fahlbeck.

STATSVETENSKAPLIG
LITTERATUR

BIBLIOGRAFISK ÖVERSIKT

UTARBETAD AV

BROR GÖSTA CEDERSTRÖM

ÅRGÅNG 1934

LUND
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI
1935

STATSVETENSKAPLIG LITTERATUR 1934

ALLMÅN OCH JÄMFÖRANDE.

- [**Borgeaud, M.-A.**] Titres et travaux du professeur Charles Borgeaud. Genève 1934. 24 s.
(Särtr. ur: Borgeaud, Ch., Pages d'histoire nationale.)
- Grandin, A.**, Bibliographie générale des sciences juridiques, politiques, économiques et sociales. 7:e suppl. 1933. Paris 1934. 198 s. Fr. 40.
- Marx, F. M.**, Neueres amerikanisches Schrifttum staatsrechtlicher und staatswissenschaftlicher Natur. Ur: Verwaltungsarchiv (Berl.) Bd 39 (1934), s. 86—102.
-
- Annales de l'Institut de droit comparé de l'université de Paris.** 1. Paris 1934. 325 s. 40 fr.
- Annuaire de l'Institut international de droit public.** 1934. Paris. 871 s. Fr. 140.
- Annuaire interparlementaire.** La vie politique et constitutionnelle des peuples. Publ. ... par *L. Boissier & B. Mirkiné-Guetzévitch*. Paris. Année 1934. 244 s. Fr. 35.
- Handbook.** Political handbook of the world. Parliaments, parties and press as of Jan. 1, 1934. Ed. by *W. H. Mallory*. 202 s.
- Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart.** Hrsg. von *O. Koellreutter*. (Das öffentliche Recht der Gegenwart.) Tüb. Bd 22. 1935. 576 s.
-
- Constitutions.** Les constitutions modernes. Trad. accompagnée de notices historiques ... par *F.-R. & P. Dareste*. 4:e éd. par *J. Delpech & J. Laferrière*. T. 6. Les États-Unis d'Amérique du Nord. Les états de l'Union de l'Amérique du Nord. Paris 1934. 443 s. Fr. 60.
-
- Aliquié, F.**, Les états représentatifs. Paris 1934. 47 s.
- Anderssen, W.**, Der Einteilungsgrund der Staatsformen. Ur: Archiv f. Rechts- und Sozialphilosophie (Berl.) Bd 27 (1933/34), s. 151—88.
- Arnold, R.**, Treaty-making procedure. New York, Oxf. 1933. 69 s. \$ 1,50. Rec. av Ph. Bradley, Annals of the American acad. of polit. & social science (Philad.), vol. 175 (Sept. 1934), 249 f.
- L'art de gouverner selon les rois de France.** Tiré de leurs oeuvres, lettres, mémoires, écrits divers et précédé d'une introduction à la sagesse de France par *G. Boissay*. Paris 1935 [1934]. 35, 125 s. Fr. 12.
- Azaña, M.**, Grandezas y miserias de la política. Madrid 1934. 31 s. Pta 1.
- Azpiazu, J.**, El estado corporativo. Madrid 1934. 320 s.
- Back, J.**, Ständische Gesellschaftsbildung auf sozialistisch-machtpolitischer Grundlage. (Freiburger Universitätsreden. 14.) Freiburg i. Br. 1934. 41 s. M. 1,20.
- Badini Confalonieri, A.**, Lezioni di scienze dello stato. Appunti. Torino 1934. 390 s. L. 15.
- Balzarini, R.**, Teoria generale dello stato e del diritto. Saggio. Roma u. å. 459 s. L. 35.
- Beard, Ch. A.**, Economic basis of politics. New ed. New York 1934, Lond. 1935. 99 s. \$ 1,25, 3/6.
- Bergsgård, A.**, Demokrati og diktatur. (Norske folkskrifter. Nr 81.) Oslo 1934. 46 s. Kr. 0,80. Svensk övers.: Demokrati och diktatur. (Studentföreningen Verdandis småskrifter. 372.) Sthm 1934. 57 s. Kr. 0,85.

- Beskow, N.**, Demokratins problem. Sthm 1934. 22 s. Kr. 0,50.
- Bierens de Haan, J.**, De democratie op het keerpunt. Arnhem 1934. 62 s. Fl. 0,85.
- Bill, A. C. B.**, Government in the new era. Its basic relations to conscious evolution. Boston 1934. 96 s.
- Bland, F. A.**, Planning the modern state. An introduction to the problem of political and administrative reorganisation. Sydney, Lond. 1934. 230 s.
Rec. av L. D. White, American polit. science rev. (Menasha, Wisc.), vol. 28 (1934), s. 957 f.
- Bortolotto, G.**, Fascismo e nazional-socialismo. Bologna 1933. 198 s. L. 10.
- Die Revolution der jungen Völker. Faschismus und Nationalsozialismus. Übers. Berl. 1934. 142 s. M. 3,60.
- Massen und Führer in der faschistischen Lehre. Übers. Hamb. 1934. 122 s. M. 2,40.
- Politica corporativa. Milano 1934. 324 s. L. 15.
- Brane, D. D.**, Sequential science of government. A study in systematic political science. Cleveland 1934. 90 s. \$ 1,25.
- Braunias, K.**, Nationalgedanke und Staatsgestaltung im 19. und 20. Jahrhundert. (Recht und Staat in Geschichte und Gegenwart. 106.) Tüb. 1934. 48 s. M. 1,50.
Rec. i Nation und Staat (Wien), Jahrg. 8 (1934/35), s. 131.
- Braunias, K.**, Die Verfassungsentwicklung der Staaten Europas. (Bericht über das Jahr 1933 und das erste Halbjahr 1934.) Ur: Zeitschrift f. Politik (Berl.) Bd 24 (1934), s. 334—61.
- Buck, A. E.**, The budget in government today. New York 1934. 349 s. \$ 3.
- Burekhardt, W.**, Gedanken eines Juristen über den Korporationenstaat. Bern 1934. 37 s. M. 1.
(Särtryck ur Zeitschrift des Bern. Juristenvereins. 1934.)
- Carena, A.**, Politica e diritto nelle costituzioni postbelliche. Milano 1934. 61 s.
- Cayret, E.**, La dictature. Essai d'une théorie juridique de la dictature. Ur: L'année politique française et étrangère (Paris) 1934, s. 273—314.
- Chao-Wei-Li**, La souveraineté nationale d'après la doctrine politique de Sun-Yet-Sin. Étude d'une doctrine nouvelle sur l'exercice universel et complet de la souveraineté nationale au moyen de quatre droits. Diss. Dijon 1934. 154 s.
- [Chartier, E.]** Propos de politique. [Par] Alain. Paris 1934. 347 s. Fr. 15.
- Christensen, S.**, Rättsstaten. Riktlinjer för ett rationellt statsliv på rättsmoralisk grund. Övers. 2:a uppl. Sthm 1934. 254 s. Kr. 2,75.
- Cleaver, J. M.**, Constitutional liberty. A brief statement of the nature and sources of human freedom. Moline, Ill. 1934. 96 s. \$ 1,25.
- Cobban, A.**, Rousseau and the modern state. Lond. 1934. 288 s. 10/—.
- Coker, F. W.**, Recent political thought. New York & Lond. 1934. 574 s. 18/—.
Rec. av C. G. Fenwick, American journal of internat. law (Wash.) 1934, s. 809 f.; av H. J. Laski, Yale law journal, vol. 43 (1933/34), s. 1200 ff.; av F. G. Wilson, American polit. science rev. (Menasha, Wisc.) vol. 28 (1934), s. 521 ff.
- Cole, G. D. H.**, Some relations between political and economic science. Lond. 1934. 92 s.
Rec. av H. W. M., Journal of the Royal statist. society (Lond.), vol. 98 (1935), s. 164 ff.
- & **M. I.**, A guide to modern politics. Lond. 1934. 559 s.
Rec. O. Jászi, American polit. science review (Menasha, Wisc.) vol. 29 (1935), s. 301 f.; av K. Martin, New statesman (Lond.) 1934, 13/10, s. 516 f.
- Costituzione.** La costituzione degli state nell' età moderna. Saggi storico-giuridici a cura del Comitato internazionale di scienze storiche. Vol. 1. Europa. Milano 1933. 557 s. L. 45.
Rec. av L. Eisenmann, Revue hist. (Paris) t. 173 (1934), s. 411 f.

- Couzinet, P.**, La dissolution des assemblées politiques et la démocratie parlementaire. Paris 1933. 75 s. Fr. 10.
- Crise de l'état.** (Archives de philosophie du droit et de sociologie juridique. 4:e année. 1934. No 3/4.) Paris 1934. 276 s.
- Croce, B.**, Orientamenti. Piccoli saggi di filosofia politica. Milano 1934. 110 s. L. 6.
- Cuesta, U.**, Il fascismo. »La rivoluzione e la dottrina fascista». Milano 1934. 132 s. L. 3.
- Del Valle Pasqual, L.**, Derecho político. Ciencia política y derecho constitucional comparado. Zaragoza 1934. Ptas 35.
1. Introduccion general. 169 s.
2. Derecho constitucional comparado. 353 s.
- Del Vecchio, G.**, La crisa dello stato. Conferenza. 2:a ed. Roma 1934. 50 s. L. 4.
Fransk övers. i Bulletin de la Soc. de législation comparée (Paris) 1934, s. 411—37.
Tysk övers. i Archiv f. Rechts- u. Sozialphilosophie (Berl.) Bd 27 (1934/35), s. 437—62.
- Demokrati og Diktatur.** Ved P. Schou ... K. K. Steincke. (Nyt socialt Bibliotek.) Khvn 1934. 152 s. Kr. 3.
- Diemer, H.**, Het duitsche national-socialisme. De west-europeesche democratie op de proef gesteld. Kampen 1934. 224 s. Fl. 2,90.
- Drabovitsch, W.**, Fragilité de la liberté et séduction des dictatures. Paris 1934. 240 s. Fr. 12.
- Dupnod, O.**, La réglementation de la responsabilité politique ministérielle. Ur: Revue du droit public (Paris) t. 51 (1934), s. 208—20.
- Esposito, C.**, La validità delle leggi. Studio sui limiti della potestà legislativa, i vizi degli atti legislativi e il controllo giurisdizionale. Padua 1934. 380 s.
Rec. av C. Bornhak, Archiv des öffentl. Rechts (Tüb.) Bd 26 (1934/35), s. 221 ff.
- Fantini, O.**, L'universalità del fascismo. Principi di dottrina e di etica fascista. Napoli 1934. 68 s. L. 5.
- Finer, H.**, The theory and practice of modern government. Rev. by W. B. Guthrie. New York 1934. 933 s. \$ 3,50.
- Fournier**, Aspect et développement moderne du droit de dissolution des assemblées parlementaires. Diss. Paris 1934. 175 s. Fr. 25.
- Fox, G. G.**, Democracy and nazi-ism. Chicago 1934. 79 s. \$ 1,25.
- Frykholm, L.**, Carl Schmitts statslära. Ur: Statsvetenskapl. tidskrift (Lund) 1934, s. 207—29.
- Giannini, A.**, Tendenze costituzionali. Bologna 1933. 284 s. L. 15.
- Glungler, W.**, Die Lehre vom neuen Staat. Grundgedanken einer Wirklehre des Staates. (Grundlagen der Neugestaltung.) Darmstadt 1934. 63 s. M. 0,90.
Rec. av R. Horneffer, Archiv f. Rechts- u. Sozialphilosophie (Berl.) Bd 28 (1934/35), s. 445 f.
- Governments.** New governments in Europe. The trends toward dictatorship. [Ed. by] R. L. Buell. New York, Lond. 1934. 440 s. 10/6.
Rec. av R. K. Gooch, American polit. science rev. (Menasha, Wisc.) vol. 28 (1934), s. 690 f.; i New statesman (Lond.) 1934, 4/8, s. 161; i Times lit. suppl. 1934, 19/7, s. 501.
- Greenawalt, W. E.**, What democracy must do to be saved. Denver, Col., 1934. 96 s. \$ 1,25.
- Haines, Ch. G. & B. H.**, Principles and problems of government. 3rd ed. New York 1934. 642 s. \$ 3,50.
Rec. av A. J. Zurcher, Annals of the American acad. of polit. and soc. science (Philad.), vol. 177 (1935), s. 270; av W. A. Robson, Polit. quarterly (Lond.) vol. 6 (1935), s. 438 ff.
- Hamel, W.**, Das Wesen des Staatsgebietes. (Öffentl.-rechtliche Abhandlungen. H. 14.) Berl. 1933. 341 s.
Rec. av W. Hofacker, Archiv f. Rechts- u. Sozialphilosophie (Berl.) Bd 28 (1934/35), s. 599 ff.
- Hartmann, H.**, Der ideale Staat. Berl. 1934. 43 s. M. 0,80.
- Heinig, K.**, Parlamentarisk Budgetkontroll. Ur: Ökonomi og Politik (Khvn) 1934, s. 33—38.

- Heller, H.**, Staatslehre. Hrsg. von G. Niemeyer. Leiden 1934. 298 s. Fl. 5,25, M. 9:—.
- Hentzen, C.**, Commentar op »Quadragesimo anno». Encycliek van paus Pius XI over het herstel der maatschappelijke orde an hare vervolmaking volgens de wet des evangelies. (Collectanea franciscana neerlandica. D. 4. Fasc. 1.) 2:e dr. 's-Hertogenb. 1934. 308 s. Fl. 5,90.
- Hobson, J. A.**, Democracy and a changing civilization. Lond. 1934. 182 s. 2/6.
Rec. av Å. Thulstrup, Statsvetenskapl. tidskrift (Lund) 1934, s. 466 ff.; i Polit. quarterly (Lond.) vol. 5 (1934), s. 454 ff.; av K. M., New statesman (Lond.) 9/6 1934, s. 890; i Times lit. suppl. 3/5 1934, s. 311.
- Hofstetter-Leu, Fr.**, Praktischer Grundriss der berufständischen Ordnung. (Eine systematisch-rechtvergleichende Studie.) Wien 1934. 87 s. M. 2.
- Hoover, H.**, The challenge to liberty. New York, Lond. 1934. 212 s. \$ 1,75.
Rec. av M. J. Bonn. Internat. affairs (Lond.) vol. 14 (1935), s. 289 f.; av W. C. Mitchell, Polit. science quarterly (New York) vol. 49 (1934), s. 599 ff.; av Ch. E. Merriam, American polit. science review (Menasha, Wisc.) vol. 29 (1935), s. 131 ff.; av A. Chalufour & S. Desternes, Revue des sciences politiques (Paris) t. 57 (1934), s. 617 ff.; av F. Schönemann, Zeitschrift f. Politik (Berl.) Bd 25 (1935), s. 396 ff.
- Huber, E. R.**, Die Einheit der Staatsgewalt. Ur: Deutsche Juristen-Zeitung (Berl.) 1934, sp. 950—60.
- Höhn, R.**, Der individualistische Staatsbegriff und die juristische Staatsperson. Diss. Heidelberg. Berl. 1935 [1934]. 235 s.
Rec. av F. M. Marx, American polit. science review (Menasha, Wisc.) vol. 29 (1935), s. 510 ff.; av H. J. Wolff, Zeitschrift f. Politik (Berl.) Bd 25 (1935), s. 404 ff.
- Die Wandlung im staatsrechtlichen Denken. (Der deutsche Staat der Gegenwart. H. 5.) Hamb. 1934. 46 s. M. 1,50.
- Jöhricke, R.**, Die Auflösung des Parlaments. Diss. Würzburg 1932. 1934. 63 s.
- Kallen, H. M.**, Free society. New York 1934. 124 s. \$ 1.
- Kallen, W. A. M. v. d.**, Rechtsstaat of machtstaat? Hilversum 1934. 46 s. Fl. 1,25.
- Kannel, I. L.**, The dilemma of democracy. Cambr., Mass., Oxf. 1934. 79 s. 4/6.
- Kawai, E.**, The latest in European politics. Tokyo. 469 s. Yen 2,50.
- Kelsen, H.**, Teoria general del estado. Trad. Barcelona 1934. 544 s.
- Kluge, Th. C. G.**, Die Wahlanfechtung im geltenden Recht des Reichs, der deutschen Länder, Danzigs, Österreichs und der Schweiz und unter besonderer Berücksichtigung der Rechtsprechung des Wahlprüfungsgerichts beim Reichstag. Diss. Lpz. 1933. 48 s.
- Knuvelde, G.**, Vernieuwing van staatsbestel. Essay over de revolutie van rechts en de katholieke staatsleer. Hilversum 1934. 179 s. Fl. 1,90.
- Koenraad, W. M. J.**, Corporatieve maatschappij. Organische staat. (Ser. Credo-vivo. No 3.) Hilversum 1934. 71 s. Fl. 1,25.
- Kosswig, C.**, Biologische Grundlagen der Staatsführung. Braunschweig 1934. 55 s. M. 1,25.
- Kuhr, Th.**, Die Trennung der Gewalten und das germanische Recht. Bd 1. Mannheim 1934. 192 s. M. 8,50.
- La Bigne de Villeneuve, M. de**, La fin du principe de séparation des pouvoirs. Les nouvelles formules de la statologie sociale. Diss. Rennes 1933. Paris 1934. 132 s. Fr. 20.
— Traité général de l'état. Essai d'une théorie réaliste de droit politique. Vol. 2. Paris 1934, 339 s. Fr. 40.
- Lachapelle, G.**, Les régimes électoraux. Paris 1934. 220 s. Fr. 10,50.
Rec. av B. G. Cederström, Statsvetenskapl. tidskr. (Lund) 1934, s. 278 ff.
- Lambeck, C.**, Government by the principle of moral justice. Transl. Copenhagen & Lond. 1934. 96 s. Kr. 4.

- Lange, H.**, Vom Gesetzesstaat zum Rechtsstaat. Vortrag. (Recht u. Staat in Geschichte u. Gegenwart. 114.) Tüb. 1934. 42 s. M. 1,50.
- Lange, H., & Meyer, H.**, De politiske arbeiderinternationaler 1914—1934. Oslo 1934. 278 s.
- Langohr, M.**, De fascistische staat; wording, beginselen, instellingen, verhouding tot de katholieke kerk. (Vragen van onzen tijd. 5.) Mechelen 1934. 148 s. Fl. 0,55.
- Lavergne, B.**, Suffrage universel et suffrage social. Ur: *Revue des deux mondes* (Paris) t. 22 (1934), s. 142—58.
- Legaz y Lacambra, L.**, El estado de derecho en la actualidad. Madrid 1934. 88 s. Ptas 3.
- Lengyel, E.**, New deal in Europe. New York 1934. 312 s. \$ 2.
- Lietzau, H.**, Die staatsrechtliche Stellung der politischen Partei. Diss. Jena 1934. 148 s.
- Lojacono, L.**, Il fascismo nel mondo. Roma 1933. 278 s. L. 15.
- Lothian, P. H. Kerr [marquess of]**, Liberalism in the modern world. Lond. 1934. 40 s. 6 d.
- McKinley, S. B.**, Democracy and military power. New York 1934. 313 s. \$ 3.
- Maddox, W. P.**, Advisory policy committees for political parties. Ur: *Political science quarterly* (New York) vol. 49 (1934), s. 253—67.
- Manólesco, M.**, Le siècle du corporatisme. Doctrine du corporatisme integral et pur. Paris 1934. 376 s. 40 fr.
Rec. av E. Carsow, *Journal des économistes* (Paris) 1935, s. 156 f.; av H. Mazel, *Mercure de France* (Paris) t. 258 (1935), s. 594 ff.
- Mariani, D.**, La potestà legislativa del governo nel suo fondamento storico, politico, quiridico, dottrinario. Folligno 1934. 75 s.
- Martínez Marina, F.**, Principios naturales de la moral, de la política y de la legislación. Madrid 1933. 423 s. Ptas 14.
- Maurois, A.**, Les besoins de l'état moderne. Ur: *Revue des deux mondes* (Paris) t. 19 (1934), s. 814—30.
- Maurras, Ch.**, Dictionnaire politique et critique. Établi par les soins de P. Chardon. T. 5. Paris 1933—34. 471 s.
- Mehlis, G.**, Freiheit und Faschismus. Lpz. 1934. 52 s. M. 1,80.
- Mengel, H. W.**, Sinn und Sinnwandel der Lehre von der Gewaltenteilung. Diss. Göttingen 1934. 53 s.
- Menzel, E.**, Grundlagen des neuen Staatsdenkens. (Schriften der jungen Nation.) Eisenach 1934. 90 s. M. 2,20.
- Merkl, A.**, Der staatsrechtliche Gehalt der Enzyklika »Quadragesimo anno». Ur: *Zeitschrift f. öffentl. Recht* (Wien) 1934, s. 208—39.
- Merriam, C. E.**, Political power, its composition and incidence. New York 1934, Lond. 1935. 331 s. \$ 3.
Rec. av L. W., *Political quarterly* (Lond.) vol. 6 (1935), s. 302 f.; av W. A. Robson, *American political science review* (Menasha, Wisc.) vol. 29 (1935), s. 299 f.
- Meyer, A.**, Van democratische wanorde naar de fascistische orde. Oosterwijk 1934. 170 s. Fl. 1,40.
- Michelis, G. de**, La corporazione nel mondo. 2:a ed. Milano 1934. 450 s. L. 15.
- Miersch, G.**, Staat und Autorität im ständischen Pluralismus G. D. H. Coles. Diss. Lpz. Dresden 1934. 51 s.
- Mirkine-Guetzévitch, B.**, Le droit constitutionnel et l'organisation de la paix. (Académie de droit internat. Cours 1933. T. 3.) Paris 1934. 100 s.
Rec. av L. S., *Bulletin de la Soc. de législation comparée* (Paris) t. 63 (1933/34), s. 518 ff.
- L'étude comparative de la technique parlementaire. Ur: *Annales de l'Institut de droit comparé de l'université de Paris* 1934, s. 169—83.
- Le régime parlementaire dans les constitutions européennes d'après-guerre. Ur: *Séances et travaux de l'Académie des sciences morales et politiques* (Paris). *Compte rendu*. 1934. 2. S. 38—72.

- Mirkine-Guetzévitch, B.**, The corporative and the parliamentary state. (Recent development in laws, constitutions and administration.) Ur: Political quarterly (Lond.) vol. 5 (1934), s. 399—413.
- Montfort, H. de**, Le droit constitutionnel des nouveaux états de la Baltique orientale. Ur: Annales de l'Institut de droit comparé de l'université de Paris 1934, s. 41—74.
- Muir, R.**, Is democracy a failure? Lond. 1934. 36 s. 6 d.
- Murchison, C.**, Psicologia del potere politico. Trad. Milano 1935 [1934]. 262 s. L. 10.
- Münz, L.**, Fehler des Gesetzgebungsverfahrens. Ein Beitrag zur Lehre vom fehlerhaften Staatsakt. Berl. 1934. 180 s.
Rec. av C.-H. Ule, Verwaltungsarchiv (Berl.), Bd 40 (1935), s. 96 ff.; av W. Anderssen, Zeitschr. f. vergl. Rechtswissenschaft (Stuttg.) Bd 49 (1934), s. 406 ff.
- Nagel, G. F.**, Der Staatsgedanke biblisch und geschichtlich beleuchtet. Neumünster 1934. 64 s. M. 1.
- Naviasky, H.** Staatstypen der Gegenwart. (Veröffentlichungen der Handelshochschule St. Gallen. H. 9.) St. Gallen 1934. 207 s. M. 7.
- Nikolai, N.**, Probleme der Zeit. Bolschewismus, Faschismus, Neuamerikanismus. Berl.-Spandau 1934. 189 s.
- Näf, W.**, Entwicklung und Krise der Demokratie. Vortr. Bern 1934. 20 s. Fr. 1.
- Oberläuter, W.**, Formeller und materieller Gesetzesbegriff. Diss. Marburg 1934. 51 s.
- Ogg, F. A.**, European governments and politics. New York 1934. 905 s. \$ 4,25.
Rec. av J. S. Roucek, Annals of the American acad. of political & social science (Philad.) vol. 174 (1934), s. 203 f.; av A. Salter, Polit. quarterly (Lond.) vol. 6 (1935), s. 430 ff.
- Oliver, F. S.**, Politics and politicians. New York, Lond. 1934. 94 s. \$ 1,25.
- Orel, A.**, Wahre Ständeordnung. Ihr Geist, Wesen, Wirken. Grundsätzlich-praktische Klarstellungen. Graz 1934. 98 s. M. 2,20.
- Panunzio, S.**, Rivoluzione e costituzione. (Probleme costituzionali della rivoluzione.) Milano 1933. 290 s. L. 18.
— Allgemeine Theorie des faschistischen Staates. Übers. Berl., Lpz. 1934. 156 s. M. 6.
Rec. av G. Leibholtz, Archiv f. Rechts- u. Sozialphilosophie (Berl.) Bd 28 (1935), s. 570 ff.
- Parmelee, M. F.**, Bolshevism, fascism and the liberal-democratic state. New York 1934, Lond. 1935. 430 s. \$ 2,25, 15/—.
Rec. av M. W. Graham, American polit. science review (Menasha, Wisc.) vol. 29 (1935), s. 143 ff.
- Pellegrini Gianpietro, D.**, Forme di governo e moderne costituzioni. Napoli 1934. 138 s. L. 12.
- Pelloux, R.**, Les partis politiques dans les constitutions d'après-guerre. Ur: Revue du droit public (Paris) t. 51 (1934), s. 238—66.
- Petrie, C.**, Monarchy. Lond. 1934. 309 s. 10/6.
Rec. i Times lit. suppl. 22/2 1934, s. 117.
- Pfister, K.**, Verhältniswahl, Parteienstaat und Einparteienstaat. Ur: Zeitschrift f. öffentl. Recht (Wien) Bd 14 (1934), s. 352—70.
- Picard, L.**, La doctrine catholique de l'état. (Collection d'études de doctrine politique catholique.) Louvain 1934. 157 s. Fr. 10.
- Politicians and the public service.** Ed. by A. R. Orage. Lond. 1934. 99 s. 1/—.
- Raue, E.**, Die ideologischen Grundlagen der Staats- und Wirtschaftsauffassung des Nationalsozialismus mit vergleichender Betrachtung des Faschismus. Diss. Berl. 1934. 76 s. M. 2,80.
Rec. av J. Jessen, Schmollers Jahrb. (Münch., Lpz.) Jahrg. 59 (1935), s. 96 f.
- Referendum.** Le referendum et sa signification politique. Par R. G. Ur: Annales de l'Institut de droit comparé de l'université de Paris 1934, s. 257—95.
- Réforme de l'état.** (Annales du droit et des sciences sociales. 2e année. 1934. No 3/4.) Paris 1934. 486 s.

- Reiman, J.-D. jr.**, De staatsidee. Elementen voor den opbouw van den corporatieve staat op democratischen grondslag. Bussum 1934. 31 s. Fl. 0,50.
- Ritter, J. M.**, Staatsverbrechen und Staatsverfassung. (Strafrechtliche Abhandlungen. H. 339.) Diss. Jena 1933. Breslau 1934. 136 s.
- Rogers, L.**, Crisis government. New York, Lond. 1934. 166 s. 5/—.
Rec. av H. L. Childs, Annals of the American acad. of polit. & social science (Philad.), vol. 175 (1934), s. 259 ff.; av W. B. Munro, American polit. science rev. (Menasha, Wisc.) vol. 28 (1934), s. 688 f.
- Rosenstock-Franck, L.**, Les réalisations pratiques et les doctrines du syndicalisme fasciste. Diss. Lille 1934. 432 s.
— A la recherche d'une doctrine corporative fasciste. Ur: L'Année politique française et étrangère (Paris) 1934, s. 43—68.
- Roulet, A.**, Les partis politiques, leur rôle dans l'expression et la formation de l'opinion publique. Lyon 1934. 24 s.
- Rowse, A. L.**, Politics and the younger generation. Lond. 1934. 303 s. 5/—.
- Rudai, R.**, Über Staatslehre und Staat. Budapest 1934. 198 s. M. 5.
- Rugg, H. O.**, Changing governments and changing cultures. The world's march towards democracy. Boston 1933. 703 s. \$ 2.
- Rösch, H.**, Wesen und Rechtsnatur der parlamentarischen Geschäftsordnung. Diss. Tüb. 1934. 84 s.
- Rössle, W.**, Heroische Politik. Berl. 1934. 133 s. M. 3,40.
Rec. av Koellreutter, Archiv des öffentl. Rechts (Tüb.) Bd 25 (1934), s. 341 ff.
— Ständestaat und politischer Staat. (Recht u. Staat in Geschichte u. Gegenwart. 113.) Tüb. 1934. 43 s. M. 1,50.
- Saija, P.**, Dottrina fascista. Discorsi. Messina 1934. 165 s. L. 8.
- Sander, F.**, Das Problem der Demokratie. Brünn ... 1934. 144 s. M. 3.
- Schade, W.**, Wesen und Umfang des Staatsgebietes. (Internationalrechtliche Abhandlungen. 23.) Diss. Göttingen. Berl.-Grunewald 1934. 112 s. M. 8.
- Schlegel, W.**, Nationalsozialismus, Marxismus, Bolschewismus. Eine dialektische Auseinandersetzung. Berl. 1934. 62 s. M. 1,20.
- Schmid-Burgk, E. M.**, Minderheitenrecht als politisches Recht. Ur: Archiv des öffentl. Rechts (Tüb.) Bd 25 (1934), s. 129—77.
- Schmitt, C.**, Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität. 2. Ausg. Münch., Lpz. 1934. 84 s. M. 1,80.
- Schrewe, E.**, Faschismus und Nationalsozialismus. Hamb. 1934. 58 s. M. 1,50.
- Schulze-Soelde, W.**, Politik und Wissenschaft. Berl. 1934. 62 s. M. 1,60.
Rec. av Koellreutter, Archiv des öffentl. Rechts (Tüb.) Bd 25 (1934), s. 341 ff.; av S. Helander, Schmollers Jahrbuch (Münch., Lpz.), 1934, s. 735 f.
- Schupp, P.**, Friedensschluss und Verfassungsänderung. Beiträge zur Theorie des völkerrechtlichen Vertrages und zur Verfassungslehre. Diss. Lpz. Grimma 1934. 87 s.
- Seifert, H.**, Das Wahlgeheimnis. Eine rechtsvergleichende Darstellung. Diss. Hamb. Zeulenroda 1934. 87 s.
- Sellon, H.**, Democracy and dictatorship. Lond. 1934. 112 s. 2/—.
Rec. av Å. Thulstrup, Statsvetenskapl. tidskr. (Lund) 1934, s. 466 ff.; i Polit. quarterly (Lond.) vol. 5 (1934), s. 454 ff.
- Sessa, P.**, Fascismo e bolscevismo. (Coll. Panorami di vita fascista. 16.) Milano 1934. 111 s. L. 3.
- Solari, G.**, La formazione storica e filosofica dello stato moderno. P. 1. Lezione introduttiva al corso di diritto pubblico. Torino 1934. 97 s. L. 5.
- Staargaard, W. F.**, Fascisme en marxisme getoetst aan de staatsidee. Haarlem 1934. 146 s. Fl. 1,50.
- Steinmann-Bucher, A.**, Der Imperativ der Ordnung. Dem berufständischen

- Staat eine Wegbreitung durch ein halbes Jahrhundert. Erfahrungen und Bekenntnisse. Berl. 1934. 247 s. M. 5.
- Stimson, H. L.**, Democracy and nationalism in Europe. New Jersey, Oxf. 1934. 88 s. \$ 1,25.
- Stumpf, K.**, Die Struktur der modernen Partei und ihre Stellung im Staate. Diss. Jena. Dessau-Alten 1934. 66 s.
- Svendsen, N. S.**, En ny Afstemningspraxis. Ur: Tidsskrift for rettsvidenskap (Oslo) 1934, s. 171—201.
- Szászy, S. v.**, Die parlamentarische Mitwirkung beim Abschluss völkerrechtlicher Verträge. Ur: Zeitschrift f. öffentl. Recht (Wien) Bd 14 (1934), s. 459—86.
- Tarangul, E.**, Neugestaltung der modernen Demokratie. Ein Beitrag zur Frage der parlamentarischen Ständevertretung vom Standpunkt der Interessen-Jurisprudenz. Wien, Lpz. 1934. 78 s. M. 3.
- Tingsten, H.**, Les pleins pouvoirs. L'expansion des pouvoirs gouvernementaux pendant et après la grande guerre. Trad. (Publications du Fonds Descartes.) Paris 1934. 351 s. Fr. 25.
- Wackernagel, J.**, Der Wert des Staates. Untersuchungen über das Wesen der Staatsgesinnung. (Basler Studien zur Rechtswissenschaft. H. 6.) Basel 1934. 276 s. M. 6.
- Watkins, F. M.**, The state as a concept of political science. New York, Lond. 1934. 85 s. \$ 2.
- Wells, H. G.**, After democracy. Cheap ed. Lond. 1934. 247 s. 2/6.
- Vicard, C.-M.**, Le muthe de la démocratie (le règne de la presse). Paris 1934. 168 s. Fr. 10.
- Wigersma, B.**, Het wezen van het fascisme. Bussum 1934. 176 s. Fl. 1,75.
- Wilkinson, E., & Conze, E.**, Why fascism? Lond. 1934. 317 s. 8/6.
- Wilson, R. McN.**, Monarchy or money power. 2nd rev. ed. Lond. 1934. 272 s. 6/—.
- Zech, H.**, Die Rechtfertigung des Staates in der normativen Staatstheorie und der Integrationslehre. (Hamb. Universität. Abhandl. und Mitteilungen aus dem Seminar für öffentl. Recht. H. 29.) Diss. Hamb. 1934. 76 s. M. 4,50.
- *
*
- Beonio-Brocchieri, V.**, Trattato di storia delle dottrine politiche. P. 1. La dottrina dello stato nella cultura ellenica. Milano 1934. 250 s. L. 16.
- Borch, H. v.**, Das Gottesgnadentum. Historisch-soziologischer Versuch über die religiöse Herrschaftslegitimation. (Probleme d. Staats- u. Kultursoziologie. Bd 9.) Diss. Heidelberg. Berl. 1934. 170 s. M. 5,50.
- Sauter, J.**, Die Entwicklung der abendländischen Staatsidee. Ur: Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie (Berl.) Bd 27 (1933/34), s. 72—98, 189—213, 319—43.
- Schmid, J. J. v.**, Groote denkers over staat en recht. (Van Plato tot Kant.) (Volksuniversiteitsbibliotheek. No 60.) Haarlem 1934. 248 s. Fl. 1,90.
- Sternberg, M.**, Beitrag zur Geschichte der Überwindung des patrimonialen Staatsgedankens. Diss. Heidelberg 1934. 132 s.
-
- Arquillière, H. X.**, L'augustinisme politique. Essai sur la formation des théories politiques au moyen âge. (L'église et l'état au moyen âge. No 2.) Diss. Paris 1934. 157 s. Fr. 20. Rec. av B.-A. Pocquet du Haut-Jussé. Revue hist. de droit français et étranger (Paris) 1935, s. 133 ff.
- Horn, C. V. v.**, Beiträge zur Staatslehre St. Augustins nach »De civitate Dei«. T. 1. Breslau 1934. 58 s. M. 1,80.
- Passerin d'Entreves, A.**, La filosofia politica medioevale. Torino 1934. 238 s. L. 25.
- Schwer, W.**, Stand und Ständeordnung im Weltbild des Mittelalters. Die geistes- und gesellschaftsgeschichtlichen Grundlagen der berufständischen Idee. (Görres-Gesellschaft zur Pflege der Wissenschaft im katholischen Deutschland. H. 7.) Paderborn 1934. 85 s. M. 4,40.
-

- Gierke, O.**, Natural law and the theory of society from 1500—1800. Trans. 1—2. Cambridge 1934. 649 s. 30/—.
Rec. av W. A. R., Polit. quarterly (Lond.) vol. 5 (1934), s. 440 ff.; av R. H. Murray, Contemp. review (Lond.) Oct. 1934, s. 500 ff.; av J. D. Lewis, American polit. science review (Menasha, Wisc.) vol. 29 (1935), s. 302 ff.; i Times lit. suppl. 17/5 1934, s. 352.
- Schelia, R. v.**, Dion. Die platonische Staatsgründung in Sizilien. (Das Erbe der Alten. R. 2. H. 25.) Lpz. 1934. 166 s. M. 5,50.
- Sherman, Ch. L.**, A latter-day tyranni in the light of Aristotelian prognosis. Ur: American polit. science review (Menasha, Wisc.) vol. 28 (1934), s. 424—35.
- Chaygan, Ali**, Essai sur l'histoire du droit public musulman aux premiers siècles de sa formation. Diss. Paris 1934. 157 s.
- Schneider-Windmüller, W.**, Staat und Kirche im Defensor pacis des Marsilius von Padua. Bonn 1934. 35 s. M. 1,50.
- Caristia, C.**, Il pensiero politico di Niccolò Machiavelli. Catania 1933. 191 s. L. 15.
- Arnold, F. X.**, Die Staatslehre des Kardinals Bellarmin. Ein Beitrag zur Rechts- und Staatsphilosophie des konfessionellen Zeitalters. Diss. Tüb. Münch. 1934. 395 s. M. 12,50.
- Fickel, G.**, Der Staat bei Bodin. (Abhandlungen des Instituts für Politik, ... an der Universität Leipzig. H. 38.) Diss. Lpz. 1934. 62 s. M. 2,50.
- Garosci, A.**, Jean Bodin, politica e diritto nel rinascimento francese. Milano 1934. 329 s.
- Ravà, A.**, Lezioni de storia delle dottrine politiche sopra i monarcomachi. Raccolte da alcuni uditori. Nuova ed. Padova 1933. 144 s. L. 15.
- Spink, J. S.**, Jean-Jacques Rousseau et Genève. Essai sur les idées politiques et religieuses de Rousseau. Diss. Paris 1934.
- Ruff, E.**, Jean Louis De Lolme und sein Werk über die Verfassung Englands. (Historische Studien. H. 240.) Diss. Heidelberg. Berl. 1934. 108 s. M. 4,20.
- Koung-Yoch**, Théorie constitutionnelle de Sieyès. Diss. Grenoble. Paris 1934. 150 s.
Rec. i Bulletin de la Société de législation comparée (Paris) 1935, s. 103 f.
- Henne, A. L.**, Die staatstheoretischen Anschauungen Thomas Jeffersons. Diss. Zürich. Brugg 1934. 133 s.
- Brüggemann, W.**, Gedanken über Staat und Wirtschaft bei Josef Görres. Diss. Köln 1934. 113 s.
- Lettau, B.**, Ein Beitrag zu Joseph Görres' Staatsauffassung von 1800 bis 1824. Diss. Königsberg. Lpz. 1934 [1926]. 155 s.
- Balmes, J.**, Ideario político. Por J. Cortes. Madrid 1934. 338 s. Ptas 5.
- Faurey, J.**, La philosophie politique de Balmes. Paris 1934. 42 s. Fr. 7.
- Semprini, G.**, Melchiorre Gioja e la sua dottrina politica. Genova 1934. 228 s. L. 16.
- Anastasia, M.**, I principii della politica nella filosofia de A. Rosmini. Osimo 1934. 82 s. L. 8.
- Rosmini, A.**, Saggi di scienza politica. Scritti ined. A cura di G. B. Nicola. P. 1. Torino 1933. 125, 140 s. L. 12,50.
- Bolívar, S.**, Choix de lettres, discours et proclamations. Trad. Paris 1934. Fr. 15.
- Stein, L. v.**, Staat und Gesellschaft. Hrsg. und eingel. von H. Aschenbrenner. Zürich, Lpz., Stuttg. 1934. 145 s. M. 2,40.

NORDEN.

Sverige.

- Grundlagar.** Sveriges grundlagar med därtill hörande författningar och konstitutionell sedvanerätt samt vissa internationella öfverenskommelser m. m. Utg. med anmärkningar av C. A. Reuterskiöld. D. 1. Regeringsformen och successionsordningen. 2:a översedda uppl. jämte ett tillägg till tredje delen. Upps. 1934. 243 s. Kr. 10.

- Föreskrifter.** Reglementariska föreskrifter för riksdagen m. m. Sthm 1934. 32 s.
- Promemoria** med utredning rörande frågan om statsråds tillträde till utskott. Avg. av inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga. Bil. till prop. nr 127 till 1934 års riksdag, s. 5—13.
- Promemoria** med utredning rörande åtgärder till underlättande av valdeltagandet. Avg. av inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga. Bil. till prop. nr 216 till 1934 års riksdag, s. 21—40.
- Promemoria** med utredning rörande åtgärder till skyddande av väljarbeteckning. Avg. av inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga. Sthm 1934. 21 s.
- Riksdagen.** Lagtima riksdagen 1934. Översikt på offentligt uppdrag utarb. av *E. Öhlin*. Ärg. 29. Sthm 1934. 437 s. Kr. 2.
- Andersson, Arvid,** Den svenska ministärens sammansättning 1905—1932. Ur: Statsvetenskapl. tidskrift (Lund) 1934, s. 241—48.
- Arbetsprogram.** Nationalsocialistiska förbundets arbetsprogram. Gbg 1933. 23 s. Kr. 0,25.
- Bloch, J.-D.,** Der Abschluss von Staatsverträgen nach schwedischem Recht. Ur: Zeitschrift für ausländ. öffentl. Recht (Berl., Lpz.) Bd 4 (1934), s. 25—52.
- Engdahl, P.,** Sverige och det tjugonde århundradet. Sthm 1934. 351 s. Kr. 8,50.
- Författningsbetänkande** avg. av Sveriges nationella ungdomsförbunds författningskommitté. Sthm 1934. 88 s.
- Hage, E.,** Socialdemokratisk politik vid 1934 års riksdag. Sthm 1934. 364 s. Kr. 3.
- Hammarström, U.,** Ett nationellt samlingsmanifest. Helsingborg 1933. 16 s.
- Heckscher, G.,** Unghöger. Politiska essayer. Sthm 1934. 187 s. Kr. 4,50.
- Herlitz, N.,** Riksdagens finansmakt. (Sveriges riksdag. Historisk och statsvetenskaplig framställning. Avd. 2. Bd 12.) Sthm 1934. 420 s. Kr. 11.
- Sverige 1933. 1. Den politiska utvecklingen. Ur: Nordisk tidskrift (Sthm) 1934, s. 117—22.
- Hesslén, G.,** Kontrasignationsvägran enligt RF § 38 och ett försök till dess tillämpande. Ur: Statsvetenskapl. tidskrift (Lund) 1934, s. 156—62.
- Holm, S.,** Konstitutionella och kommunala frågor vid 1934 års riksdag. Ur: Statsvetenskapl. tidskrift (Lund) 1934, s. 249—57.
- Lindgren, J.,** Ungdomsrörelse [socialdemokratisk] och partiopposition. Ur: Notiser från Arbetarnas kulturhist. sällskap (Sthm) 1934, s. 49—59.
- Malmgren, R.,** Riksdagen och lagstiftningen. (Sveriges riksdag. Historisk och statsvetenskaplig framställning. Avd. 2. Bd 14.) Sthm 1934. 212 s. Kr. 6,50.
Rec. av *E. Fahlbeck*, Sv. Juristtidning (Sthm) 1935, s. 354 ff.
- Melander, C. G.,** Statsrevision och nyriksdagsteori. Ur: Statsvetenskapl. tidskrift (Lund) 1934, s. 381—95.
- Molin, A.,** Ett svenskt perspektiv på den nazistiska idékretsen. Sthm 1934. 55 s. Kr. 1.
- Nilsson, A.,** Det socialdemokratiska programmet. 1—2. Ur: Tiden (Sthm) 1934, s. 527—44, 598—609.
- Nysvenska socialismen.** Den nysvenska socialismen. Riksförbundet Det nya Sveriges program. Upps. 1933. 16 s.
- Program.** Svenska högerens program. Antaget av Allmänna valmansförbundets riksstämma 29 maj 1934. Sthm 1934. [4] s.
- Program.** Den svenska nationalsocialismens program. (Nationalsocialistisk skriftserie. Nr 1.) Gbg 1934. 32 s. Kr. 0,25.
- Program** för Nysvensk samling [omslagstitel]. Helsingborg 1934. 7 s.
- Radhe, S.,** Åldersfördelning av röstberättigade och röstande vid andra kammarvalet 1932. Ur: Statsvetenskapl. tidskrift (Lund) 1934, s. 99—129.

- Reuterskiöld, C. A.**, Föreläsningar i svensk stats- och förvaltningsrätt. 2. Förvaltningen. 1. Öfversigt af den materiella förvaltningsrätten (socialförvaltnings-, ekonomiförvaltnings- och politiförvaltningsrätt). Upps. 1933. 284 s. Kr. 8.
Rec. av H. v. d. Groeben, Zeitschr. f. öffentl. Recht (Wien) Bd 15 (1935), s. 139 ff.
- Sandelius, W.**, Dictatorship and irresponsible parliamentarism — a study in the government of Sweden. Ur: Polit. science quarterly (New York) vol. 49 (1934), s. 347—71.
- Självstyrelsen** i svenskt samhällsliv. Sthm 1934. 203 s. Kr. 4.
- Sundberg, H. G. F.**, Lag och traktat. (Uppsala universitets årsskrift. 1934. Juridik. 2.) Upps. 1934. 75 s. Kr. 2,25.
- Tingsten, H.**, L'évolution du parlementarisme suédois. Ur: Annales de l'Institut de droit comparé de l'université de Paris 1934, s. 3—24.
- Utskottsväsendet. (Sveriges riksdag. Historisk och statsvetenskaplig framställning. Avd. 2. Bd 11.) Sthm 1934. 413 s. Kr. 10,50.
- Vad vi vilja!** Sanningen om nysvenskheten. Upps. 1934. 19 s. Kr. 0,25.
- Valhandbok.** Bondeförbundets valhandbok. 1934. Falkenberg 1934. 88 s.
- Valprogram.** Bondeförbundets valprogram. Västerås 1934. [4] s. 4:o.
- *
*
*
- Wadstein, E.**, Eriksgatans ursprungliga ändamål och betydelse. Ur: Statsvetenskapl. tidskrift (Lund) 1934, s. 195—206.
- Utkast till riksdagskallelse 1595.** [Meddel.] av *N. Ahnlund*. Ur: Hist. tidskrift (Sthm) 1934, s. 182—84.
- Ahnlund, N.**, 1634 års regeringsform. Ett 300-årsminne. Ur: Svensk juristtidning (Sthm) 1934, s. 437—52.
- Herlitz, N.**, 1634 års regeringsform och vår tid. Ur: Nordisk administrativt Tidsskrift (Khvn) 1934, s. 173—90.
- Willgren, K.**, 1634 års regeringsform. Ur: Tidskr. utg. av Jurid. föreningen i Finland (Hfors) 1934, s. 283—91.
- Lagerroth, F., Nilsson, J. E., & Olsson, R.**, Frihetstidens maktägande ständer 1719—1772. D. 1. (Sveriges riksdag. Historisk och statsvetenskaplig framställning. Avd. 1. Bd 5.) Sthm 1934. 306 s. Kr. 8,50.
- Lagerroth, F.**, Frihetstidens maktägande ständer 1719—1772. D. 2. (Sveriges riksdag. Historisk och statsvetenskaplig framställning. Avd. 1. Bd 6.) Sthm 1934. 381 s. Kr. 9,50.
Rec. av båda ovan nämnda arbeten av C. A. Hessler, Statsvetenskapl. tidskrift (Lund) 1934, s. 462 ff.
- Lorichs, L. L.**, Riksdagsmän från Västmanlands län och Västerås stift 1719—1866. En personhistorisk återblick. Västerås 1934. 384 s. Kr. 7,50.
- Fahlbeck, E.**, Ståndsriksdagens sista skede 1809—1866. (Sveriges riksdag. Historisk och statsvetenskaplig framställning. Avd. 1. Bd 8.) Sthm 1934. 482 s. Kr. 12,50.
Rec. av G. Heckscher, Statsvetenskapl. tidskrift (Lund) 1934, s. 185 ff.
- Riksdagen** och riksbanken efter 1809. Av *A. Montgomery & K. G. Simonsson*. — Riksgäldskontoret 1789—1934. Av *K. Hildebrand*. (Sveriges riksdag. Historisk och statsvetenskaplig framställning. Avd. 2. Bd 13.) Sthm 1934. 243 s. Kr. 7.
Rec. av E. F. Heckscher, Statsvetenskapl. tidskrift (Lund) 1935, s. 174 ff.
- Hesslén, G.**, Författarskapet till det s. k. korsbergerska memorialet. Ur: Statsvetenskapl. tidskrift (Lund) 1934, s. 237—41.
- Järta-dokument.** Ett nyupptäckt Järta-dokument från 1809—10 års riksdag. [Meddel. av] *E. Fahlbeck*. Ur: Statsvetenskapl. tidskrift (Lund) 1934, s. 153—56.
- Andgren, S.**, Ett förslag till omgruppering av 1809 års regeringsform. Ur: Statsvetenskapl. tidskrift (Lund) 1934, s. 230—37.
- Olsson, Henrik A.**, Ministerstyrelse- och kollegialprinciperna i svensk reformdiskussion 1812—40. Studier i

- departementalreformens förhistoria. Diss. Lund 1934. 22, 439 s. Kr. 8,50.
- Holmberg, N.**, Medelklassen och proletariet. Studier rörande 1840—41 års riksdag. Diss. Lund 1934. 262 s. Kr. 6,50.
Rec. av G. Heckscher, Statsvetenskapl. tidskrift (Lund) 1934, s. 269 ff.
- Lindgren, J.**, Socialdemokratiska föreningen 1884—1934. Sthm 1934. 110 s. Kr. 2.
- Skottsberg, B.**, Den svenska diskussionen om parlamentarismen i samband med rösträttsfrågan 1904—1907. Ur: Statsvetenskapl. tidskrift (Lund) 1934, s. 1—16, 130—52.
- Wahlstrand, A.**, Kring tillkomsten av Karl Staaffs första ministär. Ur: Statsvetenskapl. tidskrift (Lund) 1934, s. 285—322.
- Danmark.**
- Grundlov.** Danmarks Riges Grundlov af 5. Juni 1915 med Ændringer af 10. Sept. 1920. (Love Nr 40.) Khvn 1933. 24 s.
-
- Aarboeg** for Rigsdagssamlingen 1933/34. Ved *Jens Möller*. Khvn 1934. 652 s. Kr. 6.
- Aarboeg.** Politisk Aarboeg og Almanak 1934. Udg. af Det radikale Venstre. Red. af *A. Abildtrup*. 10. Aarg. Hillerød 1933. 152 s.
- Aarboeg.** Venstres Aarboeg 1932/33. Udg. af Venstres Sekretariat. U. o. o. å. [1933.] 238 s.
- Haandbog.** Socialdemokratiets Haandbog. Rigsdagssamlingen 1932/33. Aarhus 1933. 208 s.
- Rigsdagssamlingen 1933/34. Aarhus 1934. 200 s.
-
- Berlin, K.**, Den danske Statsforfatningsret. 3. Udg. D. 2:2. Khvn 1934. 272 s. Kr. 11,50.
Rec. av C. Rasting, Ugeskrift f. Retsvæsen (Khvn) 1934 B, s. 201 ff.
- Bjarne, H.**, Om Finansforvaltningen i Staten. Bidrag til Kendskabet til Finansforvaltningens, Finanslovgivningens og Finanskontrollens Historie, Opgaver og Organisation. Khvn 1934. 312 s.
Rec. av E. E. Forssell, Statsvetenskapl. tidskrift (Lund) 1935, s. 182 ff.; av Ch. R. Friis, Nationalök. Tidsskr. (Khvn) 1935, s. 138 ff.
- Engelstoft, P.**, Danmark i 1933. Ur: Nordisk tidskrift (Sthm) 1934, s. 34—40.
- Larsen, Aksel**, Kapitalistisk Fædrelandsforsvar eller proletarisk Samlingspolitik. Tale ved Finanslovedebatten i Folketinget d. 13. Okt. 1933. Tillægg: Hans Nielsen om »Det yndige land». Khvn 1933. 32 s. Kr. 0,25.
- Munch-Petersen, A.**, Danmarks kommunistiske Parti. Khvn 1934. 32 s.
- Rasting, C.**, Bidrag til Læren om Regeringens Anordningsmyndighed efter dansk Ret. Ur: Tidsskrift for rettsvidenskab (Oslo) 1934, s. 52—96.
- Spørgsmaal.** Dagens Spørgsmaal. Frihed og Folkestyre eller Tvang og Diktatur. Krisen og Kampen imod den. Det radikale Venstres Indsats i 30 Aars Politik. Hillerød u. å. 32 s.
- [Stauning, Th.]** Fagbevægelse og Politik. Særtr. af Tale. Khvn 1934. 22 s.
- * * *
- Steenstrup, J.**, Flertal og Mindertal. En Undersøgelse om Afstemning og Valg i Danmark i ældre Tid. Ur: Hist. Tidsskr. (Khvn) R. 10. Bd 2 (1932/34), s. 449—83.
- Jensen, Hans**, De danske Stænderforsamlings Historie. 1830—1848. Udg. af den danske Rigsdag. 2. Del. Stænderforsamlingernes Virksomhed og Betydning fra 1838 indtil 1848. Khvn 1934. 770 s. Kr. 8.
- Rosenkrantz, P.**, Den danske Regering og Rigsdag 1903—1934. Khvn 1934. 408 s. Kr. 25.
- Island.**
- Alþingiskosningar** og Þjóðaratkvæðii um afnám innflutningsbanns á áfen-gi. — Elections au parlement 1933 et plébiscite sur l'abolition de la prohibition de l'alcool. Reykjavik 1934.

Lundborg, R., Islands völkerrechtliche Stellung, Rechtsgeschichtliche Übersicht sowie eine Untersuchung über Islands gegenwärtige Rechtsstellung. (Internationalrechtliche Abhandlungen. Nr 25.) Berl.-Grunewald 1934. 134 s. M. 11.
Rec. av K. Berlin, Tidsskrift for internat. Ret (Khvn) vol. 6 (1935), s. 54—68.

Sveinbjörnsson, T., Island i 1933. Ur: Nordisk tidskrift (Sthm) 1934, s. 113—16.

Finland.

Förslag till regeringens proposition till riksdagen om ändring av lagen den 27. juli 1922 om rätt för statsrådet att föryttra särskild statens egendom och inkomstgivande rättigheter. (Lagberedningens publikationer. 1934. No 9.) Hfors 1934. 4 s. M. 2.

Alfthan, B. v., Arbetets aktivism. En framställning av Finlands folkorganisations mål och strävanden. Jakobstad 1934. 47 s. M. 5.

Karsten, O., Till frågan om finlandsvenskarnas rättsliga ställning. I anledning av den finska studentadressen. Hfors 1934. 14 s.

Riksdagsvalen år 1933. (Finlands officiella statistik. 29. A. Valstatistik. No 17.) Hfors.

Söderhjelm, H., Finlands politiska utveckling. Spridda fakta och synpunkter. Ur: Samtiden (Oslo) 1934, s. 533—40.

Wennerström, Th., Den svenskspråkiga folkrörelsen i Finland. Gbg 1934. 207 s. Kr. 5.

* * *

Willgren, K., Den historiska utvecklingen av Finlands förvaltningsrätt. Hfors 1934. 330 s. M. 100.

Hornborg, E., Ständermötet i Helsingfors år 1616. Några reflexioner. Ur: Hist. tidskr. för Finland (Hfors) 1934, 76—84.

Krusius-Ahrenberg, L., Der Durchbruch des Nationalismus und Liberalismus im politischen Leben Finn-

lands 1856—63. (Annales Academiae scientiarum fennicae. Bd 33.) Helsingki 1934. 432 s.

Norge.

Bevilgningsreglement. (Stortingets beslutninger av 11 mai 1928, 20 mars 1931, 24 juni 1933.) Bilag til innst. S. nr 2, 1934, s. [43]—47.

Forretningsorden. Stortingets forretningsorden. Vedtatt under 19 jan. 1934 av det 83 ord. storting. Bilag til innst. S. nr 2, 1934, s. [1]—41.

Innstilling fra reglementskomiteen angående forandringer i stortingets forretningsorden. Bilag til innst. S. nr 2, 1934, s. 1—14.

Aall, H. H., Norges politiske nyreisning. En oversikt over grunnlaget for kultur- og rettssamfundet. (Nasjonal samlings opplysningsskrifter. Nr 2.) Oslo 1934. 160 s. Kr. 1,25.

Castberg, F., Spørsmålet om innførsel av oppløsningsrett for kongen. Oslo 1934. 24 s. 4:o. Kr. 2.

Gjenreis Norges odelsrike. Stavanger 1934. 104 s. Kr. 1.

Hjort, J. B., & Hustad, T., Nasjonal bondepolitikk. (Nasjonal samlings opplysningsskrifter. Nr 1.) Oslo 1934. 48 s. Kr. 0,50.

Homme, T., Domestisk nasjonaldemokratisk samfundsskipnad. Oslo 1934. 44 s.

Kent, Ch., Norge i 1933. Ur: Nordisk tidskrift (Sthm) 1934, s. 41—51.

Kriseplan. Arbeiderpartiets kriseplan 1934. Forslag for stortinget fra det norske arbeiderparti. Oslo 1934. 96 s. Kr. 0,15.

Krisevedtakene 1934. En oversikt over forslag og vedtak i stortinget i krise-spørsmålene 1934 og en sammenligning med vedtakene i 1933. Udarb. av K. M. Nordanger. Oslo 1934. 47 s. Kr. 0,25.

Lange, H. M., Nazi og Norge. Oslo 1934. 135 s. Kr. 1,50.

Lödrup, H. P., Foran Höires landsmöte. Ur: *Samtiden* (Oslo) 1934, s. 77—87.

Stortinget 1934—1936. Utg. av *V. Haffner*. Oslo 1934. 112 s. Kr. 2,50.

Stortingsvalget 1933. Utg. av stortingets kontor. Oslo 1934. 169 s. (Norges offisielle statistikk. IX. 26.)

Syvvertsen, S., Arbeiderpartiets kvinnebevegelse i Norge. Oslo 1934. 75 s. Kr. 2.

* *

*

Taranger, A., Om kongevalg i Norge i sagatiden. Ur: *Hist. tidsskrift* (Oslo) bd 30 (1932/34), s. 110—66.

Koht, H., Artikelen om Noreg i den danske handfestninga frå 1536. Ur: *Hist. tidsskrift* (Oslo) bd 30 (1932/34), s. 1—18.

Schreiner, J., Noregs-artikeln i Christian III:s håndfestning. Ur: *Hist. tidsskrift* (Oslo) bd 30 (1932/34), s. 185—205.

Taler. To taler i Riksforsamlingen 1814. Georg Sverdrups tale 13. maj [meddel. av] *S. Steen*. Admiral Fabricius' tale 20. mai [meddel. av] *H. Koht*. Ur: *Hist. tidsskrift* (Oslo) bd 30 (1932/34), s. 46—53.

Gjerlöv, O., Norges politiske historie. Höires innsats fra 1814 til idag. 1. Oslo 1934. 310 s. Kr. 7,50.

Daae, L., Politiske dagbøker og minner. Utg. av den norske Historiske forening. 1. 1859—1871. Oslo 1934. 526 s. [Endast hft. 7 och titel utg. 1934.]

Hambro, C. J., Oslo höire gjennom 50 år. Oslo 1934. 380 s. Kr. 7,50.

Höire i Bærum gjennom 50 år. 1884—1934. Efter manus. av *O. Bryn*. Oslo 1934. 34 s.

Arbeiderparti. Det norske arbeiderparti. Samtlige landsmötebeslutninger, resolutioner, valg etc. 1912—1933. Utg. av *H. Meyer*. Oslo 1934. 187 s. Kr. 3.

BELGIEN.

Damoiseaux, M., Les institutions nationales de la Belgique. Eléments de droit constitutionnel et de droit administratif. 4:e éd. Louvain 1934. 242 s. Fr. 15.

Doussy, G., Vlaamsche nationalisme. Godsvrede, volksgezag, democratie, antimilitarisme. Programmaschets voor Vlaamsch-nationale demokraten. Kortrijk 1934. 71 s.

Esquisse d'une politique catholique nouvelle. Rapports présentés au congrès de la Central politique de jeunesse catholique 1934. Brux. 1934. Fr. 15.

Hennebicq, J., Comment réformer l'état? Brux. 1934. 29 s. Fr. 2,25.

Muûls, F., Le traité international et la constitution belge. Ur: *Revue de droit internat. et de législation comparée* (Brux.) 1934, s. 451—91.

Peeters, R., Het vlaamsche liberalisme. Adelbrieven en feiten. Antwerpen 1934. 116 s. Fr. 9.

Plan. Le plan d'action socialiste. Brux. 1934. 54 s.

Réforme. La réforme de l'état. (Le point de vue du fonctionnaire.) Brux. 1934. 95 s. Fr. 3.

Halewyck de Heusch, M., Les institutions politiques et administratives des pays africains soumis à l'autorité de la Belgique. (Institut colonial international.) Brux. 1934. 56 s.

BRITTISKA RIKET.

Craven, W. F., Historical study of the British empire (bibliographical article). Ur: *Journal of modern hist.* (Chicago) vol. 6 (1934), s. 40—69.

Alexander, F., & Feilman, H., From empire to commonwealth. Perth, W. Australia, 1934. 300 s. 3/6.

Apelt, F., Das britische Reich als völkerrechtsverbundene Staatengemeinschaft. (Leipziger rechtswiss. Studien. H. 90.) Diss. Lpz. 1934. 208 s.

Björkstén, S. R., Det britiska väldets struktur. Ur: *Finsk tidsskrift* (Hfors) t. 116 (1934), s. 19—42.

Commonwealth relations. British commonwealth relations. Proceedings of the first unofficial conference in British commonwealth relations held at Toronto, Sept. 11—21, 1933. Ed. *A. J. Toynbee*. Oxf. 1934. 233 s. 10/6.

- Rec. av Ph. Bradley, *Annals of the American acad. of polit. and soc. science* (Philad.) vol. 177 (1935), s. 280 f.; av L. H. Laing, *American journal of internat. law* (Wash.) 1934, s. 825 f.; av J. Coatman, *Polit. quarterly* (Lond.) vol. 5 (1934), s. 589 ff.
- Consultation** and co-operation in the British commonwealth. A handbook on the methods and practice of communication and consultation between the members of the British commonwealth of nations. Comp. by G. E. H. Palmer. Oxf. 1934. 264 s. 12/6.
Rec. av W. K. Hancock, *Internat. affairs* (Lond.) vol. 14 (1935), s. 133 f.; av Ph. Bradley, *Annals of the American acad. of polit. and social science* (Philad.) vol. 177 (1935), s. 280 f.; av L. H. Laing, *American journal of internat. law* (Wash.), 1934, s. 825 f.
- Gemma, S.**, *L'Impero britannico*. (Istituto nazionale fascista di cultura. Studi giuridici e storici diritti.) Bologna 1933. 408 s. L. 15.
- Hall, H. L.**, *Australia and England. A study in imperial relations*. Lond. 1934. 320 s. 12/6.
Rec. i *Times lit. suppl.*, 1934, 29/11, s. 847.
- Hogan, A. E., & Powell, I. G.**, *Government of Great Britain and the dominions and colonies*. 8th ed. rev. Lond. 1934. 306 s. 5/—.
- Keith, A. B.** Professor A. Berriedale Keith on certain legal and constitutional aspects of the Anglo-Irish dispute. Lond. 1934. 16 s. 6 d.
- Panikkar, K. M.**, *The new empire. Letters to a conservative member of Parliament on the future of England and India*. Lond. 1934. 131 s. 3/6.
- Salant, E.**, *Constitutional laws of the British empire. With appendices of statutes*. Lond. 1934. 239 s. 10/6.
- Vanhouche, L.**, *Le 3:e empire britannique*. Anvers 1933. 27 s.
- Wynne, R. V.**, *A supreme senate and a strong empire*. Lond. 1934. 88 s. 4/6.
- Zimmern, A. E.**, *Third British empire*. 3rd ed. Oxf. 1934. 192 s. 6/—.
Rec. av J. Coatman, *Internat. affairs* (Lond.) vol. 14 (1935), s. 419 f.
- * * *
- Muir, R.**, *A short history of the British commonwealth*. Vol. 2. *The modern commonwealth. 1763—1933*. 5th ed. Lond. 1934. 938 s. 17/6.
- Storbritannien.**
- Bibliography** of English law from 1801 to June, 1932. Vol. 3 of Sweet & Maxwell's Complete law book catalogue. Comp. by L. E. Maxwell. Lond. 1933. 334 s.
-
- Standing orders** of the House of Commons. P. 1. Public business. P. 2. Private business. 1933. Lond. 1934. 342 s. 3/—.
(Parliamentary papers. 1932/33. House of Commons. Vol. 21. S. 1—362.)
-
- Dod's** parliamentary companion, 1935. Ed. by W. D. S. Taylor. Lond. 1934. 535 s. 7/6.
- Year book.** The constitutional year book, 1935. 49th issue. Lond. 1934. 459 s. 5/6.
- The liberal year book for 1935. 31st year. Lond. 1934. 294 s. 2/—.
-
- Allen of Hurtwood, R. C. A.**, *Britain's political future*. Lond. 1934. 232 s. 6/—.
Rec. av Meston, *Internat. affairs* (Lond.) vol. 14 (1935), s. 267 ff.; av Wickham Steed, *Fortnightly* (Lond.) Nov. 1934, s. 625 f.; av G. D. H. Cole, *Polit. quarterly* (Lond.) vol. 6 (1935), s. 130 ff.; av J. A. Hobson, *Contemporary rev.* (Lond.) Dec. 1934, s. 752 f.
- Audigier, L.**, *Le contrôle parlementaire de la politique extérieure en Angleterre*. Diss. Paris 1934. 168 s.
- Cases.** Thomas & Bellot's Leading cases in constitutional law. 7th ed. Ed. by E. Slade. Lond. 1934. 392 s. 10/6.
- Constitutional law.** Ridges' constitutional law of England. 5th ed. By A. B. Keith. Lond. 1934. 48, 672 s. 25/—.
Rec. av W. I. J., *Law quarterly review* (Lond.) vol. 51 (1935), s. 401 ff.

- Dalton, H.**, The labour party's proposals for the reform of parliamentary procedure. Ur: Polit. quarterly (Lond.) vol. 5 (1934), s. 469—79.
- Drennan, J.**, Oswald Mosley and British fascism. Lond. 1934. 293 s. 7/6. Tysk övers.: B. U. F. Der britische Faschismus und seiner Führer. Berl. 1934. 234 s. M. 3,50. Rec. av S. Hodgson, Nineteenth century (Lond.) 1934, No 686, lit. suppl. s. VIII ff.; i Contemporary rev. (Lond.) June 1934, s. 759 f.; av A. N. Holcombe, American polit. science rev. (Menasha, Wisc.) vol. 28 (1934), s. 689 f.; i Times lit. suppl. 1934, 22/2, s. 115.
- Fascismo.** Il fascismo inglese. Roma u. å. 112 s. L. 3.
- Gauss, C.**, A primer for to-morrow. Lond. 1934. 308 s. 10/6.
- Gosnell, H. F.**, British royal commissions of inquiry. Ur: Polit. science quarterly (New York) vol. 49 (1934), s. 84—118.
- Greaves, H. R. G.**, The parliamentary control of foreign affairs. Lond. 1934. 6 d.
- Headlam, C.**, The problem of the House of Lords. Ur: Quarterly review (Lond.) 1934, s. 185—202.
- Jennings, W. I.**, Parliamentary reform. Lond. 1934. 175 s. 3/6. Rec. av Ch. Addison, Polit. quarterly (Lond.) 1935, s. 135 ff.; New statesman (Lond.) 1934, 1/12, s. 798 f.
- Kennedy, W. P. M.**, Essays in constitutional law. Oxf. 1934. 184 s. 8/6.
- Laski, J. H.**, The underlying assumption of the national government. Ur: Polit. quarterly (Lond.) vol. 5 (1934), s. 18—29.
- Liberal way.** The liberal way. A survey of liberal policy, publ. by the authority of the National liberal federation. Lond. 1934. 224 s. 2/6. Rec. av G. D. H. Cole, Polit. quarterly (Lond.) vol. 5 (1934), s. 130 ff.
- Marriott, J. A. R.**, How we are governed. Rev. ed. Oxf. 1934. 112 s. 2/6.
- Milne-Bailey, W.**, Trade unions and the state. Lond. 1934. 395 s. 12/6. Rec. av W. A. Robson, Polit. quarterly (Lond.) vol. 5 (1934), s. 606 ff.
- Mitchinson, G. R.**, The first workers' government. Lond. 1934. 528 s. 5/—.
Rec. av Meston, Internat. affairs (Lond.) vol. 14 (1935), s. 267 ff.; av G. D. H. Cole, Polit. quarterly (Lond.) 1935, s. 130 ff.
- Morrison, H., & Arbott, W. S.**, Parliament, what it is and how it works. Lond. 1934. 84 s. 2/6.
- Mosley, O.**, The greater Britain. 1934 ed. Lond. 1934. 191 s. 2/6.
- Murphy, J. T.**, Preparing for power. A critical study of the history of the British working class movement. New York, Lond. 1934. 290 s. \$ 2,40. Rec. av S. Hodgson, Nineteenth century 1934, No 686, lit. suppl. s. XIII ff.; i Times lit. suppl. 3/5 1934, s. 311.
- Müller-Gastell, O.**, König, Parlament und Gerichte als Rechtsquelle in England. Diss. Köln 1933. Düsseldorf 1934. 48 s.
- Parliament or dictatorship?** (The Spectators booklets.) Lond. 1934. 58 s. 1/—.
- Pike, E. R.**, Political parties and policies. A popular explanation of the tenets of the chief political parties and a guide to the understanding of current politics. Lond. 1934. 128 s. 2/6.
- Problems of the socialist transition.** Ed. by S. Cripps. Lond. 1934. 222 s. 5/—.
Rec. av G. D. H. Cole, Polit. quarterly (Lond.) 1935, s. 130 ff.
- Rowse, A. L.**, The question of the House of Lords. Lond. 1934. 64 s. 1/6.
- Savelkouls, H.**, Das englische Kabinettssystem. Münch. 1934. 436 s. M. 22. Rec. av Koellreutter, Archiv des öffentl. Rechts (Tüb.) Bd 25 (1934), s. 262 ff.; av J. Hashagen, Schmollers Jahrb. (Münch., Lpz.) 1935, s. 111 ff.; av H. J. Heneman, American polit. science review (Menasha, Wisc.) vol. 28 (1934), s. 1114 ff.; av C. Brinkmann, Hist. Zeitschrift (Münch., Berl.) Bd 150 (1934), s. 363 ff.
- Strachey, J.**, Coming struggle for power. Cheap ed. Lond. 1934. 400 s. 5/—.

Rec. av S. Clayton Newman, American journal of sociology (Chicago) vol. 40 (1934), s. 130 f.

Thermænius, E., Den engelska fascist-rörelsen. Ur: Statsvetenskapl. tidskrift (Lund) 1934, s. 323—41.

Who backs Mosley? Fascist promise and fascist performance. Lond. 1934. 36 s.

Wilson, A., Walks and talks. The diary of a member of Parliament in 1933—34. Lond. 1934. 244 s. 5/—.
Rec. i Contemporary rev. (Lond.) Aug. 1934, s. 249 ff.; i Times lit. suppl. 1934, 14/6, s. 419.

Gerber, F., Die Verfassung von Nordirland. (Diss.) Dresden 1934. 51 s. M. 3.

* * *

Adams, G. B., Constitutional history of England. Rev. by R. L. Schuyler. New York 1934. 600 s. \$ 3.

Puntambekar, S. V., Constitutional history of England. Vol. 1—2. Benares 1932—34. 220, 464 s. 6/—, 8/—.

Morris, W. A., The date of the 'Modus tenendi parliamentum'. Ur: English historical review (Lond.) vol. 49 (1934), s. 407—22.

Chrimes, S. B., 'House of Lords' and 'House of Commons' in the fifteenth century. Ur: English hist. review (Lond.) vol. 49 (1934), s. 494—97.

Pickthorn, K., Early Tudor government. Cambr. 1934.
1. Henry VII. 192 s. 10/6.
2. Henry VIII. 564 s. 25/—.
Rec. av Ch. Smyth, Criterion (Lond.) vol. 14 (1934/35), s. 330 ff.; i Times lit. suppl. 1934, 13/12, s. 886.

Tracts on liberty in the puritan revolution. 1638—1647. 1—3. Ed. by W. Haller. (Columbia univ. records of civilization. Sources and studies. No 18.) New York, Oxf. 1934. 197, 339, 405 s. \$ 12,50.

Rec. av C. H. McIlwain, American polit. science review (Menasha, Wisc.) vol. 29 (1935), s. 305 ff.

Ambach, E. L., Der Gesellschaftsvertrag und der dauernde Consensus in der

englischen Moralphilosophie (Hobbes, Sidney, Locke, Shaftesbury, Hume). Diss. [1932] Giessen 1933. 104 s.

Einaudi, M., The British background of Burke's political philosophy. Ur: Polit. science quarterly (New York) vol. 49 (1934), s. 576—98.

Wang, Chi Kao, Dissolution of the British parliament, 1832—1931. (Columbia university studies in history ... No 396.) New York 1934. 174 s. \$ 2,50.

Williams, W. E., The rise of Gladstone to the leadership of the liberal party. 1859 to 1868. Cambr. 1934. 200 s. 7/6.

Rec. av L. Woolf, Polit. quarterly (Lond.) 1935, s. 139 ff.; i Times lit. suppl. 1934, 13/9, s. 611.

Christie, O. F., The transition to democracy 1867—1914. Lond. 1934. 368 s. 12/6.

Rec. i Times lit. suppl. 1934, 8/2, s. 83.

Cook, E. T., What manner of men? Our prime ministers in action and word from J. Ramsay Macdonald to Benjamin Disraeli. Lond. 1934. 226 s. 7/6.

Kanada.

Ollivier, M., Le statut de Westminster. Étude de l'évolution politique au Canada. Paris 1934. 32 s. Fr. 10.

Australien.

Foenander, O. de R., Die Streitigkeit zwischen dem australischen Bunde und dem Staate Neusüdwaales. Ein Beitrag zu Recht und Praxis des Bundesstaats. Ur: Archiv des öffentl. Rechts (Tüb.) Bd 24 (1934), s. 359—85.

Wood, F. L. W., Constitutional development of Australia. Lond. 1934. 259 s. 7/6.

Sydafrikanska unionen.

Dietzel, K. H., Die südafrikanische Union. Ihre Entstehung und ihr Wesen. (Koloniale Rundschau. Beih. 1.) Diss. Lpz. Berl. 1934. 294 s. M. 8.

Kayser, H., Demokratie und Föderalismus in der südafrikanischen

Union. Eine verfassungsrechtliche Studie. Diss. Bonn. Düsseldorf, Dresden 1934. 44 s. M. 3.

Irland.

Battelli, M., Problèmes constitutionnels irlandais. Ur: Revue du droit public (Paris) t. 51 (1934), s. 177—207.

Bennett, Th. W. W., Pro domo sua. The speech of the chairman of the Seanad in defence of his House of the Oireachtas against Mr De Valera and his government, May 30, 1934. With an extract from the speech of the vice-chairman, senator M. F. O'Hanlon. Dublin 1934. 58 s.

Keane, J., Ireland. Commonwealth or republic? Ur: Quarterly review (Lond.) 1934, s. 154—70.

Mansergh, N., The Irish Free State. Its government and politics. Lond. 1934. 344 s.
Rec. av J. J. Horgan, Internat. affairs (Lond.) vol. 14 (1935), s. 265 f.; av W. I. Jennings, New statesman (Lond.) 22/12 1934, s. 948; i Times lit. suppl. 1934, 1/11, s. 745.

Pascasio, N., La rivoluzione d'Irlande e l'Impero britannico. Milano 1934. 275 s. L. 12.

Paul-DuBois, L. F. A., Irish struggle and its results. Transl. Lond. 1934. 160 s. 12/6.
Rec. i Times lit. suppl. 1934, 22/3, s. 208.

Indien.

Constitutional reform. Joint committee on Indian constitutional reform. Lond. 1933.
Vol. 1. Report. Together with the proceedings of the committee. 9, 80 s.
Vol. 2: A-D. Minutes of evidence given before the joint committee [with] index. 15, 2399, 201 s.
Vol. 3. Records. 367 s.
(Parliamentary papers. 1932/33. House of Commons. Vol. 5—9.)

Proposals for Indian constitutional reform. Lond. 1933. 127 s. (Parliamentary papers. 1932/33. House of Commons. Vol. 20, s. 997—1123.)

Aggarwal, Ch. R., & Singh, C. B., Indian constitution. Lahore 1933. 70 s.

Barton, W., The princes of India. With a chapter on Nepal. Lond. 1934. 327 s. 15/—.

Rec. av H. Butler, Internat. affairs (Lond.) vol. 14 (1935), s. 442 f.; i Times lit. suppl. 1934, 13/12, s. 887.

Beauchamp, J., British imperialism in India. Lond. 1934. 224 s. 5/—.

Cox, Ph., Beyond the white paper. A discussion of the evidence presented before the joint selection committee on Indian constitutional reform. Lond. 1934. 152 s. 3/6.

De Mello, F. M., Indian national congress. A historical sketch. Oxf. 1934. 121 s. \$ 0,75.

Duncan, A., India's new constitution. Lond. 1934. 80 s. 1/—.

India from a back bench. By A. C. Baillie ... M. Patrick. Lond. 1934. 78 s.

Lawrence, H., The Indian white paper. An address delivered to the India parliamentary committee of the conservative party at the House of Commons on April 16th, 1934. With occasional documents. Oxf. 1934. 63 s.

Wyllie, J. A., India at the parting of the ways. Monarchy, diarchy or anarchy? Transl. Lond. 1934. 243 s. 8/6.

* *
*

Anand, Chuni Lai, Government of India. Being a survey of the constitutional development during the British period, together with the Government of India act. 4th ed. Lahore 1933. 389 s.

Thompson, E., & Garratt, G. T., Rise and fulfilment of British rule in India. Lond. 1934. 690 s. 21/—.
Rec. av J. Maynard, Polit. quarterly (Lond.) vol. 5 (1934), s. 585 ff.; av S. K. Ratcliffe, Contemporary rev. (Lond.) Oct. 1934, s. 497 ff.; av L. Woolf, New statesman (Lond.) 1934, 30/6, s. 997 f.; i Times lit. suppl. 1934, 31/5, s. 383.

Jacquemont, V., États politique et sociale de l'Inde du Nord en 1830. (Bibliothèque d'histoire coloniale.)

Éd. par *A. Martineau*. Paris 1933. 492 s. 70 fr.

— L'état politique et social de l'Inde du Sud en 1832. (Bibliothèque d'histoire coloniale.) Éd. par *A. Martineau*. Paris 1934. 168 s. Fr. 35. Rec. i Times lit. suppl. 1935.

Minto, G. J. E.-M.-K., India, Minto and Morley, 1905—1910. Comp. from the correspondence between the vice-roy and the secretary of state by *M. C. Minto*. Lond. 1934. 472 s. 21/—.

Kolonier.

Molson, H., The problems of Malta. Ur: Quarterly review (Lond.) 1934, s. 127—43.

Gobelet, Y. M., Régressions politiques expérimentales dans l'Empire britannique [New Foundland]. Ur: Revue polit. et parlementaire (Paris) t. 158 (1934), s. 266—79.

Schüle, A., Neufundland im britischen Weltreich. Ur: Zeitschrift f. ausländ. öffentl. Recht u. Völkerrecht (Berl., Lpz.) Bd 4 (1934), s. 858—77.

West Indies. Report of the closer union commission. (Leeward Islands, Windward Islands, Trinidad and Tobago.) April 1933. Lond. 1933. 10, 46 s. (Parliamentary papers. 1932/33. House of Commons. Vol. 15, s. 1051—1105.)

BULGARIEN.

Guéron, M. M., Die Volksvertretung in Bulgarien. (Abhandlungen des Instituts f. Politik ... an d. Universität Leipzig. H. 37.) Diss. Lpz. 1934. 61 s. M. 2,50.

ESTLAND.

Verfassung. Die neue Verfassung 24. Jan. 1934. [Text i tysk övers.] Ur: Zeitschrift f. ausländ. öffentl. Recht (Berl., Lpz.) Bd 4 (1934), s. 438—50.

Csekey, S. v., Die Verfassungsänderung in Estland. Ur: Zeitschrift f. ausländ. öffentl. Recht u. Völkerrecht (Berl., Lpz.) Bd 4 (1934), s. 582—96.

Giannini, A., La riforma della costituzione estone. Ur: L'Europa orientale (Roma) 1934, s. 1—16.

Mirkine-Guetzévitch, B., Révisions constitutionnelles en Estonie, en Pologne et en Autriche (Chronique constitutionnelle.). Ur: Revue polit. et parlementaire (Paris) t. 160 (1934), s. 133—43.

FRANKRIKE.

Bardoux, J., Le drame français. Refaire l'état ou subir la force. Paris 1934. 256 s. Fr. 12.

— Le redressement de l'exécutif et de la présidence de la république. Ur: Revue bleue polit. et littéraire (Paris) 1934, s. 41—47.

Barthélemy, J., La constitution Doumergue. Ur: Revue polit. et parlementaire (Paris) t. 161 (1934), s. 225—48.

— Essai sur le travail parlementaire et le système des commissions. (Bibliothèque de l'Institut international de droit public. 5.) Paris 1934. 373 s. Fr. 60.

Rec. i Bulletin de la Société de législation comparée (Paris) 1934, s. 271 f.; i Le mois (Paris) 45, 1934, s. 48 ff.; av *F. F. Blachly*, American polit. science review (Menasha, Wisc.) vol. 28 (1934), s. 1120 f.; av *Ch. de Lannoy*, Revue de droit internat. (Brux.) 1935, s. 206 f.; av *A. Lefas*, Revue des sciences polit. (Paris) 1935, s. 141 ff.

Blum, L., Commentaires sur le programme d'action du parti socialiste. Paris 1933. 24 s. Fr. 0,75.

Cannac, H., Le régime actuel de la justice politique en France. Ur: Annales de l'Institut de droit comparé de l'université de Paris 1934, s. 93—112.

Capitant, R., La réforme du parlementarisme. Paris 1934. 33 s. Fr. 3,50.

Challaye, F., Un aspirant dictateur, André Tardieu. (Coll. Faits et documents. 10.) 3:e éd. Paris 1934. 40 s. Fr. 1.

Coup de main fasciste. Riposte républicaine. Cahiers des droits de l'homme (Paris), 10 mars 1934, s. 99—154. Fr. 3.

Déat, M., Nysocialismen i Frankrike. Ur: Tiden (Sthm) 1934, s. 9—21.

Denis, R., Un rois ... pourquoi pas? Paris 1934. 127 s. Fr. 10.

- Deslandres, M.**, L'état. Le problème constitutionnel en France à l'heure présente. Lyon 1934. 27 s.
- Dictature.** Extremistes contre extrémistes. Publ. par le Comité Corday, parti révolutionnaire dictatorial. Paris 1934. 350 s. Fr. 12.
- Doumergue, G.**, Mes causeries avec le peuple de France. Paris 1934. 112 s. Fr. 15.
- Discours à la nation française. Paris 1934. 200 s. Fr. 6.
- Faure, P.**, La politique du parti socialiste (S F I O). Paris 1933. 34 s. Fr. 0,75.
- Ferrier, L.**, Le pont du gouffre. Du meurtre, du suicide et de l'incendie et un essai sur la réforme constitutionnelle. Paris 1934. 580 s. Fr. 25.
- Francis, R., Maulnier, Th., & Maxence, J.-P.**, Demain la France. Le programme d'action d'une renaissance nationale ... au lendemain des journées de février. Paris 1934. Fr. 18.
- Frank, W.**, Die Krise der Demokratie in Frankreich. Der Stavisky-Skandal. Berl. 1934. 24 s.
- Gerville-Réache,** Le régime devant l'intérêt général. Paris 1934. 283 s. Fr. 12.
- Gévaudan, J.**, La commission des finances de la chambre des députés. Diss. Montpellier 1934. 212 s.
- Gitton, M.**, Après les événements de février. Le parti communiste dans la lutte antifasciste et l'unité d'action de la classe ouvrière. Paris 1934. Fr. 0,50.
- Gros, G.**, La république des coquins. (Après la république des camarades, vingt ans de voleries et de trahisons parlementaires.) Paris 1934. Fr. 12.
- Henriot, Ph.**, Mort de la trêve. Paris 1934. 249 s. Fr. 12.
- Hobbing, E.**, Frankreichs Kolonialwelt als Basis seiner Weltmacht. Diss. Berl. 1934. 182 s.
- Ihlefeld, K.**, Die Verfassung der »schmerzhaften Stunde«. Das Kernproblem der französischen Staatsreform. Ur: Zeitschrift f. Politik (Berl.) Bd 24 (1934), s. 639—52.
- Illusion.** L'illusion fasciste. Cahiers des droits de l'homme (Paris) 19 mai 1934, s. 291—327. Fr. 3.
- Israël, A.**, La dissolution. Pourquoi? Comment? Paris 1934. 228 s. Fr. 12.
- La dissolution? Voici ... Paris 1934. Fr. 3,50.
- Jèze, G.**, La crise politique française. Ur: Revue du droit public (Paris) t. 51 (1934), s. 221—37.
- Jouvenel, R. de,** La république des camarades. Nouv. éd. Paris 1934. 300 s. Fr. 15.
- Laboulbène, J.**, Des moyens constitutionnels de limiter les pouvoirs d'engagement de dépenses du parlement. Diss. Paris 1934. 188 s.
- Lachapelle, G.**, La réforme électorale. Ur: Revue polit. et parlementaire (Paris) t. 160 (1934), s. 10—23.
- La Roque, de,** Service public. (La doctrine politique, sociale et économique des Croix de feu.) Paris 1934. 260 s. Fr. 15.
- Lasbax, É.**, La France ira-t-elle à un troisième empire? Paris 1934. 255 s. Fr. 15.
- Rec. av G. Richard, Rev. internat. de sociologie (Paris) 1934, s. 461 ff.
- Lavergne, B.**, La chute du cabinet Doumergue et la dissolution automatique de la Chambre. Ur: L'année politique française et étrangère (Paris) 1934, s. 392—402.
- Réforme de la constitution française ou révolution? Ur: L'année politique française et étrangère (Paris) 1934, s. 31—42.
- Léger, B. M. E.**, Le tempérament politique de quelques provinces françaises: Guyenne, Languedoc, Alsace. Ur: L'année politique française et étrangère (Paris) 1934, s. 315—36.
- Ligue des droits de l'homme.** Congrès national de 1934, Nancy 19—21 mai. Compte rendu sténographique. Défense et adaptation de l'état démocratique. Paris 1935 [34]. 562 s. Fr. 15.
- Louis-Lévy, M.**, L'émancipation politique des femmes. Rapport. Paris 1934. 36 s.
- Lui-Peiwei, S. S.**, De l'élargissement du pouvoir réglementaire du chef de

- l'état en France. Diss. Paris 1934. 104 s.
- Malherbe, H.**, La Roque, un chef, des actes, des idées. Suivi de documents sur les doctrines de la rénovation nationale. Paris 1934. 150 s. Fr. 5.
- Mer, G.**, La réforme de l'état en action. Réforme de la constitution. Réforme de l'administration. Réforme du budget et de la fiscalité. Paris 1934. 148 s. Fr. 15.
- Michel, A. G.**, La France sous l'étreinte maçonnique. Paris 1934. 384 s. Fr. 10.
- Milhaud, A.**, Simples réflexions sur la révision de la constitution. Ur: Revue polit. et parlementaire (Paris) t. 159 (1934), s. 207—15.
- Millaud, R.**, La chambre des députés. Guide pratique des séances. Paris 1933. Fr. 15.
- Millerand, A.**, Le problème de l'autorité. La revision de la constitution. Ur: Revue bleue polit. et littéraire (Paris) 1934, s. 321—29.
- Miquel, J.-A.**, Daladier et le radicalisme à la barre. Paris 1933. 337 s. Fr. 12.
- Mirkine-Guetzévitch, B.**, La révision de la constitution française. Ur: L'année politique française et étrangère (Paris) 1934, s. 1—30.
- Mirman, L.**, La route nationale. De la république au roi. Paris 1934. Fr. 12. Rec. av E. Laloy, Mercure de France (Paris) t. 257 (1935), s. 652 f.
- Mun, A. de**, Dictature ou parlement? Paris 1934. 270 s. Fr. 12. Rec. av M. Carsow, Journal des économistes (Paris) 1935, s. 153 f.; av E. Laloy, Mercure de France (Paris) t. 257 (1935), s. 653 f.
- Nicaud, F.**, La séparation de la politique et de l'état. Paris 1934. 61 s. Fr. 5.
- Nicolai, P.**, Crisi de regime in Francia. Roma 1934. 92 s. L. 7.
- Ordinaire, M.**, La revision de la constitution. Paris 1934. 126 s. Fr. 12. Rec. av Tazerout, Revue internat. de sociologie (Paris) 1934, s. 392 f.
- Parti socialiste (SFIO)**. XXX:e congrès national, 14—17 juillet 1933. Compte rendu sténographique. Paris 1933. 556 s. Fr. 20.
- Parti socialiste (SFIO)**. XXXI:e congrès national, 20—23 mai 1934. Toulouse. Rapports. Paris 1934. 200 s. Fr. 5.
- Petit, H.-R.**, La dictature des loges. Paris 1934. 352 s. Fr. 12.
- Plan du 9 juillet**. Réforme de la France proposée par le Groupe du 9 juillet. Paris 1934. 61 s. Fr. 2,50.
- Poincaré, R.**, Messages, discours, allocutions, lettres et télégrammes. 1914—1920. T. 1—3. Paris 1934. 450, 450, 450 s. Fr. 15 per del.
- Poulet, R.**, La révolution est à droit. Paris 1934. 223 s. Fr. 15.
- Pujo, M.**, Les camelots du roi. Paris 1933. 312 s. Fr. 12.
- Raafat, W.**, Le droit d'amendement en France. Paris 1933. 48 s. Fr. 5.
- Richet, Ch.**, Le vote familial. Ur: Revue des deux mondes (Paris) t. 23 (1934), s. 381—89.
- Schmidt, Jammy-**, Idées et images radicales. Preface d'E. Herriot. Bar-le-Duc 1934. 65 s. Fr. 5.
- Séché, A.**, Le dictateur ou l'homme de la république. Paris 1933. 128 s. Fr. 5.
- Simon, P.**, Le congrès radical de Clermont-Ferrand [1934]. Ur: Revue bleue polit. et littéraire (Paris) 1934, s. 405—12.
— Essai d'une doctrine radicale. Paris 1934. Fr. 10.
- Simonsson, R.**, Statsreformen i Frankrike. Ur: Statsvetenskapl. tidskrift (Lund) 1934, s. 342—53, 411—14.
- Suarez, G.**, La grande peur du 6 février au Palais-Bourbon. Paris 1934. 120 s. Fr. 5.
- Tardieu, A.**, L'heure de la décision. Paris 1934. 285 s. Fr. 12. Engelsk övers.: France in danger. Lond. 1935. 15/—.
Rec. av E. Laloy, Mercure de France (Paris) 1/6 1934, s. 427 f.; av A. Werth, New statesman (Lond.) 1935, 25/5, s. 760 ff.
— La réforme de l'état. Les idées maîtresses de »L'heure de la déci-

- sion». Paris 1934. 142 s. Fr. 10.
Rec. av H. Mazel, *Mercure de France* (Paris) t. 258 (1935), s. 148 ff.
- Tardieu, A.**, Réformer ou casser. Ur: *Revue des deux mondes* (Paris) t. 20 (1934), s. 135—61.
- Vallery-Radot, R.**, Dictature de la maçonnerie. Paris 1934. 303 s. Fr. 15.
Tysk övers.: Herrschaft der Loge. Ausbreitung. Macht. Zerfall. Einsiedeln 1935. 224 s. M. 3,20.
- Vaucher, P.**, The internal crisis in France. Ur: *Polit. quarterly* (Lond.) vol. 5 (1934), s. 365—75.
- Viance, G.**, Préface à une réforme de l'état. Paris 1934. 183 s. Fr. 10.
— La France veut un chef. Paris 1934. 252 s. Fr. 12.
-
- Parti communiste.** Le parti communiste indochinois 1925—1933. (Dông-du' o'ng công-San dang.) (Gouvernement général de l'Indochine. Direction des affaires politiques et de la sûreté générale. Contribution à l'histoire des mouvements politiques de l'Indochine française. Documents. Vol. 4.) Hanoï 1933. 138 s.
- Parti national.** Le parti national annamite au Tonkin 1927—1932. (Việt-nam Quôc-dân dang.) (Gouvernement général de l'Indochine. Direction des affaires politiques et de la sûreté générale. Contribution à l'histoire des mouvements politiques de l'Indochine française. Documents. Vol. 2.) Hanoï 1933. 52 s.
- Parti révolutionnaire.** Le parti révolutionnaire du jeune Annam, 1925—1930. (Tân-Việt cách-mêmh-dang.) (Gouvernement général de l'Indochine. Direction des affaires politiques et de la sûreté générale. Contribution à l'histoire des mouvements politiques de l'Indochine française. Documents. Vol. 1.) Hanoï 1933. 63 s.
- Terreur rouge.** La terreur rouge en Annam 1930—1931. (Gouvernement général de l'Indochine. Direction des affaires politiques et de la sûreté générale. Contribution à l'histoire des mouvements politiques de l'Indochine française. Documents. Vol. 5.) Hanoï 1933. 307 s.
- * * *
- Heinrichs, K.**, Die politische Ideologie des französischen Klerus bei Beginn der grossen Revolution. (Hist. Studien. H. 253.) Diss. Kiel. Berl. 1934. 172 s. M. 6,80.
- Riemer, S.**, Die Staatsanschauung des Grafen d'Antraigues in seiner Denkschrift über die Generalstände. (Hist. Studien. H. 243.) Diss. Kiel. Berl. 1934. 131 s. M. 5.
- Schapiro, J. S.**, Condorcet and the rise of liberalism in France. A biography of the last and most universal of the encyclopedists, and a history of the most brilliant period of French thought. New York 1934. 311 s. \$ 4.
Rec. av E. M. Sait, *American polit. science review* (Menasha, Wisc.) vol. 29 (1935), s. 146 f.; av Ch. Bastide, *Revue des sciences polit.* (Paris) 1935, s. 155 f.; av L. Woolf, *New statesman* (Lond.) 6/7 1935, s. 24 f.
- de Stael, [A. L. G.,]** Des circonstances qui peuvent terminer la révolution et les principes qui doivent fonder la république de France. [Nouv. éd.] Paris 1934. 450 s. Fr. 25.
- Volney, C.-F.**, La loi naturelle ou catéchisme du citoyen français. Ed. complète et critique (textes de 1793 et de 1826) par *Gaston-Martin*. Paris 1934. 161 s. Fr. 20.
- David, R.**, La troisième république. Soixante ans de politique et d'histoire (de 1871 à nos jours). Paris 1934. 600 s. Fr. 40.
- Chesnelong, Ch.**, L'avènement de la république (1873—1875). Paris 1934. Fr. 15.
- Strauss, P.**, Les fondateurs de la république. Souvenirs. Paris 1934. 255 s. Fr. 12.
- Kieselbach, A.**, Versuche zur Wiederherstellung des Königtums in Frankreich 1871—1873. Diss. Jena 1932. Erfurt 1934. 43 s.
- Mayer, H.**, Les tentatives d'introduction du referendum en France sous la 3:e république. Ur: *Revue des sciences polit.* (Paris) 1934, s. 251—75.
- Dietz, J.**, Jules Ferry et les traditions républicaines. 1—6. Ur: *Revue politique et parlementaire* (Paris) t. 159

- (1934), s. 521—32; t. 160 (1934), s. 100—11, 297—311, 495—513; t. 161 (1934), s. 122—41, 492—505.
- Schnir, R.**, Un épisode du ralliement. Contribution à l'étude des rapports de l'église et de l'état sous la 3:e république. Ur: Revue d'hist. moderne (Paris) 1934, s. 193—226, 317—39.
- Halévy, D.**, La république des comités. Essai d'histoire contemporaine (1895—1934). Paris 1934. 197 s. Fr. 12.
- Suarez, G.**, Les heures héroïques du cartél. Paris 1934. Fr. 15.
- Gaucher, F.**, Contribution à l'histoire du socialisme français (1905—1933). Diss. Paris 1934. 377 s. Fr. 35.
- Zévaès, A.**, Le socialisme en France depuis 1904. Paris 1934. Fr. 12.
- Clémenceau, G.**, Discours de guerre. Paris 1934. 316 s. Fr. 15.
- Pour la patrie, 1914—18. Pages extraites des articles et des discours. Paris 1934. 269 s. Fr. 25.
- ANDORRA.**
- Anderssen, W.**, Verfassungsgeschichte von Andorra. Ur: Zeitschrift f. vergleich. Rechtswissenschaft (Stuttg.) Bd 48 (1933/34), s. 6—92.
- Loewenstein, K.**, Eine Verfassung im Mikroskop. Staatsrechtliche Betrachtungen zu den Verfassungswirren in Andorra. Ur: Zeitschrift f. öffentl. Recht (Wien) Bd 14 (1934), s. 417—44.
- GREKLAND.**
- Zaccan, P.**, Il monarcato ellenistico nei suoi elementi federativi. Padova 1934. 149 s. L. 18.
- Zoras, G.**, La republica ellenica e il primo decennale della sua costituzione. Ur: L'Europa orientale (Roma) 1934, s. 284—300.
- ITALIEN.**
- Leggi costituzionali.** Raccolta delle principali leggi fasciste di carattere costituzionale. ... Roma 1934. 77 s. L. 4.
- Legge elettorale politica ed istruzioni per gli uffici elettorali.** (Ministero dell'interno.) Roma 1933. 250 s.
- Legge elettorale politica.** Napoli 1934. 80 s. L. 4.
-
- Alicino, M.**, La dittatura de Mussolini. 2:a ed. Milano 1934. 376 s. L. 12.
- Ambrosini, G.**, Il partito fascista e lo stato. Roma 1934. 48 s. L. 2.
- Anema, A.**, Grondslag en karakter van de italiaansch-fascistische staatsleer. Kampen 1934. 84 s. Fl. 1,50.
- De fascistische leuze van den corporatieven staat. Amst. 1934. 44 s. Fl. 0,65.
- Bandinelli, M.**, Il nuovo manuale per le elezioni politiche. Empoli 1934. 368 s. L. 13,50.
- Beckman, B.**, Det nya Italien. Fascism, korporativism, mussolinianism. Sthm 1934. 302 s. Kr. 8,50. Rec. av G. Hesslén, Statsvetenskapl. tidskrift (Lund) 1935, s. 180 ff.
- Benedicenti, L.**, Über die rechtliche Natur eines Organes der italienischen faschistischen Partei. Ur: Archiv des öffentl. Rechts (Tüb.) Bd 25 (1934), s. 30—42.
- Biagi, B.**, Lo stato corporativo. 1. Il sindacato. 2. La corporazione. Roma 1934. 49 s. Fransk övers.: L'état corporatif. Paris 1935. Fr. 7,50.
- Bornhak, C.**, Das italienische Staatsrecht des Faschismus. Lpz. 1934. 181 s. M. 3,60. Rec. av W. Koch, Schmollers Jahrb. (Münch., Lpz.) 1935, s. 342 ff.
- Campogrande, V.**, Istituzioni di diritto pubblico. Dottrina generale dello stato, ordinamento costituzionale, amministrativo, sindacale e corporativo dello stato italiano, legislazione sociale. Torino 1934. 306 s. L. 20.
- Castiglioni, G.**, Tre anni col fascismo trevigiano. (Discorsi.) Treviso 1933. 228 s.
- Cebreiros, N.**, El fascismo. Su origen, organización, doctrina, lucha y triunfo de Mussolini en Italia (1919—1922). Madrid 1933. 277 s. Ptas 5.

- Chimienti, P.**, Manuale di diritto costituzionale fascista. 2:a ed. riv. Torino 1934. 504 s. L. 35.
- Consiglio.** Il gran consiglio nei primi 10 anni dell'era fascista. (Partito nazionale fascista. Il libro dell' fede.) Roma [1933].
- Costamagna, C.**, Elementi di diritto pubblico fascista. Torino 1934. 616 s. L. 45.
- Crosa, E.**, Corso di diritto costituzionale. Torino 1934. 619 s. L. 40.
- Della Torre, R.**, Storia del fascismo. Parma 1934. 79 s. L. 4.
- De-Negri, S.**, Contributo alla storia del fascismo. Nel decennale della marcia di Roma. Roma 1933. 50 s.
- Elwin, W.**, Fascism at work. Lond. 1934. 320 s. 10/6.
- Feroci, V.**, Istituzione di diritto pubblico, secondo la vigente legislazione fascista. Milano 1934. 346 s. L. 18.
- Forlivesi, L.**, Il nuovo diritto pubblico italiano, secondo le ultime riforme. Vol. 1. Diritto costituzionale. 2:a ed. Livorno 1933. 112 s. L. 8,50.
- Frignani, G.**, Appunti per le cronache del fascismo romagnolo. 2:a ed. Bologna 1934. 278 s. L. 12.
- Galli, P.**, Vecchi e nuovi aspetti del diritto pubblico italiano. Firenze 1934. 44 s.
- Garnier, R.**, L'organisation constitutionnelle de l'état corporatif italien. Diss. Paris 1934. 152 s.
- Garofalo, P.**, Istituzioni di diritto pubblico italiano. 3:a ed. Catania 1934. 419 s. L. 20.
- Gentile, G.**, Origine e dottrina del fascismo. 3:a ed. Roma 1934. 103 s. L. 5.
- Giora Michele, A.**, Del fascio primigenio di Trani. Contributo alla storia del fascismo in Puglia. Trani 1934. 99 s. L. 10.
- Goebbels, J.**, Der Faschismus und seine praktischen Ergebnisse. (Schriften d. deutschen Hochschule f. Politik. H. 1.) Berl. 1934. 32 s. M. 0,80.
- Guerra, A.**, Compendio di diritto costituzionale. Ad uso delgi aspiranti a pubblici impieghi. 2:a ed. Napoli 1934. 104 s. L. 6.
- Huszar, J.**, Du parti à l'état. Étude sur le fascisme. Ur: Revue des sciences polit. (Paris) 1934, s. 500—20.
- L'Italie fasciste.** Documents. Paris 1934. 240 s. Fr. 20.
- Lamanna, P.**, La vita dello stato nell'Italia fascista. Firenze 1934. 290 s. L. 12.
- Lo Faro, F.**, Il nuovo parlamento nello stato fascista. Roma 1934. 72 s. L. 7,50.
- Lo Verde, G.**, Die Lehre vom Staat im neuen Italien. (Fachschriften zur Politik und staatsbürgerlichen Erziehung.) Berl. 1934. 178 s. M. 6. Rec. av W. Koch, Schmollers Jahrb. (Münch., Lpz.) 1935, s. 342 ff.; av G. Leibholz, Niemeyers Zeitschrift f. internat. Recht (Berl.) Bd 50 (1935), s. 166 ff.
- Macedonio, N.**, Costituzionalità e caratteri giuridici della figura del primo ministro. La legge sul primo ministro. Contributo allo studio della riforma costituzionale fascista. Varallo Sesia 1934. 39 s. L. 3.
- Lineamenti di legislazione costituzionale fascista. Roma 1934. 128 s. L. 10.
- Martin Romoli, K.**, Undici anni di fascismo attraverso la parola del duce. Milano 1934. 302 s. L. 15.
- Mascarel, A.**, Mussolini. Son programme, sa doctrine. 3:e éd. Paris 1933. Fr. 5.
- Massoul, H.**, La leçon de Mussolini. Comment meurt une démocratie. Comment naît une dictature. Paris 1934. Fr. 15.
- Missiroli, M.**, Studi sul fascismo. Bologna 1934. 363 s. L. 15.
- Montemaggiori, A.**, Dizionario della dottrina fascista. Torino 1934. 774 s. L. 25.
- Mortati, C.**, L'ordinamento del governo nel nuovo diritto pubblico italiano. Roma 1934. 194 s. L. 10.
- Mussolini, B.**, Discorsi. Selecti da *B. Giuliano*. Bologna 1933. 331 s. L. 12.
- [—] I discorsi del duce e la legge sulle corporazioni. A cura dell'Istituto fascista di cultura. Milano 1934. 159 s. L. 5.

- Mussolini, B.**, L'inizio della nuova politica. Milano 1934. 302 s. L. 15.
- Scritti e discorsi. Vol. 2. La rivoluzione fascista. 364 s. Vol. 5—6. Scritti e discorsi dal 1925 al 1928. 483, 293 s. Vol. 8. Scritti e discorsi dal 1932 al 1933. 296 s. Milano 1934. L. 15 per del.
- Schriften und Reden. Übers. Zürich, Lpz. & Stuttg. 1934. Bd 7. 1929—1931. 348 s.
- Doktrin des Fascismus. Deutsche Ausg. Zürich 1934. 40 s.
- Korporativer Staat. Mit Anh.: Die geistigen Grundlagen des Korporations-Systems von *W. Reich*. Zürich 1934. 30 s. (Ur: Mussolini, Schriften und Reden. Bd 8.)
- Origone, A.**, Sulle leggi costituzionali. (Studi dell'Istituto di diritto pubblico e legislazione sociale della università di Roma. 13.) Roma 1933. 123 s.
- Panunzio, S.**, Riforma costituzionale. Le corporazioni: il consiglio delle corporazioni; il senato. Firenze 1934. 128 s. L. 7,50.
- Paolino, F.**, Sistema rappresentativo del fascismo. Napoli 1934. 176 s. L. 10.
- Ragusa, P.**, Storia dello squadristico fascista palermitano. Palermo 1934. 172 s. L. 10.
- Ranelletti, O.**, Istituzioni di diritto pubblico. Il nuovo diritto pubblico italiano. 4:a ed. riv. Padova 1934. 555 s. L. 70.
- Raselli, A.**, La trasformazione fascista del diritto pubblico. Siena 1933. 60 s.
- Razza, L.**, La corporazione nello stato fascista. Roma 1933. 64 s. L. 8.
- Reale, E.**, L'Italie. Documents de politique contemporaine. (Bibl. d'histoire et de politique.) Paris 1934. 156 s. Fr. 12.
Rec. av B. Lavergne, L'année polit. française et étranger (Paris) 1934, s. 225 f.
- Renzetti, G.**, Faschismus, Jugend und Intellektualismus. (Italien in Vergangenheit u. Gegenwart. H. 5.) Lpz. 1934. 63 s. M. 1,50.
- Der korporative Staat. (Italien in Vergangenheit u. Gegenwart. H. 1.) Lpz. 1934. 46 s. M. 1,50.
- Ricciotti, G.**, Elogio della dittatura. Forlì 1933. 102 s. L. 7. 2:a ed. 1934. 117 s.
- Romano, S.**, Corso di diritto costituzionale. 4:a ed. riv. Padova 1933. 392 s. L. 48.
- Saviano, R.**, Sovranità della chiesa e sovranità dello stato. Come e perchè fu fatta la conciliazione. Roma 1934. 137 s. L. 12.
- Serra, D.**, Tempi del fascismo. Roma 1934. 163 s. L. 10.
- Silvestri, G.**, Fascismo salernitano, 1923—1933. Salerno 1933. 237 s. L. 15.
- Statistica** delle elezioni generali politiche per la 29:a legislatura (25 marzo 1934). Roma 1934.
- Strele, K.**, Das Notverordnungsrecht im österreichischen, reichsdeutschen und italienischen Staatsrecht. Ur: Zeitschrift f. vergleich. Rechtswissenschaft (Stuttg.) Bd 48 (1934), s. 382—409.
- Weiningher, A.**, L'organisation syndicale et corporative italienne. De la loi du 3 avril 1926 à la loi du 5 févr. 1934. Diss. Paris. 1934. 197 s.
- Volpe, G.**, Histoire du mouvement fasciste. Roma 1934. 190 s. Engelsk uppl. S. o. o. å. 169 s.
- * * *
- Marongiu, A.**, I parlamenti di Sardegna nella storia e nel diritto comparato. Roma 1934. 252 s. L. 15.
Rec. av P. Dareste, Revue hist. de droit français et étranger (Paris) 1934, s. 129 ff.
- Maranini, G.**, La costituzione di Venezia dopo la serrata del maggior consiglio. Firenze 1934. 512 s. L. 30.
Rec. av P. Dareste, Revue hist. de droit français et étranger (Paris) 1933, s. 749 ff.
- Mazzini, G.**, Scritti politici editi ed inediti. Vol. 22—23. Imola 1933. 321, 419 s.
- Cavour, C. B. di**, Discorsi parlamentari. Vol. 4, 1851. A cura di *L. Russo*. Firenze 1934. 629 s. L. 34.
- Garibaldi, G.**, Scritti e discorsi politici e militari. Vol. 1. 1838—61. Bologna 1934. 433 s. L. 10.
- Piccolo, F.**, I liberali dopo il 1860. Firenze 1934. 248 s. L. 25.

Bonghi, R., Discorsi parlamentari. A cura di G. Gentile. Milano 1934. 512 s. L. 30.

JUGOSLAVIEN.

Hassenstein, C., Das Königreich Süd-slavien. Entstehung, Rechtsnatur und Stellung zur deutschen Minderheit. Diss. Erlangen 1933. Hof (Saale) 1934. 44 s.

Miletitch, V., Le mouvement des idées constitutionnelles en Yougoslavie depuis la fin de la grande guerre. Diss. Paris 1934. 144 s.

Solari-Bozzi, G., La Jugoslavia sotto la dittatura. Roma 1933. 134 s. L. 10.

LETTLAND.

Akten und Rezesse der livländischen Ständetage. Hrsg. von der Gesellschaft für Geschichte und Altertums-kunde zu Riga. Bd 2 (1460—94). Lfg. 1. Bearb. von A. Bauer. Riga 1934. 56 s. M. 4.

NEDERLÄNDERNA.

Grondwet voor het koninkrijk der Nederlanden naar de wijziging van 1922. (Nederlandsche staatswetten. Ed. Schuurman en Jordens. No 1.) Door G. G. *Pekelharing*. 6:e dr. Zwolle 1934. 306 s. Fl. 1.

Parlament en kiezer. Jaarboekje, sammengest[eld] door J. A. *Jungmann* en F. K. v. *Iterson*. 24:e jaarg. 1934/35. 's-Gravenh. 1934. 382 s. Fl. 4.

Beginselverklaring en werkprogram [van den] vrijzinnig-democratischen bond. 's-Gravenh. 1933. 14 s.

Braak, M. ter, Politicus zonder partij. Rotterd. 1934. 288 s. Fl. 3.

Colijn, H., Kamerrede uitgesproken in de eerste kamerzitting van febr. 1934. Amsterd. 1934. 32 s.

— Seavis tranquillus in undis. Toe-lichting op het antirevolutionair be-ginselprogram. Amsterd. 1934. 610 s. Fl. 6,90.

Gerretson, C., Koninklijk kabinet of dictatuur. Open schrijven aan dr. H. Colijn nopens een actueel vraag-stuk van staatskunde en staatsrecht. 's-Gravenh. 1934. 106 s. Fl. 1.

Hylkema, C. B., Het nederlandse fascisme. Wat het is, wat het leert, hoe het geworden is. Amsterd. 1934. 160 s. Fl. 0,60.

Lubberink, W., Elementaire schets van het nederlandse staatsrecht. (Handelswetenschappelijke bibliotheek. No 87.) Leiden 1934. 160 s. Fl. 2.

Piekaar, A. J., Moederland en over-zeesche financiën. Studie van ver-gelijkend staatsrecht. Diss. Leiden 1933.

Rüther, C., Die Staats- und Regie-rungsform in den Niederlanden unter besonderer Berücksichtigung der politischen Dynamik. Diss. Münster. Coesfeld 1934. 125 s.

Schaepman, H. J. A. M., Een katholieke partij. Proeve van een program in ene bewerking der hedendaagsche katholieken door het alg. secr. der R. K. staatspartij. 's-Hertogenb. 1934. 52 s. Fl. 0,40.

Teysen, M. R., Hoe ons land gere-geerd wordt. Geill. leer-lees boekje. Helmond 1934. 164 s. Fl. 1,25.

Veld, J. in't, De inrichting van onzen staat, gezien van sociaal-democra-tisch standpunt. (Nieuwe internat. bibliotheek. D. 2.) Amsterd. 1934. 304 s. Fl. 2.

Westerveld, H. F. J., Leerboek der staatsinrichting van Nederland en zijne kolonien. Voor middelbare scholen. 2:e dr. Leiden 1934. 189 s. Fl. 2,75.

Westra, H., De nederlandsch-indische staatsregelering. 2:e dr. 's-Gravenh. 1934. 262 s. Fl. 4,80.

Vorstman, F., Hoofdlijnen der staats-inrichting van het koninkrijk der Nederlanden. 4:e dr. Haarlem 1934. 304 s. Fl. 2,75.

— Beknopt overzicht der staatsinrich-ting van het koninkrijk der Neder-landen ten dienste van scholen... Haarlem 1934. 143 s. Fl. 1,50.

Zijlstra, H. J., Inleiding tot de staats-inrichting van Nederland en kolo-

nien. 3:e dr. Met volledige tekst der grondwet 1922. Rotterd. 1934. 306 s. Fl. 2,90.

Blumenberger, J. Th. P., Politieke partijen en stroomingen in Nederlandsch-Indië. Leiden 1934. 6, 38 s. Fl. 1.

Drijvers, J., De praktijk der conflictienregeling tusschen volksraad en regeering. Diss. Leiden 1934. 103 s. Fl. 2,50.

Masterbroek, W. E. v., De historische ontwikkeling van de staatsrechtelijke indeeling der bevolking van Nederlandsch-Indië. Wageningen 1934. 116 s. Fl. 2,25.

Vandenbosch, A., The Dutch East Indies. Its government, problems, and politics. Grand Rapids, Mich., 1933. 385 s. § 3.
Rec. av C. Day, American polit. science rev. (Menasha, Wisc.) vol. 28 (1934), s. 532 f.

Vollenhoven, C. v., Staatsrecht overzee. Leiden, Amsterd. 1934. 421 s. Fl. 9,60.

* * *

Deventer, L. W. R. v., Het nationale kabinet. Schets der nederlandsche partij. Historische ontwikkeling van het parlementarisme en het vertegenwoordigend systeem vanaf de middeleeuwen tot de huidige fase. Assen 1934. 163 s. Fl. 2,25.

POLEN.

Bratkowski, J., Polen auf dem Wege zur revolutionären Krise. Moskwa-Leningrad 1933. 167 s.

Cybichowski, S., Der Entwurf der neuen polnischen Verfassung. Ur: Archiv des öffentl. Rechts (Tüb.) Bd 25 (1934), s. 316—40.

Giannini, A., La riforma della costituzione polacca. Ur: L'Europa orientale (Roma) 1934, s. 369—83.

Kawan, L., La costituzione della Polonia. Roma 1934. 108 s. L. 10.

Koza, A., Der Minderheitenschutz in der polnischen Verfassung und Verwaltung. Diss. Breslau 1934. 74 s.

Mirkine-Guetzévitch, B., Révisions constitutionnelles en Estonie, en Po-

logne et en Autriche (Chronique constitutionnelle). Ur: Revue polit. et parlementaire (Paris) t. 160 (1934), s. 133—43.

Piasecki, A., La réforme de la constitution en Pologne. Ur: Séances et travaux de l'Académie des sciences morales et politiques (Paris). Compte rendu. 1934. 2. S. 113—42.

Smogorzewski, C., La revision de la constitution en Pologne. Ur: La Pologne (Paris) 1934, s. 1—4.

Zurcher, A. J., Constitutional revision in Poland. Ur: American polit. science review (Menasha, Wisc.) vol. 28 (1934), s. 489—95.

* * *

Brackmann, A., Die Anfänge des polnischen Staates. (Sitzungsberichte der preussischen Akademie der Wissenschaften. Phil.-hist. Klasse. 1934. 29.) Berl. 1934. 34 s.

PORTUGAL.

Constitution. République portugaise. Constitution politique de la république portugaise. Approuvée par le plébiscite national du 19 mars 1933. Trad. Lisabonne 1934.

Ferro, A., Salazar. Le Portugal et son chef. Trad. Paris 1934. 300 s. Fr. 15. Italiensk övers. Roma 1934. 285 s. L. 10.
Rec. i Le mois (Paris) 41 (1/5—1/6) 1934, s. 61 f.

Mirkine-Guetzévitch, B., Le néo-absolutisme corporatif (Autriche et Portugal). Ur: L'année politique française et étrangère (Paris) 1934, s. 251—72.

RYSSLAND.

Bertoni, R., Il trionfo del fascismo nell'URSS. Roma 1934. 158 s. L. 11.

Cole, G. D. H. & M., The political system of Russia. Ur: American Mercury (NewYork), 1934, s. 203—13.

Doctrine of communism. The political and social doctrine of communism. Report of the work of the central committee of the communist party of the Soviet Union. By J.

- Stalin.* The democratic and dictatorial aspects of communism. By S. Hook. Ur: Internat. conciliation (New York) 1934, s. 381—464.
- Eve.** The eve of October. The sixth congress of the bolshevik party. Aug. 1917. Moskwa 1933. 64 s.
- Kaganovitch, L.,** Les questions d'organisation. La structure du P. C., de l'URSS et des soviets. (Rapport au 17:e congrès du parti communiste de l'URSS, janv.—févr. 1934.) [Trad.] Paris 1934. 118 s. Fr. 2,50.
- Komintern.** Le Komintern, le gouvernement soviétique et le parti communiste de l'URSS. Étude présentée à la 15:e assemblée générale de la Société des nations. [Par le] bureau permanent de l'Entente internationale contre la 3:e internationale. Genève 1934. 28 s.
- Lescure, J.,** Le bolchevisme de Staline (le régime des plans), Paris 1934. 215 s. Fr. 16.
- Maxwell, B. W.,** The Soviet state. A study of bolshevik rule. Topeka 1934. 400 s. \$ 3,50.
Rec. av W. Sandelius, Annals of the American acad. of polit. & social science (Philad.), vol. 175 (1934), s. 268 f.; av C. M. Lloyd, Polit. quarterly (Lond.), 1935, s. 144 ff.; av J. S. Rouček, American polit. science rev. (Menasha, Wisc.) 1934, s. 321 f.
- Niedermayer, O. v., & Semonow, J.,** Die Sowjetunion. Eine geopolitische Problemstellung. (Schriften zur Geopolitik. 7.) Berl. 1934. M. 4,50.
- Parteitag.** Der bolschewistische Parteitag vor der Machtergreifung. 6. Parteitag, Aug. 1917. Ein Sammelband. Moskwa 1933. 102 s.
- Popov, N.,** Outline history of the communist party of the Soviet Union. 1—2. Transl. New York 1934. 414, 460 s. \$ 3 per del.
- Stalin, J.,** The October revolution. A collection of articles and speeches. [Transl.] Lond. 1934. 168 s. 3/6. Fransk övers. Paris 1934. 176 s. Fr. 12.
Rec. av C. M. Lloyd, Polit. quarterly (Lond.) vol. 6 (1935), s. 144 ff.
- Problems of Leninism. New York 1934. 95 s. \$ 1.
- Stalin, J.,** Report on the work of the central committee of the communist party of the Soviet Union, given at the 17th congress of the C.P.S.U. Lond. 1934. 74 s.
- [—] For Socialism. Stalins Beretning paa den 17. Partikongres i Sovjetunionens kommunistiske Parti, Jan. 1934. [Overs.] Khvn 1934. 80 s. Kr. 0,50.
- En ny Verden skabes. Beretning paa den 17. Partikongres i Sovjetunionens kommunistiske Parti. [Overs.] Khvn 1934. 120 s. Kr. 2.
- Tevenar, G. v.,** Der bolschewistische Einparteistaat. Versuch einer staatsrechtlichen Würdigung der politischen Struktur Sowjetrusslands. Diss. Frankfurt. Zeulenroda 1934. 64 s.
- URSS.** Bilan 1934. Par *Staline.* Suiivi d'un exposé sur la politique étrangère par *Litvinov* et d'un exposé sur le programme financier de l'URSS en 1934 par *Grinko.* Trad. Paris 1934. 219 s. Fr. 18.
- Vostokow, P.,** Le 17:e congrès du parti communiste de l'URSS. Ur: Le monde slave (Paris) 1934, s. 389—408.
- * * *
- Stupperich, R.,** Staatsgedanke und Religionspolitik Peters des Grossen. Diss. Berlin. Tilsit 1934. 46 s.
- Rosenberg, A[rthur],** A history of bolshevism from Marx to the first five years' plan. Transl. New York, Oxf. 1934. 250 s. 12/6.
Rec. av V. M. Dean, American polit. science rev. (Menasha, Wisc.) vol. 28 (1934), s. 936 ff. i Contemporary rev. (Lond.) July 1934, s. 123 ff.
- SCHWEIZ.**
- Übersicht** der Referendumsvorlagen und Initiativbegehren von 1909—1934 und die eidgenössischen Abstimmungen seit 1848. Hrsg. von der Bundeskanzlei. [Bern 1934.] 33 s.
-
- Bundesverfassung** der schweizerischen Eidgenossenschaft vom 29. Mai. 1874. Mit den bis 1. April 1934 erfolgten Abänderungen. Hrsg. von

- der Bundeskanzlei. Bern 1934. 87 s. Fr. 1,50.
[Även fransk uppl.]
- Erleichterung** der Stimmabgabe bei eidgenössischen und kantonalen Volkswahlen und -abstimmungen. Sammlung der gesetzlichen Erlasse des Bundes und der Kantone. Zusammengestellt und erläut. von R. Goetschel. Bern 1934. 85 s.
-
- Avni, H.**, L'extinction du pouvoir de représentation et les effets qui en découlent. (Étude de droit suisse.) Diss. Genève 1934. 171 s.
- Brown, H. F.**, Das Prinzip der Trennung der Gewalten in der Rechtsprechung des schweizerischen Bundesgerichts. Diss. Zürich. Luzern 1934. 110 s.
- Dictatur** oder Demokratie? Kampfschrift der Jungliberalen Bewegung der Schweiz. St. Gallen 1934. 78 s. Fr. 1.
- Doka, C.**, Verfassungsreform. (Die ersten zusammenfassenden Vorschläge für eine neue Bundesverfassung auf konservativer Grundlage.) Einsiedeln 1934. 83 s. Fr. 1,80.
- Egger, A.**, Die deutsche Staatsumwälzung und die schweizerische Demokratie. (Schweizerische Vereinigung f. den Völkerbund. Schriftenreihe. Nr 13.) Bern, Lpz. 1934. 47 s. Fr. 1,50.
- Etter, Ph.**, Die schweizerische Demokratie. (Aus Wissenschaft und Leben. H. 4.) 2.—3. Aufl. Olten, Konstanz 1934. 48 s. Fr. 1.
Fransk uppl.: La démocratie suisse. S. o. o. å. 87 s.
- Falk, F.**, Ausnahme- und Zwangsbefugnisse der Zentralgewalt und gliedstaatliche Autonomie im Bundesstaatsrecht Deutschlands und der Schweiz. Diss. Bonn. Düsseldorf 1934. 113 s.
- Fleiner, F.**, Die Prüfung der Verfassungsmässigkeit der Bundesgesetze durch den Richter. Ur: Zeitschrift f. schweizer. Recht (Basel) N. F. Bd 53 (1934), s. 1a—35a.
- Fleiner, F.**, Ziele und Wege einer eidgenössischen Verfassungsrevision. Vortrag. (Wirtschaftl. Publikationen der zürcher Handelskammer. H. 20.) Zürich, Lpz., Stuttg. 1934. 23 s. Fr. 1.
- Huber, M.**, Grundlagen nationaler Erneuerung. Vom Wesen und Sinn des schweizerischen Staates. Evangelium und nationale Bewegung. Zürich 1934. 110 s. Fr. 2,80.
Rec. av A. Merkl, Revue de la théorie du droit (Brünn) 1935, s. 58 f.
- Hästad, E.**, Ny fullmaktslagstiftning i Schweiz. Ur: Statsvetenskapl. tidskrift (Lund) 1934, s. 61—68.
- Keller, P.**, Die korporative Idee in der Schweiz. St. Gallen 1934. 67 s. Fr. 2,80.
Rec. av R. Behrendt, Schmollers Jahrbuch (Münch.) Bd 58:2 (1934), s. 95 f.
- Links** oder rechts? Zur Analyse der politischen Verhältnisse in der Schweiz. [Von] Spektator. Zürich 1933. 87 s. M. 2,50.
- Neumayer, E.**, Triebfedern und Beweggründe in der Stellung des schweizer. Volkes zum Frauenstimmrecht. Diss. Heidelberg. Mannheim [1934]. 118 s.
- Rappard, W. E.**, Le contrôle de la constitutionnalité des lois fédérales par le juge aux États-Unis et en Suisse. Ur: Zeitschrift f. schweizer. Recht (Basel) N. F. Bd 53 (1934), s. 36a—146a.
Även separat utg. Bäle 1934. 112 s.
- Reynold, G., de**, La démocratie et la Suisse. Essai d'une philosophie de notre histoire nationale. 3:e éd. Bienne 1934. 514 s. Fr. 7,50.
- Roth, E. A., & Vogel, A.**, Revisionsgrundriss zur schweizerischen Bundesverfassung mit verfassungsgeschichtlichem Quellenbuch. Eine praktische Unterlage für das kritische Studium der Revisionsfrage und die von den neueren politischen Bewegungen aufgestellten Forderungen. [Hrsg. von] Vaterländische Aktion. Bern, Lpz. 1934. 109 s. Fr. 2,50.
- Ruppert, W.**, Die Unterscheidung von Verfassungsinitiative und Gesetzesinitiative in den schweizerischen Kantonen. Diss. Zürich. St. Gallen 1933. 119 s.

- Wechlin, H. [E.]**, Heraus aus dem Chaos! Betrachtungen zur eidgenössischen Staatskrise. (Politik als Entscheidung. H. 3/4.) Bern, Lpz. 1934. 52 s. Fr. 1,50.
- Weiss, O.**, Nationale Erneuerung, Freisinn und Korporativismus. Auf Grund von Kommissionsberatungen dargestellt. Zürich 1934. 157 s. Fr. 3.
- Verfassungsrevision?** Sonderheft der Schweizer Rundschau. 1934. Einsiedeln 1934. 131 s. Fr. 1,50.
- Werner, G.**, La revision de la constitution fédérale. Genève 1934. 43 s.
- Zum Bundesgesetz über den Schutz der öffentlichen Ordnung.** Hrsg. vom zwischenparteilichen Aktionskomitee für das Ordnungsgesetz [anlässlich der eidgenössischen Volksabstimmung vom 11. März 1934]. Aarau [1934]. 24 s. Fransk och italiensk uppl. S. o. o. å. 16, 25 s.
-
- Stadtverfassung.** Die Zürcher Stadtverfassung. Kantonale Verfassungsbestimmungen, Zuteilungsgesetz von 1891, Vereinigungsgesetz von 1931, Gemeindeordnung und alphabetisches Sachreg. Mit einer Einleitung von E. Klöti. Zürich 1934. 134 s. Fr. 5.
- Wahl- und Abstimmungsrecht.** Zürcher Wahl- und Abstimmungsrecht. Textausg. [der zürcherischen Gesetze und Verordnungen über Wahlen und Abstimmungen.] [Hrsg. von] H. Aepli. Zürich 1934. 196 s. Fr. 7.
- * * *
- Hunziker, O.**, Der eidgenössische Bundesbrief von 1291 und seine Vorgeschichte. Nach neuen Forschungsergebnissen. 2. ergänzte Aufl. Zürich 1934. 168 s. M. 2,80.
- Ragaz, G. A.**, Die Entstehung der politischen Gemeinden im Schamsertal. Diss. Zürich 1933. Disentis 1934. 111 s.
-
- Nadig, A.**, Der Volksentscheid im Freistaat Gemeiner III Bünde [Graubünden]. (Leipziger rechtswissenschaftliche Studien. H. 84.) Lpz. 1934. 65 s. M. 3.
- Sidler, K.**, Geschichte der Volksrechte im Kanton Luzern. (Abhandlungen zum schweizer. Recht. N. F. H. 99.) Diss. Bern 1934. 147 s. M. 5.
- Holenstein, Th.**, Geschichte der konservativen Volkspartei des Kantons St. Gallen 1834—1934. Im Auftrage der Parteileitung verfasst. St. Gallen 1934. 369 s.
- Moser-Nef, C.**, Die freie Reichsstadt und Republik Sankt Gallen. Geschichte ihrer Verfassung und staatsrechtlichen Entwicklung. Bd 3—4. Zürich, Lpz. 1934. S. 711—1018, 1019—1330. Fr. 22,50 per del. Rec. av H. Honegger, Schmollers Jahrbuch (Münch.) Bd 59 (1935). 249 f.
- Müller, W.**, Geschichte der Schaffhauser Kantonsverfassung 1834—1933. Diss. Zürich. Schaffhausen 1934. 152 s.

SPANIEN.

Constitución de la república española. Comentarios de V. F. Ascarza. 2:a ed. Madrid 1933. 169 s. Ptas 3.

— política de la república española, aumetada con la ley de orden público, la de tenencia ilícita de armas ... Madrid 1934. 164 s. Ptas 2.

Legislación electoral. Toda la legislación electoral para diputados a cortes y concejales. Recopilada y anotada por E. Barriobero y Herrán. Madrid 1933. 142 s. Pta 1.

— Ley electoral para diputados a cortes y concejales y seguidas de un modelo ideal de cédula de votación. Por J. B. Bergua. Madrid 1933. 62 s. Pta 1.

— relativa a diputados a cortes, concejales, tribunal de garantías y presidencia de la república. Madrid 1933. 144 s. Ptas 3.

Ley electoral vigente para diputados a cortes y concejales. Coord. por A. Barreiro y Noya. La Coruna 1933. 176 s. Ptas 1,50.

- Leyes electorales de España** para diputados a cortes y concejales, presidente de la república, tribunal de garantías, supremo de justicia y disposiciones complementarias. Anotadas y adicionadas con la ley de incompatibilidades. Madrid 1933. 152 s. Ptas 2.
- de 27 de julio de 1933 y 8 de agosto de 1907, con disposiciones complementarias. Ley de incompatibilidades de abril de 1933, con los casos resueltos por las cortes constituyentes. Madrid u. á. 91 s.
- Leyes políticas de España.** Madrid 1933. 504 s. Ptas 10,30.
- Ley del tribunal de garantías constitucionales** de 14 de junio de 1933. Texto, discusión parlamentaria y comentarios [de] *S. Ballesteros Usano*. Soria 1933. 79 s. Ptas 3.
-
- Albiñana, España** bajo la dictadura de la república. Madrid u. á. 311 s. Ptas 5.
- Alcalá-Zamora y Castillo, N.,** Significado y funciones del tribunal de garantías constitucionales. Conferencia. Madrid 1933. 44 s. Ptas 3.
- Arcaya y Miravete, F.,** El tribunal de garantías constitucionales. Su legislación y doctrina constituyente y constitucional con la ley procesal de responsabilidad del presidente de la república. Madrid 1934. 279 s. Ptas 8.
- Arrabal, J.,** José María Gil Robles. Su vida, su actuación, sus ideas. Madrid 1933. 296 s. Ptas 5.
- Arrese, D. de,** Bajo la ley de defensa de la república. Madrid 1933. 305 s. Ptas 6.
- Barreau, R.,** Le syndicalisme en Espagne. Diss. Paris 1934. 146 s.
- Bayón y Chacón, G.,** Las crisis ministeriales en España. Madrid 1933. 48 s. Ptas 3.
- Beckerath, H. v.,** Spanien seit der Revolution. Lpz., Berl. 1933. 24 s. M. 1.
Fransk övers. L'Espagne depuis la révolution. (Centre européen de la dotation Carnegie. Division des relations internat. Bulletin No 7.) Paris 1933. 32 s.
- Bergua, J. B.,** La república agoniza. Salvemos a España! Madrid 1934. 134 s. Ptas 2,50.
- Bienet Pérez, E.,** Nociones de derecho político y administrativo. Madrid 1933. 401 s. Ptas 18.
- Burges y Mazo, M. de,** La dictadura y los constitucionalistas. Vol. 1. Madrid 1934. 158 s. Ptas 5.
- Carmona, M.,** Alejandro Lerroux. Trayectoria política. Madrid 1934. 359 s. Ptas 6.
- Carretero, J. M.,** De Alfonso XIII a Lerroux, pasando por Azaña. El león y la serpiente ante el tribunal de garantías constitucionales. Madrid 1933. 230 s. Ptas 4.
- Castro, C. de,** Fariseos de la república. Con un vistazo al presupuesto y un panorama electoral. Madrid 1933. 236 s. Ptas 5.
- Conferencias sobre l'estatut de Catalunya.** Per *R. d'Abadall i Calderó ... A. Hurtado i Miró*. Barcelona 1933. 276 s.
- Contra** la contrarrevolución y la reacción fascista! Por la tierra, por el plan y la libertad. Resolución... del partido comunista de España. Barcelona 1933. 72 s. Pta 1.
- Cortés Cavanillas, J.,** Gil Robles monárquico? Misterios de una política. Madrid 1935 [1934]. 222 s. Ptas 6.
- Crespo del Campo, C.,** Partido agrario republicano. Valladolid 1934. 120 s. Ptas 2.
- Díaz Quiñones, A.,** Derecho político. Madrid 1933. 142 s. Ptas 5.
- Dictadura masónica.** La dictadura masónica en España y en el mundo. Por *J. Tusquet ... E. Rico Ariza*. Barcelona 1934. 216 s. Ptas 4.
- Diez Monar, J.,** La acción católica y la mujer. (El feminismo.) Madrid 1934. 216 s. Ptas 3,50.
- García Morales, J.,** Hipócritas! Farisantes! Fariseos! (Visión de la España derechista.) Madrid 1933. 212 s. Ptas 3.
- Gordón Ordás, F.,** Una campaña parlamentaria. El art. 26, de la constitución y los haberes pasivos al clero. Madrid 1934. 608 s.

- Hernández Alfonso, L.**, Verdad y mentira de la república española. Madrid 1933. 258 s. Ptas 5.
- Kom, J.**, La revolución española. La perspectiva histórica y las condiciones de su triunfo. Barcelona 1934. 334 s. Ptas 4.
- Lesaffre, J.**, Le problème national de la Catalogne et sa solution par le statut de 1932. Diss. Montpellier 1934. 365 s.
- Linares, A.**, Labor republicana. Por el orden y la democracia. Madrid 1933. 198 s. Ptas 5.
- Madariaga, D. de**, Lo que ofrecí como candidato. Lo que hice como diputado. Mi actuación en las cortes constituyentes 1931—33. Toledo u. á. 106 s.
- Mader, W.**, Die katalanische Bewegung, eine Minderheitsfrage im Rahmen des spanischen Staats. Regensburg 1934.
- Marland, P.**, Les principes de la constitution espagnole de 1931. Les causes du changement de régime. Les droits de l'homme. Le droit des gens. Diss. Paris 1934. 187 s. Fr. 20.
- Marvaud, A.**, Le conflit entre Madrid et la généralité de Catalogne. Ur: Revue polit. et parlementaire (Paris) t. 160 (1934), s. 241—49.
- Les premières cortès ordinaires de la république espagnole. Ur: Revue des sciences polit. (Paris) 1934, s. 69—94.
- Mir Mas de Xexas, J. M.**, República y autonomía. Barcelona 1934. 158 s. Ptas 2,50.
- Moldes, E.**, La verdad sobre la república desde su proclamación a la actualidad. Ensayo de síntesis histórica. Sevilla u. á. 94, 95, 96 s. Ptas 2.
- Molina, E.**, Fracaso de una república izquierdista. Madrid 1934. 190 s. Ptas 5.
- Mori, A.**, Crónica de las cortes constituyentes de la segunda república española. T. 10—13. Madrid 1933. 768, 652, 838, 736 s. Ptas 20 per del.
- Nievas, C.**, En torno a la república española. Critica de la política de laización desarrollada desde el advenimiento de la república. Madrid 1933. 190 s. Ptas 5.
- Partido republicano radical-socialista.** Cuarto congreso nacional ord. del partido republicano radical-socialista de España, 3—8 de junio de 1933. Madrid 1933. 727 s. Ptas 12. — Congreso nacional extraord. del partido republicano radical-socialista de España, 23—25 de sept. de 1933. Madrid 1933. 365 s. Ptas 7.
- Partido socialista obrero español.** Congrese (13) del partido socialista obrero español, 6—13 de oct. de 1933. Actas. Madrid 1934. 590 s.
- Pérez-Serrano, N.**, La diputación permanente de cortes, en nuestro derecho constitucional histórico. Madrid 1933. 28 s.
- Reparaz, G. de**, Las responsabilidades políticas de la dictadura. Un proceso histórico. Madrid 1933. 134 s. Ptas 2.
- Reyes, R.**, La defensa constitucional. Madrid 1934. 400 s. Ptas 11.
- Royo Villanova, A.**, La constitución española de 9 de diciembre de 1931, con glosas jurídicas y apostillas políticas. Valladolid 1934. 204 s.
- Silió, C.**, En torno a una revolución. Crisis de España. Caída de la monarquía. La república. La revolución socialista. Madrid 1933. 304 s. Ptas 5.
- Sirval, L. de**, Huellas de las constituyentes. Madrid 1933. 297 s. Ptas 5.
- Solano y Gutiérrez, M.**, Miguel Maura y la disolución de las ordenes religiosas en la constitución española. Un tema de derecho constitucional español. México 1934. 374 s. Ptas 5.
- Taxonera, L. de**, Adónde llevan a España? El pensamiento político español en el momento actual. Madrid 1933. 270 s. Ptas 5.
- Vie.** La vie juridique des peuples. Espagne. Par R. Altamira ... J. M. Trias de Bes. Paris 1934. 372 s. Fr. 30.
- Rec. i Bulletin de la Société de législation comparé (Paris) 1934, s. 152 f.; av J. V. H., Revue de droit internat. (La Haye), 1934, s. 768 f.

* *

*

Pons y Umbert, A., Lecturas constitucionales en la España del siglo 19. Discurso. Madrid 1933. 96 s. Ptas 5.

Historia de una política. Actuacions i documents de la lliga regionalista 1901—1933. Barcelona 1933. 438 s. Ptas 6.

Gmelin, H., Die Entwicklung des Verfassungsrechts in Spanien von 1913—1932. Ur: Jahrbuch des öffentl. Rechts (Tüb.) Bd 21 (1933/34), s. 335—465.

TJECKOSLOVAKIET.

Recht. Das öffentliche Recht der tschechoslowakischen Republik. [Hrsg. von] *R. Schranil & F. Janka.* (Tschechoslowakische Gesetze. 1:1—2.) Prag 1934.

1. Die Verfassungsgesetze. Vollständiger Text, eingel. durch eine geschichtliche Einführung und erläut. durch die parlamentarischen Materialien ... 587 s. Kč. 120.

2. Staatsrechtsquellen ausser den Verfassungsgesetzen. Text mit parlamentarischen Materialien ... 847 s. Kč. 150.

Beuve-Méry, H., Les tendances générales de la constitution tchécoslovaque. Ur: Annales de l'Institut de droit comparé de l'université de Paris 1934, s. 75—91.

Kybal, V., La república checoslovaca. Su formación política y administrativa. Su potencia económica. Madrid 1933. 325 s. Ptas 5.

Strauss, E., Die Entstehung der tschechoslowakischen Republik. Prag 1934. 354 s. Kč. 45.

TURKIET.

Redjai, O., L'évolution constitutionnelle en Turquie et l'organisation politique actuelle. Diss. Strasbourg 1934. 155 s.

Vassaf, M., Die Grundlinien des türkischen Staatswesens und seine stufenweise Entwicklung. (Abhandlungen des Instituts f. Politik, ... an d. Univ. Leipzig. H. 39.) (Diss.) Lpz. 1934. 98 s.

TYSKLAND.

Friedrichs, A., Ein Jahr politisches Schrifttum [1933]. Ur: Zeitschrift f. Politik (Berl.) Bd 24 (1934), s. 41—51.

— Das Schrifttum um den Nationalsozialismus im Jahre 1934. Ur: Zeitschrift f. Politik (Berl.) Bd 24 (1934), s. 744—55.

Unger, E., Das Schrifttum des Nationalsozialismus von 1919 bis zum 1. Jan. 1934. (Forschungsberichte zur Wissenschaft des Nationalsozialismus. H. 1.) Berl. 1934. 187 s. M. 3,80. Även med titel: Das Schrifttum zum Aufbau des neuen Reiches. 1919—1/1 1934.

Wagner, H., Taschenwörterbuch des Nationalsozialismus. Lpz. 1934. 294 s. M. 2.

Waldassen, F., Politisches Wörterbuch. Aufbau, Organisation und Schöpfungen des neuen Staates in Schlagworten. Berl. 1934. 153 s. M. 1,50.

Weg. Der Weg ins dritte Reich. Das Schrifttum über den Nationalsozialismus. Abgeschl. am 1. Juli 1934. Frankfurt a. M. 1934. 46 s.

Verfassung. Die Verfassung der nationalsozialistischen Revolution. Hrsg. von *H. Krüger.* Dresden 1934. 31 s. [Ny uppl. av förf. föreg. år utg. samling: Die Verfassung der nationalen Revolution.]

Verfassungsgesetze. Die Verfassungsgesetze des nationalsozialistischen Staates dem Text der Weimarer Verfassung gegenübergestellt. [Hrsg. von] *H. Herrfahrdt.* Marburg 1935 [1934]. 121 s. M. 3.

Gesetze. Neue staatsrechtliche Gesetze des Reiches und Preussens (1933). Nebst der wichtigsten neuen Verwaltungsgesetzen Preussens (1932/33). (Lehrausg. deutscher Gesetze.) Textausg. von *O. Bühler.* Berl., Lpz. 1934. 121 s. M. 3. Nachtrag. Berl. 1934. 15 s. M. 0,50.

Gesetz zur Sicherung der Einheit von Partei und Staat (vom 1. Dezember 1933 in der Fassung vom 3. Juli

- 1934). Erläut. von *G. Neesse*. Dresden 1934. 88 s. M. 1,95.
[Forts. av: Die Verfassung der nationalen Revolution. Hrsg. von H. Krüger.]
-
- Jahrbuch.** Nationalsozialistisches Jahrbuch. Hrsg. von *Ph. Bouhler*. Jahrg. 9. 1935. Münch. 1934. 351 s. M. 1,60.
- Reichstags-Handbuch.** 9. Wahlperiode. Hrsg. vom Büro des Reichstages. Berl. 1934. 491 s. M. 12.
-
- Ahlberg, A.,** Tysklands ödesväg. Varför segrade nationalsocialismen? Sthm 1934. 133 s. Kr. 3,25.
- Alter, P.,** Die Geschäftsregierung nach der Weimarer Verfassung. Eine kritische Auseinandersetzung. Diss. Halle. Düsseldorf 1934. 47 s.
- Anrich, E.,** Volk und Staat als Grundlage des Reiches. Rede. (Bonner akademische Reden. H. 21.) Bonn 1934. 40 s. M. 1.
- Aubry, M.,** Les modifications apportées par le régime national-socialiste aux institutions politiques du Reich et des pays allemands (Chronique constitutionnelle étrangère.). Ur: Revue du droit public (Paris) t. 51 (1934), s. 466—502.
- Le Reichsrat dans la constitution allemande du 11 août 1919. Paris 1933. 25 s. Fr. 3.
- Aufermann, R.,** Die verfassungsmässigen Voraussetzungen des Gesetzes zur Behebung der Not von Volk und Reich vom 24. März 1933 (Ermächtigungsgesetz). Diss. Köln 1934. 44 s.
- Beck, R.,** Das neue Reich. Beiträge zu seinem staatsrechtlichen Aufbau. Diss. Lpz. 1934. 71 s.
- Beiträge** zum Verständnis der nationalen Bewegung in Deutschland. (Japanisch-deutscher Geistes Austausch. H. 5.) Tokyo 1934. 53 s.
- Bekennnis** der Professoren an den deutschen Universitäten und Hochschulen zu Adolf Hitler und dem nationalsozialistischen Staat. Überreicht vom nationalsozialistischen Lehrerbund Deutschland/Sachsen. Dresden [1933]. 136 s.
[Med engelsk, fransk, italiensk och spansk översättning.]
- Bengert, L.,** Wege zum neuen Staat. Fürth 1934. 62 s.
- Bibra, W. v.,** Der Reichswirtschaftsrat und seine Reform. Diss. Erlangen 1933. 70 s.
- Binder, J.,** Der deutsche Volksstaat. (Recht u. Staat in Geschichte u. Gegenwart. 110.) Tüb. 1934. 40 s. M. 1,50.
- Bittiger, H.,** Die Kompetenzen des Staatsgerichtshofes für das deutsche Reich und des österreichischen Verfassungsgerichtshofes mit besonderer Berücksichtigung der geschichtlichen Entwicklung. Eine rechtsvergleichende Betrachtung. Diss. Innsbruck. Offenburg 1934. 78 s.
- Bolz, G.,** Der Rechtsschutz der parlamentarischen Berichterstattung nach deutschem und österreichischem Recht. Diss. Jena. Würzburg 1933.
- Branca, G.,** Der deutsche Staatsgedanke des dritten Reichs. Münch., Berl. 1934. 86 s. M. 2.
- Braunschweiger, H.,** Wann kann der Reichstag einen Volksentscheid aufheben? Diss. Hamb. 1934. 50 s.
- Brunauer, E.,** Germany, the national socialist state. A study course. Wash. 1934. 63 s. \$ 0,50.
- Böhmig, F.,** Grundlagen, Umfang und gegenseitige Abgrenzung der Gewalten des deutschen Reichstagspräsidenten. Diss. Leipzig. Würzburg 1934. 63 s.
- Bömer, K.,** Das dritte Reich im Spiegel der Weltpresse. Historische Dokumente über den Kampf des Nationalsozialismus gegen die ausländische Lügenhetze. Lpz. 1934. 173 s. M. 3,80.
- Conti, S.,** Verfassung von Staat und Stadt. Vortrag. Lpz. 1934. 63 s. M. 2,40.
- Demmler, F.,** Bismarcks Gedanken über Reichsführung. Dargestellt auf Grund der neuesten Quellen und staatsrechtlich beurteilt. (Tüb. Abhandlungen zum öffentl. Recht. H.

- 36.) Diss. Tüb. Stuttg. 1934. 131 s. M. 6,20.
Rec. av F. Frahm, Hist. Zeitschrift (Münch., Berl.) Bd 152 (1935), s. 133 ff.
- Dennewitz, B.**, Staatslehre und nationalsozialistischer Staat. Berl. 1934. 31 s. M. 1,20.
- Dommsich, H., & Blankenburg, P.**, Ein Jahr Nationalsozialismus in Regierung und Gesetzgebung. Berl., Lpz. 1934. 108 s. M. 2.
- Donati, D.**, Corso di costituzioni straniere. La costituzione del l'Impero germanico. Appunti tratti dalle lezioni a cura de *E. Toscato*. Ristampa. Padova 1933. 96 s. L. 14.
- Eccard, F.**, L'unification du troisième Reich. Ur: Revue polit. et parlementaire (Paris) t. 159 (1934), s. 7—21.
- Ehrt, A.**, Communism in Germany. The truth about the communist conspiracy on the eve of the national revolution. Berl. 1933. 179 s.
- Eisemann, E.**, Die Regierungsbildung im Reich und in Preussen 1919—1933. Diss. 1933. Hamb. 1934. 75 s.
- Eisemann, J.**, Die praktische Bedeutung des Art. 4, der Reichsverfassung vom 11. Aug. 1919. Diss. Hamb. 1933. 40 s.
- Emmerich, P.**, Das Untersuchungsrecht des deutschen Reichstags. Diss. Marburg 1933. Düsseldorf 1934. 39 s.
- E[ngdahl], P.**, Den nya tyska regimens första år. Ur: Statsvetenskapl. tidskrift (Lund) 1934, s. 52—61.
- Espe, W. M.**, Das Buch der NSDAP. Werden, Kampf und Ziel der NSDAP. Berl. 1934. 334 s. M. 18,50.
- Esslinger, H.**, Die staatsrechtliche Stellung des Statthalters in Elsass-Lothringen und des Reichsstatthalters. Eine Gegenüberstellung. Diss. Erlangen 1933. Münch. 1934. 87 s.
- Falk, F.**, Ausnahme- und Zwangsbefugnisse der Zentralgewalt und gliedstaatliche Autonomie im Bundesstaatsrecht Deutschlands und der Schweiz. Diss. Bonn. Düsseldorf 1934. 113 s.
- Feder, G.**, Was will Adolf Hitler? Das Programm der NSDAP. 7. Aufl. Münch. 1934. 23 s. M. 0,20.
- Feder, G.**, Das Programm der NSDAP und seine weltanschaulichen Grundgedanken. (Nationalsozialistische Bibliothek. H. 1.) 146./165. Aufl. Münch. 1934. 60 s. M. 0,50.
- Hitler's official programme and its fundamental ideas. Transl. Lond. 1934. 125 s. 2/6.
Rec. av L. Woolf, Polit. quarterly (Lond.) vol. 5 (1934), s. 595 ff.
- Frank, W.**, Zur Geschichte des Nationalsozialismus. Vortrag. [1.] — 2. Aufl. Hamb. 1934. 35 s. M. 1.
- Frick, W.**, Der Neuaufbau des Reichs. (Die Erhebung. Dokumente zur Zeitgeschichte.) Berl. 1934. 64 s. M. 1.
- Ein Volk — ein Reich. Zur Verkündigung der Reichsreform. Langensalza 1934. 14 s. M. 0,50.
- Wir bauen das dritte Reich. Reden und Aufsätze. Oldenburg, Berl. 1934. 111 s. M. 1,60.
- Friedheim, K.**, Die Kompetenzverteilung in den Bundesstaaten Oesterreich und Deutschland. Diss. Köln 1933. 79 s.
- Gay, V.**, La revolución nacional-socialista. Barcelona 1934. 372 s.
- Gerber, H.**, Auf dem Wege zum neuen Reiche. Eine Sammlung politischer Vorträge und Aufsätze aus deutscher Notzeit 1919—31. Stuttg., Berl. 1934. 201 s. M. 5,40.
Rec. i Zeitschrift f. die gesamte Staatswissenschaft (Tüb.) Bd 95 (1934/35), s. 545 ff.
- Goebbels, J.**, Vom Kaiserhof zur Reichskanzlei. Eine historische Darstellung in Tagebuchsblättern. (Vom 1. Jan. 1932 bis zum 1. Mai 1933.) 1.—5. Aufl. Münch. 1934. 312 s. M. 4,50.
- Kampf um Berlin. Der Anfang. 6. Aufl. Münch. 1934. 285 s. M. 4,50.
- Das erwachende Berlin. Münch. 1934. 184 s. M. 10.
- Signale der neuen Zeit. 25 ausgewählte Reden. 1.—2. Aufl. Münch. 1934. 362 s. M. 4,50.
- Wesen und Gestalt des Nationalsozialismus. (Schriften der deutschen Hochschule f. Politik. H. 8.) Berl. 1934. 22 s. M. 0,80.

- Gohlke, C. H.**, Der Staatscharakter des deutschen Reiches nach Erlass des zweiten Gesetzes zur Gleichschaltung der Länder mit dem Reich vom 7. April 1933. Diss. Marburg 1933. Quarkenbrück 1934. 38 s.
- Gohlke, E.**, Die Verantwortung des Reichspräsidenten. Diss. Marburg 1933. Berl. 1934.
- Göring, H.**, Aufbau einer Nation. 1.—2. Aufl. Berl. 1934. 112 s. M. 3.
- Grundsätze der heutigen Staatspolitik. Rede. Berl. [1934]. 24 s. M. 0,35.
- Germany reborn. [Transl.] Lond. 1934. 160 s. 2/6.
- Heiden, K.**, Geburt des dritten Reiches. 2. Aufl. der Geschichte des Nationalsozialismus (bis Herbst 1933). Zürich 1934. 272 s. M. 4.
Rec. i Times lit. suppl. 15/3 1934, s. 175.
- A history of national socialism. Transl. Lond. 1934. 370 s. 15/—.
Amerikansk uppl. New York 1935. 430 s. \$ 4,50.
Rec. av J. Hallett, Fortnightly (Lond.) July 1934, s. 117 f.; av E. J. Passant, Econom. journal (Lond.) vol. 44 (1934), s. 494 f.; av L. Woolf, Polit. quarterly (Lond.) vol. 5 (1934), s. 595 ff.; av G. P. G., Contemporary rev. (Lond.) Aug. 1934, s. 241 ff.
- Histoire du national-socialisme. Trad. Paris 1934. 412 s. Fr. 18.
- Hein, J.**, Rechtsprobleme der Volksgesetzgebung im deutschen Reichs- und Landesverfassungsrecht. Diss. Bonn. Emsdetten 1934. 47 s.
- Heneman, H. J.**, Growth of the executive power in Germany. A study of the German presidency. Minneapolis, Minn., 1934. 256 s. \$ 2,50.
Rec. av C. J. Friedrich, American polit. science rev. (Menasha, Wisc.) vol. 28 (1934), s. 691 f.
- Henke, G.**, Die Stellung der Reichsstatthalter. Diss. Göttingen. Quarkenbrück 1934. 31 s.
- Herrfahrdt, H.**, Werden und Gestalt des dritten Reiches. Berl. 1933. 51 s. M. 1,80.
- Hitler, A.**, Führung und Gefolgschaft. (Die Erhebung. Dokumente zur Zeitgeschichte.) Berl. 1934. 61 s. M. 1.
- Adolf Hitler spricht. (Werke, Auszug.) Lpz. 1934. 172 s. M. 2,85.
- Mein Kampf. Luxusausg. 1—2. Münch. 1934. 360, 351 s. M. 16.
- Min kamp. Övers. Sthm 1934. 1. En uppgörelse. 385 s. Kr. 7,50. 2. Den nationalsocialistiska rörelsen. 355 s. Kr. 7,50.
Dansk övers. Khvn 1934. 380, 336 s. Kr. 6,50, 5,50.
- Die Reden am Reichsparteitag 1933. Münch. 1934. 44 s. M. 0,40.
- Die Reden Hitlers für Gleichberechtigung und Frieden. Münch. 1934. 56 s. M. 0,50.
- Die Rede des Führers Adolf Hitler am 30. Jan. 1934 im deutschen Reichstag nebst dem Gesetz über den Neuaufbau des deutschen Reiches und der Begründung von Reichsminister W. Frick. Lpz. 1934. 70 s. M. 0,75.
- Rede des Reichskanzlers Adolf Hitler vor dem Reichstag am 13. Juli 1934. Berl. 1934. 31 s.
Även engelsk, fransk, holländsk, italiensk, portugisisk och spansk uppl.
- Hitlerism.** The place of Hitlerism in the history of political thought. Ur: Polit. quarterly (Lond.) vol. 5 (1934), s. 197—208.
- Hoffman, H.**, Der Parteitag der Macht. Nürnberg 1934. Berl. 1934. 58 s. M. 2.
- Huber, E. R.**, Die Gestalt des deutschen Sozialismus. (Der deutsche Staat der Gegenwart. H. 2.) Hamb. 1934. 88 s. M. 2.
- Huygens, W.**, Een andere SDAP? Objectief socialisme. Amsterd. 1934. 94 s. Fl. 0,75.
- Idéologie.** L'idéologie du fascisme en Allemagne. Paris 1934. 30 s. Fr. 1,50.
- Immig, E.**, Der Begriff der Notverordnung in der preussischen Verfassungsurkunde von 1850, in der preussischen Verfassungsurkunde von 1920, in der Reichsverfassung von 1871, in der Reichsverfassung von 1919. Diss. Marburg 1933. 1934. 69 s.

- Katholische Episkopat.** Der katholische Episkopat in der nationalen Revolution Deutschlands 1933. Dokumente und Materialien. Hrsg. von *E. F. J. Müller*. Freiburg [Schweiz] 1934. 88 s.
- Kautter, E.,** Deutschland in der Weltkrise des Liberalismus. Stuttg. 1933. 307 s. M. 5,40.
- Kellein, H.,** Die Verfassungsgerichtsbarkeit. Sachliche Abgränzung gegenüber die Verwaltungsgerichtsbarkeit. Münch. 1934. 105 s.
- Knüpling, P.,** Die Reichsminister—politische Funktionäre. Diss. Erlangen 1933. Bremen 1934. 60 s.
- Koch, E.,** Die NSDAP. Idee, Führer und Partei. (Männer u. Mächte.) Neue Ausg. Berl. 1934. 96 s. M. 2.
- Koellreutter, O.,** Der deutsche Führerstaat. Tüb. 1934. 29 s. M. 0,60.
Rec. av *H. Nicolai*, Deutsche Literaturzeitung 1934, s. 421 ff.
- Kongress.** Der Kongress zu Nürnberg vom 5. bis 10. Sept. 1934. Offizieller Bericht über den Verlauf des Reichsparteitages mit sämtlichen Reden. Münch. 1934. 215 s.
- Kost, W.,** Die bündlichen Elemente in der deutschen politischen Gegenwartsideologie. Diss. Greifswald 1934. 117 s.
- Kotthaus, G.,** Die Rechtsstellung der Ausländer in der Weimarer Verfassung unter Ausblick auf die kommende Verfassung. Diss. Erlangen 1933. 72 s.
- Kriek, E.,** Die deutsche Staatsidee. 2./3. Aufl. Lpz. 1934. 213 s. M. 4,80.
- Krüger, H.,** Führer und Führung. Breslau 1934. 201 s. M. 3,60.
- Lair, M.,** Le national-socialisme et l'opinion allemande. Ur: Revue des sciences polit. (Paris) 1934, 161—82.
- Lenze, O.,** Das Ende des politischen Liberalismus, seine Überwindung durch den Nationalsozialismus. Gegenwarts kritik des politischen Liberalismus. Münster 1934. 124 s. M. 3.
- Lichtenberger, H.,** Que veut le national-socialisme hitlerien? Ur: L'Année politique française et étrangère (Paris) 1934, s. 69—101.
- Loewenstein-Scharffeneck, H.,** The tragedy of a nation. Germany 1918—1934. Lond. 1934. 373 s. 7/6.
Rec. av *A. W. G. R.*, Criterion (Lond.) vol. 14 (1934/35), s. 167 f.
— After Hitler's fall. Germany's coming Reich. Transl. Lond. 1934, New York 1935. 281 s. 7/6, § 3,50.
Rec. av *G. P. G.*, Contemporary rev. (Lond.) Dec. 1934, s. 753 f.
- Lohmann, W.,** Der Aufbau des dritten Reiches. Taten, Reden, Gesetze seit 30. Jan. 1933. Lpz. 1934. 84 s. M. 2,25.
- Maetschke, K.,** Darf der Reichspräsident nach Art. 48, Abs. 2, Satz 2, Massnahmen treffen, die in Widerspruch zu der Reichsverfassung stehen? Diss. Breslau 1934. 31 s.
- Maier, A.,** Die verfassungsrechtliche und staatspolitische Stellung der deutschen Wehrmacht. Ein Überblick über die Jahre 1919—1934. Diss. Jena. Berl. 1934.
(Ur: Verwaltungs-Archiv (Berl.) Bd 39, s. 265—315).
- Markmann, W.,** Der Reichsstatthalter. Eine staatsrechtliche Untersuchung. Diss. Göttingen 1933. Quarkenbrück 1934. 71 s.
- Mass, K.,** Das erste Jahr der Regierung Hitler. (Nationalsozialistische Bibliothek. H. 52.) Münch. 1934. 56 s. M. 0,70.
- Matzinger, H.,** Volk und Volksvertretung in der gemischten Demokratie. Eine rechtsvergleichende Untersuchung unter Zugrundlegung der Weimarer Reichsverfassung. Diss. Köln 1934. 63 s.
- Mayer, T.,** Geschichtliche Grundlagen der deutschen Verfassung. Rede. Giessen 1933. 31 s.
- Medicus, F. A.,** Der Neuaufbau des Reiches nach dem Gesetz vom 30. Jan. und der ersten Durchführungsverordnung vom 2. Febr. 1934. Ur: Archiv des öffentl. Rechts (Tüb.) Bd 25 (1934), s. 64—82.
- Menzel, L.,** Das Verhältnis von Reichs- und Landesgesetzgebung unter der Reichsverfassung vom 11. August 1919 als Gegenstand gerichtlicher Entscheidungen. Eine rechtsgeschichtliche Studie. Diss. Lpz. Zittau 1934. 52 s.

- Mettke, W.**, Die Verantwortlichkeit des Reichsgerichtspräsidenten als Stellvertreter des Reichspräsidenten und deren Geltendmachung. Diss. Köln 1933. Breslau 1934. 60 s.
- Meyers, F.**, Reichspräsidentenwahl und Ausnahmemaßnahmen. Diss. Köln 1933. Emsdetten 1934. 52 s.
- Moeller van den Bruck, A.**, Germany's third empire. Transl. Lond. 1934. 268 s. 10/6.
Fransk övers.: Le troisième Reich. Paris 1934. 327 s. Fr. 15.
Rec. i Polit. quarterly (Lond.) vol. 5 (1934), s. 454 ff.
- Monath, A.**, Obrigkeitsstaat und Volksstaat. Untersuchung des von Hugo Preuss und anderen liberalen Staatsrechtlern geprägten Gegensatzes zweier Staatstypen. Ihre theoretische Haltbarkeit und praktische Verwertung für die Staatslehre des dritten Reiches. Diss. Marburg 1934. 67 s.
- Morgenstern, H.**, Die Ministeranklage nach Reichs- und Landesrecht. Diss. Frankfurt 1933. 91 s.
- Nationalsozialismus in Staat, Gemeinde und Wirtschaft.** 1—2. (Zum 30. Jan. 1934, dem ersten Jahrestag der Regierungsübernahme.) Essen 1934. 280, 182 s.
- Nicolai, H.**, Der Neuaufbau des Reiches nach dem Reichsreformgesetz vom 30. Jan. 1934. (Recht der nationalen Revolution. H. 9.) Berl. 1934. 78 s. M. 2.
Rec. av Hoche, Archiv f. Rechts- u. Sozialphilosophie (Berl.) Bd 27 (1933/34), s. 532 ff.
- Nürnberg und Bückeberg 1933.** Der erste Reichsparteitag des geeinten deutschen Volkes. Der grosse Erntedanktag auf dem Bückeberg bei Hameln. Dresden 1934. 88 s. M. 8,50.
- Ording, A.**, Det tredje rike. Oslo 1933. 239 s. Kr. 4,50.
— Nazismens krise. Oslo 1934. 46 s. Kr. 0,75.
- Paetzold, H.**, Das Volksbegehren über das »Freiheitsgesetz« (1929) als Quelle staatsrechtlicher Problemstellung. Diss. Breslau 1934. 106 s.
- Pascal, R.**, The nazi dictatorship. Lond. 1934. 278 s. 10/6.
Rec. av K. Chorley, polit. quarterly (Lond.) vol. 6 (1935), s. 304 f.
- Peter, R.**, Die Bekämpfung der Parteizersplitterung durch das Wahlrecht im Rahmen der Reichsverfassung. Diss. Freiburg, Br. 1933. 52 s.
- Petroff, P. & J.**, The secret of Hitler's victory. The causes of the breakdown of the German republic. Lond. 1934. 3/6.
- Pfundtner, H.**, Vom Bismarckreich zum dritten Reich! Berl. 1934. 44 s. M. 1.
- Pirch, G. v.**, Die Möglichkeit der Verlängerung der Wahlperiode des Reichstages durch verfassungsänderndes Reichsgesetz (Art. 76 R. V.). Diss. Göttingen. Triltsch 1934. 47 s.
- Pogge, E.**, Das Verhältnis Reich und Länder einst (nach der Weimarer Verfassung) und jetzt (nach den Gesetzen der nationalen Erhebung). Diss. Köln. Hamb. 1934. 53 s.
- Pollock, J. K.**, German election administration. (Aspects of German political institutions.) New York 1934. 71 s. \$ 0,50.
- Preuss, L.**, La théorie raciale et la doctrine politique du national-socialisme. Ur: Revue générale de droit internat. public (Paris) 1934, s. 601—74.
Även separat utg. Paris 1934. Fr. 10.
- Reich.** Das dritte Reich. Dokumentarische Darstellung des Aufbaues der Nation. Mit Unterstützung des deutschen Reichsarchives [hrsg. von] G. Rühle. Das 1. Jahr 1933. Berl. 1934. 455 s. M. 18.
- Reichstagswahl.** Die Reichstagswahl und die Volksabstimmung am 12. Nov. 1933 im Wahlkreis Nr. 34 (Hamburg). (Statist. Mitteilungen über d. hamb. Staat. Nr. 32.) Hamb. 1933. 99 s. M. 1,50.
- Reichstagung in Nürnberg 1934.** Hrsg. von J. Streicher. Berl. 1934. 410 s.
- Revolution.** Die nationalsozialistische Revolution. Tatsachen und Urkunden. Reden und Schilderungen. 1. Aug. 1914 bis Mai 1933. Hrsg. von W. Gehl. Breslau 1933. 152 s. M. 0,65.

- Ritter, E.**, Der Weg des politischen Katholizismus in Deutschland. Breslau 1934. 312 s. M. 5,50.
- Rosenberg, A.**, Blut und Ehre. Ein Kampf für deutsche Wiedergeburt. Reden und Aufsätze 1919—1933. Hrsg. von *Th. von Trotha*. Münch. 1934. 381 s. M. 4,50.
- Der deutsche Ordensstaat. Ein neuer Abschnitt in der Entwicklung des nationalsozialistischen Staatsgedankens. Rede. Münch. 1934. 20 s. M. 0,20.
- Rosten, C.**, Geschichte der nationalsozialistischen Revolution. Berl. 1933. 373 s. M. 12.
- Rüter, M.**, Verfassungsstreitigkeiten innerhalb eines Landes vor dem Staatsgerichtshof für das deutsche Reich. Diss. Marburg 1932. Düsseldorf 1934. 47 s.
- Rössle, W.**, Die politischen Grundlagen der deutschen Erneuerung. (Das neue Reich.) Münch. 1934. 45 s. M. 0,90.
- Salentin, H.**, Die rechtliche Stellung des Reichsrats nach der Weimarer Verfassung und die Übertragung und Weiterentwicklung seiner Zuständigkeiten in der geplanten Verfassungsreform. Diss. Köln 1933. Würzburg 1934. 64 s.
- Scheuner, U.**, Die nationale Revolution. Eine staatsrechtliche Untersuchung. 2. Ur: Archiv des öffentl. Rechts (Tüb.) Bd 24 (1934), s. 261—344.
- Schmidt, Th.**, Verfassungsänderung und Verfassungsdurchbrechung unter Berücksichtigung der neuesten Entwicklung im deutschen Staatsrecht. Diss. Würzburg. Friedberg-Augsburg 1934. 64 s.
- Schmitt, C.**, Staatsgefüge und Zusammenbruch des zweiten Reiches. Der Sieg des Bürgers über den Soldaten. (Der deutsche Staat der Gegenwart. H. 6.) Hamb. 1934. 49 s. M. 1.
- Schultes, K.**, Die Jurisprudenz zur Diktatur des Reichspräsidenten nach Art. 48 Abs. 2 der Weimarer Verfassung. Ein kritischer Rückblick. (Bonner rechtswissenschaftl. Abhandlungen. H. 3.) Bonn 1934. 102 s. M. 5.
- Schulze-Arning, A.**, Die Haupteigenümlichkeiten der Grundrechte der Weimarer Reichsverfassung. Ein Vergleich mit früheren deutschen und ausserdeutschen Festsetzungen ähnlicher Art. Diss. Tüb. 1933. 71 s.
- Schuman, F. L.**, The political theory of German fascism. Ur: American polit. science review (Menasha, Wisc.) vol. 28 (1934), s. 210—32.
- Schwarz, O., & Noack, E.**, Die Gesetzgebung des dritten Reichs. Berl. 1934. 136 s. M. 2,80.
- Schönemann, F.**, Amerika und der Nationalsozialismus. (Schriften d. deutsch. Hochschule f. Politik. H. 4.) Berl. 1934. 32 s. M. 0,80.
- Seyler, J.-P.**, Hitler et son troisième empire. Brux. 1933. 95 s. 10 fr.
- Shuster, G. N.**, Strong man rules. An interpretation of Germany to-day. Lond. 1934. 291 s. \$ 2.
- Sotke, F.**, Deutsches Volk und deutscher Staat. Lpz. 1934. 144 s. M. 2,60.
- Staat.** Der Staat im Aufbau. (Vom 15. Nov. 1933 bis 10. Sept. 1934.) Hrsg. von *W. Gehl*. Breslau 1934. 239 s. M. 1,20.
[Forts. av samme utg:s Der nationalsozialistische Staat. Breslau 1933.]
- Staatsleben.** Vom Staatsleben unter der Weimarer Verfassung. 3. Von *F. Poetsch-Heffter, C.-H. Ule, K. Dernenne & J. Brenner*. Ur: Jahrbuch des öffentl. Rechts (Tüb.) Bd 21 (1933/34), s. 1—204.
- Steichele, A. K.**, Das deutsche Staatsangehörigkeitsrecht. Münch. 1934. 69 s. M. 2,70.
- Steinbrink, K.**, Die Revolution Adolf Hitlers. Eine staatsrechtliche und politische Betrachtung der Machtergreifung des Nationalsozialismus. Diss. Rostock. Berl. 1934. 71 s. M. 2.
- Strele, K.**, Das Notverordnungsrecht im österreichischen, reichsdeutschen und italienischen Staatsrecht. Ur: Zeitschrift f. vergl. Rechtswissenschaft (Stuttg.) Bd 48 (1934), s. 382—409.
- Suchenwirth, R.**, Vom ersten zum dritten Reich. 5. Aufl. Lpz. 1934. 79 s.

- Taeschner, F.**, Der Totalitätsanspruch des Nationalsozialismus und der deutsche Katholizismus. (Reich u. Kirche.) Münster 1934. 52 s. M. 0,80.
- Tatarin-Tarnheyden, E.**, Werdendes Staatsrecht. Gedanken zu einem organischen und deutschen Verfassungsneubau. Berl. 1934. 183 s. M. 6,80.
Rec. av Koellreutter, Archiv des öffentl. Rechts (Tüb.) Bd 26 (1934), s. 127 f.; av C. Dermedde, Zeitschr. f. Staatswissenschaft (Tüb.) Bd 95 (1934/35), s. 347 ff.
- Thalheimer, K.**, Der Führergedanke und seine bisherige organisatorische Durchführung. Diss. Erlangen. Coburg 1934. 30 s.
- Thürauf, U.**, Parteien und Volksbewegung. Köln 1934. 61 s. M. 0,80.
- Trischmann, R.**, Staat und evangelische Kirche im nationalsozialistischen Deutschland. Diss. Heidelberg 1934. 61 s.
- Wagner, D.**, Die staatsrechtliche Stellung der Reichsregierung im nationalsozialistischen Verfassungsrecht nach dem Stand vom 30. Jan. 1934. Diss. Erlangen. Nürnberg 1934. 40 s.
- Wagner, K.**, Nationalsozialistische Staatsauffassung. (Der ständische Gedanke.) Lpz. 1934. 22 s. M. 0,20.
- Wegener, H.**, Die Ministerverantwortlichkeit in Reich und Ländern im geltenden deutschen Staatsrecht. Diss. Innsbruck 1933. Berl. 1934. 43 s.
- Welle, H. J.**, Der Einfluss der ausländischen Verfassungen auf die Gestaltung der Grundrechte in der Weimarer Verfassung. Diss. Breslau. Berl. 1934.
- Wendt, H.**, Die Märzrevolution von 1933. (Schriften an die Nation. 29/30.) Oldenburg [1933]. 108 s.
- Vietinghoff, L. v.**, Vom Wesen und Aufbau des völkischen Staates. Berl. 1933. 158 s. M. 2,50.
- Woldt, H.**, Die Polizeigewalt des Reichstagspräsidenten. Diss. Heidelberg. Quarkenbrück 1934. 49 s.
- Wolffgramm, G.**, Der Reichsstatthalter. Diss. Greifswald 1934. 41 s.
- Volksabstimmung am 19. August 1934 in Baden.** Übersichten der Abstimmungsergebnisse. Bearb. vom bad. statist. Landesamt. Karlsruhe 1934. 37 s.
- Volz, H.**, Geschichte der NSDAP. 1.—2. Aufl. Berl. 1934. 52 s. M. 0,50.
-
- Eberle, M.**, Die durch Reichsrecht überholten Bestimmungen der bayerischen Verfassung vom 21. März 1919. Diss. Heidelberg 1934. 55 s.
- Dallinger, W. E.**, Die Ministeranklage in der Geschichte des bayerischen Verfassungsrechts. Diss. Münch. 1933. Bottorp 1934. 88 s.
- Dittmar, W. R.**, The government of the Free State of Bavaria. [Enl. 1919 års författning]. Williamsport 1934. 160 s. \$ 1,50.
- Oberdorfer, C.**, Die Grundsätze einer gleichen, verhältnismässigen und unmittelbaren Wahl im bayerischen Landtagswahlrecht. Diss. Münch. 1933. 63 s.
- Schmalz, K.**, Nationalsozialisten ringen um Braunschweig. Braunschweig 1933. 232 s. M. 2,50.
- Gleiss, W.**, Die Einwirkung der Gleichhaltungsgesetze auf das hamburgische Verfassungsrecht und die hamburgische Verfassungsreform. Diss. Hamb. 1934. 70 s.
- Zinkeisen, K.**, Artikel 44 der hamburgischen Verfassung. Eine rechtsgeschichtliche und dogmatische Untersuchung... Diss. Hamb. Zeulenroda 1934. 48 s.
- Sammlung preussischer Gesetze staats- und verwaltungsrechtlichen Inhalts.** Textausg. hrsg. von F. Stier-Somlo. 8. Aufl. erg. von A. Köttgen. Münch. 1934. 1603 s. M. 9,50.
- Nüsslein, F.**, Der preussische Staatsrat. Diss. Göttingen. Quarkenbrück 1934. 50 s.
- Sauckel, F.**, Kampf und Sieg in Thüringen. Weimar 1934. 207 s. M. 8,50.
- Schulze, M.**, Nationalsozialistische Regierungstätigkeit in Thüringen 1933/34. Weimar 1934. 59 s. M. 2.
- * * *

- Gerigk, A.**, 500 Jahre deutsche Reichsreform. Lübeck 1934. 182 s.
- Haller, J.**, Das altdeutsche Kaisertum. 6. Aufl. Neue Ausg. Stuttg., Berl., Lpz. 1934. 252 s. M. 4,80.
- Schlierer, R.**, Weltherrschaftsgedanke und altdeutsches Kaisertum. Eine Untersuchung über die Bedeutung des Weltherrschaftsgedankens für die Staatsidee des deutschen Mittelalters vom 10.—12. Jahrhundert. Diss. Tüb. 1934. 110 s.
- Bornhak, C.**, Deutsche Verfassungsgeschichte vom westfälischen Frieden an. (Bibliothek des öffentl. Rechts. Bd 7.) Stuttg. 1934. 460 s. M. 19.
- Gurwitsch, A.**, Das Revolutionsproblem in der deutschen staatswissenschaftlichen Literatur, insbesondere des 19. Jahrhunderts. (Hist. Studien. H. 269.) Diss. Berl. 1934. 215 s.
-
- Arndt, E. M.**, Volk und Staat. Seine Schriften in Auswahl hrsg. von P. Requadt. Lpz. 1934. 288 s. M. 3,25.
- Wallenberg, P. E. v.**, Stein und Hardenberg, ihre Bedeutung für Staatspolitik und Staatsdenken zu Beginn des 19. Jahrhunderts. Diss. Breslau 1933. 67 s.
- Kück, H.**, Die »Göttinger Sieben«. Ihre Protestation und ihre Entlassung im Jahre 1837. (Hist. Studien. H. 258.) Diss. Göttingen. Berl. 1934. 222 s. M. 8,60.
- Groll, H. E. v.**, Ostpreussens Anteil an der politischen Bewegung im Vormärz 1840—1847. Diss. Tüb. 1934. Dresden 1935. 187 s. M. 3.
- Haag, F.**, Die Universität Heidelberg in der Bewegung von 1848/49. Diss. Heidelberg 1934. 97 s.
- Kühnemann, R.**, Die grosse Presse und das erste deutsche Parlament. Die journalistische und zeittechnische Behandlung der deutschen Nationalversammlung zu Frankfurt a. M. durch die zeitgenössische Tagespresse. Diss. Lpz. 1933. 105 s.
- Pflaume, H.**, Organisation und Vertretung der Arbeitnehmer in der Bewegung von 1848/49. Diss. Jena 1934. 111 s.
Rec. av G. Masur, Hist. Zeitschrift (Münch., Berl.) Bd 151 (1934/35), s. 652 f.
- Telle, H. G.**, Das österreichische Problem im Frankfurter Parlament im Sommer und Herbst 1848. Diss. Marburg 1933. 146 s.
- Fuchs, W. P.**, Die deutschen Mittelstaaten und die Bundesreform 1853—1860. (Hist. Studien. H. 256.) Diss. Marburg. Berl. 1934. 191 s. M. 7,80.
- Hahn, A.**, Die Berliner Revue. Ein Beitrag zur Geschichte der Konservativen Partei zwischen 1855 u. 1875. (Hist. Studien. H. 241.) Diss. Heidelbg. Berl. 1934. 295 s. M. 11,40.
- Frank, R.**, Der Brandenburger als Reichswähler. Bd 1. 1867/71—1912/14. Diss. Berl. 1934. 175, 63 s. + 15 s. kartor. M. 10:—.
- Klopp, H. J.**, Die Wandlung in der Stellung des Bundesrates in der Zeit von 1867—1918. Diss. Marburg 1933. 1934. 29 s.
- Gabler, H.**, Die Entwicklung der deutschen Parteien auf landschaftlicher Grundlage von 1871—1912. Diss. Berl. Tüb. 1934. 88 s.
- Kremer, W.**, Der soziale Aufbau der Parteien des deutschen Reichstages von 1871—1918. Diss. Köln. Emsdetten 1934. 81 s. M. 3.
Rec. av W. Treue, Hist. Zeitschrift (Münch., Berl.) Bd 151 (1934/35), s. 654 f.
- Marzisch, K.**, Die Vertretung der Berufsstände als Problem der Bismarckschen Politik. Diss. Marburg 1933. Düsseldorf 1934. 97 s.
- Pehl, H.**, Die deutsche Kolonialpolitik und das Zentrum (1884—1914). Diss. Frankfurt a. M. Limburg 1934. 92 s. M. 3.
- Schöne, G.**, Die Verflechtung wirtschaftlicher und politischer Motive in der Haltung der Parteien zum Bülow'schen Zolltarif (1901/02). Diss. Halle. Eisleben-Lutherstadt 1934. 137 s.
- Fernis, H.**, Die Flottenovellen im Reichstag 1906 bis 1912. (Beiträge zur Geschichte der nachbismarckschen Zeit. H. 27.) Diss. Bonn. Stuttg. 1934. 163 s. M. 6.
Rec. av R. Dietrich, Hist. Vierteljahrsschrift (Dresd.) Jahrg. 29 (1934/35), s. 819 ff.

- Hecht, O. M.**, Bülow's Memoiren und die »Daily Telegraph«-Affäre. Diss. Köln 1934. 72 s.
- Jensen, A.**, Der Reichstag und die auswärtige Politik von 1909—1914. Diss. Köln. Würzburg 1934. 98 s.
- Bloch, C.**, Les socialistes allemands pendant la crise de juillet 1914. Paris 1933. 36 s. Fr. 5.
Rec. av M. Lair, Revue des sciences polit. (Paris) 1934, s. 299 f.
- Schneider, J.**, Die elsässische Autonomistenpartei 1871—81. Ein Beitrag zur partei- und nationalpolitischen Entwicklung Elsass-Lothringens im 1. Jahrzehnt nach Wiederangliederung an Deutschland... Diss. Berl. 1933. 156 s.
- Vries, R. de.** Die Landtage des Stiftes Essen. Ein Beitrag zur Verfassungsgeschichte der geistlichen Territorien. (Beiträge zur Geschichte von Stadt und Stift Essen. H. 52.) Diss. Münster. Essen 1934. 168 s.
- Müller, O.**, Studien zur Entstehungsgeschichte der kurhessischen Verfassung vom 5. Januar 1831. (Ur: Zeitschrift des Vereins für hessische Geschichte und Landeskunde. Bd 59/60.) Diss. Berl. Marburg 1934. 68 s.
- Krüger, K.**, Die Verfassungsgeschichte der Stadt Güstrow [Mecklenburg] bis zum Anfang des 16. Jahrhunderts. Diss. Rostock 1932. Schwerin 1933. 86 s.
- Dietzel, H.**, Die preussischen Wahlrechtsreformbestrebungen von der Oktroyierung des Dreiklassenwahlrechts bis zum Beginn des Weltkrieges. Diss. Köln. Emsdetten 1934. 90 s.
Rec. av W. Treue, Hist. Zeitschrift (Münch., Berl.) Bd 151 (1934/35), s. 655.
- Flach, W.**, Verfassungsgeschichte einer grundherrlichen Stadt. Berga a. d. Elster [Thüringen], von den Anfängen bis zur Stadtordnung von 1847. Jena 1934. 175 s. M. 5.
- Steinschulte, W.**, Die Verfassungsbe-
wegung in Westfalen und am Niederrhein in den Anfängen der preussischen Herrschaft (1814—1816). (Jahrbuch des Vereins für Orts- und Heimatkunde in der Grafschaft Mark. Jahrg. 46/47. T. 2.) Diss. Köln. Witten a. d. Ruhr 1934. 232 s.
Rec. av P. Wentzcke, Deutsche Lit.-zeitung (Berl., Lpz.) 1935, sp. 1044 ff.
- Pülke, E.**, Geschichte der politischen Parteien im Kreise Recklinghausen von ihrer Entstehung bis zum Ende des Kulturkampfes (1848—1889). Ein Beitrag zur Geschichte und Soziologie der politischen Parteien in Westfalen. Diss. Münster 1933. Bottrop 1934. 163 s.

UNGERN.

- Develle, Ph.**, Roi élu ou roi légitime? Ur: Nouvelle revue de Hongrie (Budapest) t. 51 (1934), s. 234—43.
- Egyed, E.**, Le droit électoral hongrois. Ur: Nouvelle revue de Hongrie (Budapest) t. 50 (1934), s. 25—30.
- Varjassy, L.**, Révolution, bolshévisme, réaction. Histoire de l'occupation française en Hongrie (1918—1919). Paris 1934. 156 s. Fr. 20.
- Dupius, R.**, Les grandes étapes du droit public hongrois. Ur: Annales de l'Institut de droit comparé de l'université de Paris 1934, s. 113—43.
- Deer, J.**, L'ancienne royauté hongroise. Ur: Nouvelle revue de Hongrie (Budapest) t. 51 (1934), s. 138—46.

ÖSTERRIKE.

- Bundesverfassung.** Die neue Bundesverfassung für Oesterreich samt Übergangsverfassung. Mit Erläuterungen von K. Schuschnigg. Wien 1934. 168 s. M. 1,10.
Nya uppl. s. å. med titel: Verfassung des Bundesstaates Österreich.
- Verfassung.** Die neue österreichische Verfassung samt Ausführungs- und Nebengesetzen. [Hrsg. von] L. Adamovich & G. Froehlich. 4. Aufl. der Handausg. der österreichischen Verfassungsgesetze. (Handausg. österreichischer Gesetze und Verordnungen. Nr 212.) Wien 1934. 370 s.
- Verfassung.** Die österreichische Verfassung und das Konkordat vom 1. Mai 1934. Ein praktischer Führer.

- [Hrsg. von] *H. Baltz-Balzberg*. [1.] —2. Aufl. Graz 1934. 147 s.
3. umgearb. Aufl. Graz 1935. 168 s.
- Verfassung.** Die neue österreichische Verfassung mit Text des Konkordates. (Der neue Staat. Bd 1.) Hrsg. von *O. Ender*. Wien, Lpz. 1934. 131 s. M. 2.
- Österreich.** Verfassung 1934 [text]. Ur: Zeitschrift f. ausländ. öffentl. Recht und Völkerrecht (Berl., Lpz.) Bd 4 (1934), s. 706—51.
- Bundesverfassungsgesetz** vom 19. Juni 1934, betreffend den Übergang zur ständischen Verfassung. Graz 1934. 25 s.
- Übergangsbestimmungen** zur neuen österreichischen Verfassung (Bundesverfassungsgesetz vom 19. Juni 1934, betreffend den Übergang zur ständischen Verfassung). (Der neue Staat. Bd 4.) Einl. von *O. Ender*. Wien, Lpz. 1934. 71 s. M. 1.
- Constitution.** La constitution autrichienne promulguée en date du 1er mai 1934. Trad. Éd. par le service de la presse à la Chancellerie fédérale. Vienne 1934.
-
- Bittiger, H.**, Die Kompetenzen des Staatsgerichtshofes für das deutsche Reich und des österreichischen Verfassungsgerichtshofes mit besonderer Berücksichtigung der geschichtlichen Entwicklung. Eine rechtvergleichende Betrachtung. Diss. Innsbruck. Offenburg 1934. 78 s.
- Bolz, G.**, Der Rechtsschutz der parlamentarischen Berichterstattung nach deutschem und österreichischem Recht. Diss. Jena. Würzburg 1933.
- Friedheim, K.**, Die Kompetenzverteilung in den Bundesstaaten Oesterreich und Deutschland. Diss. Köln 1933. 79 s.
- Froschauer, J.**, Der neue Bundesstaat Österreich. Von der Beendigung des Weltkrieges bis zur Verfassung von 1934. Wien 1934. 40 s. M. 0,55.
- Gürke, N.**, Die österreichische »Verfassung 1934«. Ur: Archiv des öffentl. Rechts (Tüb.) Bd 25 (1934), s. 178—255.
- Hecht, R.**, Volksvertretung und Staatsführung in der neuen Verfassung. Wien 1934. 19 s. M. 0,60.
- Kunschak, L.**, Oesterreich 1918—1934. Wien 1934. 216 s. M. 2,20.
- Lanske, E.**, Politische Gesellschaftslehre unter besonderer Berücksichtigung österreichischer Verhältnisse. (Hrsg. im Auftr. des Bundeskommissärs für Propaganda.) Wien 1934. 103 s. M. 1,85.
- Miklas, W.**, Der Bundespräsident spricht... Von Österreichs Wesensart und Sendung. Ausg. von *N. Hovorka*. Wien 1934. 192 s.
- Mirkine-Guetzévitch, B.**, The new Austrian constitution (Recent development in laws, constitutions and administration). Ur: Polit. quarterly (Lond.) vol. 5 (1934), s. 562—70.
- Le néo-absolutisme corporatif (Autriche et Portugal). Ur: L'année politique française et étrangère (Paris) 1934, s. 251—72.
- Révisions constitutionnelles en Estonie, en Pologne et en Autriche (Chronique constitutionnelle). Ur: Revue polit. et parlementaire (Paris) t. 160 (1934), s. 133—43.
- Rabl, K. O.**, Die verfassungsrechtliche Lage Österreichs. Ur: Zeitschrift f. Politik (Berl.) Bd 24 (1934), s. 437—50.
- Raschhofer, H.**, Österreichs neue Verfassung 1934. Ur: Zeitschrift f. ausländ. öffentl. Recht u. Völkerrecht (Berl., Lpz.) Bd 4 (1934), s. 846—57.
- Schmieder, G.**, Die Beschränkung der Regierungsgewalt durch eigenständige Organisationen in Österreich. Diss. Lpz. Innsbruck 1934. 112 s. M. 3,50.
- Schmitz, R.**, Der Weg zur berufsständischen Ordnung in Österreich.

(Schriften zur berufsständischen Ordnung. Nr 1.) Wien 1934. 52 s. M. 1.

Strele, K., Das Notverordnungsrecht im österreichischen, reichsdeutschen und italienischen Staatsrecht. Ur: Zeitschrift f. vergl. Rechtswissenschaft (Stuttg.) Bd 48 (1934), s. 382—409.

Tragédie. La tragédie de l'Autriche. [Par] Un européen. Ur: Le monde slave (Paris) 1934, s. 185—206, 338—77.

Tricaud, M., & Perin, B., Le chancelier Dollfuss et la constitution autrichienne de 1934. Ur: Revue des sciences polit. (Paris) 1934, s. 353—73.

Vogel, E. H., Oesterreichs Selbständigkeit als Weg einer gesamtdeutschen Lösung des Donaunraumproblemes. Ständeverfassung und Demokratie. 2 zeitgemässe Aufsätze. Berl., Wien 1935 [1934]. 46 s. M. 2.

Zurcher, A. J., Austria's corporative constitution. Ur: American polit. science review (Menasha, Wisc.) vol. 28 (1934), s. 664—70.

* *
*

Telle, H. G., Das österreichische Problem im Frankfurter Parlament im Sommer und Herbst 1848. Diss. Marburg 1933. 146 s.

Nationalitätenrecht. Das Nationalitätenrecht des alten Oesterreich. Hrsg. von K. G. Hugelmann. Wien 1934. 814 s. M. 18,50.

Rec. av E. M. Schmid-Burg, Archiv des öffentl. Rechts (Tüb.) Bd 26 (1934/35), s. 211 ff.; av W. Schüssler, Hist. Zeitschrift (Münch., Berl.) Bd 151 (1934/35), s. 601 ff.

IRAK.

Kluge, H., Das Königreich Irak. Diss. Lpz. 1934. 102 s.

PALESTINA.

Burstein, M., Selfgovernment of the jews in Palestina since 1900. New York, Lond. 1934. § 2.

JAPAN.

Colegrove, K., Powers and functions of the Japanese diet. 2. Ur: Ame-

rican polit. science review (Menasha, Wisc.) vol. 28 (1934), s. 23—39.

Tanin, O., & Yohan, E., Militarism and fascism in Japan. New York 1934. 320 s. § 2,50.
Rec. av G. Francis, New statesman (Lond.) 22/6 1935, s. 938 f.

KINA.

Laws. The fundamental laws of the Chinese soviet republic. Introd. by Bela Kun. New York 1934. 11, 92 s. § 0,75.

Organisation du gouvernement nationaliste d'après les textes législatifs. Trad. (Coll. Le droit chinois moderne. No 20.) Paris 1934. 175 s. Fr. 20.

Lain Jung, L'esprit et la pratique de la constitution chinoise. Diss. Dijon 1934. 104 s.

Quigley, H. S., Chinese politics today. Minneapolis, Minn. 1934. 31 s.

Yakhontoff, V. A., The Chinese soviets. New York 1934. 310 s. § 2,75.

* *
*

Ziah, C. F., Philosophie politique de la Chine ancienne 700—221 avant J.-C. Diss. Caen 1934. 189 s.

Tsu Djenchow, Historique de l'évolution des constitutions chinoises (1905—1931). Paris 1934. Fr. 25.

PERSIEN.

Djalali, F. K., Die verfassungs- und staatsrechtliche Entwicklung Persiens im 20. Jahrhundert. Diss. Marburg. Berl. 1934. 158 s.

SIAM.

Wales, H. G. Q., Ancient Siamese government and administration. Lond. 1934. 263 s. 21/—.
Rec. i Times lit. suppl. 8/11 1934, s. 767.

ABESSINIEN.

Valori, F., La costituzione etiopica Bologna 1934. 64 s. L. 10.

EGYPTEN.

- Raafat, W.**, La crise du régime parlementaire en Égypte et le renforcement de l'exécutif (1923—1934). Ur: *Revue du droit public* (Paris) t. 51 (1934), s. 1—34.
Åven separat utg. Paris 1934. 34 s.

AMERIKAS FÖRENTA STATER.

- Keitt, L.**, Annotated bibliography of bibliographies of statutory materials of the United States. (Harvard ser. of legal bibliographies. 2.) Cambridge, Mass., 1934. 191 s. \$ 5, 21/—.
-
- Constitution.** The constitution of the United States. Literal print. Wash. 1933. 40 s. \$ 0,10.
- Constitution.** United States constitution and all the twenty-one amendments. [Ed. by] *W. H. Black*. New York 1933. 78 s. \$ 0,25.
-
- Anderson, W.**, The units of government in the United States. Chicago 1934. 37 s. \$ 0,50.
- Atwood, H. F.**, Back to the republic. The golden mean: the standard form of government. 10th ed. rev. Racine, Wisc. 1934. 176 s. \$ 1.
- Beard, Ch. A., & Smith, G. H. E.**, Future comes. A study of the new deal. New York 1933. 178 s. \$ 2.
- Brockway, A. F.**, Will Roosevelt succeed? A study of fascist tendencies in America. Lond. 1934. 248 s. 6/—.
- Catinella, S.**, La corte suprema federale nel sistema costituzionale degli Stati Uniti d'America. Padova 1934. 452 s. L. 40.
- Chan-Yan-Chun**, La législation par ricochet dans le droit constitutionnel américain. Diss. Lyon 1934. 86 s. Rec. i *Bulletin de la soc. de législation comparée* (Paris) t. 63 (1933/34), s. 277 f.
- Cole, K. C.**, The rôle of the senate in the confirmation of judicial nominations. Ur: *American polit. science review* (Menasha, Wisc.) vol. 28 (1934), s. 875—94.
- Cooper, C. P.**, New deal and the old philosophy of government under the constitution of the United States. A discussion of present trends in national government... Jacksonville, Fla 1934. 124 s. \$ 1,50.
- Spirit of the constitution and the principles of natural justice in constitutional interpretation. Inherent limitations upon governmental power. Jacksonville, Fla 1934. 106 s. \$ 1,50.
- Dickinson, J.**, Political aspects of the new deal. Ur: *American polit. science review* (Menasha, Wisc.) vol. 28 (1934), s. 197—209.
- Field, O. P.**, States versus nation, and the supreme court. Ur: *American polit. science review* (Menasha, Wisc.) vol. 28 (1934), s. 233—45.
- Fleming, D. F.**, The rôle of the senate in treaty-making. A survey of four decades. Ur: *American polit. science review* (Menasha, Wisc.) vol. 28 (1934), s. 583—98.
- Forman, S. E.**, American democracy. A text in government... Rev. ed. New York 1934. 581 s. \$ 1,75.
- Gavit, B. C.**, Commerce clause of the United States constitution. (Bloomington, Ind. 1932.) Lond. 1934. 568 s. 42/—.
- Hacker, L. M.**, A short history of the new deal. New York 1934. 151 s. \$ 0,80.
- Haider, C.**, Do we want fascism? New York 1934. 276 s. \$ 2.
Rec. av *H. D. Lasswell*, *Annals of the American acad. of polit. & social science* (Philad.), vol. 175 (1934), s. 258; av *A. N. Holcombe*, *American polit. science rev.* (Menasha, Wisc.) vol. 28 (1934), s. 689 f.
- Haines, C. G.**, American doctrine of judicial supremacy. (University of Southern Calif. Publications in social sciences.) 2nd ed. rev. [Los Angeles 1932.] Cambridge 1934. 705 s. 22/6.
- Hall, F. P.**, Government and business. New York, Lond. 1934. 275 s. \$ 2,50.
- Harris, J. P.**, Election administration in the United States. (Institute for government research. Studies in administration. No 27.) Wash. 1934. 453 s. \$ 3.

- Gardner, D. S.**, Proposed constitution for North Carolina. A comparative study. Chapel Hill, N. C., 1934. 126 s. \$ 0,50.
- Government of Texas.** A survey. [Ed. by] *S. D. Myres*. Dallas, Tex., 1934. 150 s. \$ 1,75.
- Anderson, Ch. J., & Hillier, G. A.**, My government. A text book in Wisconsin civics. Boston 1934. 278 s. \$ 1,25.
-
- Planes constitucionales para Filipinas.** Colección de textos constitucionales antiguos y modernos ... Manila 1934. 480 s.
- Oslas, C., & Baradi, M.**, The Philippine charter of liberty. Baltimore 1933. 225 s. \$ 2,50.
- Sinco, V. G.**, Philippine government and political law. 3rd ed. Manila 1934. 660 s. \$ 6.
- *
*
*
- Corwin, E. S.**, Twilight of the Supreme court. A history of our constitutional theory. New Haven 1934. 237 s. \$ 2,50.
Rec. av *W. A. Robson*, Polit. quarterly (Lond.) vol. 6 (1935), s. 438 ff.; av *R. E. Cushman*, American polit. science review (Menasha, Wisc.) vol. 29 (1935), s. 291 ff.; av *H. J. Laski*, New statesman (Lond.) 16/3 1935, s. 390; i Times lit. suppl. 14/2 1935.
- Dodd, W. E.**, Federal constitution and its application, 1789 to 1933. Williamsburg, Va, 1934. 69 s.
- Hatch, L. C.**, History of the vice-presidency of the United States. Rev. ed. by *E. L. Shoup*. (American historical society.) New York 1934. 437 s. \$ 3,50.
Rec. av *A. L. Powell*, American polit. science rev. (Menasha, Wisc.), vol. 28 (1934), s. 946 ff.
- Hathaway, E. V.**, The book of American presidents. Rev. 2nd ed. New York 1934. 399 s. \$ 2,50.
- Lambert, J.**, Histoire constitutionnelle de l'Union américaine. Les conflits entre sections. (Annales de l'université de Lyon. N. S. 2. Droit ... Fasc. 48.) Lyon, Paris 1934. 431 s. Fr. 40.
- Letters** from members of the continental congress. [Ed. by] *E. C. Burnett*. Wash. 1934. 77, 670 s. \$ 4,50.
- Shumate, R. V.**, The political philosophy of Henry Adams. Ur: American polit. science review (Menasha, Wisc.) vol. 28 (1934), s. 599—610.
- Braxton, A. C.**, The fifteenth amendment. An account of its enactment. Lynchburg, Va, 1934. 64 s. \$ 1,50.
- Smith, J. P.**, The republican expansionists of the early reconstruction era. Diss. Chicago 1933. 129 s.
- Cleveland, G.**, Letters of Grover Cleveland. 1850—1908. Sel. and ed. by *A. Nevins*. Boston, New York 1933. 640 s. \$ 5.
- Hoover, H.**, State papers and other public writings. Coll. and ed. by *W. S. Myers*. 1—2. New York 1934. 622, 613 s. \$ 7,50.
-
- Coleman, R. V.**, Note concerning the formulation of the fundamental orders uniting the three river towns of Connecticut, 1639. Westport, Conn. 1934. 13 s.
- Silveus, M.**, The election of 1896 in Western Pennsylvania. Diss. Univ. of Wisc. 1932. Pittsburg 1933. (Särtryck ur Western Pennsylvania hist. magazine, vol. 16, s. 99—124.)
- Patton, J. W.**, Unionism and reconstruction in Tennessee 1860—1869. Chapel Hill (Univ. of North Carolina) 1934. 267 s. \$ 3,50.
- KUBA.**
- Céspedes y de Quesada, C. M. de**, La evolución constitucional de Cuba. Discurso. Habana 1933. 82 s.
- Peraza, C. G.**, Machado. Crímenes y horrores de un régimen. La Habana 1933. 339 s. Ptas 8.
- Quirós, J. G.**, La reforma constitucional y el tribunal supremo. Habana. 1934. 187 s. \$ 1,50.
- MEXIKO.**
- Lanz Duret, M.**, Derecho constitucional mexicano y consideraciones sobre la realidad política de nuestro régimen. México u. á. 433 s. Pesos 4,50.

ARGENTINA.

Bergallo Andrade, U., El proceso constitucional de Santa Fe. (La constitución de 1921.) Buenos Aires 1933. 128 s. Pesos 5.

Iglesias, A. R., La constitución argentina. Curso teórico-práctico de instrucción y moral cívicas. Buenos Aires 1934. 358 s.

Ruiz Moreno, L., Derecho público argentino. Buenos Aires 1934. 187 s.

BOLIVIA.

Baptista, M., Documentos de política externa e interna. La Paz 1933. 408 s.

BRASILIEN.

Brazilian constitution. Complete text of the Brazilian constitution of 1934 (together with the new and rev. version, in English, of the text of the constitution of 1891, as amended in 1926). By *E. Hambloch*. Lond. 1934. 102 s.

CHILE.

Barba, E. M., Primeras constituciones de Chile. Buenos Aires 1933. 32 s.

KOLUMBIA.

Abello Palacio, A., Conferencia sobre el sufragio en Colombia. Bogotá 1933. 35 s.

Complicación parlamentaria y administrativa de la república de Colombia. 3:a ed. Bogotá 1933. 718 s.

Mensaje del presidente de la república al congreso nacional de la república de Colombia en 1933. Bogotá 1933. 121 s.

Tascón, T. E., Derecho constitucional colombiano. Comentarios a la constitución nacional. Bogotá 1934. 386 s.

PERU.

Belaunde, V. A., El debate constitucional. Discursos en la asamblea 1931—1932. Lima 1933. 282 s.

VENEZUELA.

Vallenilla Lanz, L., Cesarismo democrático. [Articoli sulla storia del Venezuela.] Trad. Roma 1934. 248 s. L. 10.

SAMOA.

Keesing, F. M., Modern Samoa Land. Its government and changing life. Stanford university, Calif. 1934. 508 s. \$ 4.
Rec. i Times lit. suppl. 1934, 25/1, s. 55.

Till red. insända skrifter.

- Ekonomisk Tidskrift.* 1935. H. 4. Uppsala 1935.
Ericsson Review. 1935. N:o 3. Sthlm 1935.
Finlands officiella statistik. XXVI. Olycksfallsstatistik. Olycksfallen i arbete år 1931. Hfors 1935.
Finsk Kommunaltidskrift. 1935. N:r 6. Hfors 1935.
Finsk Tidskrift för vitterhet, vetenskap, konst och politik. T. CXIX. H. I—III. Hfors 1935.
Historisk Tidskrift. 1935. H. 3. Sthlm 1935.
Industria. Årg. XXXI. N:o 17—22. Sthlm 1935.
Institut International d'Agriculture, Rome. Revue Internationale d'Agriculture. 1935. N:o 7—9. Rome 1935.
International labour review. Vol. XXXII. N:o 2—4. Genève 1935.
Kommersiella Meddelanden. Årg. 22. N:r 15—19. Sthlm 1935.
Konsumentbladet. 1935. N:r 33—43. Sthlm 1935.
Meddelanden från Handelskammaren i Gefle. 1935. H. 1—2. Gefle 1935.
Mercator. Tidskrift för Finlands näringsliv. Årg. XXX. N:r 32—43. Hfors 1935.
Nationalekonomisk Tidskrift. 1935. H. 4. Kbhvn 1935.
Nationell Socialism. Årg. 1. N:r 8—10. Gtbg 1935.
Nordisk Försäkringstidskrift. 1935. N:r 4. Sthlm 1935.
Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri. 1935. H. 5. Sthlm 1935.
Skandinaviska Kreditaktiebolaget. Kvartalsskrift. 1935. N:r 4. Sthlm 1935.
Social Tidskrift. 1935. N:r 8—10. Hfors 1935.
Sociala Meddelanden. 1935. N:r 8—10. Sthlm 1935.
Statistisk Månadsskrift. Årg. 30. N:r 6—8. Sthlm 1935.
Statistisk årsbok för Göteborg. 1935. Utg. av Göteborgs stads statistiska byrå. Gtbg 1935.
Sunt Föruft. Årg. XV. N:r 6—8. Sthlm 1935.
Svensk Finanstidning. Årg. XIII. N:r 21—24. Årg. XIV. N:r 1—2. Sthlm 1935.
Svensk Juristtidning. 1935. H. 5. Sthlm 1935.
Svenska Stadsförbundets Tidskrift. 1935. H. 5—6. Sthlm 1935.
Sveriges officiella statistik. Bergshantering år 1934. Av Kommerskollegium. — Olycksfall i arbete år 1932. Av Riksförsäkringsanstalten. Sthlm 1935.
Tiden. 1935. N:r 8—10. Sthlm 1935.
Weekly News Sheet. Year I. N:r 31—40. Mexico City 1935.
Weltwirtschaftliches Archiv. Band 42. Heft 2. Jena 1935 (tr. Hamburg).
Økonomi og Politik. Aarg. 9. N:r 2. Kbhvn 1935.
BÄGGE, GÖSTA; LUNDBERG, ERIK; SVENNILSSON, INGVAR. Wages in Sweden 1860—1930. Part II. By INGVAR SVENNILSSON. (Stockholm Economic Studies N:o 3 b.) Stockholm 1935. P. A. Norstedt & Söner. London, P. S. King & Son, L. T. D.
EDIN, KARL ARVID, and HUTCHINSON, EDWARD P. Studies of Differential Fertility in Sweden. (Stockholm Economic Studies N:o 4.) Stockholm 1935. London, P. S. King & Son, L. T. D.
HECKSCHER, ELI F., Sveriges ekonomiska historia från Gustav Vasa. Första boken. Medeltidshushållningens organisering 1520—1560. Sthlm 1935. Albert Bonniers Förlag.
HERLITZ, NILS, Medborgaren och staten. Sthlm 1935. P. A. Norstedt & Söners Förlag.
LUNDBORG, RAGNAR, Der Britische Völkerbund. Eine völkerrechtliche und staatsrechtliche Untersuchung. (Sonderabdruck aus Zeitschrift für Völkerrecht. Bd XIX. Heft 2).
LUNDSTEDT, VILHELM, Resning i Högbroförsamlet. Ansökan å Torsten Kræugers vägnar. Sthlm 1935.
STÄEL VON HOLSTEIN, LAGE, Abyssinska-konflikten. Neutrala betraktelser. Sthlm 1935. A.-B. Seelig & Co.
Kungl. Maj:ts kanslis historia. Del I. Kansliets uppkomst, organisation och utveckling intill 1840. AV OSCAR WIESELGREN, NILS FORSELL, ARNE MUNTHE, ARNE FORSELL och RAGNAR LILJEDAHL. Uppsala 1935. — Del II. Kungl. Maj:ts kanslis ämbetslokaler. AV NILS G. WOLLIN. Uppsala 1934.
Nationernas förbunds organisation och verksamhet. Andra, bearbetade upplagan. Utg. av Svenska Föreningen för Nationernas Förbund. Sthlm 1935.

Försäkringsaktiebolagen
"Skåne" och "Malmö"

Huvudkontor i Malmö

Brand=
Liv=
Olycksfalls=
Automobil=
och andra
Försäkringar

Den 1 januari 1935 ansvarade »Skåne» för

Brandförsäkringar c:a	2.300.000.000 kronor
Kapitalförsäkringar c:a	225.000.000 kronor
Ränteförsäkringar c:a (ärligen)	1.600.000 kronor

Den 1 januari 1935 utgjorde »Skånes»

Samtliga fonder c:a	90.000.000 kronor
(incl. garantifondförbindelser . . . . .)	9.300.000 kronor)